

**ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΑΠΑΚΟΥΔΗΣ
Η ΚΩΜΗ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ**

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΑΠΑΚΟΥΔΗΣ

Η ΚΩΜΗ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ. βιβλίο εκδοθέν εν ετει 2018

ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΡΙΘΜΟΣ: Έντυπη έκδοση ISBN 978-9963-2959-6-8
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-9963-2959-7-5

Ένα βιβλίο του Κυριάκου Ταπακούδη που συμπεριλαμβάνει ιστορίες και πληροφορίες που αφορούν την γενέτειρα του το χωρίον της Χλώρακας, με παράθεση ιστορικών γεγονότων μέρος της βιβλιογραφίας του, στοιχείων όσων κατάφερε να τεκμηριώσει μετά από επίπονη και επίμονη προσπάθεια ερευνών και μελετών πολλών χρόνων.

Η Χλώρακα είναι κωμόπολη της επαρχίας Πάφου, ένα προάστιο ενωμένο με την παλιά πόλη του Κτήματος. Είναι τόπος με φυσικές ομορφιές τόσο στα παράλια όσο και στα ενδότερα, ιδανικός τόπος για μόνιμη διαμονή ή παραθερισμό, καθώς διαθέτει πολλά ξενοδοχεία και τουριστικά διαμερίσματα.

Από την πόλη της Πάφου δίνεται η δυνατότητα στους επισκέπτες για εύκολη πρόσβαση περπατητοί ή με λεωφορεία που καλύπτουν πολλά δρομολόγια προς τη Χλώρακα. Βασικοί σταθμοί περιήγησης είναι οι καθαρές παραλίες, οι αρχαιότητες που συμπεριλαμβάνουν δυο τοιχογραφημένες εκκλησίες του δωδέκατου αιώνα και δυο Ελληνόσπηλιους με αρχαίους λαξευτούς τάφους που υπάγονται στην Ελληνιστική εποχή, τα υπολείμματα του αυλακιού της Ρήγαινας το οποίο έκτισε ο Διγενής, και τις τρεις παλιές βρύσες εκ των οποίων η μια σώζεται όπως ακριβώς κτίστηκε πριν από την εποχή του μεσαίωνα, καταδεικνύοντας την αρχιτεκτονική τεχνοτροπία της εποχής. Ο παραλιακός πεζόδρομος οδηγεί από τη μια άκρη της Χλώρακας έως στην πόλη της Κάτω Πάφου, με πανόραμα τον ήλιο όταν δύει τα δειλινά να φαντάζει σαν εξαιρετη Θείκη ζωγραφιά.

Επίσης υπάρχει θεματικό πάρκο που καλύπτει μεγάλη έκταση γης με φυτεμένη όλη την ιθαγενή βλάστηση, με τόπο ιδικά διαμορφωμένο για μικρές παραστάσεις, με κήπους, παιδικές χαρές, χώρους υγιεινής, καντίνα και δημόσιο χώρο στάθμευσης οχημάτων.

Δυο μουσεία ιστορικής σημασίας του Αγίου Γεωργίου και του Χριστόδουλου Αντωνίου Πάφου υπενθυμίζει το πρώτο τον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών το 1955, ενώ το δεύτερο αφορά την ιστορία του Καραγκιόζη και των Χλωρακιωτών Καραγκιοζοπαιχτών Χριστόδουλου Πάφου παππού και Χριστόδουλου Πάφου εγγονού.

Ένα μικρό αμφιθέατρο τετρακοσίων καθισμάτων κοσμή τη νότια μεριά του χωριού και είναι κτισμένο σε μια κατάφυτη από άγρια βλάστηση περιοχή με απεριόριστη θέα όλη τη θάλασσα από δύση έως νοτιά που βρέχει τη Χλώρακα.

Από την παραλία πολλοί δρόμοι οδηγούν προς την κοινότητα, όπου στην κεντρική πλατεία με τα πετρόκτιστα καφενεία ξεχωρίζει ο μεγαλόπρεπος καθεδρικός ναός της Παναγίας της Χρυσοαιματούσας που γιατρεύει όσες γυναίκες έχουν πρόβλημα αιμορραγίας, καθώς και η αρχαία εκκλησία της Παναγίας της Χρυσελαιούσας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΠΡΩΤΕΙΝΑ ΣΥΝΟΡΑ
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΑ ΥΔΑΤΑ
ΤΟΠΟΙ
ΘΑΛΑΣΣΕΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ , ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΚΑΤΟΙΚΟΙ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
ΙΕΡΕΙΣ
ΚΟΙΝΟΤΑΡΧΕΣ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ - ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ
Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ
ΕΟΚΑ - ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

1974, ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΙ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ
ΜΝΗΜΕΙΑ

ΑΚΡΙΤΑΣ

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

ΜΕΡΙΚΗ ΧΛΩΡΙΔΑ

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

ΠΑΛΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

ΘΡΥΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Παλιοί κάτοικοι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟΝ

Η Χλώρακα είναι κτισμένη στα δυτικά της πόλης της Πάφου και ευρίσκεται σε υψόμετρο 50 μέτρων από το γιαλό. Είναι τοποθετημένη σε οροπέδιο ως σε μπαλκόνι με απεριόριστη θέα όλο τον ορίζοντα της θάλασσας που χάνεται στα βάθη του πελάγου της Μεσογείου. Κάθε δείλι η θέα του ήλιου που χρυσίζει τα γαλανά νερά της θάλασσας την ώρα που γέρνει να δύσει, είναι εξαιρετική και μοναδική .

Στην άλλη πλευρά έχει ολόκληρη βουνοσειρά που στα ριζά της έκτισαν οι άνθρωποι από ανατολής μέχρι δύσης τα χωριά της Έμπας, της Λέμπας και της Κισσόνεργας, ενώ από την γραφική πλατεία με το μπόλικο πράσινο και τα γραφικά καφενεδάκια φαίνονται τα βατόρια πάνω στη γραμμή του ορίζοντα που πλέουν και ταξιδεύουν πάνω στην άκρη της θάλασσας.

Είναι ένας τόπος με όμορφες παραλίες και έντονες αντιθέσεις. Με παλιά και μοντέρνα κτίρια, με φυσικό περιβάλλον, με κουλτούρα που συνδυάζει Ελλάδα, Ευρώπη και Ανατολή, με πολλά ξενοδοχεία, εστιατόρια, μπουραρίες, καφενεία, αλλά και με φιλόξενους κατοίκους. Έχει για κύρια χαρακτηριστικά τις παραλίες με τους απόκρημνους βράχους, τα κρυστάλλινα καταγάλανα νερά, και τις χρυσές αμμουδιές. Όλο το χωριό είναι ένα μπαλκόνι στη Μεσόγειο με βραχώδεις

πλαγιές, τρεμιθιές, δρύες, και καταπράσινες λαγκαδιές . Είναι μια τέλεια τοποθεσία που ποτέ δε χάνει τη γοητεία και τη θελκτικότητα της. Κουρνιασμένη στην δυτική γωνιά της Κύπρου είναι ένα στολίδι με πολλή ιστορία και φημισμένους ανθρώπους.

Σήμερα η Χλώρακα δεν είναι όπως παλιά. Οι τόποιγέμισαν με διαμερίσματα και ξενοδοχεία. Οι αγροί και τα χωράφια εγκαταλειφθήκαν και το πράσινο των δένδρων έμεινε λιγοστό. Οι παραλίες γέμισαν ξενοδοχεία και τα νερά της θάλασσας έγιναν γκρίζα από τα λύματα των ξενοδοχείων που ρίχνονται σ αυτήν, ενώ η θαλάσσια χλωρίδα και η πανίδα καταστράφηκε ανεπανόρθωτα.

Οι σημερινές γενιές μετά τον 1974 ενώ παρέλαβαν αλώβητη παρθένα γη από τους πρόγονους τους, έχουν να παραδώσουν στους απογόνους τους παραμορφωμένα τοπία γεμάτα τσιμεντένια κτίρια και αποψιλωμένες από άγρια βλάστηση περιοχές.

Οι πληροφορίες για τις ρίζες καταγωγής των κατοίκων οδηγούν έως τα μέσα του 18ου αιώνα που καταδεικνύουν ότι ολόκληρη η κοινότητα αποτελείται από απογόνους ορισμένων οικογενειών που συγγένεψαν μεταξύ τους και από αυτούς προέρχονται όλοι ανεξαιρέτως οι σημερινοί κάτοικοι της Χλώρακας. Οι οικογένειες αυτές που αποτέλεσαν τη βάση του αρχικού γενεαλογικού δένδρου της σημερινής κοινότητας, είναι οι Χ' Τσιυρκακός Σιαμμάς (1840), Κωσταντής Πενταράς (1850 – ζούσαν πρόγονοι του στη Χλώρακα από το 1800, αλλά το επίθετο Πενταρας ξεκινά με τον Κωνσταντή), Γιωρκής Κόμπος Ταπακούδης (1860), Χριστόδουλος Αζίνας (1873), Χριστόδουλος Λαούρης και Ευστάθιος Κυρηνάς, αδέρφια (1890)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

1946 κάτοικοι 877
1960 κάτοικοι 1117
1982 κάτοικοι 1470
1992 κάτοικοι 2032
2001 κάτοικοι 3201
2011 κάτοικοι 5340

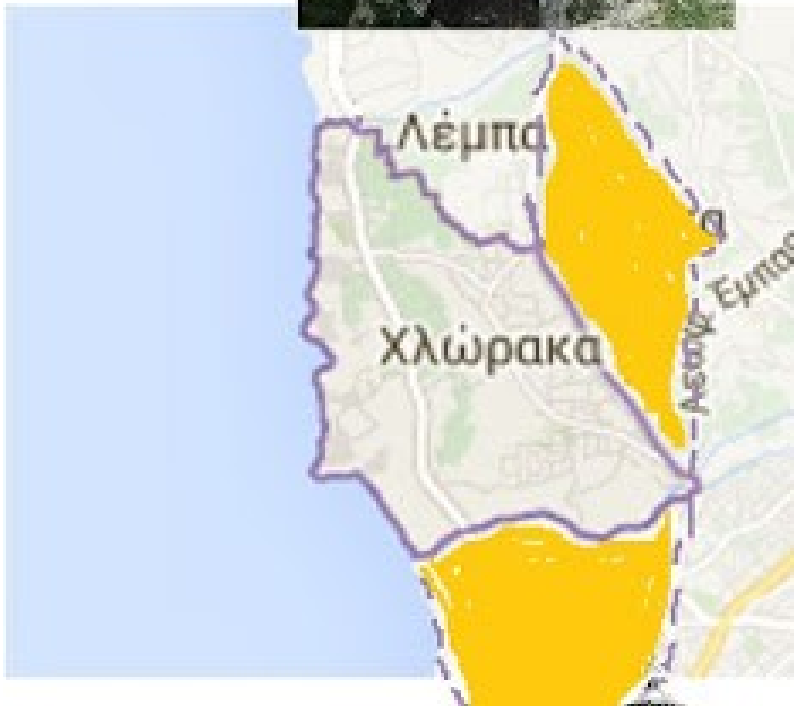
Βρίσκουμε το όνομα της Χλώρακα ως FLORAKAS σε Βενετικούς χάρτες του 1400 όπως αναφέρει σε βιβλίο του ο Χρίστος Μαυρέσης. Προφορικές όμως πληροφορίες μαρτυρούν ότι παλαιότερα ονομαζόταν Πρασιτόριζο ή Πρασκίουρο, που σημαίνει πράσινη ουρά, μια εννοιολογία που προήρθε από το σχήμα που καταλάμβανε η σειρά των σπιτιών πάνω στην άκρια του οροπεδίου, ενώ στη βάση του είχε χώματα γόνιμα που βλάσταιναν θεόρατοι δρύες, βελανιδιές και τρεμιθιές που σχημάτιζαν μια μακριά πράσινη ουρά.

Οι πρώτοι κάτοικοι ήσαν βοσκοί και γεωργοί που έκτισαν τα σπίτια και τις μάντρες τους στις παρυφές του οροπεδίου για να επιβλέπουν την θάλασσα όταν συνέβαιναν επιδρομές από Πειρατές και Σαρακηνούς, ώστε να έχουν τον καιρό να κρύβουν τα υπάρχοντά τους. Τα πρώτα σύνορα της κατοικημένης περιοχής ξεκινούσαν από τα υψώματα μετά την σημερινή οδό Χατζηφιλιππίου, και τελείωναν

στα υψώματα της Λέμπας, στη περιοχή του Προϊστορικού συνοικισμού.

Όσο η κοινότητα πλήθαινε από κατοίκους, μη θέλοντας να κτίσουν τα σπίτια τους και να χαλάσουν την εύφορη γη οποίαν καλλιεργούσαν και εκτινόταν κάτω από το οροπέδιο, μετοίκιζαν σιγά προς τα ενδότερα του οροπεδίου όπου η γη ήταν καυκάλλα και πάνω της φύτρωνε άγρια βλάστηση κυρίως σχοιινιές και αρκόσσηλλες και που ολόχρονα ήταν βλαστημένες και χλωρές. Ένεκα της χλωρής καυκάλλας γης λοιπόν, έμεινε το ομώνυμο όνομα Χλώρακα.

ΤΑ ΠΡΟΤΙΝΑ ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Οι περιουσίες των κατοίκων έφταναν μέχρι τον φάρο της Κάτω Πάφου, ανέβαιναν στις παρυφές της πόλεως του Κτημάτου (στα σημερινά Κάτω Περιβόλια), άγγιζαν τις Παρυφές του οροπεδίου του Μουττάλλου, και έφταναν ως τα σημερινά Διπλαρκάσια. Από εκεί ακολουθώντας το σημερινό δρόμο της Έμπας μέχρι το δημοτικό σχολείο, γύριζε προς τη Κισσόνεργα όπου λίγο πριν τη περιοχή Ζιλιχός, τέλειωναν τα σύνορα της Χλώρακας.

Είναι φανερό λοιπόν, πως παλαιότερα και η περιοχή της Λέμπας, ήταν χώματα της Χλώρακας.

Αποδείξεις περί αυτής της πραγματικότητας, αποτελούν μαρτυρίες και γεγονότα όπως,

Α) Όλες οι αναφερόμενες αυτές περιουσίες εκτός όσες ανήκουν στην κοινότητα της Λέμπας, μέχρι πρότινος (1960-70) ανήκαν με επίσημους τίτλους ιδιοκτησίας σε κατοίκους Χλώρακας.

Β) Επί κοινοταρχίας Γιωρκάτζη άλλως Γιωρκακούιν (1913 – 1923), το 1920 μεγάλη πυρκαγιά κατέκαυσε την περιοχή από την σημερινή Λεωφόρο Μακαρίου και άνω. Από έρευνες της Αποικιακής κυβέρνησης, απεδόθη σε κακοβουλία. Όταν επρόκειτο για κακόβουλη ζημία και δεν ευρίσκετο ο ένοχος, την ζημία καλείτο να πληρώσει η κοινότητα. Σε αυτή την περίπτωση επειδή ο κακόβουλος εμπρηστής δεν βρέθηκε, η αποικιοκρατική κυβέρνηση απαίτησε το ποσό των οκτώ λιρών να πληρωθεί από την κοινότητα της Χλώρακας ως πρόστιμο, διότι όλα τα χωράφια στην περιοχή ανήκαν σε Χλωρακιώτες. Ο κοινοτάρχης της Χλώρακας ο Γιωρκάτζης, ηρνήθη να πληρώσει με δικαιολογία ότι η περιοχή δεν ανήκε στην κοινότητα της Χλώρακας, αλλά της Έμπας. Η κοινότητα της Έμπας απεδέχθη αυτή την κατάσταση, πλήρωσε το πρόστιμο.

Γ) Όταν μετά από δεκαετίες ο κοινοτάρχης Έμπας, ζήτησε από τον Έπαρχο Πάφου να χαρτογραφηθεί η περιοχή αυτή ως μέρος της Έμπας, ο έπαρχος Πάφου ενημέρωσε τον κοινοτάρχη Χλώρακας Ιωάννη Λιασίδα, και τον συμβούλευε να κάμει αίτηση όπως αυτή η περιοχή μαζί με τις άλλες της κάτω Πάφου και των Κάτω Περιβολιών χαρτογραφηθούν ως Χλώρακα εφ' όσον όλες οι περιουσίες ανήκαν σε Χλωρακιώτες κατοίκους. Ο κοινοτάρχης Χλώρακας όμως, μη γνωρίζοντας τα απαιτούμενα γράμματα και γνώσεις, ολιγώρησε και δεν το έπραξε, τοιουτοτρόπως τα εδάφη αυτά χαρτογραφηθηκαν στις γύρω κοινότητες της Έμπας και της πόλεως της Πάφου.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Για την ιστορία της κοινότητας δεν έχουμε πληροφορίες που να μας παίρνουν σε βάθος χρόνου, καθ' ότι κανείς δεν άφησε γραπτά κείμενα και όσα είναι γνωστά, είναι από θύμισες γερόντων που και αυτοί τα έμαθαν από λόγο σε λόγο.

Η πρώτη φορά που κατεγράφησαν ολοκληρωμένες πληροφορίες για την κοινότητα ήταν το 2003 από τον συγγραφέα Χρίστο Μαυρέση που σε μια καλογραμμένη έκδοση βιβλίου του με τίτλο «Χλώρακα Ιστορική και Λαογραφική μελέτη», αποτέλεσε την πρώτη τεκμηριωμένη μελέτη και καταγραφή της ιστορίας της Χλώρακας. Στην Ιστορική του επισκόπηση για το χωριό, αναφέρει:

«Το χωριό Χλώρακα είναι συνεχιστής παλαιότερων συνοικισμών, ενώ τα διάφορα αρχαιολογικά αντικείμενα που ανακαλύφθηκαν κατά καιρούς, μαρτυρούν πολύ παλαιό συνοικισμό από τα μέσα της 4ης χιλιετηρίδας. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι η εύφορη περιοχή του χωριού υπαγόταν διοικητικά κατά την αρχαιότητα στο Βασίλειο της Πάφου. Βρέθηκαν επίσης ίχνη και κατάλοιπα των Βυζαντινών και των Μεσαιωνικών χρόνων. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας η Χλώρακα ήταν φέουδο. Κατά την περίοδο αυτή ίσως έγινε η παραφθορά της αρχικής ονομασίας του χωριού».

Η ιστορία της Χλώρακας ξεκινά από την λίθινη εποχή, όμως ίσως ήταν μικρό και ασήμαντο μέρος για να ασχοληθεί κάποιος ιστορικός και να καταγράψει οτιδήποτε σχετικά με το ιστορικό της.

Σε γραπτά κείμενα συναντούμε καταγραμμένη μια αναφορά από τον ηγούμενο Μαχαιρά Γρηγόριο το 1945 περί ενός θλιβερού περιστατικού που συνέβηκε στα ανοιχτά της θάλασσας της Χλώρακας το 1810, όταν ένεκα σφοδρής θαλασσοταραχής, επιβατικό πλοίο γεμάτο πλούσιους επιβάτες που έπλεε για τους Αγίους Τόπους, έπεσε στις ξέρες του «Φουρφουρή», και βουλιάζοντας πνίγηκαν όλοι, μεταξύ αυτών η σύζυγος και το μικρόν παιδί του δραγουμάνου της Κύπρου Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος.

«Φουρφουρής» είναι η ξέρα που ευρίσκεται σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από την ακτή της παραθαλάσσιας περιοχής «Δήμμα» και είναι καταγραμμένη στους επίσημους χάρτες της Κυπριακής Δημοκρατίας με αυτό το όνομα, και πάνω τους είναι σφηνωμένο το πλοίο «Άγιος Δημήτριος» το οποίο αποτελεί σήμα κατατεθέν της Χλώρα-

κας, που από τα βάθη του πέλαου ή από ψηλά στον αέρα αεροπορικώς, μπορεί κάποιος να εντοπίσει και να καταδείξει την Χλώρακα.

Κατά άλλους, Φουρφουρής είναι η μικρή χερσόνησος στην παραθαλάσσια περιοχή της «Βρέξης» που στην άκρη της μέσα στη θάλασσα υπάρχει σπηλιά, που όταν έχει τρικυμία τα κύματα σκεπάζοντας την και ξεσκεπάζοντας της, συμπιέζουν τον αέρα μέσα στη σπηλιά και δημιουργούν ένα θόρυβο φφφ, δηλαδή φουρφουρίζει. Έτσι και ο βράχος αυτός ονομάστηκε νησί του «Φουρφουρή». Όταν συνέβαινε αυτό το φαινόμενο αλλά ταυτόχρονα νότια της θάλασσας γέμιζε και κατέβαζε ο καιρός, τότε πάντα έβρεχε. Γι αυτόν τον λόγο, πήρε η περιοχή την ονομασία "Βρεξη". Περί της τοπωνυμίας αυτής, βρίσκουμε σε δημοσίευμα στο περιοδικό "Γάφος" έκδοσης 1942 από τον αρθρογράφο Χρ. Λίβα, να αναφέρει τα εξής:

«Άμα χτυπά το Φερφουρίν για τρεις ώρες για τρεις ημέρες έσει νερά. Η λέξη Φερφουρίν είναι όνομα ενός άλλου νησιού που βρίσκεται προς την παραλία του χωριού Χλωρακας. Η λέξη χτυπά αναφέρεται στον υπόκωφο κρότο της θάλασσας που κάνει χτυπώντας προς τον Φερφουρίν. Η παρατήρηση αυτή γίνεται το φθινόπωρο προς το χειμώνα, συνήθως νύχτα. Οι κάτοικοι της χαμηλής πιστεύουν ότι όταν αστράψει από τη διεύθυνση του νησιού εκείνου θάρθη βροχή, το πολύ σε τρεις μέρες. Η ορθότητα της παρατήρησης αυτής διαφαίνεται κι από την ακόλουθη. -Άμα αστράφτει συχνά το Φερφουρίν, σε τρεις ώρες έχουμε νερά. Άμα αστράφτει αργά σε τρεις ημέρες. Α 'μμα στράφτει του Τσιύκκου αννίει ο τζιαιρός-. Η φράση του Τζιύκκου εδώ εννοείται η διεύθυνση προς τη βουνοκορφή της μονής Κύκκου)».

Άλλη αναφορά καταγραμμένη για τη Χλώρακα, βρίσκουμε στο βιβλίο του Ιερώνυμου Περισιάνη «Ιστορία των Ελληνικών γραμμάτων»: «Προ της Αγγλικής Κατοχής δεν έλειτούργησε Κοινοτικών Σχολείον, άλλ' ούτε καί ιδιωτικών κοινοτικών τοιούτων, και ο λόγος είναι διότι ή κοινότης πρό της Κατοχής ήτο πολύ μικρά.

Ο Σοφοκλής Χατζή Γεωργίου, ετών 65 ο δούς ημίν τας πληροφορίας, έμαθε τα Κοινά γράματα, ήτοι Παιδαγωγίαν, Οκτώηχον καί Απόστολον παρα τω αδελφώ του Χριστοδούλω Χ' Γεωργίου φοιτών έν οικία του εν ηλικία 12 ετών, ήτοι τω 1877. Εν καιρώ γεωργικών εργασιών ήκολούθει τον διδάσκαλον εις τους αγρούς του και ο μαθητής καθήμενος εν τω μέσω του αγρού, εν ω ο διδάσκαλος ησχολείτο,

ανεγίνωσκεν ή απεστήθιζε το μάθημα του και ό διδάσκαλος διώρθωνε τα λάθη του. Εφοίτησεν ούτω επί 4 - 5 έτη ότε και ηδύνατο να λέγη τον Απόστολον επ' εκκλησίας με το εκκλησιαστικόν ύφος. Άλλοι μαθηταί δεν εφοίτησαν εις τον αδελφόν του. Δεν ενθυμείται άλλον να διδάξη εις σχολειον εν τω χωρίω του, αλλ' όσοι εγνωρίζον τα Κοινά εδίδασκον μόνον τους συγγενείς των».

Τέλος, στο βιβλίο του " Πόλεις και χώριά της Κύπρου" ο λαογράφος και μελετητής Νέαρχος Κληρίδης, αναφέρει:

"Είναι κτισμένος στά βορειοδυτικά του Κτήματος και σέ απόσταση 1½ αγγλικού μιλίου. Το όνομα του έγινε γνωστό, όχι μόνο στην Κύπρο, αλλά και στην Ελλάδα, γιατί εκεί αποβιβάστηκε μια νύχτα του φθινοπώρου του 1954 ο Γεώργιος Γρίβας Διγενής, κι άρχισε την οργάνωση της ΕΟΚΑ για την απελευθέρωση της Κύπρου. Βρίσκεται σε μικρήν απόσταση από τη Θάλασσα και είναι συνεχιστής παλαιότερων συνοικισμών που υπήρχαν στην περιοχή του κι εξαφανίστηκαν στο πέρασμα των χρόνων. Τάφοι προχριστιανικοί με το όνομα Ελληνόσπηλιοι και διάφορα αρχαιολογικά αντικείμενα, λίθινα εργαλεία, αξίνες, θραύσματα αγγεία, τα οποία μπορεί κανείς να συναντήσει εδώ κι εκεί στην επιφάνεια του εδάφους, μαρτυρούν πολύ παλαιόν συνοικισμό από τα μέσα τής 4ης χιλιετηρίδας π.Χ. Παράξενη όμως παραμένει η ονομασία του συνοικισμού αυτού, για την οποίαν δεν ασχολήθηκαν οι ειδικοί μέχρι σήμερα. Αν ονομάστηκε Χλώρακας από την πλούσια χλωρίδα (πρασινάδα) που υπήρχεν εκεί όταν πρωτοκτίστηκε ο συνοικισμός, δεν είναι βέβαιο και μπορεί να θεωρηθεί η ετυμολογία αυτή μάλλον παρετυμολογία, επειδή δέν συμφωνά με την προφορά. Αν η περιοχή ήταν τέτοια ώστε να είναι καταπράσινη χειμώνα-καλοκαίρι, δέν θά μπορούσε να ονομαστεί Χλώρακας (τόπος πρασινισμένος), αλλά Γλώρακας, (επειδή οί Κύπριοι λένε πάντα τό χλωρό, γλωρόν). Αν πάλιν ήταν τόπος ανθοστόλιτος κι ονομαζόταν Φλώρακας, δεν μπορεί κανείς να το αποδείξει. Όμως μπορεί να σχηματίστηκε το όνομα από το Φλώρακας, γιατί τα φ στην Κυπριακή εναλλάσσεται μέ τα χ: χωράφι-φωράφι, φορεί-χωρεί"

ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΣΤΗ ΧΛΩΡΑΚΑ

Η παλιά Βρύση του Πύρκου

Τη σημασία του ζωογόνου νερού συναντούμε στους μύθους των λαών που έχοντας πλήρη επίγνωση της ζωοδόχου σημασίας του το τίμησαν και το ανέδειξαν ως θεότητες θέλοντας να το εξευμενίσουν. Ανέπτυξαν θρύλους και δημιούργησαν ιστορίες και δοξασίες καθώς και παραδοξολογίες, αφού ήταν το πολυτιμότερο αγαθό που θέλοντας οι άνθρωποι πρώτοι να έχουν ρόλο και λόγο επ αυτού, δημιούργησαν δεισιδαιμονίες και φοβίες για ανεράδες και δράκους θέλοντας να το προστατεύσουν.

Στους μύθους όλων των λαών το νερό αποτέλεσε στοιχείο έμπνευσης και διανοήσης, ευρηματικότητας, επινοητικότητας και καλλιτεχνικής φαντασίας καθώς και δημιουργικής πνοής που τους βοήθησε να σχεδιάσουν και να κατασκευάσουν κυρίως βρύσες που ως σήμερα παραμένουν δείγματα αρχιτεκτονικής παράδοσης και κουλτούρας.

Σε όλα τα μέρη όπου υπήρχε τρεξιμό νερό, έκτιζαν βρύσες οι οποίες συνήθως ήταν δημόσιες, ώστε να τις χρησιμοποιούν όλοι πλούσιοι και φτωχοί, καθώς το νερό είναι απαραίτητο στοιχείο για τη ζήση του ανθρώπου, και ένεκα αυτού, πολλοί αιματηροί πόλεμοι έχουν συμβεί στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Η Βρύση της Χλώρακας

Οι Βρύσες

Στη Χλώρακα σώζονται τρεις παλιές βρύσες ο «Πύρκος» (ευρίσκεται νοτιοανατολικά του παρεκκλησίου του Αρχαγγέλου Μιχαήλ), το «Καμαρούϊ» (ευρίσκεται στη λεωφόρο Χλώρακας που οδηγά στην Κάτω Πάφο, στη δεξιά μεριά 1000 μέτρα πριν την τέλειωση των συνόρων), και η «Βρύση» (ευρίσκεται στο κέντρο της κοινότητας).

Εξ αυτών όμως, μόνο η τελευταία σώζεται επ ακριβώς όπως κτίστηκε πριν εκατοντάδες χρόνια.

Λίγα μέτρα από την κεντρική πλατεία της κοινότητας στην πλευριά μεριά ενός χειμάρρου με πυκνή βλάστηση, σε ένα τόπο που πριν ήταν καταπράσινος από θεόρατους δρύες και άγρια πανίδα, καθώς και απέραντους καλαμιώνες εκ των οποίων οι κάτοικοι έφτιαχναν ψαθαρκές που τις κρέμμαζαν από τα βολίκια των σπιτιών και πάνω προφύλασσαν τα ψωμιά τους, αλλά που τώρα δυστυχώς οι σύγχρονοι άνθρωποι ξεχέρσωσαν τη γη και έφτιαξαν θέατρα και εκκλησίες, είναι οικοδομημένο το περίκαλλο κτίσμα που σώζεται περιποιημένο και συντηρημένο έως σήμερα, η «παλιά Βρύση» του χωριού.

Όπως σε πολλές περιοχές υπάρχουν έθιμα στα οποία πιστεύουν και τηρούν ευλαβικά οι άνθρωποι, στη Χλώρακα οι κάτοικοι για να κα-

λοπιάσουν τις καλές νεράιδες και τις κακές ανεράδες που θεωρούσαν ότι κατοικούσαν στις πηγές, προσέφεραν σπονδές όπως βασιλόπιπτες και μελομακάρονα για να γλυκάνουν αυτές και τα νερά τους.

Γεροντότεροι κάτοικοι μαρτυρούν πως στους παλαιούς καιρούς το πρωί της Πρωτοχρονιάς μετά την εκκλησία, οι κάτοικοι συνήθιζαν να πηγαίνουν στη «Βρύση» του χωριού για να γεμίσουν τις στάμνες τους με καινούριο αγιασμένο νερό, αφού πρώτα γινόταν δέηση από τον ιερέα που το ευλογούσε στο όνομα του πατρός, του υιού και τους Αγίου πνεύματος, και ύστερα τους ράντιζε την κεφαλή με ένα κλωνί από λασμαρί ή βασιλιτσιάς.

Η Χλώρακα είναι κτισμένη σε οροπέδιο το οποίο είναι πετρώδες με λιγοστά χώματα, τα οποία όμως ήταν πολύ εύφορα και οι κάτοικοι φύτευαν αγγουριές των οποίων τα προϊόντα έχουν αποκτήσει μεγάλη φήμη ως αγγούρια της Χλώρακας. Οι γεωργοί για να ποτίσουν τις αγγουριές και τις άλλες ρέντες που καλλιεργούσαν, έσκαβαν λάκκους βάθους πολλών οργιών όπου με αλακάτι έβγαζαν το νερό στην επιφάνεια, όμως επειδή και αυτό σέρευε αρκετά συχνά, μετέφεραν νερό από την κοντινή κοινότητα της Έμπας με πρόχειρα αυλάκια που κατασκεύαζαν. Δυστυχώς τα τρεξιμιά νερά που υπήρχαν, κατά διαστήματα σέρευαν καθώς την Κύπρο κατά καιρούς (από υπολογισμούς κάθε εφτά χρόνια) υπήρχαν μεγάλες ανομβρίες.

Μηχανή εσωτερικής καύσης για άντληση νερού

ΜΩΡΟΖΟΣ

Τα πηγάδια είναι ορύγματα στο έδαφος που συγκοινωνούν με τα ύδατα που ευρίσκονται εντός του εδάφους. Το νερό στη συνέχεια μπορεί να αντληθεί είτε με αντλία, είτε με δοχεία τα οποία ανυψώνονται μηχανικά ή με το χέρι.

Παλιότερα, σε κάθε αυλή και χωράφι υπήρχαν λάκκοι σκαμμένοι που με μεγάλο κόπο έσκαβαν οι ιδιοκτήτες, καθώς το νερό ήταν απαραίτητο στη καθημερινότητά τους. Στις αυλές, χρησιμοποιούσαν το μικρό αλακάτι που το γύριζαν δια χειρός αφού η ποσότητα του νερού ήταν μόνο για οικιακή χρήση, αλλά για να ποτίσουν τους αγρούς, χρησιμοποιούσαν τα μεγάλα αλακάτια τα οποία τραβούσαν και γύριζαν τα γαϊδούρια, καθώς χρειάζονταν μεγάλες ποσότητες νερού για να αρδεύσουν τα χωράφια.

Κατά τις δεκαετίες του μεσοπολέμου όπου η τεχνολογία προόδευσε, χρησιμοποιήθηκαν ευρέως μηχανές εσωτερικής καύσεως με τις οποίες άρδευαν πολύ εύκολα νερό από μεγάλα βάθη της γης.

Σε μια περιοχή της Χλώρακας όπου σε κάθε αγρό υπήρχε πηγάδι και μηχανή, ονομαζόταν Μωροζός. Πολλοί διερρωτούνται μέχρι σή-

μερα, πώς προήλθε η ονοματολογία. Κατόπιν μικρής έρευνας μου, κατέληξα στο συμπέρασμα πως το όνομα προήρθε από τα νερά των πηγαδιών τα οποία ήσαν υφάλμυρα ένεκα του ότι η περιοχή γειτνιάζε με τη θάλασσα, και γι αυτό πήρε το όνομα που σημαίνει πελλός (μωρός-τρελός), ήτι πελλά νερά - υφάλμυρα νερά.

Το αλακάτι του Ερωτόκριτου

Το αλακάτι

Το αλακάτιν ήταν είδος μηχανήματος που γυρίζοντας έβγαζε νερό από λάκκο μέσα στη γη, που οι χωρικοί χρησιμοποιούσαν για τις ανάγκες τους. Πότιζαν τα περβόλια τους, τα ζώα τους, έπλεναν τα ρούχα τους, το έπιναν οι ίδιοι, και μαγείρευαν. Το αλακάτι λειτουργούσε με τη βοήθεια ενός γαϊδουριού που περπατούσε πάνω στην τραπεζιά, και περιστρεφόταν γύρω από το λάκκο θέτοντας σε κίνηση το στρογγυλό σώμα του μηχανήματος, που τοιουτοτρόπως γυρνώντας, τραβούσε προς την επιφάνεια τους κάους (κάδους), που καθώς άγγιζαν μέσα στο νερό, γεμάτοι έβγαιναν στην επιφάνεια και χύνονταν μέσα σε πετραύλακο που κατέληγε μέσα σε μια λίμνη.

Πιο συγκεκριμένα, το αλακάτι ήταν ένας τροχός που γυρνούσε, τοποθετημένος σε ένα λάκκο, και πάνω του ήταν αγκιστρωμένοι μια μεγάλη σειρά από καους (κάδους) ενωμένοι μεταξύ τους με πύρους ώστε να είναι κινητοί και να σχηματίζουν ελλειψοειδή κύκλο, και να ακολουθούν τη φορά του τροχού καθώς γύριζε. Η μια άκρη του ελλειψοειδούς κύκλου με τους κάους άγγιζε μέσα στο νερό του λάκκου, και όπως γύριζε το αλακάτι, τους έβγαζε στην επιφάνεια. Κάνοντας αυτό το συνεχή κύκλο οι κάδοι όταν ανέβαιναν είχαν νερό, ενώ όταν κατέβαιναν γυρνώντας από την ανάποδη, αναγκαστικά το νερό χυνόταν. Χυνόταν όμως μέσα στο αλακάτι το οποίο ήταν στεγανό απ' όλες τις πλευρές, εκτός από μια τρύπα στο πλευρό, που από εκεί έτρεχε μέσα σ μια λεκάνη και ακολούθως διαχεόταν μέσα στο πετραύλακο.

Στη κορυφή του άξονα που έδινε την κίνηση στο αλακάτι, ήταν στερεωμένο ένα χοντρό δυνατό ξύλο ο λεγόμενος σύρτης, που σε αυτό έζεγναν το γαϊδούρι και το τραβούσε για να γυρίσει. Σε μια ακτίνα περίπου ενός ογδού του κύκλου, στο ίδιο σημείο που ήταν στερεωμένος ο σύρτης, ήταν στερεωμένο το μουτοκόνταρο, ένα άλλο λεπτότερο ξύλο, όπου πάνω έδεναν τα γκέμια του γαϊδουριού, ώστε να πηγαίνει με τη φορά του αλακατιού πάνω στην τραπεζιά.

Τρεξιμιά νερά

Τρεξιμιά νερά στη Χλώρακα εκτός από τις βρύσες, υπάρχει ο χείμαρρος των ΔΙΠΛΑΡΚΑΤΣΙΩΝ στα σύνορα με την πόλη της Πάφου, στην περιοχή του ΑΗ ΝΙΚΟΛΑ, και στην περιοχή ΚΛΟΥΝΟΙ καθώς και ένας χείμαρρος στα σύνορα με τη Λέμπα. Υπάρχουν ακόμα αρχαία απομεινάρια από αυλάκι το οποίο έκτισε κατά τον μύθο ο Διγενής Ακρίτας, για να φέρνει νερό στη Χλώρακα και στην Κάτω Πάφο, από την Τάλα της Πάφου.

Ο χείμαρρος των Διπλαρκατσιών φέρει το ομώνυμο όνομα γιατί ενώνεται με διπλανό Χείμαρρο, αποτελώντας τοιουτοτρόπως ένα διπλό αργάκι εξ ου το όνομα ΔΙΠΛΑΡΚΑΤΣΙΑ, και που αποτελεί τα σύνορα της κοινότητας.

Στον Άη Νικόλα, υπάρχει μεγάλο λαγούμι που πάει μέχρι τα ενδότερα της κοινότητας εκ του οποίου αναβλύζει νερό το οποίο κατευθύνεται προς το ρυάκι κάτω από το γήπεδο της Χλώρακας με το οποίο ενώνεται και κατευθύνεται προς τη θάλασσα των ΡΟΔΑΦΙΝΙΩΝ. Το στόμιο του λαγουμιού ευρίσκεται δίπλα στο εκκλησάκι του Άη Νικόλα, έχει όμως επιχωματωθεί και κλείσει. Λίγα μέτρα όμως πιο πέρα, υπάρχει ένα από τα φωτιστικά του λαγουμιού (φωτιστικά είναι λάκκοι ανοίγματα των λαγουμιών προς την επιφάνεια της γης, ώστε δι αυτών να επιθεωρούνται τα λαγούμια για τυχών κατολισθήσεις). Παλαιότερα μέσα στα στάσιμα νερά των τρεξιμιών νερών, βλάσταιναν τόννοι ένα υλικό που μοιάζει με σχοινί, και με αυτό έδεναν τις πατροπαράδοτες Κυπριακές καρέκλες.

Οι ΚΛΟΥΝΟΙ ήταν ένα απότομο φαράγγι που η φύση το κατασκεύασε με μοναδική ομορφιά. Ήταν ένα μικρό καταπράσινο κομμάτι γης τοποθετημένο στα ριζά των αβαθή γκρεμμών στις παρυφές του χωριού. Αποτελείτο από άγρια βλάστηση με καλαμιώνες, βάτα, σχοινά και μυρσίνια. Είχε θεόρατους δρύες και βελανιδιές που ξεπρόβαλλαν πάνω από το βαθύ πράσινο. Είχε αδιαπέραστη βλάστηση που μέσα είχαν τις φωλαίες των αμέτρητες αλεπούδες, είχε βλαστημένη όλη την Μεσογειακή χλωρίδα.

Ήταν ένα τοπίο κατασκευασμένο από το χέρι του Θεού με αδιαπέραστη βλάστηση και με τα άγρια βάτα πυκνά και επικίνδυνα, ώστε ουδέποτε κινδύνευσε από τη βόσκηση, ούτε ανθρώπου χέρι για εκατοντάδες χρόνια μπόρεσε να επέμβει.

Το νερό ανέβλυζε μέσα από τη γη και σχημάτιζε μικρά ρυάκια που έρεαν ανάμεσα στους καλαμιώνες ασταμάτητα ολημερίς και βράδυ

όλους τους χειμώνες κι όλα τα καλοκαίρια ποτίζοντας τη χλωρίδα που βλάσταινε μοναδική και ποικιλόμορφη.

Ήταν ένας πράσινος τόπος με απαράμιλλο κάλλος, ένας τόπος άγριας πανίδας και χλωρίδας.

Όμως ήρθαν οι άνθρωποι και τα ξήλωσαν όλα. Κατάστρεψαν την φυσική βλάστηση και έδιωξαν τα άγρια ζώα που για αιώνες ζούσαν εκεί. Ότι δεν μπόρεσαν τα χέρια μόνα τους να καταστρέψουν, οδήγησαν μηχανές και μπουλντόζες που ξερίζωσαν τη βλάστηση και ξεχέρσωσαν τη γη, και έθαψαν τα τρεχούμενα νερά μέσα βαθιά στο χώμα.

Τα έκαψαν όλα, τα ισοπέδωσαν όλα, έφτιαξαν οικόπεδα και έκτισαν μέσα σπίτια και πολυκατοικίες. Όλα για το συμφέρον, σε μια ασταμάτητη καταστροφική πορεία εκμετάλλευσης της γης.

Τώρα στην περιοχή των Κλούνων, αντί για θεόρατα δένδρα, ξεφυτρώνουν πανύψηλα κτίρια που σκιάζουν τη θέα όλης της πεδινής παράλιας περιοχής, και όλης σχεδόν της θάλασσας. Ένας πνεύμονας πρασίνου και οξυγόνου χάθηκε, και ο θαλασσινός αέρας σταμάτησε έως εκεί, έπαυσε να φυσά πιο πέρα.

Τώρα, γέμισε ο τόπος πολυκατοικίες με απεριόριστη θέα, σκαλοπάτια και δρόμοι στήθηκαν στα πρότεينا φαράγγια, ενώ αυτοκίνητα σταθμεύουν εκεί όπου πρώτα ήσαν φωλιές άγριων πτηνών και ζώων.

Ακόμα μια φορά η ανθρώπινη καταστροφή επήλθε πλήρης και ολοκληρωτική, ακόμα μια φορά η ανθρώπινη σκέψη δεν μπόρεσε να συλλάβει τον όλεθρο που φέρνει η ασυλλόγιστη πρόοδος, παρά μόνο χωρίς αίσθηση και ευαισθησία προχώρησε στην αποψίλωση της φύσης με έγνοια μόνη, το προσωρινό κέρδος.

Το αυλάκι της Ρήγαινας

Στα παράλια της Χλώρακας σώζονται τα απομεινάρια του πέτρινου αυλακιού που έφερνε το νερό από την Τάλα, στο παλάτι της Ρήγαινας, στα Παλιόκαστρα. Στα σύνορα Χλώρακας - Λέμπας σώζεται ο πύργος που πάνω σε αυτόν ήταν κτισμένο και στηριγμένο το αυλάκι. Η Ρήγαινα αν και πρόσωπο πραγματικό, η λαϊκή παράδοση της Κύπρου το κατέταξε στους θρύλους και τις παραδόσεις της νήσου. Την συσχετίζει με τον Διγενή και της αποδίδει πολλά μεσαιωνικά κάστρα, φρούρια και χωριά.

Η Ρήγαινα στους θρύλους αποδίδεται ως πανέμορφη κυρά και πολεμίστρια, άλλες φορές καλή και συμπονετική και άλλες κακιά, αλλά που κανείς δεν μπορεί να τη νικήσει καθώς κατοικεί σε οχυρωμένους πύργους.

Η Ρήγαινα της Πάφου κατοικούσε στα σημερινά Παλιόκαστρα, μια περιοχή ανάμεσα της Κάτω Πάφου και της Χλώρακας. Είχε κτισμένο το κάστρο της μέσα στην απέραντη πεδιάδα που εκτείνεται από το φάρο της Πάφου μέχρι την Κισσόνεργα, και διαφέντευε όλο τον παράλιο τόπο, έχοντας προσταγή στους κατοίκους να καλλιεργούν κυρίως ζαχαροκάλαμα και τεύτλα.

Η ομορφιά της ήταν ξακουστή, αλλά το ίδιο και η εξυπνάδα της και η πονηριά της.

Ο λαϊκός θρύλος θέλει τον ξακουστό ήρωα Διγενή Ακρίτα να καταφθάνει μέχρι την Πάφο κυνηγώντας ένα Σαρακηνό εχθρό του. Όταν αυτός προσπάθησε να δραπετεύσει αποπλέοντας, ο Διγενής του έριξε μια μεγάλη πέτρα, -την πέτρα του Ρωμιού- και βύθισε το πλοίο του.

Στο πέρασμα του από τη Πάφο, συνάντησε τη Ρήγαινα την οποία ερωτεύτηκε παράφορα και αποφάσισε να την παντρευτεί.

Η Ρήγαινα δεν τον ήθελε για άντρα της, αλλά ούτε για εχθρό της. Με μαεστρική πονηρία του ζήτησε πως για να τον παντρευτεί, έπρεπε πρώτα να κάμει έναν άθλο, να κατορθώσει να κτίσει ένα μακρύ αυλάκι που να φέρνει νερό από την Τάλα στους αγρούς της. Ο Διγενής δέχτηκε την πρόκληση, και προς δυσaréσκεια της Ρήγαινας κατάφερε να αποπερατώσει το δύσκολο έργο και να φέρει το νερό στα χωράφια της μέχρι τη Χλώρακα.

Μη θέλοντας να τον παντρευτεί όμως, αλλά φοβούμενη την οργή του, προσπάθησε να φύγει από την Πάφο. Οργισμένος ο Διγενής, άρπαξε μια μεγάλη πέτρα και της την έριξε. Η πέτρα ευρίσκεται μέχρι σήμερα δίπλα στη δυτική πλευρά του αρχαίου θεάτρου της Κάτω Πάφου, και ονομάζεται η «πέτρα του Διγενή». Άλλοι λένε ότι πρόκειται για την Πέτρα του Ρωμιού, και άλλοι ότι πρόκειται για το νησί του Διγενή στην Πόλη της Χρυσοχούς...

Η Ρήγαινα αντιδρώντας στην οργή του καθώς ήταν δεινή και δυνατή πολεμίστρια, του έριξε το αδράχτι της, ένα μεγάλο πέτρινο κίονα από τσιόνι ύψους τεσσάρων μέτρων και διαμέτρου σχεδόν ενός μέτρου, το οποίον έπεσε σε ένα χωράφι της Χλώρακας κάτω από τη συνοικία του Μουττάλλου, και που μετέφεραν οι Τουρκοκύπριοι πριν λίγα χρόνια και το τοποθέτησαν στην αυλή του σχολείου τους και εκεί ευρίσκεται ακόμα.

Στη Χλώρακα στη παραλιακή περιοχή, μέχρι τη δεκαετία του '60 υπήρχαν μεγάλα μέρη του αυλακιού της Ρήγαινας, τα οποία όμως δυστυχώς, χαλάστηκαν από τους ανθρώπους για να κάμουν αναδάσμο στα χωράφια τους. Σήμερα, μικρό μέρος από το αυλάκι σώζεται και ευρίσκεται ακριβώς πίσω από την τελευταία στάση των λεωφορείων στην τέλειωση της λεωφόρου Χλώρακας που οδηγά στη Κάτω Πάφο πριν την περιοχή Κτιστά ή Παλιόκαστρα, ονοματολογία της περιοχής που προεήρθε καθώς εκεί ήταν κτισμένο το παλάτι της Ρήγαινας.

ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

ΟΙ ΤΡΕΜΙΘΚΙΕΣ ΤΗΣ ΖΗΝΑΣ

Οι καλικάντζαροι βγαίνουν από τα σκότη της γης κάθε Χριστούγεννα, και γυρίζουν τα σπίτια των χωρικών ψάχνοντας να βρουν χοιρινό κρέας που πολύ τους αρέσει.

Μια φορά ένας καλικάντζαρος που δεν έβρισκε κρέας να φάει, Ντύθηκε τη μορφή ανθρώπου και χτύπησε την πόρτα ενός χωρικού ζητώντας του με πολλή επιμονή να του δώσει να φάει. Όμως ο χωρικός ένας σκληροτράχηλος χειροδύναμος γεωργός δεν του έδινε, αλλά και ο καλικάντζαρος δεν έφευγε και με πολλή θράσος ζητούσε κρέας χοιρινό να φάει. Οπότε ο χωρικός θυμωμένος πολύ από την επιμονή του, τον άρπαξε και τον έκαμε τουλούμι στο ξύλο. Ο καλικάντζαρος θέλοντας να τον εκδικηθεί, τον ρώτησε το όνομα του, ώστε αργότερα να επιστρέψει με άλλους καλικάντζαρους και να τον δείρουν. Όμως ο πονηρός χωρικός του είπε πως τον λένε Κανένας.

Πάει λοιπόν ο καλικάντζαρος και βρίσκει τους άλλους καλικάντζαρους, και τους είπε πως τον έδειρε ο κανένας και να πάνε όλοι μαζί να πάρουν εκδίκηση. Οι σύντροφοι του γέλασαν μαζί του νομίζοντας πως ήπια κρασί και μέθυσε. Αυτός όμως επέμεινε τόσο πολύ, που τους νευρίασε, και για να ησυχάσουν τον έδεσαν σε μια τρεμιθιά έξω από το εκκλησάκι του Μιχαήλ Αρχαγγέλου.

Αφού πέρασαν τα Φώτα και έφυγαν οι καλικάντζαροι, δυστυχώς ξέχασαν τον φίλο τους δεμένο στην μεγάλη τρεμιθιά. Και έμεινε εκεί

δεμένος για αιώνες να τον περιπαίζουν τα μικρά παιδιά, και να τον παίρνουν οι νοικοκυρές να τους κάνει τις σκληρές δουλειές. Αυτά μας έλεγαν οι γιαγιάδες μας πως συνέβαιναν τα παλιά χρόνια, και πως ο καημένος καλικάντζαρος έμεινε για αιώνες εκεί δεμένος, να κάνει τις δουλειές των χωρικών και να τον περιγελούν τα παιδιά. Στον τόπο εκείνο βλάσταιναν πολλές θεόρατες τρεμιθιές πολλών χιλιάδων χρόνων, ώσπου τον τόπο τον αγόρασε η Ζήνα Κάνθερ και τον δώρισε σε Χλωρακιώτες, οι οποίοι όμως τις έκοψαν για να κτίσουν διαμερίσματα και να ανοίξουν δρόμους. Όμως η μεγάλη τρεμιθιά που σε αυτήν ξέχασαν δεμένο τον σύντροφο τους οι καλικάντζαροι, στέκει εκεί να θυμίζει την παλιά ιστορία, αλλά και το μένος των ανθρώπων που για την ανάπτυξη και την πρόοδο τους δεν δίστασαν παράνομα να κόψουν τα αιωνόβια δένδρα. Η περιοχή από τότε ονομάζεται οι τρεμιθιές της Ζήνας.

ΤΑ ΜΗΛΑ

Τα μήλα είναι ο τόπος απέναντι του θεάτρου της Χλώρακας που εκτείνεται μέχρι τη περιοχή με την ονομασία Καπηρός. Είναι μια λαξιά ποταμού που ξεκινά από τις παρυφές του οροπεδίου της Χλώρακας. Το χειμώνα τεράστιες ποσότητες όμβριων υδάτων συναντούνται και πέφτουν από τον ψηλό γκρεμό σαν καταρράκτης πάνω στα μαλακά χώματα όπου με τον καιρό σχημάτισαν ποταμό που τα οδηγεί στη θάλασσα.

Ονομάστηκαν Μήλα εκ παραφθοράς, γιατί βλαστούν πολλές κουρτουινές που παράγουν στρογγύλους καρπούς όπως τα μήλα.

Είναι τόπος ανοιχτός προς τη θάλασσα, και πολλές ιστορίες υπάρχουν που διηγούνται για αερικά περάσματα ψυχών και φαντασμάτων που έχουν το διάβα τους από το μέρος. Υπάρχουν επίσης διηγήσεις ότι έναν παλαιόν καιρό μέχρι πριν ένα αιώνα, ήταν τόπος καταραμένος όπου τα μεσάνυχτα ακούγονταν τα κογκήματα πεθαμένων, μέχρι που ένας καλόγερος περνώντας από το χωριό, έλυσε τα μάγια και ημέρεψε το μέρος.

Ο ΚΑΠΥΡΟΣ

Ο Καπυρός είναι ένας τόπος νοτιοδυτικά της Χλώρακας μετά τις Τρεμιθές της Ζήνας, στα ριζά των υψωμάτων που συνορεύουν με τα Μήλα, αποτελώντας μια συνέχεια συμπεριλαμβανομένων των χωραφιών Χρυσοχός και παλιά Βρύση. Είναι τρεις τοποθεσίες τις οποίες καλύπτει κάποιο μυστήριο πέπλο, καθώς παλιά οι γονείς έλεγαν στα παιδιά ιστορίες που συνέβησαν παράξενες και φοβερές, άλλοτε φοβίζοντας τα να μην κάνουν αταξίες, και άλλοτε εξάπτοντας τη φαντασία τους ώστε να δημιουργούν παραμύθια ως αποτέλεσμα συμβάντων που έγιναν μίαν παλαιότερη εποχή, ή για πράγματα που ακόμα συνέβαιναν κάποιες σκοτεινές νύχτες όταν το φεγγάρι χανόταν και η σκοτεινιά τύλιγε το σύμπαν με τα άστρα πολύ ψηλά έτσι που το λίγο φως που αντανακλούσαν, να φέγγει ελάχιστα έως τη γης.

Ονομάστηκε Καπυρός από τη λέξη πυρά, ένεκα του ότι ο ψηλός γκρεμός που έστεκε στην άκρια, αποτελείτο από πετρώματα που όταν ο ήλιος έγερνε να δύσει, αντανακλούσαν τις ακτίνες του δημιουργώντας αφόρητη πυρά. Και ενώ ήταν γεμάτος βλάστηση ένεκα πηγής που ανέβλυζε ολοχρονίς νερό και πότιζε το χώμα δημιουργώντας παραδεισένιο τοπίο, όταν τα απογεύματα ο ήλιος βουτούσε στη θάλασσα, οριζόντια οι ακτίνες του κτυπούσαν στα βράχια των γκρεμών που τις αντανακλούσαν, και κυριολεκτικά πύρωναν την ατμόσφαιρα που σκέπαζε τον Καπυρό.

Οι ιστορίες που έλεγαν ήταν πολλές, ανάλογα με τις ηλικίες των ανθρώπων που τις εξιστορούσαν και σε ποιους απευθύνονταν. Μια ιστορία ενθυμούμαι καλά που μου έλεγε η στετέ μου η Δεσποινού, ήταν πως εκεί κατοικούσαν πάουλλοι που έπαιρναν τα άτακτα παιδιά, καθώς και μια λόττα με τα κούνια που έβγαине τις σκοτεινιασμένες χειμωνιάτικες νύχτες και άρπαζε τα μικρά παιδιά που δεν έπεφταν ενωρίς να κοιμηθούν, και τα έπαιρνε τροφή για τα παιδιά της. Όταν τα μωρά δεν κοιμόντουσαν και ο αγέρας σφύριζε παράξενα δημιουργώντας διάφορους ήχους, τους έλεγαν οι μαμάδες κι οι γιαγιάδες πως ήταν ο θόρυβος από τις κουδούνες που κρέμνοναταν στο λαιμό της λόττας και κουδούνιζαν όταν εβγαине για να βρει τροφή, και πως έπρεπε τα μικρά παιδιά να σκουλληστούν το πάπλωμα και να κοιμηθούν, ώστε να μην τα βρει και τα πάρει μαζί της. Έτσι λοιπόν τα παιδιά σκεπαζόντουσαν και σιωπηλά προσπαθούσαν ενωρίς να αποκοιμηθούν, ώστε να μην τα ανακαλύψει το μεγάλο θεριό.

ΤΟ ΠΕΡΒΟΛΙ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΧΟΥ

Ο Χρυσοχός είναι ένα μικρό χωραφάκι ίσα με μια βραχτη. Είναι πανω από την παλιά Βρύση, στην βορειοδυτική της μεριά. Εκεί τα παλιά χρόνια είχε το εργαστήριο του ένας τεχνίτης Χρυσοχός. Παρ' όλο που το χωριό ήταν μικρό μια σταλιά, εντούτοις προτίμησε τούτο τον τόπο και εγκαταστάθηκε, καθώς στην περιοχή μέσα στα χωράφια ανακατωμένα με το χώμα, υπήρχαν ψήγματα χρυσοῦ που όταν οι αγρότες κάτοικοι ὄργωναν, κολλούσαν ανακατωμένα με χώματα πάνω στα ηγία των ἀρότρων, που ακολουθῶς πουλούσαν στον χρυσοχό ο οποίος και τα επεξεργαζόταν. Λέγεται πως στο μεγάλο σεισμό του 1443 το εργαστήριο χάλασε και μια μεγάλη πέτρα κύλησε και ἔκατσε εκεί που είναι σήμερα κτισμένο το εκκλησάκι του Ὁ Αγίου Υπατίου, στην ὁποία οι κάτοικοι βάλαν ἕνα σιδερένιο κουτί ὅπου μέσα ἀνάβαν ἕνα καντήλι και ὑμνοῦσαν τον Ἅγιο τον θεραπευτή των μικρῶν παιδιῶν που δεν μπορούσαν να περπατήσουν. Ἐδεναν στα πόδια του μωροῦ ἕνα ελαφρῦ μικροῦ μήκους νήμα, και βασιτώντας το ἀπὸ τα χέρια το βοηθοῦσαν να περπατᾶ γύρω-γύρω ὦσπου να σπάσει ἡ κλωστή, ὁπότε και πίστευαν πῶς το θαύμα θα γινόταν. Παλιοὶ κάτοικοι μαρτυροῦν πως μέσα στον μεγάλο βράχο ἦταν σκαμμένο ἕνα κούφωμα που ἔκλεινε με μια εφαρμοστή πέτρινη θύρα χωρὶς να ἀφήνει σημάδια πως ἦταν ἕνα ξένο σῶμα, ἀλλὰ πως ἦταν ἀπλᾶ ἕνα σχέδιο σκαλιστὸ στο βράχο. Πίσω ἀπὸ τὴ θύρα μέσα στο κούφωμα, ὁ χρυσοχός φύλαγε τα χρυσάφια του, που ὅταν πέθανε ἔμειναν μέσα φλεγμένα, χωρὶς κανεὶς να γνωρίζει το μυστικὸ. Ὅταν λοιπὸν στο μεγάλο σεισμό ἡ πέτρα κύλησε και στάθηκε δίπλα στην παλιά βρύση, ὁ Χατζηφιλιππος ὁ Τοκογλύφος νεαρός ἀκόμα, ἀνακάλυψε τυχαία τὴ μυστικὴ θύρα και τα χρυσάφια που ἦταν μέσα. Ἐτσι μ' αὐτὸ τον τρόπο ἔγινε πλούσιος, και ἀργότερα πλουσιότερος, ἀφοῦ χρησιμοποιώντας αὐτὰ τα πλούτη ἔγινε ὁ τοκογλύφος του χωριοῦ.

Μια ἱστορία λέει πως, μια φορὰ ἕνας Κύπριος ἀλημιστής που ζοῦσε στην Βενετιά, ἐπισκέφτηκε το μικρὸ εργαστήριο, και ὁ ἰδιοκτῆτης του το παραχώρησε για λίγες μέρες. Ἐμεινε μοναχός μέσα κλεισμένος χωρὶς να βγαίνει ἔξω καθόλου, παρὰ μόνον ἔδωσε μῆνυμα στους ζευγολάτες να του φέρνουν ὅσα χώματα κολλούσαν στα ηγία ὅταν ὄργωναν στην περιοχὴ ἐκείνη. Ὅταν πέρασαν μέρες, ἔπαυσε να δίνει σημεῖα ζωῆς, ὁπότε κάποιοι χωριανοὶ δειλὰ, ἀνοίξαν τὴν πόρτα να δουν μήπως ἔπαθε κάτι. Το καμαράκι ἦταν ἀδειο, ἀλλὰ πάνω στο τραπέζι βρῆκαν ἀφημένο ἕνα ψωμί ἀπὸ χρυσάφι. Κανεὶς δεν μπόρεσε να καταλάβει γιατί φεύγοντας μυστικὰ ἀφήσε το χρυσὸ ψωμί. Κάποιοι εἶπαν πως ἴσως το ἀφήσε ως παρακαταθήκη για να θαυμάσουν οι κάτοικοι τὴ δόξα του, καθὼς ως σπουδαῖος Ἀλημιστής, ζύμωνε ψωμιὰ ἀπὸ πηλό, και ἀκολουθῶς τα μετέβαλλε σε χρυσάφι.

ΤΟ ΧΩΡΑΦΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΞΕΝΗΣ

Μια φορά τον παλαιό καιρό κοντά στην πόλη της Πάφου ήταν η κοινότητα της Χλώρακας που είχε τα σπίτια κτισμένα στα ψηλόμετρα του χωριού λίγο μακρύτερα από την εύφορη παραλιακή πεδιάδα. Τα καλοκαίρια οι κάτοικοι έστηναν πρόχειρα καταλύματα και έστρωναν κάτω από τα δένδρα και κοιμόντουσαν εκεί στην ύπαιθρο την εύφορη γη, ώστε με το χάραμα του φού να ποτίζουν τα χωράφια τους πριν αρχίσει η κάμα του πρωινού. Ένα χωράφι στην τέλειωση του χωριού που αρχικά η Κάτω Πάφος, ονομάζεται το χωράφι της Φιλόξενης. Η Φιλόξενη ένα παλαιό καλοκαίρι έστησε το πρόχειρο υποστατικό της για να καλλιεργήσει και να ρεντέψει (φυτέψει).

Στην άκρη του χωραφιού της ήταν κτισμένο το Καμαρούϊ, μια αρχαία βρύση που έβγαζε κρυστάλλινο νερό και πότιζε σχεδόν όλα τα χωράφια του κάμπου. Μπροστά από τη βρύση περνούσε ένας στενός αμαξιτός δρόμος που οδηγούσε στην Κάτω Πάφο. Όλοι οι περαστοί διαβάτες από τα δυτικά χωριά σταματούσαν εκεί να ξεδιψάσουν και να ξαποστάσουν. Η Φιλόξενη τους φιλοξενούσε, ήταν μια ευγενική γυναίκα, ήταν γι αυτό που της κόλλησαν το ομώνυμο όνομα.

Εκείνη την ημέρα ένα μικρό караβάνι σταμάτησε στη βρύση. Η Φιλόξενη τους καλωσόρισε και τους κάλεσε να τους φιλέψει. Τους τράταρε καφέ με γλυκό, και αφού οι διαβάτες ξαπόστασαν, συνέχισαν τον δρόμο τους.

Μαζί με τα άλλα ζώα της η Φιλόξενη είχε ένα μικρό μουλούι (μουλάρι από διασταύρωση αλόγου και γαϊδάρας) που ύστερα από κάμποση ώρα που έφυγαν, παρατήρησε ότι έλειπε. Νόμισε η άμοιρη, ότι ακολούθησε τα ζώα του караβανιού και έτρεξε στο κατόπι τους ώσπου τους πρόλαβε και γύρεψε το ζώο της. Δεν το βρήκε, δεν ήταν μαζί τους, και κάποιος από τους διαβάτες που την είδε μαραζωμένη, της είπε να μην απελπίζεται, και να στραφεί πίσω να ψάξει στα φωτιστικά της περιοχής γιατί μπορεί να έπεσε μέσα και να το προλάβει ζωντανό.

«Μα πως είναι δυνατόν να έπεσε σε φωτιστικό και να είναι ακόμα ζωντανό;» είπε η Φιλόξενη.

Ευχαριστημένη έμεινε και η Φιλόξενη που πιστεύοντας ότι το μουλούι της βρίσκεται εν ζωή, στράφηκε τρεχάτη πίσω να ψάξει σε όλους στους λάκκους να το βρει. Όταν έφτασε στον τόπο της καθώς ήταν ποσταμένη (κουρασμένη) και διψασμένη, έσκυψε στη Βρύση, ήπιε νερό, και τι άδικο, για ένα μουλάρι, έσκασε από το νερό και πέθανε...

Το μικρό ζώο είχε πέσει σε φωτιστικό (λάκκο) του λαγουμιού της Βρύσης, και πνίγηκε. Ύστερα από 40 χρόνια όταν ένας χωριανός κατέβητε να καθαρίσει το φωτιστικό, βρήκε τα κόκαλα του μικρού ζώου, που ακόμα μύριζε άσχημα, δεν είχε λιώσει μέσα στο νερό που βρισκόταν.

ΤΟ ΧΩΡΑΦΙ ΤΗΣ ΑΛΗΠΑΤΟΥΣ

Ήταν μια φορά στη Χλώρακα μια μικρή ορφανή που την έλεγαν Πατού και ζούσε μόνη σε ένα μικρό σπιτάκι κτισμένο σ ένα μικρό χωραφάκι όπου μέσα είχε βλαστημένες τρεμιθιές, τερατσιές, και βελανιδιές.

Ήταν 15 χρονών και για να ζήσει μάζευε τεράστια και έφτιαχνε τερασόμελο, τρεμίθια και έφτιαχνε τρεμιχόλαδο, καθώς και βελανίδια ως τροφή για τα ζώα. Φύτευε και λίγα χόρτα και οπωρικά που τα πότιζε από την βρύση του χωριού, και όλα αυτά, τα πωλούσε στις καλές γειτόνισσες που με ευχαρίστηση τα αγόραζαν, ώστε τοιουτοτρόπως τη βοηθούσαν να ανταπεξέρχεται λίγο τη μεγάλη της φτώχεια. Διαβιούσε φτωχικά και με δυσκολία, αλλά ήταν τίμια και καλή χριστιανή. Ήταν πολύ όμορφη και όλοι την συμπαθούσαν, όμως είχε και αυτή σεβασμό στους μεγαλύτερους της και τιμούσε όλους τους χωριανούς. Στον εύκαιρο της καιρό επισκεπτόταν τις χωριανές νοικοκυρές, και πρόθυμα προσφερόταν να τις βοηθήσει στις οικιακές τους εργασίες. και αυτές όμως την βοηθούσαν καθώς πολύ την αγαπούσαν, και επιπλέον την συμβούλευαν. Την συμπαθούσαν, ήθελαν γι αυτήν μια καλύτερη μοίρα και της εύχονταν να βρει ένα καλό παλικάρι να παντρευτεί, και έτσι να νοικοκυρευτεί.

Ήταν και ένας μικρέμπορας, που τον έλεγαν Αλή. Είχε μαυριδερό πρόσωπο και ήταν φανερό πως ήταν Άραβας. Είχε έρθει μια μέρα με ένα φορτηγό πλοίο στο λιμάνι της Κάτω Πάφου, και εγκαταστάθηκε για πάντα στη πόλη του Κτημάτου. Έφερε μαζί του ψιλικά λογιών ειδών, και έκαμε το επάγγελμα του Γυρολόγου.

Με τον καιρό κέρδισε πολλά χρήματα, και καθώς ήταν καλός νοικοκύρης, τα επένδυε αγοράζοντας γην εις το χωρίον της Γεροσκήπους δημιουργώντας αργά και με τον καιρό, ένα μεγάλο σιφλίκι. Ύστερα προσέλαβε πολλούς μισταρκούς, εφύτευσε φυτείες και ασχολήθηκε με την καλλιέργεια της γης. Με αυτό τον τρόπο πρόκοψε και έγινε εύπορος και νοικοκύρης.

Μα πριν γίνει άρχοντας, όταν ακόμα γυρολογούσε και περνούσε από την Χλώρακα, μέσα στην καρδιά του έβαλε την όμορφη φτωχή κόρη. Όμως, καθώς και αυτός πολύ φτωχός, δεν τόλμησε καμιά φορά να της φανερώσει την αγάπη του.

Μα ύστερα από κάμποσο καιρό, μια Κυριακή που τέλειωσε η λειτουργία στην εκκλησιά και πολλοί χωριανοί κάθονταν στον καφενέ, από μακριά στη στράτα φάνηκε ένα ψηλό άλογο που το καβαλίκευε ένας νεαρός με την καλή του φορεσιά που έδειχνε αρχοντιά, να έρχεται προς το χωριό.

Οι φτωχοί χωρικοί το αντίκρισαν με περιέργεια να έρχεται και να ξεπεζεύει, να δένει το ζώο και να κατευθύνεται στον καφενέ και εγκάρδια να τους χαιρετά.

Έκπληκτοι αναγνώρισαν τον παλιό πραματευτή τον Αλή έναν άρχοντα πλέον καθώς φαινόταν, και που ήρθε να τους επισκευθεί.

Όμως για να μην τα πολυλογούμε, ο άρχοντας Αλής, είχε έρθει στο χωριό για να γυρέψει γυναίκα του την όμορφη Πατού. Και έγιναν οι γάμοι, στρώθηκαν τρικούβερτα τραπέζια, και γιόρτασαν όλοι, και χάρηκαν όλοι για την καλή τύχη της ορφανής.

Ύστερα η Πατού έφυγε με τον άντρα της και έμεινε το χωράφι της έρημο, ακαλλιέργητο, τα τρεμίθια και τα τεράσια έμειναν πάνω στα δένδρα, όμως μέχρι σήμερα έμεινε το όνομα ως «χωράφι της Αλη-Πατούς. Είναι αληθινή ιστορία, και το χωράφι της Αληπατούς, ευρίσκεται στην οδό Νικόλα Πενταρά και Αντώνη Χ'Αχχιλλέα, 200 μέτρα από την παλιά βρύση του χωριού.

Ο ΜΕΛΑΝΟΣ

Είναι ένας υπερυψωμένος τόπος στα νότια σύνορα της Χλώρακας προς τη μεριά της Κάτω Πάφου. Τα πετρώματα του είναι στο σύνολο τους από μέλανο, εξ ου και το τοπωνύμιο του.

Όμως μια παλιά ιστορία λέει πώς όταν τα χρόνια εκείνα που η δουλεία υπήρχε ως θεσμός σε όλους τους πολιτισμούς του κόσμου, και πήγαζε από την ανάγκη εξεύρεσης εργατικού και αγροτικού δυναμικού, καθώς και άλλων αναγκών, και η υποδούλωση των ανθρώπων θεωρείτο επί δεκάδες αιώνες μια απόλυτα νόμιμη κατάσταση κατά την οποία δούλοι ή σκλάβοι αντιμετώπιζονταν ως αντικείμενα και η μεταχείριση τους στη σκληρή εργασία ήταν μέχρι θανάτου, έτσι και η Κύπρος δεν εξαιρέθηκε του κανόνος, και κατά τη διάρκεια των αιώνων, ο φτωχός πληθυσμός ως υπόδουλοι κάτοικοι, υπήρξαν σκλάβοι. Καθώς όμως μικρός ο πληθυσμός, οι τσιφλικάδες και οι ιδιοκτήτες των λατομείων του χαλκού, χρησιμοποίησαν νέγρους σκλάβους τους οποίους εφοδίαζονταν από δουλέμπορους που τους έφερναν με τα πλοία.

Στην Πάφο το φαινόμενο αυτό παρατηρήθηκε να συμβαίνει εις μεγάλο βαθμό κατά τον 12^ο αιώνα, όταν οι Φράγκοι κατακτητές μοίρασαν τη γη σε φεουδάρχες, οι οποίοι ησχολήθησαν με την καλλιέργεια ζαχαροκάλαμων και τεύτλων για την παραγωγή ζάχαρης την οποίαν εξήγαγαν στις γειτονικές χώρες της Ευρώπης.

Στη Πάφο η περιοχή της Μάας έως την Πέτρα του Ρωμιού, ήταν μια απέραντη πεδιάδα την οποίαν καλλιεργούσαν και έσπερναν με τεύτλα μέχρι την εποχή των Ρηγάδων. Απόδειξη περί τούτου, αποτελεί το αυλάκι της Ρήγαινας που τα απομεινάρια του ακόμα ευρίσκονται στη Χλώρακα, και το οποίο χρησίμευε για να φέρνει νερό από τα λουτρά του Άδωνη, και να ποτίζεται ο κάμπος από τη Χλώρακα μέχρι το κάστρο της Πάφου.

Στη Χλώρακα λοιπόν μια παλιά εποχή, οι σκλάβοι ξεσηκώθηκαν να δραπέτεύσουν μη αντέχοντας άλλο τη σκληρή δουλεία. Γνωρίζοντας πώς θα βρουν το θάνατο με την εξέγερση τους, εντούτοις προτίμησαν αυτού του είδους τη λύτρωση από την απάνθρωπη μεταχείριση που τύχαιναν από τον αφέντη τους ο οποίος ήταν ένας πολύ σκληρός φεουδάρχης. Τους κυνήγησε μέχρι το ύψωμα που δεσπόζει πέρα από τον κάμπο, και εκεί τους κατάσφαξε όλους, θέλοντας τοιουτοτρόπως να δώσει ένα παράδειγμα. Το αίμα έτρεξε ποτάμι και πότισε όλη τη γη, και συνέχισε να ρέει μέχρι τη θάλασσα η οποία βάφτηκε με μελανί χρώμα όπως και η γη που ποτίστηκε και χρωματίστηκε παίρνοντας όψη μελανή. Από τότε ο χερσαίος τόπος της άγριας σφαγής, ονομάστηκε από τους ντόπιους Μέλανος και η θάλασσα Μελανούθκια, καθώς η γη στη στεριά και στη θάλασσα, έμεινε βαμμένη σε χρώμα μελανί από το αίμα των σκλάβων με το οποίο ποτίστηκε.

ΘΑΛΑΣΣΕΣ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Η ΒΡΕΞΗ

Η Χλώρακα διαθέτει παραλίες επικίνδυνες και απόκρημνες με βαθιά νερά, αλλά και ήμερες με ήρεμα νερά σκεπασμένες με πεντακάθαρη ξανθή αμμο.

Η Βρέξη είναι παραθαλάσσια περιοχή, νότια και εκεί που τελειώνει η Χλώρακα. Έχει μια μικρή εκταση με αμμο, και στη μεση περιπτου μια μικρή βραχωδη χερσονησο που παει αρκετα μέτρα μέσα στην θάλασσα.

Στην άκρη αυτής της χερσονήσου υπάρχει μια τρύπα σαν σπηλιά, που την σκεπάζει το νερό. Όταν έχει τρικυμία και από τα κύματα που χτυπούν στη σπηλιά συμπιέζεται ο αέρας που είναι μέσα, δημιουργείται ένας θόρυβος όπως το φφ, δηλαδή φουρφουρίζει. Έτσι και ο βράχος αυτός ονομάστηκε το νησί του Φουρφουρη. Όταν συνέβαινε αυτό το φαινόμενο, αλλά ταυτόχρονα νότια της θάλασσας γέμιζε και κατέβαζε ο καιρός, τότε πάντα έβρεχε. Γι αυτόν τον λόγο, πήρε η περιοχή την ονομασία "Βρεξη". (Στους κυβερνητικούς χάρτες, "Φουρφουρης" δηλώνεται επίσης ως η ονομασία της ξέρας που βρίσκεται μέσα στη θάλασσα μερικές εκατοντάδες μέτρα απο την περιοχή Δήμμα).

Περι νησ ονομασίας Φουρφουρης, βρίσκουμε σε δημοσίευμα στο περιοδικό "Πάφος" έκδοσης 1942 από τον αρθρογράφο Χρ. Λίβα τα εξής: Άμα χτυπά το Φερφουριν για τρεις ώρες για τρεις ημέρες εσει νερά. Η λέξη Φερφουριν είναι όνομα ενός άλλου νησιού που βρίσκεται προς την παραλία του χωριού Χλώρακας. Η λέξη χτυπά αναφέ-

ρεται στον υπόκωφο κρότο της θάλασσας που κάνει χτυπώντας προς τον Φερφουρίν. Η παρατήρηση αυτή γίνεται το φθινόπωρο προς το χειμώνα συνήθως νύχτα. Οι κάτοικοι της χαμηλής πιστεύουν ότι όταν αστράφει από τη διεύθυνση του νησιού εκείνου θάρθη βροχή, το πολύ σε τρεις μέρες. Η ορθότητα της παρατήρησης αυτής διαφαίνεται κι από την ακόλουθη. Άμα αστράφει συχνά το Φερφουρίν, σε τρεις ώρες έχουμε νερά. Άμα αστράφει αργά σε τρεις ημέρες. Α 'μμα αστράφει αργά σε τρεις ημέρες. Α 'μμα στράφει του Τσιύκκου αννίει ο τζιαιρός. Η φράσι του Τζιύκκου εδώ εννοείται η διεύθυνση προς τη βουνοκορφή της μονής Κύκκου.

Η θάλασσα της Βρέξης, παλια κατακλυζόταν από κόσμο από όλες τις γύρω περιοχές καθώς ήταν στην άκρη του χωριού, στα σύνορα με την πόλη της Πάφου. Δυστηχώς πριν αρκετά χρόνια η άμμος που σκέπαζε την περιοχή τραβήχτηκε από τη θάλασσα και άφησε το τοπίο φαλακρό και αποκρουστικό. Ήταν μια εκδίκηση της φύσης που προήρθε από την ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση των παράκτιων ακτών από τον άνθρωπο.

Φέτος όμως το καλοκαίρι, η φύση ίσως ημέρευε και σκέπασε όλη την παραλία με ξανθή άμμο που έδωσαν στα ήρεμα διάφανα νερά γαλαζοπράσινο χρώμα, ενώ η χρυσαφένια άμμος έξω στην ακτή ενώθηκε με τα ήρεμα νερά του ποταμού της «Βρέξης» που ολοχρονίς τρέχουν ποτίζοντας τις πικροδάφνες πάνω στην παραλία.

Στη παραλία λοιπόν της Βρέξης δεν υπάρχουν ρεύματα, ενώ τα νερά της είναι ομαλά και ρηχά. Η άμμος πάει μέσα σε βάθος και οι κολυμβητές μπορούν κολυμπώντας ή περπατώντας, να φτάσουν στα βαθιά χωρίς κίνδυνο.

Απέχει λίγα μέτρα από τη κύρια παραλιακή αρτηρία της Πάφου που οδηγεί προς δυσμάς, και βρίσκεται σε ένα μικρό ορμίσκο. Το πράσινο της περιοχής, η άγρια ομορφιά, τα ολόλευκα βότσαλα και τα κρυστάλλινα νερά, είναι στοιχεία που συνηγορούν πως είναι τόπος μαγευτικός, όμορφος και ειδυλλιακός.

Είναι ένας σπουδαίος τόπος που αν ο επισκέπτης ξεχαστεί εκεί, θα απολαύσει ένα από τα ωραιότερα ηλιοβασιλέματα με την καλύτερη θέα ως ζωγραφιά να σχηματίζεται στο βάθος του ορίζοντα, με τον ήλιο να γέρνει πίσω από το όμορφο πλοίο που στέκει προσαραγμένο στις ξέρες του «Φουρφουρή» στη μέση του πελάγου της Χλώρακας.

ΜΕΛΑΝΟΥΘΚΙΑ

Είναι ένας μικρός κολπίσκος μετά την περιοχή της Βρέξης, όπου το πέτρωμα στο βυθό της θάλασσας είναι σε χρώμα μελανί, εξ ου και το όνομα, «Μελανούθκια». Από το ίδιο πέτρωμα συνεχίζει να αποτελείται η στεριά μέχρι το ύψωμα πάνω από τη θάλασσα, το οποίο κι αυτό ένεκα του εδάφους, ονομάζεται «Μέλανος».

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ ΛΙΜΝΗ ΤΩΝ ΡΟΔΑΦΙΝΙΩΝ

Η λίμνη των Ροδαφινιών ήταν ένα εντυπωσιακό φυσικό αξιοθέατο, μια αλμυρή βαθιά λίμνη στην άκρη της ακτής η οποία συνδεόταν υπόγεια με τη θάλασσα και όταν είχε τρικυμίες η ορμή των κυμάτων που εισχωρούσαν μέσα δημιουργούσαν ένα υπόκωφο δυνατό θόρυβο και ένα υποχθόνιο βρυχηθμό, σημάδι κατά τους πρωτινούς, πριν έρθει η χειμωνιάτικη βροχή από τη μεριά του νότου.

Ήταν το μπουμπουνητό της θάλασσας όταν θύμωνε και αδυσώπητα χτυπούσε τα τοιχώματα της λίμνης σκάβοντας την όλο βαθύτερα κατά το πέρασμα των αιώνων, και κάθε φορά δημιουργώντας ένα σιντριβάνι από ατμοποιημένο νερό που σαν πυκνό σύννεφο εκτοξευόταν με δύναμη στην ατμόσφαιρα δημιουργώντας εντυπωσιακό θέαμα ίδιο με ηφαίστειο που ξερνά καπνό.

Υπήρχε για χιλιάδες χρόνια και πολλές ιστορίες υπάρχουν που εξιστορούν γεγονότα σαν παραμύθια που έχουν συμβεί εκεί, μέσα στην βαθιά λίμνη μέσα στα θεόρατα βράχια της ακτής της Χλώρακας. Ήταν ένας φυσικός πλούτος της κοινότητας, ένα υπέροχο αξιοθέατο, μια φυσική αλμυρή λίμνη δίπλα στη θάλασσα που όλοι οι κάτοικοι σαν παιδιά εκεί έπαιζαν τους πειρατές και όλες οι γενεές την είχαν σημείο αναφοράς.

Όλα τα παιδιά εκεί έμαθαν κολύμπι. Οι ψαράδες μάζευαν φτίρα για να ζημώσουν πασμό, και οι νεαροί τις νύχτες με πυροφάνι, μάζευαν αστακούς που υπήρχαν πληθώρα μέσα στη θαλασσινή λίμνη.

Τώρα οι ξενοδοχοί την έχουν γεμίσει με μπάζα και θεόρατες πέτρες. Την έχουν κλείσει για να φτιάξουν παραλία να κάθονται οι τουρίστες

να λιάζονται. Έχουν καταστρέψει το φυσικό περιβάλλον για το χρηματικό όφελος, χωρίς να νοιάζονται για το φυσικό όφελος. Αλλά χειρότερη ευθύνη από τους ξενοδόχους, φέρουν οι Κοινοτικές και Επαρχιακές αρχές, καθώς και οι κάτοικοι της Χλώρακας που με τη σιωπή τους ή την ανοχή τους, επέτρεψαν να γίνει ένα τόσο μεγάλο κακό.

ΡΟΔΑΦΙΝΙΑ

Η περιοχή Αρκάτζια ξεκινά από την περιοχή του γηπέδου, και του Αγίου Νικολάου. Είναι ένα αργάκι που αναβλύζει τρεξιμιό νερό, και κατευθύνεται και ενώνεται με άλλο αργάκι που έρχεται από τη περιοχή Ορμάνια. Τέλος ενώνονται με το νερό που ολοχρονίς τρέχει από την βρύση Καμαρούι, και συνεχίζουν προς τη θάλασσα. Ως αποτέλεσμα, βλαστούν πολλές ροδαφινιές (αροδάφνες) έως την άκρη της θάλασσας, γι αυτό ο μικρός κολπίσκος εκεί, ονομάστηκε Ροδαφίνια.

Είναι μια θάλασσα μικρή συνήθως ήρεμη θάλασσα χωρίς ρεύματα, με χοντρό καθαρό άμμο στρωμένο στην παραλία. Είναι ένας ιδεώδης τόπος για κολύμπι, τον οποίο όλοι οι κάτοικοι της Χλώρακας από αρχαιοτάτων χρόνων χρησιμοποιούν ως μέρος για τα θαλασσινά τους μπάνια.

Σήμερα η παραλία των Ροδαφινιών είναι μια πολυσύχναστη τουριστική περιοχή. Στην περίοδο όμως του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα 1955-1959 ήταν μια απόμακρη ερημική ακτή, η οποία επιλέγθηκε ως ο τόπος για τη μυστική παραλαβή των πρώτων φορτίων οπλισμού για την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνος της ΕΟΚΑ.

Στην ακτή τώρα υπάρχει μια μικρή απέριτη πέτρινη πλάκα στην οποία αναφέρεται στο ιστορικό γεγονός της σύλληψης από τους Αγ-

γλους κατακτητές του πλοιαρίου Άγιος Γεώργιος μαζί με το πλήρωμα του που αποτελείτο από τον καπετάνιο Ευάγγελο Λουκά Κουταλιανό, τον πλοιοκτήτη Ανάργυρο Μέλιο, τους ναύτες Μιχάλη Χριστοδουλάκη, Μιχάλη Αλιφραγκή, καθώς και επτά Χλωρακιώτες αγωνιστές που παρελάμβαναν τον οπλισμό, ήτι οι Κώστας Λεωνίδα, Χριστάκης Εύζωνας, Κυριάκος Μαυρονικόλας, Νικόλας Μαυρονικόλας, Μιχαλάκης Παπαντωνίου, Νικόλας Πενταράς και Χριστόδουλος Πενταράς.

ΜΟΥΤΤΗ ΤΩΝ ΡΟΑΦΙΝΙΩΝ

Η Αλική των Ροαφινιών είναι ένα μικρό ακρωτήριο ανάμεσα στα Ροδαφινια και στο Δημμα. Είναι χαμηλός τόπος στο ύψος της θάλασσας που όταν έχει τρικυμία η θάλασσα βγαίνει έξω, και ύστερα το νερό που μένει εξατμίζεται, παράγοντας καθαρό άλικο αλάτι. Είναι δηλαδή μια μικρή Αλική, η δεύτερη στη Χλώρακα, στην οποία οι κάτοικοι αθρόα προσέτρεχαν για να μαζέψουν αλάτι.

Τους καιρούς της Αγγλοκρατίας, το μάζεμα αλατιού απαγορευόταν θέλοντας τοιουτοτρόπως οι Αποικιοκρατικές αρχές να έχουν έσοδα από την πώληση του άλατος που εξόρυσσαν από την Αλική της Λάρνακας. Γι αυτό είχαν διορισμένους Αλικάτρωρες οι οποίοι φύλασσαν τις ακτές, και όποιον παραβάτη τον συνελάμβαναν, ή τον καταγγελλαν επιβάλλοντας του βαριά χρηματικά πρόστιμα. Ήταν τόσο βαριά τα προστίματα αλλά και τόσο αναγκαίο το αλάτι, που οι κάτοικοι μαζεύοντας το, προσπαθούσαν παντοιοτρόπως να μην συλλαμβάνονται.

Μια φορά η Μαρίκα κόρη του Χριστόδουλου Αζίνα, πιάστηκε επ αυτοφώρω από έναν Αλικάτρωρα τον Σαβαώ ο οποίος καταγόταν από τη Τσάδα. Θέλοντας να γλυτώσει, έβγαλε τα ρούχα της και με το μακρύ υποκάμισο (μισοφόρι) που φορούσε, ξάπλωσε σε μια μεγάλη λάντα με θαλασσινό νερό, θέλοντας να τον αποτρέψει να πλησιάσει όντας γυμνή, καθώς εκείνους τους καιρούς η ηθική τιμή ήταν πρώτι-

στος άγραφος νόμος, και όποιος δεν τη σεβόταν, την πλήρωνε πολύ ακριβά.

Ο Σαβαώς όμως δεν σεβάστηκε μια ηλικιωμένη γυναίκα που έκανε μπάνιο, και πλησιάζοντας ζήτησε τα στοιχεία της να την καταγγείλει. Η καημένη γυναίκα του είπε ένα ψεύτικο όνομα ελπίζοντας να τον ξεγελάσει. Και αυτός πονηρός, της είπε πως το δείλης θα πήγαινε πάνω στο χωριό να διαπιστώσει την αλήθεια καθώς το χωριό ήταν πολύ μικρό και η εξακρίβωση περί της αληθείας των στοιχείων της θα ήταν εύκολη.

Φοβισμένη και απελπισμένη για το κακό που τη βρήκε, η Μαρίκα επέστρεψε στο χωριό.

Στο δρόμο συνάντησε τον Συμεών Λιασίδη ένα στενό συγγενή της, και του είπε τα κακά της μαντάτα. Μα ο Συμεών ένας πονηρός και σειϊτάνης νεαρός, της είπε να μην ανησυχεί και θα διορθώσει το κακό.

Ροβόλησε το λοιπόν προς τη θάλασσα και βρήκε τον κακό Αλικάτωρα. Ο Συμεώς είχε μεγάλη ρώμη και κανείς δεν τον έφτανε στη δύναμη. Άρπαξε λοιπόν τον Σαβαώ και τον έσπασε στο ξύλο λέγοντας του πώς ενόχλησε μια συγγένισσα του η οποία γυμνή, έκανε μπάνιο στη θάλασσα. Έμεινε το ξύλο στο Σαβαώ και δεν τόλμησε να καταγγείλει τη Μαρίκα, γιατί δεν θα γινόταν πιστευτός, αφού θα επικρεμόταν εναντίον του η κατηγορία για σεξουαλική παρενόχληση, κατηγορία την οποία και οι Άγγλοι δικαστές τιμωρούσαν βαρέως.

Σε λίγο καιρό ο Σαβαώς βρέθηκε πεθαμένος σε μια παραλία της Πέγειας. Τρία αδέρφια βοσκοί που είχαν μεγάλη ανάγκη το άλας για να κάνουν τα χαλούμια τους, και επειδή ο Σαβαώς τους κυνηγούσε, αυτοί του έστησαν καρτέρι και με μανίκια υποκαμίσων γεμάτα άμμο, τον χτύπησαν στο στομάχι μέχρι θανάτου, χωρίς να φαίνονται σημάδια στο κορμί του, έτσι που φάνηκε πώς πέθανε από φυσικό θάνατο.

ΟΙ ΞΕΡΕΣ ΤΟΥ ΦΟΥΡΦΟΥΡΗ

Η θαλάσσια περιοχή της Κύπρου όπως και ολόκληρη η Μεσόγειος, είναι διάσπαρτη με αρχαία ναυάγια. Στη περιοχή «Δήμμα» στη Χλώρακα 500 μέτρα από τη στεριά, υπάρχουν οι ξέρες του Φουρφουρή που πάνω τους τσακίστηκαν πολλά πλοία κατά το παρελθόν όπως δείχνουν τα αμέτρητα απομεινάρια από σπασμένους αμφορείς και άλλα αντικείμενα που ευρίσκονται στο βυθό της θάλασσας γύρω από τις ξέρες.

Οι ισχυροί άνεμοι που συνήθως πνέουν στη θάλασσα της Χλώρακας σε συνδυασμό με το ανοικτό πέλαγος, προκαλούσαν πάντα μεγάλες θαλασσοταραχές που παράσερναν τα πλοία και τα έριχναν στις ξέρες, με αποτέλεσμα να βουλιάζουν πολλά από αυτά. Ο βυθός γύρω από τις ξέρες είναι κατάσπαρτος από αρχαία υπολείμματα ναυαγίων, καθώς η θάλασσα της Χλώρακας είναι δρόμος πλοίων από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Γραμμένες αναφορές για αυτά τα ναυάγια δεν υπάρχουν, και μόνη μαρτυρία περί της αληθείας αυτών των ναυαγίων, είναι από όσους δεινούς δύτες κολυμπούν σ αυτά τα νερά, ότι ακόμα ο βυθός είναι στρωμένος από αντικείμενα υπολείμματα των φορτίων από τα ναυαγισμένα πλοία.

Επίσημες αναφορές έχουμε μόνο για δυο πλοία εκ των οποίων το ένα βούλιαξε και γέμισε την ακτή πνιγμένους, ενώ το άλλο σφηνώθηκε στις ξέρες και μένει ακόμα εκεί μοναχικό μια απέραντη Φωλαϊά άγριων περιστεριών.

Από προφορικές μαρτυρίες παλαιών κατοίκων και από γραφές λαϊκού ποιητάρη που κατέγραψε ο ηγούμενος Μαχαιρά Γρηγόριος το

1945 στα Κυπριακά Χρονικά, μαθαίνουμε πως τη δεκαετία του 1810 ένα επιβατικό πλοίο το «χρυσοκάραβο» όπως το ονόμασαν γιατί ήταν γεμάτο πλούσιους επιβάτες που ταξίδευαν για τους Αγίους Τόπους, βούλιαξε στις ξέρες του «Φερφουρή», και πνίγηκαν όλοι. Είναι ένα τσιαπτιστό ποίημα λαϊκός θρήνος, που αναφέρεται στις δύσκολες ώρες που πέρασαν οι επιβάτες και το τραγικό τέλος που βρήκαν, καθώς σε αυτούς συγκαταλέγονταν υψηλά μέλη της Κυπριακής κοινωνίας όπως την οικογένεια του δραγουμάνου Χατζηγεωργάκη. Για το περιστατικό αναπτύχθηκαν ντόπιοι θρύλοι για παράδοξα περιστατικά και για ανεύρεση θησαυρών που ξέβραζε η θάλασσα της Χλώρακας κατά καιρούς. Αναπτύχθηκαν δοξασίες και θρύλοι για παράξενους θανάτους που κατά καιρούς βρήκαν ντόπιοι κάτοικοι στα ήρεμα νερά της, καθώς και παραδοξολογίες για μεγάλα θεριά που κολυπούσαν σε αυτήν.

Ένα χειμωνιάτικο βράδυ του Μάρτη το 1998, το ελληνικό φορτηγό πλοίο υπό σημαία Ονδούρας «Δημήτριος II» που μετέφερε ξυλεία από τη Χαλκίδα με προορισμό τη Λεμεσό και τη Βηρυτό, μετά από σφοδρή θαλασσοταραχή προσάραξε στις ξέρες του Φουρφουρή.

Ενώ βρισκόταν καθοδόν για το λιμάνι της Λεμεσού, λόγω των σφοδρών ανέμων που έπνεαν εκείνη την ώρα, παρεσύρθη από τα κύματα και προσάραξε πεντακόσια μέτρα από την ακτή της Χλώρακας, πάνω στις ξέρες.

Μένει από τότες προσαραγμένο να στέκει όμορφο μέσα στη γαλανή θάλασσα και να αποτελεί σημείο αναφοράς για την κοινότητα της Χλώρακας. Από τα αεροπλάνα και τα πλοία, από τις παρυφές των στεριανών υψωμάτων, και μέσα από πληθώρα ιστοσελίδων στο διαδίκτυο, δείχνεται πλέον αυτό το πλοίο, ως σημείο αναφοράς για τη Χλώρακα. Θεωρείται στολίδι γραφικής ομορφιάς, και αναφέρεται στα αξιοθέατα της κοινότητας ως μια ζωγραφιά στη θάλασσα που πολούς ενέπνευσε συγγραφείς, ποιητές και ζωγράφους.

ΔΗΜΜΑ

Η παραθαλάσσια περιοχή Δημμα είναι ένα μικρό λιμανάκι νότια της Χλώρακας, ένας απάνεμος κολπίσκος όπου οι παλιοί ψαράδες έδεναν τις βαρκες τους για προστασία από τις τρικυμίες. Η λέξη Δήμμα είναι από τη λέξη δένω. Ο ορισμός προήλθε από την ίδια τη λέξη, διότι κατά τις αρχές του 19ου αιώνα ο Πιστένης Χ'Χαραλάμπους, ένας ζακουστός ψαράς, είχε σκάψει μια τρύπα σε βράχο στην επιφάνεια του νερού, όπου εκεί έδενε την βάρκα του.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των ακτών της Χλώρακας είναι κυρίως απότομες βραχώδεις ακτές και πανέμορφοι ορμίσκοι, καθώς και μικρές παραλίες στρωμένες από ξανθή άμμο που γιαλλίζει πεντακάθαρη στον καυτό ήλιο του καλοκαιριού, άμμο που με το χειμώνα χάνεται μέσα στη θάλασσα από τις τρικυμίες, και κάθε που αλλάζει ο καιρός ξεπλυμένη ξεβράζεται και πάλιν πάνω στις πέτρινες ακρογιαλιές.

Θάλασσες με γαλαζοπράσινα νερά αλλού ρηγά κι αλλού βαθιά, που όταν μέσα στις ζεστές μέρες του καλοκαιριού ενώνουν το λαμπύρισμα τους με τη χρυσή άμμο, δημιουργούν σκηνικό απέραντου κάλλους, που με το πάφλασμα των κυμάτων σαν ήρεμη μουσική φωνάζουν και μαγεύουν τον περαστικό σαν τις σειρήνες του Οδυσσέα.

Το ΔΗΜΜΑ είναι μια θάλασσα μικρή στη Χλώρακα, ένας ορμίσκος μαγευτικός και ιδεώδης για έμπνευση και δημιουργία, ένα φυσικό πανέμορφο απάνεμο λιμανάκι κλεισμένο μέσα σε ρηχούς και άγριους βράχους που το γκρι του χρώματος τους σμίγει με το μπλε του γαλαίου, και δίνουν μια άγρια ομορφιά που ηρεμεί το νου και στρέφει τη σκέψη στο απαλό αεράκι που φέρνει διηγήσεις αλλόκοτες και αρχέγονες από τα βάθη των οριζόντων, από εκεί που γέρνει ο

ουρανός και σμίγει με τη θάλασσα. Ιστορίες του Ποσειδώνα και του Οδυσσέα, του Μεγαλέξανδρου και της γοργόνας, κληρονομιά βαριά ασήκωτη, από τα βάθη των αιώνων.

Ένας ωραίος τόπος με μακρά ιστορία και ζηλευτό φυσικό περιβάλλον. Κύρταμα και αθάνατα λουλούδια σκεπάζουν τους βράχους, ενώ ανάμεσα τους ψηλά θάμνα-καζουλάρκα ηλικίας εκατοντάδων χρόνων, στέκουν καμαρωτά και όμορφα ξεχωριστά από την άλλη πλάση, με τη θαλασσινή αρμύρα με μανία να τους κατακαίει τα φύλλα, αλλά αυτά πεισματικά να αντέχουν και να μην ξεραίνονται.

Ένας τόπος ολοχρονής χαϊδεμένος από τον γαρμπή και αγκαλιασμένος από το φως του ήλιου. Τα σπίτια γύρω ακουμπούν στη θάλασσα και το πράσινο στις αυλές τους μια αγκαλιά από λιόδεντρα και ροδοδάφνες. Δίπλα στη πέτρινη ακτή κάτω από την ξανθή άμμο με άγρια λάχανα γύρω του να βλαστούν, γλυκύ το νερό υπόγεια αναβλύζει και τρέχει και σμίγει με τη θάλασσα.

Και σ' όλη τη παράκτια γη τη γεμάτη βράχια που μέσα στις σχισμές τους βλαστούν κυκλάμινα, οι αλκυονίδες στήνουν τις φωλιές τους και γεννούν κάθε Γεννάρη τα αυγά τους.

Από το χωριό πάνω ψηλά που ως σε μπαλκόνι κάθεται σε οροπέδιο, φαίνονται οι παραλίες της Χλώρακας που απ' όλες ξεχωρίζει σε ομορφιά το μικρό λιμανάκι στο ΔΗΜΜΑ, να δεσπόζει απ' όλες τις άλλες. Γραφική και όμορφη με τις μικρές βάρκες των ψαράδων δεμένες όλες κι όλες τέσσερις, αφού είναι μικρό το λιμανάκι και άλλες δεν χωρεί.

Όμορφος ο τόπος και τα βράδυα, όπου το φως του φεγγαριού σμίγει με τα χαμηλά ηλεκτρικά φώτα του πεζόδρομου δίπλα στην παραλία, και το μάτι χάνεται στο χρώμα της νύχτας που σκεπάζει τη θάλασσα που άλλοτε φεγγοβολεί και άλλοτε μένει σκοτεινιασμένη.

ΜΕΡΣΥΝΟΥΘΚΙΑ

Τα παλαιότερα χρόνια πριν η γη στερέψει από τρεξιμιά νερά, η περιοχή ήταν βλαστημένη ολόκληρη από μυρσίνια, και από την απέραντη αυτή βλάστηση, πήρε το όνομα η περιοχή.

Ένα παραμύθι λέει πώς, μια φορά ήταν τρεις αδερφές, που μια μέρα θέλησαν να μάθουν ποια από τις τρεις ήταν η ομορφότερη. Κι όταν κοντοζύγωνε να βασιλέψει ο ήλιος, στάθηκαν και οι τρεις στη σειρά και είπαν στον ήλιο:

– Ήλιε μου, ποια από τις τρεις μας είναι η καλύτερη;

Και ο ήλιος είπε:

– Και η μια καλή κι η άλλη καλή, μα η τρίτη η μικρότερη είναι ακόμη καλύτερη.

Σαν το άκουσαν αυτό οι μεγαλύτερες αδερφές γύρισαν στο σπίτι στεναχωρεμένες. Την άλλη μέρα οι δυο οι μεγαλύτερες έβαλαν τα καλά τους, στολίστηκαν και την καημένη τη μικρή, που την έλεγαν Μυρσίνη, την έντυσαν με τα χειρότερα και πιο λερωμένα ρούχα και πήγαν πάλι να ρωτήσουν τον ήλιο:

– Ήλιε μου, ποια από τις τρεις μας είναι η καλύτερη;

Και ο ήλιος είπε πάλι:

– Και η μια καλή κι η άλλη καλή, μα η τρίτη η μικρότερη είναι ακόμη καλύτερη.

Έτσι λοιπόν, και η ακτή στα Μερσυνούθκια στη Χλώρακα αν και μικρούλα παραλία, εντούτοις είναι πολύ όμορφη που όπως το παραμύθι δεν υστερεί από τις άλλες όμορφες ακρογιαλιές.

Είναι μια όμορφη παραλία νοτιοδυτικά της Χλώρακας, που με ησυχία ή τρικυμία, το κολύμπι στη θάλασσα είναι απολαυστικό, χωρίς ο λουόμενος να διατρέχει κίνδυνο από θαλάσσια ρεύματα. Μια ήσυχη παραλία με λίγους επισκέπτες, καθώς ο δρόμος που οδηγεί εκεί απέχει μακριά, ένεκα που οι επιχειρηματίες ανάπτυξης γης, εσσιθελικά για ίδιον όφελος, έχουν κλείσει τις προσβάσεις.

Ο ΠΗΛΟΣ

Ο Πηλός είναι μια παραθαλάσσια περιοχή νοτιοδυτικά της Χλώρακας. Φέρει την ονομασία αυτή, καθώς η λέξη πηλός, σημαίνει λάσπη. Τα χωράφια σ αυτή την περιοχή σμίγουν με τη θάλασσα. Όταν είναι βαρυχειμωνιά, τα χώματα των χωραφιών παρασέρνονται προς τη θάλασσα. Όταν έχει τρικυμία, η θάλασσα βγαίνει και τρώει την ακτή που είναι από χώμα. Και έτσι επειδή με την πρόσμιξη νερού και χώματος δημιουργούνται πολλές λάσπες (πηλοί), ονομάστηκε η περιοχή "Πηλός".

Πριν λίγες δεκαετίες, ένας γεωργός έβλεπε το γιο του που και βαριόταν να δουλεύει. Στενοχωριόταν πάρα πολύ, και κάθε μέρα προσευχόταν στο Θεό να τον φωτίσει τι να κάμει για να αλλάξουν τα πράγματα.

Μια μέρα στο καφενείο άκουσε μια ιστορία που έλεγε ένας γέρος, και σαν φώτιση από το Θεό του ήρθε μια ιδέα. Κάλεσε το γιο του και του εκμυστηρεύτηκε ένα μεγάλο μυστικό.

-Γιε μου, του λέει,

θα σου πω ένα κρυφό που ξέρω αλλά καθώς γέρασα και θέλω βοήθεια, θα το συνεταιριστώ μαζί σου. Κατά τη διάρκεια του Παγκοσμίου πολέμου, ένα πειρατικό πλοίο περνώντας από τα βάθη της θάλασσας της Χλώρακας, παρασύρθηκε από σφοδρή θαλασσοταραχή και τσακίστηκε στα θεόρατα βράχια της θάλασσας της περιοχής ΠΗΛΟΣ. Ο παππούς σου έσπυσε πρώτος, και βρήκε ξεβρασμένο και σφηνωμένο μέσα σε σχισμές βράχων ένα σεντούκι χρυσάφι. Το πήρε και το έχωσε μέσα σε ένα λάκκο που έσκαψε στο χώμα λίγο πιο πέρα από τη θάλασσα για να το μεταφέρει αργότερα στο σπίτι χωρίς να τον δει άλλο ανθρώπινο μάτι. Όμως, δυστυχώς αρρώστησε βαριά

και δεν πρόλαβε να το κάμει. Πεθαίνοντας από την αρρώστια του, μου εκμυστηρεύτηκε το μυστικό του, και μου ορμήνεψε να πάρω το θησαυρό. Δυστυχώς όσο κι αν έσκαψα όμως, δεν μπόρεσα να τον βρω. Γι αυτό σε καλώ να σκάψουμε, και να βρούμε το χρυσάφι.

Αμέσως ο τεμπέλης γιος κυριευμένος από απληστία, ολημερίς και μέχρι να σκοτεινιάζει, έσκαφτε τη γη δίπλα στη θάλασσα για να βρει το θησαυρό.

Ποτέ δεν ανακάλυψε το χρυσό, όμως βρήκε ένα άλλο θησαυρό. Η γη φρεσκοσκαμμένη, βλαστούσε και γεννούσε γεωργικά προϊόντα που τα πουλούσαν στην αγορά και έπαιρναν πολλά χρήματα.

Η ιστορία είναι πραγματική και μου την είπε ο Κυριάκος Μαυρονικόλας που σήμερα είναι 84 ετών και είναι εγγονός του πρώτου, και υιός του δεύτερου των πρωταγωνιστών της ιστορίας.

Η ΑΛΙΚΗ ΤΟΥ ΚΟΥΛΛΟΥΡΟΥ

Τις καλοκαιρινές ημέρες καθημερινώς περνούσε από το στενό δρομάκι έξω από την αυλή μας ένα μικρό φορτηγάκι με ανοιχτή την πίσω πόρτα, αγκομαχώντας με πρώτη και δεύτερη ταχύτητα ώστε να πηγαίνει αργά, και να κυλά σιγά στον κατήφορο.

Και όλα τα παιδιά της γειτονιάς τρέχοντας σκαρφαλώνουμε πάνω και μας έπαιρνε στη θάλασσα της Αλικής. Ο Κακός τ' Αλέξη, ένας καλοκάγαθος άνθρωπος που έπασχε από ρευματισμούς, καθημερινά οδηγώντας το φορτηγάκι πήγαινε να χωστεί στη ζεστή άμμο για να του περάσουν οι πόνοι. Και όλους μας άφηνε να σκαρφαλώνουμε στο όχημα του και μας κουβαλούσε με ευχαρίστηση, το μόνο που ζητούσε ήταν λίγη βοήθεια, τον θάβαμε μέχρι το λαιμό στην άμμο μέσα σε ένα λάκκο που σκάβαμε. Και όσο άντεχε τη κάψα από τον άμμο, εμείς κολυμπούσαμε και πλατσουρίζαμε μέσα στα ήσυχα και γαλανά νερά της θάλασσας της Αλικής.

Η θάλασσα της Αλικής ήταν βραχώδης, που όμως τα ισχυρά ρεύματα σε συνεργασία με την ορμή της θάλασσας, έβγαζαν απεριόριστους τόνους άμμου και σκέπαζαν έξω τα βράχια, αλλά και όλο το βυθό στο μικρό ορμίσκο που κολυμπούσαμε.

Όλες οι διίπλανές στη συνέχεια παραλίες ήταν πετρώδεις με σχηματισμένες μικρές λακκούβες, που όποτε είχε τρικυμία γέμιζαν θαλασ-

σινό νερό, και όταν η θάλασσα ησύχαζε και τραβιόταν μέσα, το νερό εξατμιζόταν και έμενε το αλάτι καθαρό, το οποίο και οι νοικοκυρές μάζευαν για να το χρησιμοποιήσουν για οικιακούς σκοπούς. Το χρησιμοποιούσαν για να φτιάχνουν χαλούμια, τρεμίθια τσακιστά, καθώς και παστά κρέατα από χοίρους που έσφαζαν κάθε Χριστούγεννα.

Στην ακτή αυτή ευρίσκεται το μνημείο του Γ. Γρίβα Διγενή αρχηγού της ΕΟΚΑ και το μουσείο με το καΐκι Άγιος Γεώργιος. Επίσης βρίσκεται το παρεκκλήσιο του Αγίου Γεωργίου το οποίο κτίστηκε με δωρεάν της μεγάλης ευεργέτιδος Ζήνας Κάνθερ. Τώρα επίσης εκεί βρίσκεται κτισμένο το μεγαλοπρεπές ξενοδοχείο Άγιος Γεώργιος που για να το φτιάξουν οι ιδιοκτήτες χάλασαν όλη τη φυσική ομορφιά, ακόμα έσκαψαν την ακτή της Αλικής αφαιρώντας τεράστιους τόνους πέτρας,

μεταμορφώνοντας το όμορφο φυσικό τοπίο σε ένα κακάσχημο τόπο ίδιο με ξεδοντιασμένο κranίο

ΠΑΡΑΚΑΣ

Ο Πάρακας είναι ένας θεόρατος βράχος και απότομος κρημνός που εφάπτεται της θάλασσας και έχει τεράστιο ύψος, ενώ τα νερά που είναι πεντακάθαρα και φιλούν τους βράχους, έχουν μεγάλο βάθος. Εδώ στέκονταν οι ψαράδες και όταν έβλεπαν "αλάνια" ψαριών, έριχναν δυναμίτη και τα σκότωναν.

Ένα παραμύθι λέει πώς ένα πριγκιπόπουλο από τη Βενετία που τον έλεγαν Πάρακα, στη πορεία του για τους Αγίους τόπους, παρέκλινε το καράβι του και άραξε στα βαθιά νερά της Χλώρακας για να γυρέψει σε γάμο μια εύμορφη χωριατοπούλα, και από τότε δόθηκε τοποπωνυμίου «Πάρακας»

Ο ΚΟΤΣΙΑΣ

Η παραλία του Κοτσιά είναι ένας μεγάλος κόλπος με σκεπασμένη την παραλία με τόνους άμμου, τον οποίο ξεβράζει συνεχώς η θάλασσα. Έτσι πήρε και το όνομα, από την παλιά λέξη "κοσιώ" που σημαίνει σπέρνω, δηλαδή ήθελαν να πουν ότι η θάλασσα έσπερνε συνέχεια άμμο.

Οι παλιοί χωριανοί έλεγαν ότι άμα είχε πολλή τρικυμία και δεν έβγαζε άμμο, ήταν γιατί τα δυνατά ρεύματα παρέσερναν την άμμο στα βαθιά. Όταν αυτό συμβαίνει, και ταυτόχρονα οι τσιακκίλες που είναι απλωμένες κατά μυριάδες στην παραλία χτυπούν αναμεταξύ τους από τα κύματα που τις ανακατώνουν, ακούεται ένας υποχθόνιος θόρυβος που φτάνει η βουή του πολύ δυνατή ως πάνω στο χωριό, αυτό είναι σημάδι για επερχόμενες καλοκαιρίες.

Επίσης στην παραλία του Κοτσιά βλαστούν τα κρίνα του γιαλού, ένα είδος άγριου λουλουδιού που κινδυνεύει για εξαφάνιση. Είναι προστατευόμενα γιατί για να βλαστήσει ένα φυτό χρειάζονται 5 χρόνια. Βλαστούν λίγα φυτά στη Χλώρακα, και ύστερα τα συναντάμε στον Ακάμα και στον Πύργο Τηλλυρίας.

Τα θαλασσινά κρίνα είναι τα σύμβολα της Θεϊκής δημιουργίας και της επιθυμίας των ανθρώπων για την τελειότητα. Είναι λευκά μεγάλα

λουλούδια που ξεφυτρώνουν ανθοβολώντας μέσα στη στεγνή έρημη γη, με ένα μοναδικό μεθυστικό άρωμα, κυρίως όταν βραδιάζει.

Μια ιστορία λέει πώς, μια φορά ένας νέος ψαράς με τη βάρκα του που ξανοιγόταν τις νύχτες στα βαθιά για να ρίξει τα δίχτυα του, κατά τον Αύγουστο και Σεπτέμβρη μια χρονιά, όταν έπλεε δυτικά της Χλώρακας, μέσα στις σκοτεινές νύχτες έβλεπε να λαμπιρίζει ένα φως έξω στη στεριά στη μεριά του Κοτσιά, που τον μαγνήτιζε και τον καλούσε. Αρκετές φορές έσυρε τα κουπιά και βγήκε στη στεριά, αλλά κάθε φορά, το λαμπύρισμα έσβηνε.

Αποφάσισε λοιπόν μια φορά, να πάει από το δείλη να παραφυλάξει, να διαπιστώσει για το φως που ένιωθε πως του είχε κάνει μάγια.

Όταν έδωσε ο ήλιος και το σκοτάδι σκέπασε την πλάση, είδε μια όμορφη κοπελιά να ροβολά την παραλία με ένα φανάρι στο χέρι που με το βάδισμα της το φως κουνιόταν και έδειχνε από μακριά να λαμπιρίζει.

Ήταν μια χωριατοπούλα από πάνω στο χωριό, που ερχόταν τα βράδια να απολαύσει τις ευωδιές από τα κρίνα της θάλασσας καθώς όταν έπεφτε η νύχτα ανάδυσαν μια περίσσια μυρωδιά, απόλαυση της όσφρησης και των άλλων αισθήσεων.

Γνώρισε λοιπόν μ' αυτό τον τρόπο την όμορφη κοπέλα, και ήταν γραφτό τους τοιουτοτρόπως να αγαπηθούν και να παντρευτεί, και να μείνει ο τρόπος γνωριμίας τους σαν παραμύθι να λέγεται στα μικρά παιδιά.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ – ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Η υπάρχουσα ιστορία για την κοινότητα της Χλώρακας μέχρι πρότινος ήταν ελάχιστη, και αυτή τη μάθαμε κυρίως από γεροντότερους που δυστυχώς δεν είχαν να πουν εκτός για την περίοδο που είχαν ζήσει, δηλαδή μόλις για τον περασμένο αιώνα. Από αρχαιολογικά ευρήματα γνωρίζουμε πως η περιοχή της Χλώρακας κατοικείται από την Ελληνιστική περίοδο, δηλαδή από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Με το όνομα Χλώρακα όμως, και τις ρίζες των σημερινών κατοίκων, η υπάρχουσα ιστορία, μας πηγαίνει πίσω μόλις 150 με 200 χρόνια.

Επίσης την εβρίσκομεν διεσπαρμένην σε μικρές σημειώσεις και αναφορές σε παλιά περιοδικά, αλλά κυρίως στο πρόσφατο βιβλίο του συγχωριανού μας Χρίστου Μαυρέση «Χλώρακα ιστορική και λαογραφική μελέτη» που σε μια αξιόλογη του προσπάθεια κατάφερε να καταγράψει όσα μπόρεσε να πληροφορηθεί από τους γηραιότερους κατοίκους καθώς και από τα ελάχιστα αρχεία και συγγράμματα που υπάρχουν.

Ο λόγιος Ιερώνυμος Περισιτιάνης (1870 έως το 1931), έγραψε κάποια έργα με ιστορικό και αρχαιολογικό περιεχόμενο που συνέβαλαν στη μελέτη της ιστορίας της Κύπρου. Σε ένα από αυτά, με το γενικό τίτλο «Ιστορία των Ελληνικών γραμμάτων», το 1877 γράφει για τη Χλώρακα:

Προ της Αγγλικής Κατοχής δεν έλειτούργησε Κοινοτικών Σχολείων, άλλ' ούτε και ιδιωτικών κοινοτικών τοιούτων, και ο λόγος είναι διότι ή κοινότης προ της Κατοχής ήτο πολύ μικρά.

Ό Σοφοκλής Χατζή Γεωργίου, έτών 65 ο δούς ημίν τας πληροφορίας, έμαθε τα Κοινά γράματα, ήτοι Παιδαγωγίαν, Οκτώηχον καί Απόστολον παρα τω αδελφω του Χριστοδούλω Χ' Γεωργίου φοιτών εν οικία του εν ηλικία 12 ετών, ήτοι τω 1877. Εν καιρώ γεωργικών ερ-

γασιών ηκολούθει τον διδάσκαλον εις τους αγρούς του και ο μαθητής καθήμενος εν τω μέσω του αγρού, ενώ ο διδάσκαλος ησχολείτο, ανεγίνωσκεν ή απεστήθιζε το μάθημα του και ο διδάσκαλος διώρθωνε τα λάθη του. Εφοίτησεν ούτω επί 4 - 5 έτη ότε και ηδύνατο να λέγη τον Απόστολον επ' εκκλησίας με το εκκλησιασικον ύφος. Άλλοι μαθηταί δεν εφοίτησαν εις τον αδελφόν του. Δεν ενθυμείται άλλον να διδάξη εις σχολείον εν τω χωρίω του, αλλ' όσοι εγνωρίζον τα Κοινά, έδίδασκον μόνον τους συγγενείς των.

Από αυτή τη μικρή αναφορά του Ιερώνυμου Περισιτιάνη, καταλαβαίνουμε πως στις αρχές του 20ου αιώνα στη Χλώρακα όσο και στην υπόλοιπη επαρχία, τα πνευματικά και κοινωνικά πράγματα ήταν σε βαθμό ανυπαρξίας. Από αναφορές παλαιότερων γνωρίζουμε πως οι μαθητές της Χλώρακας και της Έμπας φοιτούσαν σε ίδιο σχολείο, κάποτε στην Χλώρακα, κάποτε στην Έμπα. Στη Χλώρακα για αίθουσες τάξης οι κάτοικοι χρησιμοποιούσαν κατ αρχάς το καφενείο του Κώστα Ταπακούδη, και του Χαρή του Γιώρκα, ακόμα και την προέκταση που χαλάστηκε πρόσφατα, της εκκλησίας της Παναγίας της Χρυσοελεούσης.

Σε δημοσίευμα της η εφημερίδας «Πάφος» με ημερομηνία 15 Σεπτεμβρίου 1921 γράφει,

«Η αμάθεια είναι εξαπλωμένη εις βαθμόν απίστευτον. Το 84% του πληθυσμού αγνοούσιν ανάγνωσιν και γραφήν και κατά φυσικήν συνέπεια και το έγκλημα ολοέν αυξάνει, ενώ η οικονομική καχεξία του τόπου έφτασεν εις το απροχώρητον».

Μέσα σ αυτή την ανυπαρξία της πνευματικής καλλιέργειας όμως, βλέπουμε ότι ορισμένοι πνευματικοί άνθρωποι ανασυγκροτήθηκαν και συνέβαλαν ώστε να αφυπνίσουν τους κατοίκους πνευματικά. Οι ιερείς κατ αρχάς και ύστερα οι δάσκαλοι, ίδρυσαν κατηχητικά, συλλόγους και σχολεία που βοηθούσαν κυρίως τους νέους να αποκτήσουν παιδεία και γνώσεις του κόσμου που τους περιέβαλλε.

Σε αυτή τη πνευματική ανάπτυξη συνέβαλαν κάποιοι χαρισματικοί γράφοντας τοιοιτοτρόπως τη δική τους ιστορία. Με το λογοτεχνικό τους έργο το οποίο δημοσιοποιούσαν στις τότε εφημερίδες, άφησαν το στίγμα της εποχής εκείνης. Ένας τέτοιος άνθρωπος, ήταν ο Άντης Περνάρης που διετέλεσε δάσκαλος στο δημοτικό σχολείο της Χλώρακας και άφησε πνευματικό έργο γράφοντας κυρίως ποίηση. Λένε κάποιοι παλιοί χωριανοί, πως έγραψε επίσης την ιστορία της Χλώρακας την οποία δ εξέδωσε σε βιβλίο, αλλά που δυστυχώς όσο και να ερευνήσαμε, δεν κατορθώσαμε να ανακαλύψουμε.

Άλλοι άνθρωποι του πνεύματος που συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης στη Χλώρακα είναι ορισμένοι χωριανοί που με όρεξη και μεράκι μπήκαν μπροστάρηδες δημιουργώντας συλλόγους και σωματεία με μοναδικό σκοπό την προώθηση της πνευματικότητας και την δημιουργία κουλτούρας στη σκέψη των νέων της κοινότητας. Στις σημερινές ημέρες έχουμε δει πολλά, έχουμε συνηθίσει πλέον να βλέπουμε να συμβαίνουν πράγματα πρωτοποριακά και να είναι η κοινότητα σχεδόν πάντα στην επικαιρότητα λόγο ανθρώπων που με την σπουδαιότητα τους δημιουργούν το όλο κλίμα. Την τότε δύσκολη εποχή αυτό ξεκίνησε να συμβαίνει στη Χλώρακα με τη δημιουργία του γυναικείου συλλόγου ΟΧΕΝ, και του «Επιμορφωτικού Συλλόγου» με σκοπό την προώθηση των γραμμάτων.

Ο Μιχάλης Μαχητής ήρθε από το Πολέμι και νυμφεύτηκε στη Χλώρακα. Κατοίκησε στη γνωστή γειτονιά της οδού Σταύρου Μιχαήλ 6, όπου εκεί άνοιξε καφενείο, και εκεί μεγάλωσε τα παιδιά του εκ των οποίων τρεις, οι Σταύρος, Γιώργος και Ευρύς, ξεχώρισαν. Σπούδασαν δάσκαλοι και ως μορφωμένοι πλέον άνθρωποι, σκέφτηκαν να ιδρύσουν ένα πολιτιστικό σύνδεσμο. Με τη βοήθεια ορισμένων άλλων προοδευτικών ανθρώπων και συγκεκριμένα τους Πετρή Γιωρκάτζη, Νίκο Αδάμου, Αντώνη Μαυράντωνο, Ευσάθιο Ερωτοκρίτου και τα αδέρφια Νικόλα και Γεώργιο Λαππά, το 1938, ίδρυσαν τον Επιμορφωτικό σύλλογο Χλώρακας με σκοπό να επιμορφώσουν πνευματικά τους αγράμματους κατοίκους.

Πριν από την Αγγλική κατοχή (1878), στη Χλώρακα δεν υπήρχε σχολείο. Ξέρουμε πως τα λίγα γράμματα τα μάθαιναν από ιερείς μέσα σε αγρούς κατά τη διάρκεια γεωργικών εργασιών, και αργότερα από δασκάλους μέσα σε καφενεία και εκκλησίες.

Έως το 1930 το σχολείο ήταν μονοδιδάσκαλο, ενώ αξιοσημείωτη είναι η λειτουργία παρθεναγωγείου από το 1926 έως το 1934 και το οποίο στεγαζόταν στο σπίτι του δασκάλου Χαράλαμπου Αζίνα καταξιωμένου δασκάλου που υπηρέτησε επίσης ως ο πρώτος γραμματέας της ΣΠΕ Χλώρακας.

Το 1931 αποφασίστηκε να κτιστεί το πρώτο δημοτικό σχολείο. Κοντά στο ξωκλήσι του Αγίου Νικολάου, αξιόλογοι μαστόροι που κατείχαν τη λαϊκή αρχιτεκτονική, έκτισαν ένα κτίριο υψηλής αρχιτεκτονικής τέχνης, με πελεκητή πέτρα καιτσιμέντο, καθώς και κολώνες στην είσοδο, ενώ το δάπεδο το έφτιαξαν από στέρεο και ανθεκτικό σανίδι, το οποίο άντεξε στο χρόνο μέχρι και πρόσφατα. Είναι μέχρι σήμερα ένα κτίριο στολίδι, ένας ιερός χώρος μέσα στον οποίο διδαχτήκαν γράμματα και ακόμα συνεχίζουν να διδάσκονται, όλες οι γενεές εδώ και έναν αιώνα.

Ο πρωτομάστορας κτίστης της πέτρας και σχεδιαστής, ο λαϊκός τεχνίτης που διδάχτηκε την τέχνη της Αρχιτεκτονικής από φημισμένους

άλλους μαστόρους στους οποίους μαθήτευσε από μικρό παιδί, ο Γεώργιος Χατζιουδής από τη Χλώρακα, ανέλαβε και περάτωσε το σχεδιασμό και το κτίσιμο του σημερινού σχολείου που στέκει ακόμα στερεό και λαμπερό στην είσοδο της κοινότητας.

Το παλιό σχολείο της Χλώρακας αποτελείται από 3 αίθουσες, ένα μικρό γραφείο δασκάλου και έναν ηλιακό που αποτελεί την είσοδο, και που εξωτερικά τον κοσμεί περιστύλιο με δωρικές κιονοστοιχίες, ενώ το εξωτερικό του δάπεδο είναι στρωμένο με περίτεχνα μάρμαρα, έχοντας για πρόσβαση επίσης μαρμάρινα σκαλοπάτια σε όλες τις μεριές του περιστυλίου. Αρχικά κτίστηκαν οι πρώτες δυο αίθουσες και ο ηλιακός με το μικρό γραφείο στη μέση τους, αλλά αργότερα κατά το 1952-’53, προστέθηκε μια τρίτη αίθουσα, καθώς το χωριό μεγάλωσε και οι κάτοικοι πλήθυναν τόσο ώστε να χρειάζονται τρεις αίθουσες διδασκαλίας.

Το παλιό κτίριο του Δημοτικού σχολείου της Χλώρακας στη σημερινή του μορφή είναι ένα από τα λίγα δημόσια κτίρια του χωριού με μεγάλη σημασία στο πέρασμα των χρόνων, καθώς όμορφο που είναι, κουβαλά ιστορία δεκαετιών.

Σ αυτό μαθήτευσαν πολλές γενεές και ακόμα συνεχίζουν να φοιτούν τα μικρά παιδιά μας.

Πολλοί φημισμένοι δάσκαλοι επίσης από τη Χλώρακα φοίτησαν, αλλά και διδάξαν εδώ, όπως οι Σταύρος Μιχαήλ, Χαράλαμπος Αζίνας, Γεώργιος Ιωάννου, Γιώρκος Ταπακούδης, Χριστόδουλος Γ. Λαούρης, Ζαχαρίας Μιχαήλ, Χριστόδουλος Λεωνίδα, Ανδρέας Μαυρέσης, Αφρούλα Χ΄ Οικονόμου. Σταυρουλα Παύλου και ο λογοτέχνης ποιητής Νίκος Πενταράς.

Ο Δάσκαλος Σταύρος Μιχαήλ γεννήθηκε στη Χλώρακα το 1888 και διορίστηκε στο δημοτικό σχολείο Χλώρακας από το 1914 έως το 1923 με ετήσιο μισθό τριάντα λίρες. Στα χρόνια που υπηρέτησε σαν δάσκαλος, η προσφορά του ήταν επίσης μεγάλη ως αρθογράφου με το ψευδώνυμο «Στάμης» στις εφημερίδες της εποχής, καθώς και ως ποιητής. Δυστυχώς σήμερα δεν υπάρχουν συγκεντρωμένα τα γραφόμενα του παρά είναι διασκορπισμένα στα λίγα έντυπα που γλύτωσαν από το χρόνο.

Στην επίσημη ιστοσελίδα του Κοινοτικού Συμβουλίου Πέγειας, πριν αναδειχθεί ως Δήμος, αναφερόταν πώς τους στίχους του πασίγνωστου τραγουδιού «η βρύση των Πεγειώτισσων» τους έγραψε ο δάσκαλος αυτός, ο οποίος όταν υπηρετούσε στο χωριό της Πέγειας, ερωτεύτηκε μια δασκάλα την μετέπειτα σύζηγο του, για την οποία έγραψε τους στίχους της Βρύσης των Πεγειώτισσων..

Το 1903 έως το1987, δεσπόζουσες μορφες στα πράγματα της Χλώ-
ρακας ησαν ο Αγησίλαος Χ΄ Γιάννης χειροπράκτης γιατρός, την ο-
ποία τέχνη της χειροπρακτικής, έμαθε από τον πατέρα του, ο οποίος
όταν ήταν σε νεαρή ηλικία ταξίδευσε και εργάστηκε στην Μικρά Ασία

όπου εκεί διδάχτηκε την πρακτική ορθοπεδική ιατρική. Ο Αγησίλαος τον παρακολουθούσε όταν εφάρμοζε αυτή την τέχνη, την έμαθε και τον ξεπέρασε. Φοίτησε μέχρι την τρίτη γυμνασίου. Είχε ιατρικές γνώσεις διότι μελέτησε ανθρωπολογία και άλλα ιατρικά συγγράμματα. Γνώριζε πολύ καλά την ανατομία του ανθρώπινου σώματος. Θεράπευε ανθρώπους, θεράπευε επίσης και ζώα, διότι όπως γνώριζε την ανατομία του ανθρώπινου σώματος, γνώριζε και την ανατομία του σώματος των ζώων.

Τη σκυτάλη ακολούθως πήρε ο Κώστας Λεωνίδα αργότερα Παπακώστας, ένας δραστήριος και ανησυχος άνθρωπος, που με τη δράση του προσέφερε τα μαλα στη μικρη κοινοτητα της Χλώρακας. Το 1941 πρωτοστάτησε στην ίδρυση και επικράτηση της ΠΕΚ, και υπήρξε ένας εκ των ιδρυτων του Θρησκευτικού Συλλόγου της Χλώρακας «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ», σύλλογοι και κατηχητικά υπό την σκέπη της εκκλησίας που εξέθρευσαν νέους αγωνιστές της Ελευθερίας που αγωνίστηκαν κατά της βρετανικής αποικιοκρατίας δίνοντας ελπίδα και θάρρος σε άλλους καταπιεσμένους λαούς, ιδιαίτερα στις χώρες που βρίσκονταν ακόμη υπό αποικιακή διακυβέρνηση.

Ήταν επίσης δεσπόζουσα μορφή, ο Χριστόδουλος Πάφιος πασίγνωστος καραγκιοζοπαίχτης. Από το 1923 άρχισε να εργάζεται ως καραγκιοζοπαίχτης και να δίδει παραστάσεις Θεάτρου σκιών. Στην τέχνη του Καραγκιόζη είχε μυηθεί από μικρός, παρακολουθώντας παραστάσεις του Ελλαδίτη Γεράσιμου Κεφαλλονίτη και αργότερα του Νίκου Σμυρνιού και του Κυπρίου Αθηνόδωρου Γεωργιάδη. Για 50 και πλέον χρόνια, ο Χριστόδουλος Πάφιος τριγύριζε με τα σύνεργα του και τις φιγούρες του που κατασκεύαζε ο ίδιος, τις πόλεις και τα χωριά της Κύπρου, δίνοντας παραστάσεις Θεάτρου σκιών.

Ο Χριστάκης Αντωνέσκος Πάφιος, είναι ένας άλλος σύγχρονος Καραγκιοζοπαίχτης, εγγονός του Χριστόδουλου Αντωνιάδη Πάφιου από την κόρη του Ελένη. Τα παιδικά βιώματα του είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη μορφή του Καραγκιόζη, καθώς ακολουθούσε κατά πόδας τον παππού του στις περιοδείες του όπου έδινε παραστάσεις. Τον έβλεπε ακόμα να σκαλίζει τις φιγούρες του πρωταγωνιστή Καραγκιόζη, να τις ζωγραφίζει και τον άκουγε που τραγουδούσε σε χρόνο ανύπνο τα τραγούδια των έργων που ανέβαζε. Όταν τα χρόνια πέρασαν και εις μεγάλην ηλικίαν, γεννήθηκε μέσα του η επιθυμία να συνεχίσει την παράδοση, και από τότε και για πολλές δεκαετίες, βάλθηκε να διαδώσει τη χάρη του Καραγκιόζη στην Κύπρο και στο εξωτερικό. Επίσης τη δεκαετία του 2000 ίδρυσε μουσείο Καραγκιόζη όπου μέσα στεγάζεται ολόκληρη η ιστορία του Καραγκιόζη με έργα του παππού του και του ίδιου.

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑ

Απρίλιος 2010, 17η έκδοση

Τυποίς, εκδότης, ιδιοκτήτης και συντάκτης περι τα γεγονότα και ζητήματα, Κυριάκη
Ιστοσελίδα: www.chlorakas-efimerida.com - Email: k.tapakoudes@cytanet.com.cy

Οι δραστηριότητές μας γίνονται με πολύ σοβαρές προϋποθέσεις και όχι με
επδοκιμασία ή τις διθυραμβικές ανακοινώσεις των καλλιτεχνικών σθηλών ή
διαφόρων συλλόγων που ευδοκιμούν παγκοσμίως! Συμπαικτες, συνένοχοι
και συνπλοηγούμενοι διατηρούμε την ικανότητα να βάζουμε στόχο πάντα ν
ευαίσθητη πλευρά της καρδιάς σας!

Στις αρχές του 1990 ο Κυριάκος Ταπακούδης δημιούργησε τον «ΟΡΦΕΑ» ένα μικρό μουσικό μαγαζί, που αν σκεφτεί κανείς ότι τότε το 1992 η Πάφος γενικότερα ήταν ξεχασμένη από Θεούς κι ανθρώπους, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις από μηδενική βάση, ώστε η Πάφος να γίνει τόπος μουσικών πραγμάτων, που στο χώρο του Ορφέα στη Χλώρακα, εκτός από ντόπιους δημιουργούς όπως η Αθηνά Χαραλαμπίδου, ο Αδάμος Κατσαντώνης, ο Χρ.Φιλίππου, ο Μιχ.Μόζορας, η Στέλλα Φυρογένη, ο Στέλιος Κακογιάννης, οι αδελφοί Καραγιώργη, ο Μάριος Αρτέμης, ο Γιώργος και άλλοι, παρουσιάστηκαν επίσης εξ Ελλάδος ονόματα γνωστά όπως Πόπη Αστεριάδη, Λίνος Κόκοτος, Πασχάλης τόνιος, Γιάννης Σπάθας, Βασίλης Λέκκας, Αλέξανδρος Χατζής, Παντελής Θαλασσινός κ.α..

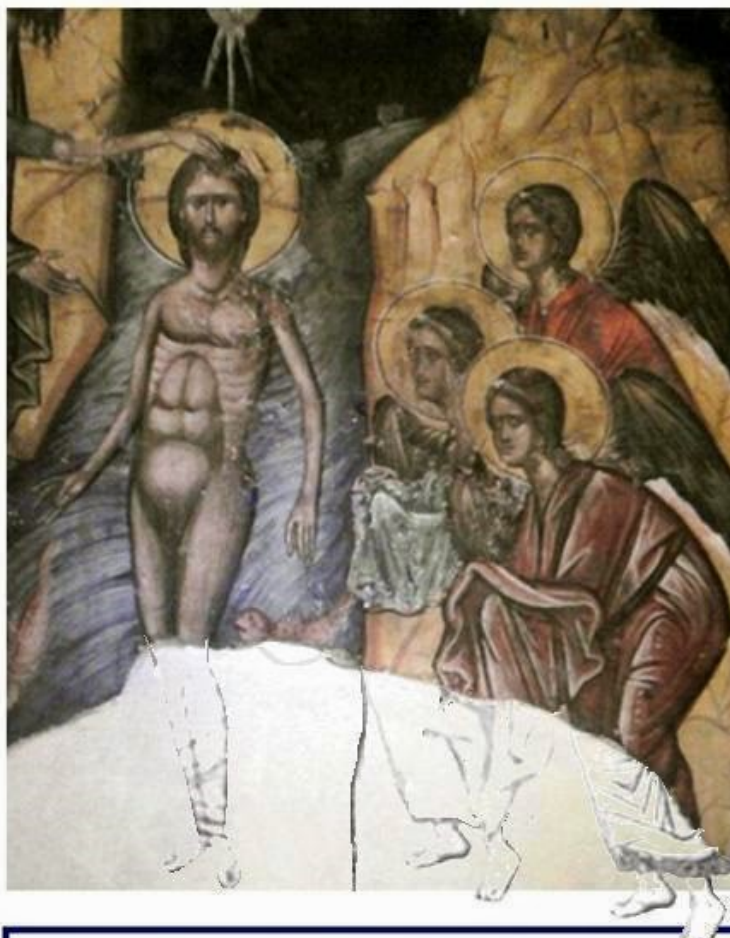
Αλλά ο κύριος συντελεστής της όλης διαχείρισης του δύσκολου και πρωτότυπου εγχειρήματος, ήταν ένας άνθρωπος που σήμερα διαπρέπει στο πανελλήνιο μουσικό στερέωμα ως ένας εξάίρετος συνθέτης. Ήταν ο Ανδρέας Αρτέμης . Όταν τη χρυσή δεκαετία του 1990 η «Μπουάτ Ορφέας» μεσουρανούσε στην μεγάλη της επιτυχία και είχε επισκέψεις από όλο τον Κυπριακό και Ελλαδικό χώρο, ήταν εξ υπαιτιότητας του Ανδρέα Αρτέμη, που είτε ως ιδιοκτήτης, ή ως διευθυντής, ή πρώτα και κύρια ως καλλιτέχνης στη σκηνή, που με την δυνατή, γλυκιά, και ψιθυριστή του φωνή, ως ένας καινούργιος Στέντορας, μάγευε τον κόσμο, με την ποιοτική του Μουσική προσφέροντας διασκέδαση, αλλά κυρίως μουσική μόρφωση δημιουργώντας κουλτούρα και καθιστώντας την Χλώρακα πασίγνωστη ανά το Πανελλήνιο.

Όλο το διάστημα τω καιρό εκείνο, υπήρξε ο σπουδαίος καλλιτέχνης κάτοικος Χλώρακας, και κατόρθωσε να κρατήσει τον χώρο της Μπουάτ ζωντανό για πολλά χρόνια.

Μπόρεσε να δημιουργήσει μια εσωτερική επικοινωνία αναμεταξύ των θαμώνων μόνο με απλή μελωδία, χωρίς πολλά όργανα και τραγουδιστές, παρά μόνο με δυο κιθάρες και δυο φωνές. Κατάφερε να αποδώσει το μεγαλείο της μουσικής απλά και απέρριπτα, αποδεικνύοντας έτσι ότι το είδος της Μπουάτ είναι χρήσιμο και ίσως περισσότερο αποδοτικό παρά μια συμφωνική ορχήστρα.

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑ

Μηνιαία εφημερίδα. Τυποί, εκδότης, ιδιοκτήτης και συντάκτης περί τα γεγονότα και ζητήματα. Ι

Το 2008, ο Κυριάκος Ταπακούδης σε μια προσπάθεια του να συνεισφέρει στο χωριό του και στους συγχωριανούς του αλλά και στον

εαυτό του καθώς αγαπούσε τα γράμματα και τον πνευματικό πολιτισμό, αποφάσισε να εκδώσει την μηνιαία «Εφημερίδα της Χλώρακας», δημιουργώντας ένα έντυπο και ηλεκτρονικό μέσο πληροφόρησης και ενημέρωσης μακριά από πολιτικές, κοντά στα γράμματα και τον πολιτισμό, ένα μέσον το οποίο να μπορεί να εμπνέει όραμα και πίστη. Εξέδωσε την «Εφημερίδα της Χλώρακας», η οποία είχε σκοπό την προώθηση τοπικών θεμάτων ιδιαίτερα σε συνάφεια με ζητήματα κοινωνικά, ιστορικά και πολιτιστικά, καθώς και πολιτισμικά. Η έντυπη έκδοση της διήρκησε περίπου τέσσερα χρόνια, ενώ η ηλεκτρονική της έκδοση περι των δέκα ετών.

Φημισμένοι μαστόροι κτίστες της πέτρας που η φήμη τους έφτασε μέχρι την πρωτεύουσα της Λευκωσίας, ήταν οι Ερωτόκριτος Ερωτοκρίτου και ο υιός του Ευστάθιος, οι οποίοι συνέβαλαν με τη μαστοριά τους και τις πρακτικές αρχιτεκτονικές τους γνώσεις, στο κτίσιμο του σημερινού προεδρικού μεγάρου του πρώην Βρετανικό κυβερνείο. Προηγουμένως το κυβερνείο στεγαζόταν σε ξύλινο σπίτι που εισήχθηκε από την Αγγλία και τοποθετήθηκε στη θέση που είναι σήμερα το προεδρικό μέγαρο.

Όταν στη λαϊκή εξέγερση των Οκτωβριανών το 1931 το κυβερνείο κάηκε, αποφασίστηκε να κτιστεί καινούργιο στην ίδια θέση βασισμένο στα αρχιτεκτονικά στοιχεία του τόπου.

Το κτίσιμο ανέλαβαν τα Δημόσια έργα που προσέλαβαν τους καλύτερους μαστόρους για το σκοπό αυτό. Κύριο βάρος του κτισίματος έπεσε στους ώμους των Ερωτόκριτου Ερωτοκρίτου και στο γιο του Ευστάθιο από τη Χλώρακα, οι οποίοι ήταν ξακουστοί για τις λαϊκές γνώσεις τους στην Κυπριακή αρχιτεκτονική, και πρωτομάστοροι στο κτίσιμο της πέτρας.

1948 - Ευστάθιος Χριστοδούλου Σταθκιάς

Ο Ευστάθιος Χριστοδούλου γεννήθηκε το 1926. Από μικρός ησχολήθει με την γεωργία, ενώ αργότερα ως βοηθός έμαθε την τέχνη του οικοδόμου κοντά στον ξακουστό Λαππά, και γρήγορα κατέληξε ο ίδιος μεγαλοεργολάβος.

Σε όλη του τη ζωή ήταν ανεμιγμένος με τα κοινά. Διετέλεσε για πολλά χρόνια μέλος της Χωρητικής Αρχής και του Κοινοτικού Συμβουλίου, καθώς και της ΣΠΕ Χλώρακας.

Διετέλεσε 37 ολόκληρα χρόνια, από το 1952 μέχρι το 1989 Γραμματέας των Λαϊκών Οργανώσεων.

Αυτός από την αριστερά παράταξη, και ο Παπακώστας από την δεξιά, μαζί αυτοί οι δύο οδήγησαν τον λαό της Χλώρακας μέσα από δύσκολες καταστάσεις, κοιτάζοντας πρώτα τον άνθρωπο και ύστερα τα κόμματα τους. Ήταν φυσικοί ηγέτες, και έτσι έχουν μείνει καταγραμμένοι στην ιστορία.

Ήταν από τους πρώτους που εργάστηκε εθελοντικά με κόσπτο, σφήνα και βαρκά για την διάνοιξη δρόμων στη Χλώρακα, δίνοντας έτσι το παράδειγμα να τον ακολουθήσουν κι άλλοι. Όλος ο δρόμος στην Χ' Φιλίππου στο παλιό Σκαλί, διανοίχτη από ανθρώπους Χλωρακιώτες που δούλεψαν δωρεάν και εθελοντικά. Ήταν άνθρωποι πρωτοπόροι που πρόσφεραν πολλά, που τους αξίζει μνήμη και τιμή.

1949, Ενωτικό Δημοψήφισμα. Το 1949 η Ιερά Σύνοδος, αποφάσισε να προτείνει στην αποικιοκρατική κυβέρνηση να καλέσει τον λαό σε δημοψήφισμα, έτσι ώστε ο ίδιος να αποφανθεί για το μέλλον του. Μετά την άρνηση της κυβέρνησης, η ιδέα του δημοψηφίσματος συζητήθηκε σε σύσκεψη του Γραφείου Εθναρχίας την 1η Δεκεμβρίου 1949 και αποφασίστηκε να οργανωθεί απο αυτήν. Ημερομηνία του δημοψηφίσματος ορίστηκε η 15η Ιανουαρίου 1950. Παρά τις απειλές των Άγγλων προς τους δημοσίους υπαλλήλους και Έλληνες πολίτες του Κυπριακού λαού, το 95.7% των ψηφοφόρων τάχθηκαν υπέρ της Ένωσης. Την εφορευτική επιτροπή για την διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος στη Χλώρακα αποτελούσαν οι ιερείς της κοινότητας ΠαπάΓιωρκης Νικόλα, Παπακλεόβουλος Χ' Παπαχριστοδούλου, Κώστας Λεωνίδα (αργότερα Π/Κώστας), Ιωάννης Α. Λιασιδης, Ιωάννης Ν. Χ' Οικονόμου και ο Γεώργιος Ν. Χ' Γεωργίου Μαυρονικόλας. Άρχισε στις 15/1/1950 και διήρκησε ως τις 20/1/1959. Ψήφισαν όλοι οι ενήλικοι κάτοικοι που ανέρχονταν σε 542. Πρώτοι εψήφισαν η Μαρούλλα Ευριπίδου, και οι Θεόδωρος Κυριάκου (Κοκκινός) με τη σύζυγο του Θεκλού, και τελευταίος ο Γεωργιος Χρ. Λαούρης.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΧΑΤΖΙΑΝΤΩΝΗΣ - 1960, το πρώτο σινεμά

Ο Λεωνίδας Χ' Αντώνης κτίζει την πρώτη σκηνή σε ένα περιφραγμένο χώρο από φιλό σμιιντίρι (τοίχο), κατασκευάζοντας τον πρώτο κινηματογράφο στη Χλώρακα. Άφησε μεγάλη εποχή, που όλοι οι ζώντες ενθουμούνται με μεγάλην νοσταλγία. Έπαιξε ταινίες αγάπης, ιστορίας, πολέμων και περιπέτειας, έργα που έπαιξαν ρόλο καθοριστικό στη διαμόρφωση χαρακτήρων των θεατών. Αργότερα έκτισε επίσης θερινό κινηματογράφο, ο Χαμπής Π/Αντωνίου (αργότερα Π/Χαμπής).

Ήταν επίσης μέλος της ΕΟΚΑ στις ομάδες στηριξης (συνδεσμος, τροφοδοτης και αποκτυπη αγωνιστων) στη Χλωρακα, μη συλληφθεις. Ο Λεωνίδας Χ' Αντώνης Πεγειωτης ήταν αγωνιστής της ΕΟΚΑ, στην οποία προσέφερε πολλά αυτός και η οικογένεια του. Από αυτή του την δράση έμεινε σαν ιστορία που την διηγούνται μέχρι σήμερα στα παιδιά, το εξής περιστατικό. Κάτω από το σπίτι του υπήρχε σπηλαιον στο οποίο φιλοξενούντο κατά καιρούς αγωνιστές που καταζητούντο από τους Εγγλεζους. Μέσα στο σπίτι υπήρχε ένα παλιού τύπου αποχωρητήριο, που είχε απλά μια τρύπα στο δάπεδο η οποία όμως αντί για λάκκο είχε συγκοινωνία με το σπηλαιο.Απ εκεί έδιναν το φαγητό στους αγωνιστές, και κάθε τόσο έριχναν και λίγες αφοδεύσεις για να μην υποψιάζεται τίποτα κανένας.

2003, Χριστος Μαυρέσης συγγραφέας

Ο Χρίστος Μαυρέσης γεννήθηκε στη Χλώρακα το 1977. Σπούδασε Ελληνική Φιλολογία στη Φιλοσοφική σχολή του πανεπιστημίου Αθηνών και διορίστηκε καθηγητής. Σε νεαρή ηλικία ασχολήθηκε ως συγγραφέας με σπουδαιότερο συγγραφικό έργο το βιβλίο «Χλώρακα ιστορική και λαογραφική μελέτη». Είναι ένα βιβλίο που αναφέρεται στην κοινότητα της Χλώρακας, στην ιστορία της, στις παραδόσεις της, στους κατοίκους της και στο παρελθόν της. Είναι μια έκδοση που αποτέλεσε την πρώτη τεκμηριωμένη προσπάθεια για καταγραφή της ιστορίας της Χλώρακας από τότε που εμφανίστηκε στην Πάφο ως συνοικισμός, παρουσιάζοντας την πορεία και την εξέλιξη της. Είναι μια πολύτιμη έκδοση, χρήσιμη για όσους θελήσουν να πληροφορηθούν ή να γνωρίσουν την εξελικτική πορεία και τον πολιτισμό της κοινότητας της Χλώρακας.

2006 - Δήμαρχος Πάφου ο Σαββας Βέργας

Γεννήθηκε το 1965 στην Πάφο. Γιος του στρατιωτικού Γεώργιου Βέργα και της δασκάλας Αναστασίας Λιασίδου αμφότεροι από την

Χλώρακα, μεγάλωσε σε μια οικογένεια με έντονη δραστηριότητα στα κοινά της Κύπρου, κυρίως των τραγικών γεγονότων του 1974.

Δημιούργησε την κατασκευαστική Εταιρεία Σ. Βέργας κατασκευές ΛΤΔ, που ανέλαβε και κατασκεύασε τη στήλη του αγώνος της ΕΟΚΑ στην ακτή της Αλικής της Χλώρακας η οποία θα αποτελεί εσαεί ένα έργο μνημείο για τον τόπο που ξεκίνησε ο επικός αγώνας της ΕΟΚΑ και που σ' αυτόν συμμετείχαν σχεδόν σύσσωμοι όλοι οι κάτοικοι Χλώρακας.

Το 2006 εκλέγεται Δήμαρχος της πόλης της Πάφου, και το 2011 επανεκλέγεται ύστερα από μια μεγάλη εκλογική μάχη που κρίθηκε η νίκη του μόνο με μερικές εκατοντάδες ψήφους.

Χριστάκης Φουαρτάς, ένας αφανής καλλιτέχνης

Η ξυλογλυπτική συνδέεται με τις κορυφαίες δημιουργικές εκφράσεις της λαϊκής τέχνης, και επώνυμοι καθώς και ανώνυμοι λαϊκοί τεχνίτες, έφτιαξαν θαυμάσια έργα, αποδίδοντας το καλλιτεχνικό τους αυθορμητισμό και την δύναμη της ευαισθησίας τους πάνω σε άψυχα ξύλα δημιουργώντας σπουδαία λαϊκά έργα που πολλά κατόρθωσαν να αντέξουν στο πέρασμα του χρόνου. Είναι μια πανάρχαια τέχνη που ξεκίνησε από μεράκι και αγάπη ερασιτεχνών που σκάλιζαν μορφές και σχέδια πάνω σε ξύλο, και που εξελίχθηκε σε παραγωγή επαγγελματιών.

Με το να καταπιάνεται κάποιος με το σκάλισμα του ξύλου, συνήθως ξεκινά ως χόμπι, που καταλήγει όμως σε πάθος. Από το τίποτα, από ένα άψυχο πράγμα, δημιουργείται κάτι μοναδικό που ανάλογα με τον πλούτο των σχεδιασμών, η αισθητική της κατασκευής κάνει το κάθε ξυλόγλυπτο να κατέχει τη δική του καλλιτεχνική αυτοτέλεια.

Στη χλώρακα ένας καλλιτέχνης σχεδιαστής που ασχολήθηκε περισσότερο με την αφηρημένη ξυλογλυπτική αλλά και τη φυσική ομορφιά του ξύλου απλώς παραλλάσσοντας ή και προσθέτοντας στη φυσική μορφή του ξύλου που ήδη παρίστανε κάποιου είδους μορφή, ήταν ο Χριστάκης Φουαρτάς, που ανήσυχη φύση και λάτρης της φυσικής ευμορφίας, έφτιαξε απλά ξυλόγλυπτα έργα και κατασκευές με πολλή φαντασία, που τοιοιτοτρόπως κατάφερε να αποδώσει όμορφα σχήματα στο ξύλο, ώστε να αρέσουν και να κοινούν το ενδιαφέρον.

Όταν ήθελε να ζωγραφίσει σε χλωρό ξύλο -όπως ο ίδιος λέγει-, επέλεγε πουρνιά ή σφενταμιά, και το κόψιμο των ξύλων γινόταν πάντα το χειμώνα, προτού ανέβουν οι χυμοί από τις ρίζες και στη συνέχεια τα ξέραινε για να χάσουν τους χυμούς, ώστε να μη σκεβρώνουν με τον καιρό. Πρώτα τα στέγνωσε στον ίσκιο και στη συνέχεια στον ήλιο. Συνήθως όμως, τα ξύλα που χρησιμοποιούσε ήταν ξύλα πεταγ-

μένα η ξεβρασμένα από τη θάλασσα, που όταν είχαν κάποια ιδιαίτερη μορφή, τα μάζευε και τα επεξεργαζόταν δίνοντας τους διάφορες μορφές και σχήματα, ανάλογα με την έμπνευση που οι πρωτόγονες μορφές των, του εξήραν τη φαντασία και τη σκέψη.

Ο Χριστάκης Φουαρτάς ένας προοδευτικός κάτοικος της Χλώρακας που ασχολήθηκε δραστήρια με τα κοινά προσφέροντας τις υπηρεσίες του μέσα από διάφορους συλλόγους, ταυτόχρονα ασχολήθηκε με δραστηριότητες καλλιτεχνικές, δίδοντας βάρος στην ξυλογλυπτική, αλλά και στην επεξεργασία μετάλλου και γυαλιού. Από υλικά που δεν χρησίμευαν, κατασκεύαζε καλλιτεχνήματα έως και χρήσιμες κατασκευές καθημερινής χρήσης.

Σε διάφορες εκθέσεις του, το ενδιαφέρον των τουριστών ήταν μεγάλο, και η υποστήριξη τους έμπρακτη. Πολλοί αγόρασαν έργα του που τώρα κοσμούν τα σπίτια τους στις χώρες όπου διαμένουν.

Στη Χλώρακα λίγοι γνωρίζουν γι αυτές τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες του Χριστάκη Φουαρτά, καθώς ο ίδιος έχει χαμηλό προφίλ μη θέλοντας να δείχνει τον παραμικρό κομπασμό καθώς είναι ένας ευγενής άνθρωπος χαμηλών τόνων που δεν τον ενδιαφέρει η προσωπική προβολή. Όμως το έργο του θα παραμείνει στους κληρονόμους συγγενείς και χωριανούς.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΧΛΩΡΑΚΑ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΝΤΑΡΑΣ, ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ

Ο αντιστράτηγος εν αποστρατεία Ανδρέας Πενταράς είναι ένας καταξιωμένος στρατιωτικός με μακρά πείρα στα ζητήματα ασφάλειας, και κατάγεται από τη Χλώρακα.

Αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 1974 και εντάχθηκε στον Ελληνικό Στρατό ως αξιωματικός του Πεζικού. Πέραν των Σχολείων του Όπλου του φοίτησε στην Ανώτατη Σχολή Πολέμου και στη Σχολή Εθνικής Άμυνας.

Υπηρέτησε στον Ελληνικό Στρατό μέχρι το βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Το 1995, κατόπιν πρόσκλησης από την Κυπριακή Δημοκρατία, υπέβαλε παραίτηση από τον Ελληνικό Στρατό και εντάχθηκε στην Εθνική Φρουρά όπου υπηρέτησε σε διάφορες επιτελικές και διοικητικές θέσεις. Το 2012 αφυπηρέτησε με τον βαθμό του αντιστράτηγου. Το 2013 διορίστηκε ως πολιτικός προϊστάμενος της Κυπριακής Υπηρεσίας Πληροφοριών.

Συνέγραψε εκατοντάδες άρθρα για θέματα άμυνας και στρατηγικής, τα οποία δημοσιεύθηκαν στον ημερήσιο και εβδομαδιαίο Τύπο της Κύπρου και της Ελλάδας.

Συνέγραψε επίσης το βιβλίο «Λανθασμένες επιλογές στην άμυνα και ασφάλεια της Κύπρου», ένα έργο στο οποίο περιλαμβάνονται άρθρα που έχουν δημοσιευθεί στον κυπριακό Τύπο από το 2004 έως το 2011, και τα οποία αναφέρονται στην πολιτική που εφάρμοσαν οι κυβερνήσεις εκείνης της χρονολογίας, στα θέματα Άμυνας και Ασφάλειας.

ΔΗΜΗΤΡΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΚΤΙΚΟΣ

Η Δήμητρα Σωκράτους εργάζεται ως εκπαιδευτικός. Ασχολείται με την αφήγηση ιστοριών, τη σκηνοθεσία παιδικών παραστάσεων, τον συντονισμό κι εμπύχωση δικοινοτικών πρότζεκτ κι εργαστηρίων.

Έχει λάβει αριστεία από το Πανεπιστήμιο Κύπρου 2005

και University of Warwick UK2008), επίσης έλαβε το Βραβείο Κοινωνικής Προσφοράς (Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2005). Γράφει ιστορίες για παιδιά και ποίηση από το 2001. Πήρε το Α΄ Βραβείο στον Διαγωνισμό Σύνθεσης Κυπριακού Τραγουδιού του Ρ.Ι.Κ. (‘Επλάνεψες με Μάνα μου’, στιχουργός, 2008).

Το βιβλίο για μεγάλα παιδιά ‘Η Μαίρη και το Λευκό Μπιζέλι’ αποτελεί την πρώτη της εκδοτική προσπάθεια το οποίο και έτυχε επιτυχίας και μεγάλης προβολής από πολλά ΜΜΕ της Κύπρου και του εξωτερικού, καθώς και από έγκυρες ιστοσελίδες στο Ίντερνετ.

Εργογραφία:

(2016) Η Μαίρη και το Λευκό Μπιζέλι

(2008) Επλάνευες με Μάνα μου - Α' Βραβείο στον 17ο Διαγωνισμό Σύνθεσης Κυπριακού Τραγουδιού του Ρ.Ι.Κ. (στιχουργός)

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Σπούδασε στην Φιλοσοφική σχολή Αθηνών, καθώς και στην Μαρσάλειο Παιδαγωγική ακαδημία. Δούλεψε ως δημοδιδάσκαλος για τέσσερα χρόνια, και μετά σαν καθηγητής Ιστορίας στα Γυμνάσια. Έλαβε μέρος στο αγώνα της ΕΟΚΑ σαν μέλος σε μαχητικές ομάδες κρούσεως στη Χλώρακα. Τιμήθηκε για την προσφορά του στον αγώνα απο την κυβέρνηση, η οποία του απένειμε το μετάλλιο τιμής της ΕΟΚΑ.

Μετα την αφυπηρέτηση του έγραψε το ιστορικό βιβλίο "Οι Παρτιζάνοι της Κύπρου" που καταπιάνεται σε αυτό με τις εμπειρίες του στον αγώνα της ΕΟΚΑ..

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ

Ο Κυριάκος Μαργαρίτης γεννήθηκε στη Χλώρακα της Πάφου, στην Κύπρο, το 1982. Ζει στην Αθήνα. Έχει γράψει βιβλία για παιδιά, διηγήματα, και μυθιστορήματα.

Είναι πτυχιούχος κλασικής φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το μυθιστόρημά του "Ο Γιώρκης ο Καρπασίτης" τιμήθηκε με έπαινο από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά το 1998. Ακολούθως έγραψε αρκετά βιβλία και άρθρα.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΑΠΑΚΟΥΔΗΣ

Το 1971 αποφοίτησε από τη Τεχνική Σχολή Πάφου, ενώ την χρονιά του 2011 παρακολούθησε δύο χρόνια δι' αλληλογραφίας σπουδές ΜΜΕ, όπου πήρε το δίπλωμα του δημοσιογράφου με άριστα.

Υπηρέτησε στην Εθνική φρουρά 25 μήνες, και με την απόλυση του μετέβηκε στην Ελλάδα όπου μπάρκαρε και εργάστηκε στα πλοία ως Μηχανικός. Τα ατέλειωτα χρόνια και τις ατέλειωτες ώρες της Ναυτικής του μοναξιάς πάνω στα ποντοπόρα πλοία τάνκερ, ασχολήθηκε με το διάβασμα επιμελώς, καταφέροντας να αποκτήσει απεριόριστες γνώσεις, που αργότερα αποδείχτηκαν πολύ υποβοηθητικές ώστε να καταφέρει να γίνει συγγραφέας, συντάκτης, δημοσιογράφος και εκδότης δικής του εφημερίδας. Το 1978 επέστρεψε στην Κύπρο όπου ασχολήθηκε με επιτυχία με το εμπόριο των Φθαρτών.

Το 1991 επέκτεινε τις εργασίες του στο Developing και στις υπηρεσίες. Το 2009 εξέδωσε την «εφημερίδα της Χλώρακας» σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, την οποία έγραφε, και εκτύπωνε μόνος του, ενώ

ταυτόχρονα ησυχολήτο συστηματικά με τη συγγραφή βιβλίων και περιοδικών.

Υπηρέτησε τη δημοσιογραφία από τη θέση του ιδιοκτήτη, του συγγραφέα, του συντάκτη και του δημοσιογράφου για πέντε περίπου χρόνια εκδίδοντας τη δική του έντυπη μηνιαία τοπική εφημερίδα, και ακολούθως συνέχισε να την εκδίδει ηλεκτρονικά, καθώς η μεγάλη οικονομική κρίση που έπληξε τον τόπο, δεν του άφησε δυνατότητες να συνεχίσει την έντυπη κυκλοφορία της.

Εκτός από τη δημοσιογραφία και την αρθογραφία σε εφημερίδες και περιοδικά της Κύπρου και της Ελλάδας, ασχολήθηκε με τη συγγραφή διηγημάτων και ιστοριών που αφορούν την παράδοση, που μέσα από τη διήγηση τους καταγράφεται ο τρόπος ζωής της παλαιάς εποχής και ο τρόπος διαβίωσης των ανθρώπων με όλες τις δυσκολίες της φτώχειας και της καταδυνάστευσης τους από τους Τούρκους και Άγγλους κατακτητές, καθώς και την καταγραφή της ιστορίας της γενέτειρας του Χλώρακας και ότι σχετικό με αυτήν.

Στο χρόνο που ακολούθησε σπούδασε δημοσιογραφία στην ηλικία των 57 ετών, αποδεικνύοντας έτσι στη πράξη την δια βίου μάθηση.

ΜΑΡΙΟΣ ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ο Μάριος Νεοκλέους είναι απο τη Πάφο, κάτοικος Χλώρακας. Είναι δασολόγος, πτυχιούχος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει μεταπτυχιακή εκπαίδευση σε θέματα Οικολογικής Ανάλυσης Μεσογειακών Οικοσυστημάτων, Αρχιτεκτονικής Τοπίου και Προστασίας - Πρόληψης Δασικών Πυρκαγιών.

Υπηρέτησε στη Δημόσια Υπηρεσία της Κύπρου (Τμήμα Δασών, Υπουργείο Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος). Ξεκίνησε την επαγγελματική του καριέρα με την τοποθέτησή του ως ενός από τους υπεύθυνους για τη διάσωση και την ασφαλή εξαγωγή της καμένης ξυλείας που προήλθε από τους τούρκικους βομβαρδισμούς κατά την εισβολή του 1974 και τέλειωσε την υπηρεσία του στο δημόσιο, από τη θέση του προϊστάμενου του τομέα Δασικής Μηχανικής, Υλοχρηστικής και Προστασίας των δασών από πυρκαγιές. Πολύ νωρίς, από μαθητής, αργότερα ως φοιτητής και δασολόγος, συνεργάστηκε με αρκετά περιοδικά και εφημερίδες στην Κύπρο και Ελλάδα, δημοσιεύοντας διηγήματα, ποιήματα και διάφορα δοκίμια, άρθρα, μελέτες. Συνεργάστηκε με την τηλεόραση και το ραδιόφωνο με παρουσίαση θεμάτων γύρω από το δάσος και έγραψε αρκετά ενημερωτικά σποτ, κείμενα και έρευνες για σενάρια ταινιών ντοκιμαντέρ. Συνεχίζει να συνεργάζεται με εφημερίδες και περιοδικά και είναι διαχειριστής ι-

στοχώρων, δημοσιεύοντας κείμενα πνευματικού, κοινωνικού και δασικού (περιβαλλοντικού) περιεχομένου. Υπήρξε Πρόεδρος Επιτροπής ανθολόγησης-επιμέλειας της έκδοσης "Ανθολογία του Δάσους-Κύπριοι Ποιητές", Υπουργείο Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος, Λευκωσία 1998. Έχει γράψει τα βιβλία, «ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ», «ΧΛΩΜΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ», και «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗ ΔΑΣΟΕΣΣΑ ΓΗ»

ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μέλος της πρώτης ομάδας. Έλαβε μέρος στην παραλαβή του αρχηγού Διγενή στις 10 Νοεμβρίου 1954 και συνελήφθη με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας της Χλωρακας κοντά στην ακτή «Ροδαφίνια» όταν ξεφόρτωναν δυναμίτιδα από το πλοιάριο «Άγιος Γεωργιος». Αθώωθηκε από το Κακουργιοδικείο Πάφου. Ανελαβε ομαδάρχης στη Χλωρακα και ανέπτυξε πλούσια δράση σε όλη τη χαμηλή περιοχή της Πάφου. Συνελήφθη από τους Άγγλους και φυλακίστηκε. Έφερε το ψευδώνυμο "Νικητάράς"

ΝΙΚΟΣ ΠΕΝΤΑΡΑΣ Ο ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Ο Νίκος Πενταρας είναι ένας πνευματικός άνθρωπος των γραμμάτων και των Ελληνοχριστιανικών ιδεωδών. Γεννήθηκε στη Χλώρακα από οικογένεια προσηλωμένη στις πανορθοδοξες αξίες και γαλουχήθηκε με τα νόματα της πίστεως και της αρετής. Μέσα από αυτά τα ιδεώδη και με κόπο ολόκληρης ζωής γράφοντας ποιητικό και πεζό λόγο, κατάφερε να αναδειχθεί ως ένας από τους μεγάλους ποιητές του τόπου μας. Μέσα από την πληθώρα των ποιημάτων του, ο αναγνώστης κατακλύζεται από νοσταλγία, συγκίνηση αλλά και αληθινά διδάγματα σοφίας, παιδείας και αρετής.

Εκτός από την προσφορά του στην εκπαίδευση της Κύπρου την οποία υπηρέτησε από τη θέση του απλού δασκάλου μέχρι τη θέση του Α' Λειτουργού Εκπαίδευσης, έχει εκδώσει βιβλία με ποιήματα, μυθιστορήματα και μελέτες. Αφιερώθηκε με πάθος στην τελειοποίηση μιας ποίησης που χαρακτηρίζεται από δυνατές εικόνες και σχήματα λόγου, επηρεασμένος από τις δύσκολες συνθήκες επιβίωσης του Κυπριακού λαού κατά την περίοδο του μεσοπολέμου και του αγώνα της ΕΟΚΑ. Ασχολήθηκε επίσης με την κριτική-παρουσίαση νέων εκδόσεων. Από το 1989 έως το 1991, είχε μόνιμη στήλη σε κυπριακή εφημερίδα για την κριτική-παρουσίαση νέων εκδόσεων και συνεργαζόταν παράλληλα και με το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου για το ίδιο θέμα. Έχει παρουσιάσει μέχρι σήμερα εκατοντάδες νέες εκδόσεις βιβλίων ποικίλου περιεχομένου.

Έχει εκδώσει τα ακόλουθα βιβλία: «Ωρες Πολέμου» (ποίηση) (1975) «Μηνύματα» (ποίηση) (1981) «Περιστέρι μου ξεκίνα» (ποίηση για παιδιά) (1987) «Η Τρίτη Απόφαση» (ποίηση) (1988) «Επάνοδος» (ποίηση) (1992) «Φως εκ Φωτός» (ποίηση) (1994) «Ποιήματα» (ποίηση) (1995) «Ο Εκπαιδευτικός απέναντι στο Αναλυτικό Πρόγραμμα: Ελεύθερος Πολιορκημένος;» (μελέτη) (2004) «Σε κάθε μπαλκόνι και ένα χελιδόνι» (μυθιστόρημα, που απευθύνεται σε παιδιά και νέους) (2007) «Στη μοναξιά του φεγγαριού» (ποίηση) (2009). Λογοτεχνικά έργα του, τόσο πεζά, όσο και ποιητικά, έχουν δημοσιευτεί σε περιοδικά, έχουν ανθολογηθεί σε ανθολογίες και σχολικά ανθολόγια και έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, γαλλικά και ρωσικά. Στις 26 Μαΐου 2000, η Παγκύπρια Ένωση Συγγραφέων, σε ειδική εκδήλωση, του απένειμε τιμητική πλακέτα για την προσφορά του στα Κυπριακά Γράμματα.

Ένα απόσπασμα από το έργο του συγγραφέως «Σε κάθε μπαλκόνι ένα χελιδόνι» που αποτελεί ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά και νέους και αναφέρεται σε γεγονότα του αγώνα της ΕΟΚΑ του 1955 – 1959 με ιδιαίτερη αναφορά στο πώς βίωσαν τα παιδιά της εποχής εκείνης τον αγώνα, παραθέτουμε παρακάτω:

«Μετά που πιάσανε το καΐκι με τα όπλα στα "Ροδαφίνια", πολλοί μιλούσαν για ένοπλο αγώνα. Μα κανένας δεν ήταν σίγουρος. Όλα ήταν υποθέσεις. Όσοι ήταν σίγουροι γι' αυτό σιωπούσαν, γιατί δεν έπρεπε να μαθευτεί το μεγάλο μυστικό. Οι εφημερίδες κάτι γράφανε σχετικά, αλλά δεν είχαν αποδείξεις. Έκαναν απλώς υποθέσεις. Όλα ήταν συγχυσμένα. . . Οι μέρες περνούσαν. Πέρασε ο χειμώνας. Ήρθε η άνοιξη. Μια άνοιξη με πολλά, πάρα πολλά χελιδόνια. Σε κάθε στέγη και ένα χελιδόνι. Σε κάθε λιακωτό και ένα χελιδόνι. Σε κάθε μπαλκόνι και ένα χελιδόνι. Δε θυμάμαι άλλη άνοιξη με τόσα χελιδόνια. Ο πατέρας κοίταζε κάθε τόσο τα χελιδόνια και μας έλεγε: -Τόσα χελιδόνια κάτι καλό θα μας φέρουν. Δε γίνεται. . . Γι' αυτό πρέπει να ελπίζουμε. Εμείς τον ακούγαμε και παρηγοριόμασταν. Κάτι ήξερε αυτός»

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΥΡΕΣΗΣ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Γεννήθηκε στο χωριό Χλώρακα το 1955. Είναι παντρεμένος με τήν Δέσποινα Μαυρέση και έχουν δύο παιδιά και τέσσερα εγγόνια. Υπηρέτησε για 35 χρόνια στην δημόσια υπηρεσία. Με την λαϊκή ποίηση ασχολείται ερασιτεχνικά τα τελευταία 15 χρόνια. Έχει εκδόσει μία ποιητική συλλογή με ποιήματα γραμμένα στην κυπριακή διάλεκτο με τίτλο " Που τα φύλλα της καρκιάς". Σαν στιχουργός έχει κερδίσει το πρώτο βραβείο σε δύο παγκύπριους διαγωνισμούς. Ο πρώτος με το

τραγουδι "Το αλακάτιν" στίς Αφετηρίες του ΡΙΚ, και ο δεύτερος με το τραγουδι " Ο πόθος της επιστροφής" , στόν παγκύπριο διαγωνισμό σύνθεσης κυπριακού τραγουδιού. Στίχοι του έχουν μελοποιηθεί και κυκλοφορούν δύο C.D με δικά του τραγούδια.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΕΝΕΛΑΟΥ (ΧΑΜΠΩΤΟΣ)

Ο Χαράλαμπος Μενελάου Αρέστη εντάχτηκε στο Εφεδρικό σώμα, από όπου βίωσε ενεργά όλες τις βίαιες καταστάσεις που ελάμβαναν χώρα σε όλη την Κύπρο, κατά την οποία ο εμφύλιος είχε πάρει διαστάσεις με αποτέλεσμα το πραξικόπημα από τη Χούντα των Αθηνών και στη συνέχεια την Τούρκικη εισβολή.

Μέσα από αυτά τα βιώματα επιχειρεί ένα δύσκολο εγχείρημα, να καταγράψει τη πραγματική αλήθεια και χωρίς επηρεασμό κατά τη γνώμη του, των γεγονότων.

Σαν μάρτυρας αυτών των καταστάσεων που τα έζησε, τα κατέγραψε βλέποντας τα από τη δικιά του σκοπιά και παραθέτοντας τα στον αναγνώστη με εύκολη και κατανοητή γραφή, χωρίς πολιτικό επηρεασμό από τη μια πλευρά ή την άλλη.

« Με λιτό και περιεκτικό τρόπο, αλλά και με εντιμότητα και σεβασμό στην αλήθεια, ο Χαράλαμπος μας δίνει τη δική του μαρτυρία. Μια κατάθεση ψυχής στο αμείλικτο δικαστήριο της ιστορίας», γράφει στον πρόλογο του βιβλίου ο συγγραφέας Άνδρος Παυλίδης.

Σε προλογικό του σημείωμα ο συγγραφέας Αρέστη, αναφέρει:

Το βιβλίο κυρίως αναφέρεται σε άγνωστες πτυχές του πολέμου του 1974. Αναφέρεται στην αντίσταση της Αμμοχώστου κατά του πραξικοπήματος και κατά της τουρκικής εισβολής που το ακολούθησε. Επεκτείνεται σ' όλες τις περιόδους του αγώνα, θέλοντας να καταδείξει την άρρηκτη συνέχεια τους. Αναδεικνύει την συμμετοχή της Χλώρακας στους αγώνες του 1955-59 και του 1963-64, που κορυφώθηκε στην προπραξικοπηματική περίοδο και την αντίσταση κατά του πραξικοπήματος και της εισβολής του 1974. Σκιαγραφεί επίσης την παγκύπρια δομή και δράση της Ένωσης Αγωνιστών Πάφου.

ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ ΤΑΠΑΚΟΥΔΗΣ

Ο Χριστάκης Ταπακούδης αποφοίτησε από το Κλασσικό του Α' Γυμνασίου Πάφου το 1965 με άριστα. Μπήκε, μετά από εξετάσεις, στη Νοσηλευτική Σχολή από όπου αποφοίτησε τέλος του 1967. Σαν Νοσηλεύτης εργάστηκε πολύ λίγο γιατί κατάφερε, μετά από εξετάσεις να προσληφθεί στο Νοσοκομειακό Εργαστήριο του Γενικού Νοσοκομείου Λευκωσίας. Σπούδασε, με υποτροφία της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας στο Αμερικανικό Πανεπιστήμιο της Βηρυτού και έ-

καμε ειδικότητα στις μεταγγίσεις αίματος στο γνωστό « PELLIKAN B.T.B» του Δουβλίνου με υποτροφία του Συμβουλίου της Ευρώπης. Είναι, επίσης κάτοχος ειδικού διπλώματος για την αιμοδοσία και τις μεταγγίσεις του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου.

Η υπηρεσία του υπήρξε ευδόκιμη. Υπηρέτησε από τα πιο χαμηλά μέχρι τα πιο ψηλά πόστα του Κλινικού Εργαστηρίου, διετέλεσε προϊστάμενος των Εργαστηρίων Λεμεσού, Λάρνακας και Λευκωσίας και αφυπηρέτησε σαν Επιθεωρητής. Η πιο μεγάλη του προσφορά, όμως, ήταν στην αιμοδοσία όπου εργάστηκε για τριάντα ολόκληρα χρόνια σαν Υπεύθυνος της Τράπεζας Αίματος. Εκεί είχε προσφέρει τον καλύτερο του εαυτό, εξαντλώντας τις γνώσεις, την πείρα και τις πλούσιες εμπειρίες του.

Σήμερα ο Χριστάκης Ταπακούδης σαν συνταξιούχος, αφιερώνει τον ελεύθερο του χρόνο στη συγγραφή βιβλίων ένα όνειρο ζωής που από νεαρής ηλικίας είχε ξεκινήσει, αλλά δεν μπόρεσε να συνεχίσει καθώς ένεκα των πολλών υποχρεώσεων ως εκ της θέσεως του σαν υπεύθυνος της Τράπεζας αίματος Κύπρου επιφορτώθηκε, και με ζήλο εργάστηκε να φέρει εις πέρας.

Το πρώτο βιβλίο της συγγραφικής του δουλειάς που εκδόθηκε φέρει τον τίτλο «ΕΚΕΙΝΟΙ ΔΕΝ ΕΚΑΜΑΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ». Ακολούθως συνέχισε να γράφει κυρίως ιστορικά μυθιστορήματα, καθώς και άλλα συνήθει περιπετειώδη με πολλή ενδιαφέρον ώστε να κοινούν το ενδιαφέρον των αναγνώστων.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΟΘΩΝΟΣΝΟΣ- ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ, ΖΩΓΡΑΦΟΣ, ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ.

Ο Χρυσάνθος Όθωνος γεννήθηκε στη Χλώρακα στις 25 Ιανουαρίου 1949. Είναι αυτοδίδακτος ζωγράφος. Από το 1981 διευθύνει δική του γκαλερί στη Πάφο. Έχει στο ενεργητικό του αρκετές ατομικές εκθέσεις στην Κύπρο και στο εξωτερικό και έργα του βρίσκονται σε ατομικές συλλογές σε πολλές χώρες.

Παράλληλα με τη ζωγραφική έχει εργαστεί επαγγελματικά για είκοσι δύο χρόνια ως μουσικός.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια οδηγούμενος από την ακόρεστη του δίψα για έρευνα και μελέτη του φαινομένου της Ζωής έχει ταξιδέψει και έχει γνωρίσει τις διδασκαλίες γνωστών διδασκάλων της σοφίας σε Ανατολή και Δύση. Έχει ζήσει με χριστιανούς μυστικιστές, Μουσουλμάνους Σούφι και μυστικιστές της Ανατολής. Έχει μελετήσει σφαιρικά τη φιλοσοφική, ψυχολογική και μεταφυσική πλευρά του φαινομένου της Ζωής.

Το πρώτο του βιβλίο που εκδόθηκε το 2008 από τον Πύρινο Κόσμο με τίτλο: «Ο Γιοχανάν ο Παππούς του και το Φως». αφιερώνεται σε όλους εκείνους που έχουν βαρεθεί τα μισοσκοτάδα του κατώτερου τοποχρονικού τους εαυτού και έχουν υψώσει τα μάτια προς το Φως. Το δεύτερο του βιβλίο με τίτλο «ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ – Η ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΕΝΟΣ ΓΕΡΟΝΤΑ», κυκλοφόρησε το 1016. Πρόκειται για ένα πνευματικό πόνημα στο οποίο ο συγγραφέας καταγράφει μια ακόμη φορά, τις πνευματικές του εμπειρίες και αναζητήσεις μέσα από το φως της θείας εμπειρίας, όπως διατυπώνεται εν τόπω και εν χρόνω στο γήινο μας ταξίδι. Διψασμένος από Θεό και μεθυσμένος στη θεία παρουσία, υψώνει λόγο αλήθειας και παρρησίας παλεύοντας στην προσωπική του Οδύσσεια, με τους Κύκλωπες της πλάνης, με την Κίρκη της «μάγια» και της διαστρέβλωσης. Ο συγγραφέας ζητά την ουσία και απομακρύνεται από τη διαστροφή του τίποτε των πραγμάτων του πονηρού... Διαλέγεται με τα όντα και τα πράγματα, με το είναι και τον χρόνο, με το μηδέν και το άπειρο, με τον θάνατο και την αιωνιότητα...

ΙΕΡΕΙΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

ΠΑΠΑΣΣΑΒΑΣ (1850 κατά προσέγγιση)

Στην εκκλησία της Χλώρακας σώζεται ένας παλιός ασημένιος σταυρός τον οποίο ακόμα μέχρι σήμερα οι ιερείς χρησιμοποιούν. Είναι σπασμένος και επιδιορθωμένος με εμφανή τα σημάδια της πρόχειρης επιδιόρθωσης.

Τα παλιά χρόνια επικρατούσε ένα βάρβαρο έθιμο το οποίο οι Τούρκοι τεχνηέντως διατηρούσαν ανάμεσα στις τάξεις των Χριστιανών. Αν ο γαμπρός ήταν από άλλο χωριό, για να κάμει τον νταή και να επιβληθεί στα πεθερικά του και στη νύφη την ημέρα του γάμου εισερχόταν στο χωριό καβαλικεμένος σε άλογο. Οι χωριανοί της νύφης έπρεπε να τον αναγκάσουν κατά το έθιμο, να ξεκαβαλικέψει. Αν το κατάφερναν, ο Γαμπρός γινόταν σώγαμπρος, δηλαδή κατοικούσε στο χωριό. Αν όμως αυτός κατάφερνε να μείνει καβαλικεμένος, τότε η νύφη ήταν υπόχρεη να τον ακολουθήσει και να ζήσει μαζί του στο δικό του χωριό.

Με την είσοδο του στο χωριό, τον περίμεναν οι συγγενείς της νύφης για να τον αναγκάσουν να ξεκαβαλικέψει. Και αυτός όμως συνοδευόταν από δικούς του ανθρώπους για να τον υποστηρίξουν.

Πιάνονταν λοιπόν στα χέρια, και γίνονταν άγριες συμπλοκές με ξύλα, μαγκούρες, μαχαίρια, ακόμα και φορά και όπλα. Πολλές φορές υπήρχαν πληγωμένοι και κάποιες φορές θάνατοι, ενώ πολλές φορές διαλυόταν ο γάμος και το συνοικέσιο.

Το έθιμο συνέχισε εις όλην την διάρκεια της Τουρκοκρατίας και σταμάτησε τον καιρό της Αγγλικής κατοχής, επειδή τα αγγλικά δικαστήρια τιμωρούσαν με μεγάλα πρόστιμα κάθε απόπειρα τέτοιας εμπλοκής.

Ήταν λοιπόν ένα προξενιό που κανονίστηκε να γίνει από δυο μεγάλες οικογένειες, να παντρέψουν τα παιδιά τους, έναν νέο από την Έμπα με μια νέα από τη Χλώρακα. Ο γαμπρός ήταν ο Σπύρος απόγονος της πιο παλιάς και μεγάλης οικογένειας που έφεραν το επίθετο Έλληνας, και η νύφη η Ελεγγού, κόρη του Τσιυπρή, επίσης μεγάλο και τρανό σόι από τη Χλώρακα.

Όταν θα ερχόταν λοιπόν ο γαμπρός από την Έμπα, ο Παπασσάβας φρόντισε και συμφώνησε μαζί του να μην έρθει καβαλικεμένος, ώστε να αποφευχθούν οι τσακωμοί. Όμως όταν την ημέρα του γάμου πληροφορήθηκε πως ερχόταν στη ράχη του αλόγου του, άρπαξε τον ασημένιο σταυρό, καβαλικέψε το άλογο του και όρμηξε να συναντήσει την πομπή. Φτάνοντας τους, με θυμό έριξε τον μεγάλο ασημένιο σταυρό εναντίον του γαμπρού φωνάζοντας του πως δεν πήρησε την συμφωνία τους. Ο σταυρός τον βρηκε ξώφαλτσα στο κεφάλι, και

παρολίγον να τον σκοτώσει. Φοβισμένος λοιπόν ο γαμπρός, κατέβηκε από το άλογο του και εισήρθε εντός του χωριού περπατητός. Ήταν η τελευταία φορά που επεξηρείθη από γαμπρό ξενομερίτη να τηρήσει αυτό το έθιμο. Δεν ξανασυνέβηκε, γιατί όταν το 1871, στην Κύπρο ανέλαβαν την διοίκηση οι Άγγλοι αποικιοκράτες, απαγόρεψαν το έθιμο, και με τις αυστηρές τιμωρίες που επέβαλλαν στους παραβάτες, σιγά σιγά σταμάτησαν να το τηρούν.

Ο Παπασάββας απεβίωσε σε νεαρά ηλικία. Απόγονος του ήταν ο Αλέξανδρος, πατέρας της παπαδιάς Ελένης Παπακώστα. Η γυναίκα του ξαναπαντρεύτηκε τον Κυριάκο σιαμμά και έκαμε απογόνους τον Λεωνή τον Λιόνταρο το γνωστό γεροντοπαλίκαρο της Χλώρακας, και την Ελεγγού του Ρωτόκλειτου.

1910. Παπακλεόβουλος Χ΄ Παπαχριστοδούλου.

Χειροτονήθηκε το 1910. Γεννήθηκε το 1885 και πέθανε το 1956

1912. Παπαχαρίδημος Χ΄ Σταυρινού

Χειροτονήθηκε το 1912, απεβίωσε το 1952

1922. Παπάγιωρκης Νικόλα.

Χειροτονήθηκε το 1922. Γεννήθηκε το 1885 και πέθανε το 1957.

1945. Παπάντωνης Ιωάννου Λιασίδη

Χειροτονήθηκε το 1945. Γεννήθηκε το 1902, απεβίωσε το 1974. Προερχόμενος από πολυμελή και φτωχή οικογένεια, δεν κατάφερε να πει στο Γυμνάσιο. Είχε όμως πολύ ενδιαφέρον για τα γράμματα, έτσι από μόνος του μέσα από τα εκκλησιαστικά βιβλία κατάφερε να μορφωθεί σε μέγα βαθμό. Αγαπούσε επίσης τη Βυζαντινή μουσική, ήταν δε διορισμένος ψάλτης στην Εκκλησία Θολοσκέπαστης της Κάτω Πάφου.

Δίδασκε την τέχνη αυτή που ήξερε πολύ καλά σε πολλούς άλλους, έγραψε επίσης και εξέδωσε Εγκόλπιο Βυζαντινής Μουσικής, μέγα βοήθημα για τους μαθητές του Ιεροψάλτες. Την εποχή της Δεκατίας (είδος φόρου στην Αγγλική Αποικιοκρατική Κυβέρνηση) διετέλεσε Μεμούρης (πιστοποιιών υπάλληλος για τις σοδείες των Γεωργών ώστε να δοθεί από αυτήν το ένα δέκατο στην Κυβέρνηση) θέση από την οποία μπόρεσε να βοηθήσει και να διευκολύνει πολλούς φτωχούς συγχωριανούς του. Υπήρξε από τους ιδρυτές θρησκευτικού συλλόγου και ύστερα της ΑΤΕ ΠΕΚ Χλώρακας. Υπήρξε επίσης μέλος και αγωνιστής της ΕΟΚΑ.

1956 ΠΑΠΑΝΕΟΚΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΙΑΣΙΔΗΣ

Χειροτονήθηκε ιερέας το 1956. Γεννήθηκε στις 25/3/1911 στο χωριό Χλώρακα. Ενεπλάκη στον αγώνα της ΕΟΚΑ από το 1954, ως αγγελιαφόρος, αφού τον μύησε στην οργάνωση ο πρώτος του εξάδελφος και συνάμα μυρωδικός του κουμπάρος Κώστας Λεωνίδα- Παπάκωστας. Μετέφερε στον Αρχ. Μακάριο τον Γ' και στον στρατηγό Γεώργιο Γρίβα είτε γραπτώς είτε προφορικώς πως και πότε θα μεταφέρονταν τα όπλα εις Λευκωσία. Επείτα ακόμη και ως Ιερέας είχε ενεργό ανάμειξη στην πρώτη ομάδα που δημιουργήθηκε στο χωριό Έμπα με την φύλαξη του οπλισμού στο σπίτι του και με την φιλοξενία επικυριγμένων αγωνιστών της ΕΟΚΑ.

Το 1933 νυμφέφθηκε την Αικατερίνη Γ. Παπαντωνίου από την Έμπα. Το 1956 χειροτονείται διάκονος από τον Μητροπολίτη Φώτιο. Την ίδια χρονιά η γενέτειρα του Χλώρακα χρειάζεται ιερέα και χειροτονείτε ιερέας από τον Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο, στην εκκλησία του Αγίου Λαζάρου. Κατά τις επισκέψεις του στις κεντρικές φυλακές όπου κρατείτο και εδεικάζετο ο μεγαλύτερος υιός του και αγωνιστής της ΕΟΚΑ Γεώργιος Ι. Παπανεοκλέους(Κάρκας) συναντά και πείθει τον εξάδελφο και κουμπάρο του Κώστα Λεωνίδα να τον αντικαταστήσει ως ιερέα στην γενέτειρά του Χλώρακα. Εκοιμήθη εν ειρήνη πλήρης ημερών, 92 ετών, στις

1958. Παπακώστας Λεωνίδα

Χειροτονήθηκε το 1958. Γεννήθηκε το 1915, απεβίωσε το 1971.

Ιστορικό: Κώστας Λεωνίδα (αργότερα Π/Κώστας), πρώτος ομαδάρχης ΕΟΚΑ. Η πρώτη ομάδα δημιουργήθηκε στη Χλώρακα το 1954 και αποτέλεσε τον πυρήνα της οργάνωσης (εισαγωγή, μεταφορά, απόκρυψη οπλισμού, και παραλαβή στελεχών της οργάνωσης). Ήταν εκ των ιδρυτών της Παναγροτικής Ένωσης Κύπρου (ΠΕΚ) και ανώτατος σύμβουλος στο Παγκύπριο συμβούλιο της οργάνωσης.

Ήταν μέλος της εφορευτικής επιτροπής στην κοινότητα της Χλωρακας η οποία διεξήγαγε το Ενωτικό Δημοψήφισμα το 1950.

Στις 25 του Γενάρη 1955 συνελήφθηκε με άλλους 12 στην περιοχή "Ροδαφίνια" ενώ παραλάμβαναν οπλισμό και πυρομαχικά που μετέφερε το πλοιάριο "Άγιος Γεώργιος", και καταδικάστηκε σε φυλάκιση.

Όταν αποφυλακίστηκε το 1958, χειρονήθηκε διάκονος, και σε λίγες μέρες πρεσβύτερος. Σαν ιερέας ανέπτυξε πλούσια Κοινωνική και θρησκευτική δραστηριότητα. Πρωτοστάτησε στην ανοικοδόμηση της εκκλησίας της "Χρυσοαιματούσης" που είχε χαλάσει στον σεισμό του 1953 με εθελοντική εργασία, και με εράνους σ όλη την Κύπρο. Ήταν ένας από τους κύριους συντελεστές στο να μεταφερθεί νερό και ρεύ-

μα στην κοινότητα, καθώς και στην διάνοιξη και ανακατασκευή σχεδόν όλων των δρόμων του χωριού. Το 1961 με δικές του προσωπικές ενέργειες προς τη Ζήνα Κάνθερ, κατάφερε όπως αυτή καταστεί μεγάλη ευεργέτιδα της Χλώρακας με έργα όπως την διάνοιξη και κατασκευή του δρόμου που οδηγεί στο χώρο αποβίβασης του Διγενή, την ανέγερση του παρεκκλησιού του "Αγίου Γεωργίου" την μεταφορά του πλοιαρίου, την ανέγερση εστιατορίου, όπως και τη μεταβίβαση 33 στρεμμάτων γης, στην εκκλησία της Χλώρακας που η Ζήνα Κάνθερ είχε αγοράσει.

Κατά την διάρκεια της Ιεροσύνης του, υπήρξε Θρονικός επίτροπος της Ιεράς Μητροπόλεως Πάφου

Πέθανε από σύντομη ασθένεια στις 23/7/1971 σε ηλικία 56 ετών.

1971, Παπανδρέας Παπακώστας

Γεννήθηκε στη Χλώρακα στις 6 Νοεμβρίου 1941. Κατάφερε να φοιτήσει μέχρι την 4η Τάξη Γυμνασίου με πολύ κόπο, γιατί οι καιροί ήταν δύσκολοι, υπήρχε φτώχεια, αλλά κυρίως ήταν η εποχή που συνέβαινε ο αγώνας της ΕΟΚΑ ενάντια στους Άγγλους αποικιοκράτες. Σαν μαθητής ελάμβανε μέρος σε όλες τις διαδηλώσεις και εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ενάντια σε αυτούς, με αποτέλεσμα να συλληφθεί δυο φορές.

Την πρώτη συνελήφθη σε διαδήλωση και κρατήθηκε για τρεις ημέρες, τη δεύτερη ύστερα από προδοσία οδηγήθηκε στα γνωστά κρατητήρια του «Ευθύβουλου», όπου υπέστη πολλά βασανιστήρια, είναι λόγω αυτής της σύλληψης που διέκοψε την φοίτηση του στο Γυμνάσιο. Ο πατέρας του ο γνωστός Παπακώστας Λεωνίδας, άνθρωπος με υψηλά ιδανικά και ηθικές αρχές, το 1960 τον ενέγραψε ως φοιτητή στην Ιερατική σχολή Κύπρου από την οποία απεφοίτησε το 1963. Το 1965 ενυμφεύθη την Ρεβέκκα Πολεμίτη και απέκτησε 3 παιδιά, την Έλλη, Γιώργο και Κώστα. Το 1971 βλέποντας τον πατέρα του να είναι βαριά άρρωστος απεφάσισε να χειροτονηθεί ιερέας ώστε να τον βοηθεί. Ο πατέρας του πεθαίνει την ίδια χρονιά, ακολούθησαν δύσκολα χρόνια, επήλθε Εθνικός διχασμός, ο κόσμος χωρίστηκε σε δύο παρατάξεις, η εκκλησία διχάστηκε.

Ο Παπανδρέας εγκαταλείπει την Κύπρο και μεταβαίνει στην Ελλάδα για να εργαστεί εκεί. Εγκαθίσταται στη Κρύα Βρύση Γιαννιτσών όπου εδιορίστη ως ιερέας. Εκεί με πολλή υπομονή, εγκαρτέρηση, όρεξη και πείσμα, κατάφερε ταυτόχρονα με την εργασία του να εγγραφεί και να τελειώσει το γυμνάσιο, ακολούθως ενεγράφη στο Ποιμαντικό τμήμα του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης απ όπου πήρε πτυχίο Θεολογίας. Το 1987 επιστρέφει στην Κύπρο και αναλαμβάνει την ενορία

της Χλώρακας. Ταυτόχρονα διορίζεται ως καθηγητής Θεολογίας και διδάσκει σε διάφορα Γυμνάσια. Από τότες μέχρι και σήμερα 2010, υπηρετεί με περηφάνια και προσφέρει με επιτυχία τις ποιμαντικές του υπηρεσίες στην κοινότητα της Χλώρακας

1973. Παπάχαμης Παπαντωνίου

Χειροτονήθηκε το 1973. Γεννήθηκε το 1928, απεβίωσε το 2007. Υιός του επίσης ιερέως Παπαντώνη Λιασιδή, μεγάλωσε με Ελληνοχριστιανικές γαλουχίες, έλαβε μέρος στον αγώνα της ΕΟΚΑ όπου προσέφερε με χαρά τις υπηρεσίες του. Ήταν από νεαρής ηλικίας ψάλτης στην εκκλησία της Χλώρακας για πολλά έτη, όταν δε του εξητήθη από τον Μακάριο να ενδυθεί τα ράσα, δεν ηρνήθη, έτσι το 1973 χειροτονείται ιερέυς.

2006 Παπάσταυρος Κ. Λεωνίδα.

Γεννήθηκε το 1956 και από μικρός ήταν λάτρης της εκκλησίας. Του είχε προταθεί από τον τότε μητροπολίτη Πάφου Γεννάδιο να σπουδάσει ως Θεολόγος, αλλά λόγω ιδιαζουσών συνθηκών δεν κατέστη δυνατόν. Έτσι στην ηλικία των πενήντα ετών μετά από παρότρυνση του ετοιμοθάνατου ιερέα της Χλώρακας Παπάχαμπη, αποφάσισε και εκπλήρωσε στην επιθυμία του, καθώς και το δικό του όνειρο.

Σπούδασε στην ιερατική σχολή της εκκλησίας της Κύπρου όπου διακρίθηκε ως δεύτερος στη βαθμολογία, και κατά τη διάρκεια της φοίτησης του, λειτουργούσε στις εκκλησίες της Χλώρακας και του Αγίου Στεφάνου Λέμπας. Ήταν ο τελευταίος διάκονος που χειροτονήθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο Β πριν την εκλογή του ως Αρχιεπίσκοπος στο ανώτατο αξίωμα της εκκλησίας της Κύπρου. Ήταν επίσης ο πρώτος ιερέας που χειροτονήθηκε από του Μητροπολίτη Πάφου Γεώργιο άμα τη αναλήψη του ως Μητροπολίτης Πάφου.

Επί της διακονίας του ως ιερέας του Αγίου Στεφάνου της Λέμπας, μαζί με τους Λοΐζο Λοΐζου, Μωϋσή Σεραφείμ, Νικόλαο Όψιμο, Νέοφυτο Χαραλάμπους και Ανδρέα Καμπανέλα οι οποίοι αποτελούσαν την επιτροπή της εκκλησίας, με ενέργειες τους, χάλασαν το μικρό παρεκκλήσι και έχτισαν στη θέση του την σημερινή μεγαλόπρεπη εκκλησία.

Σαν ιερέας, θέλοντας να προβάλει την εκκλησιαστική περιφέρεια της Πάφου, σκηνοθέτησε και γύρισε διάφορα ντοκιμαντέρ με την επωνυμία "Η Πάφος και ο κόσμος της" που προβάλλουν την πολιτιστική και λαογραφική κληρονομιά όλων των χωριών της Πάφου, και με τη

βοήθεια του υπουργείου παιδείας προώθησε σε όλη την Κύπρο και όλο τον κόσμο όπου υπάρχουν Απόδημοι Έλληνες.

ΚΟΙΝΟΤΑΡΧΕΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Έως 1923 Γιωρκάτσιος Γιωρκακούιν

Τον φώναζαν Γιωρκακούιν, και ήταν γεωργός. Εικάζεται ότι υπηρέτησε κοινοτάρχης έως το 1923, καθώς δεν έχουμε ακριβείς πηγές πληροφόρησης.

Την εποχή εκείνη τα σύνορα των χωριών και των πόλεων δεν ήταν επίσημα χαρτογραφημένα, και του κάθε τόπου ορίζονταν κατά το δοκούν. Της Χλώρακας έφταναν προς δύσην μέχρι πέραν των τάφων των Βασιλέων, ανέβαιναν έως τα Πάνω Περβόλια, γύριζαν και κατελάμβαναν όλες τις παρυφές του Μουττάλλου έως τα Διπλαρκάτζια, ανέβαιναν προς βορρά έχοντας σύνορα τον δρόμο προς Έμπα έως το Δημοτικό σχολείο, και γύριζαν προς Δυσμάς έως τη Ζιλιχό εκεί που είναι το γεφύρι της Κισσόνηργας. Όλες οι περιουσίες ήτι χωράφια και οικίες ανήκαν μέχρι πρόσφατα σε Χλωρακιώτες κατοίκους.

Το 1920 περίπου, μια μεγάλη πυρκαγιά κατέκαυσε όλη την περιοχή στη μεριά της Έμπας από την σημερινή Λεωφόρο Μακαρίου και άνω. Από έρευνες απεδόθη σε κακοβουλία. Όταν επρόκειτο για κακόβουλη ζημία και δεν ευρίσκετο ο ένοχος, την ζημία καλείτο να πληρώσει η κοινότητα. Σε αυτή την περίπτωση επειδή ο κακόβουλος εμπρηστής δεν βρέθηκε, η αποικιοκρατική κυβέρνηση απέτισε το ποσό των οκτώ λιρών ως πρόστιμο από την κοινότητα της Χλώρακας, διότι όλα τα χωράφια στην περιοχή ανήκαν σε Χλωρακιώτες, άρα η περιοχή ανήκε στη κοινότητα της Χλώρακας.

Ο κοινοτάρχης της Χλώρακας ο Γιωρκάτζις, ηρνήθη να πληρώσει με δικαιολογία ότι η περιοχή δεν ανήκε στην κοινότητα της Χλώρακας, αλλά της Έμπας. Η κοινότητα της Έμπας απεδέχθη αυτή την κατάσταση, πλήρωσε το πρόστιμο, και από τότες έριζε την περιοχή. Τη δεκαετία κατά την οποία κοινοτάρχης στην Έμπα ήταν ο Έλληνας, αιτήθηκε από την Κυβέρνηση όπως η περιοχή χαρτογραφηθεί ως Έμπα. Ο έπαρχος Πάφου παρότρυνε τον κοινοτάρχη Χλώρακας τον Γιάννη Λιασίδη, να απαιτήσει την χαρτογράφηση προς όφελος της κοινότητας καθώς ήταν το σωστό και το λογικό, αλλά δυστυχώς αυτός ηρνήθη να το πράξει καθώς αγράμματος δεν ήθελε να μπλέξει σε γραφειοκρατία, και έφερε ως δικαιολογία ότι η περιοχή ήταν καυκάλλα και άγονη. Τοιουτοτρόπως η περιοχή χαρτογραφήθηκε ως ανήκουσα στη κοινότητα της Έμπας.

Βλέποντας την αδράνεια της τοπικής αρχής της Χλώρακας, άλλοι παράγοντες ενήργησαν και πέτυχαν ώστε και οι άλλες περιοχές που επεκτείνονταν μέχρι τους Τάφους των Βασιλέων, στα Κάτω Περβό-

λια και γύρω από το Μούτταλο, και χαρτογραφήθηκαν ως περιοχές ανήκουσες στη πόλη της Πάφου.

1923 - 1932 Χριστόδουλος Αζίνας

Η καταγωγή του έφτανε απο την Κισσονεργα. Πήρε το παρατσούκλι Αζίνας διότι σαν κοινοτάρχης ήτο πολύ αυστηρός, και επειδή την τότε εποχή οι κοινοτάρχες είχαν το δικαίωμα να επιβάλλουν ποινές για διάφορα παραπτώματα, αυτός ήτο πολύ αυστηρός στην επιβολή τιμωριών. Κατά άλλους πήρε το όνομα Αζίνας γιατί τις δουλειές του τις τελείωνε γρήγορα.

1932 - 1940 Αντωνάς Λιασιδης

Τον καιρό της Αγγλοκρατίας, έπρεπε ο κόσμος να πληρώνει φόρο. Όταν δεν υπήρχαν λεφτά σε μετρητά, οι Αποικιοκράτες έπαιρναν μέρος από το γέννημα (σοδειά) των Κυπρίων. Αυτό το μερίδιο ισούτο με το ένα δέκατο της παραγωγής, και ονομάζετο δεκατία (ήταν η λεγόμενη φορολογία της δεκατίας). Την εποχή εκείνη οι εισπράχτορες κυκλοφορούσαν με άλογα, και γυρνούσαν όλη την ύπαιθρο καταμετρώντας τη σοδειά του καθενός, και έπρεπε πρώτα να πάρουν οι Άγγλοι το μερίδιο τους, και ύστερα ο γεωργός είχε το δικαίωμα να μεταφέρει το υπόλοιπο γέννημα από τα χωράφια στο σπίτι του.

Στις υποχρεώσεις του μουχτάρη, ήταν να τους φιλοξενεί και να τους βοηθεί στην είσπραξη των φόρων. Ο Αντωνάς Λιασιδης ως κοινοτάρχης ηταν φιλόξενος και τους εξυπηρετούσε. Όταν στις θέσεις αυτές διορίστηκαν Έλληνες, οι λεγόμενοι Μαμούρηδες (από τη λέξη μαμούρι που σήμαινε μικρός στην ηλικία, υπηρέτης του σπιτιού), ως κοινοτάρχης, έδωσε τη θέση αυτή στον αδελφό του Γιάννη Λιασιδη Πουρνελλο και στον υιό του Αντώνη Πούρνελλο (αργότερα Π/Αντώνη), και υστερότερα στον επίσης αδελφό του (απο αλλο πατερα) Πιστέντη Χ' Χαραλάμπους που ήταν άνθρωπος μεγαλόσωμος, και ο πιο δυνατός από όλο το χωριό σε σωματική δύναμη όπως ενθυμούνται οι γεροντότεροι. Ήταν αυτός, ο τελευταίος Μαμούρης γιατί η φορολογία της δεκατίας καταργήθηκε.

1940 - 1956 Γεώργιος Χρ. Λαούρης

Όταν ο Αντωνάς Λιασιδης περιήλθε σε βαθειά γερατειά, έπρεπε να αντικατασταθεί από την θέση του μουχτάρη. Την εποχή εκείνη οι κοινοτάρχες εδιορίζοντω από τον έπαρχο, και ήσαν αρχηγοί με πολλη δύναμη στις κοινότητες. Σκέφτηκε ότι έπρεπε να χρησιμοποιήσει την δύναμη αυτή, ώστε επόμενος στη θέση του να διοριστεί ο υιός του Ιωάννης Λιασιδης. Έσφαξε το λοιπόν μια γουρουνιά γαλατερή

πεντέξι οκάδες (ήταν η γουρουνιά την εποχή εκείνη το ανώτερο δώρο που εκρησιμοποιήτω ως κανίσσιη), και την πήρε πεσκέσι (δώρο) στον τότε βηθό διοικητή τον Μενοικέα, ο οποίος όμως του εξήγησε ότι για να διοριστεί κάποιος κοινοτάρχης, έπρεπε να έχει υπηρετήσει πρώτα ως Αζάς (βοηθός κοινοτάρχη). Γι αυτό το λόγο, τον διόρισε Αζά, και ως κοινοτάρχη διόρισε τον Γεώργιο Λαούρη.

Ο Γεωργιος Λαούρης γεννήθηκε το 1895, παντρεύτηκε την Βαρβαρού Χ΄Τσηπρή, και από τα 9 παιδιά τα οποία απέκτησε, οι 3 απεβίωσαν σε μικρή ηλικία, από τους άλλους 6 οι δυο οπως και ο ίδιος ήσαν εξαιρετοι ιεροψάλτες. Στα 40 του χρόνια το 1935, αναλαμβάνει επίτροπος της εκκλησίας, ενώ από το 1932 υπηρετεί τα κοινά από την θέση του Αζα για 8 συνεχή χρόνια, οπότε και διορίζεται μουχτάρης. Το 1939 είναι από τα ιδρυτικά μέλη της ΣΠΕ Χλώρακας. Το 1950 πρωτοστατεί και εργάζεται με όλες του τις δυνάμεις για την πραγματοποίηση του Ενωτικού δημοψηφίσματος με την Ελλάδα. Από την θέση του κοινοτάρχη, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη της Χλώρακας στα δύσκολα μεταπολεμικά χρόνια. Το 1956 υπέβαλε παραίτηση ως διαμαρτυρία για τη στάση της Βρετανικής Κυβέρνησης για μη παραχώρηση στον Κυπριακό λαό το δικαίωμα της Ελευθερίας. Απεβίωσε το 1987.

1956 - 1974 Ιωάννης (Μαυρόγιαννος) Λιασίδης

Διαδέχεται τον Χριστόδουλο Λαούρη, και επαναδιορίζεται το 1960 από τον υπουργό εσωτερικών της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας Πολύκαρπο Γιωρκάτζη. Γεννήθηκε το 1902. Κατείχε το γνωστό καφενείο στην κεντρική πλατεία, και εκτός από τους καφέδες, ησχολείτο και με την τέχνη της πράξης. Ήταν δηλαδή είδος πράτη και μεσιτέμπορα. Ήταν μεσάζων μεταξύ παραγωγών και φθαρτεμπόρων, ώστε σε συμφωνημένη τιμή, να παραδίδουν τα λαχανικά τους οι πρώτοι στους δεύτερους.

Ήταν την εποχή τη δική του, που η Κυβέρνηση έφερε το νερό στην κοινότητα από την περιοχή Σταυρός στην Τσάδα. Το έφεραν με σωλήνες, και έκτισαν σε όλο το χωριό σε ταχτά διασπήματα βρύσες με το σήμα της νεοσύστατης Δημοκρατίας πανω σε αυτές, και από αυτές έπαιρναν όλοι οι κάτοικοι νερό. Αργότερα τοποθετήθηκε νερό σε όλα τα σπίτια. Κατά την περίοδο του 1970 διενεργείται στην Χλώρακα ο αναδασμός. Την δική του εποχή επίσης κατασκευάστηκε το κοιμητήριο και το γήπεδο στην παλιά του μορφή στον Άγιο Νικόλαο. Κάποιος όταν αρρωστούσε χρειαζόταν χαρτί από τον μουχτάρη για να παει στο Νοσοκομείο. Υπήρχαν δυο ειδών από αυτά. Το λευκό που με αυτό η εξέταση και η θεραπεία ήταν δωρεάν, και το κόκκινο

που με αυτό ο ασθενής πλήρωνε. Το πρώτο ήταν για τους άπορους, ενώ το δεύτερο για τους υπόλοιπους. Ο Ιωάννης Λιασίδης έδινε σε όλους λευκά χαρτιά, με αποτέλεσμα πολλές φορές να δέχεται επιπλήξεις από τον Έπαρχο. Απεβίωσε ξαφνικά το 1974 ενώ ήτο ακόμη κοινοτάρχης.

1974 - 1984 Ιωάννης Χ' Οικονόμου

Μετά τον θάνατο του Ιωάννη Λιασίδα, στην θέση του κοινοτάρχη διορίζεται ο Ιωάννης Χ' Οικονόμου. Υπηρέτησε δυο θητείες. Στην πρώτη ως διορισμένος, και στην δεύτερη μετά από αλλαγή της νομοθεσίας κατέρχεται υποψήφιος σε εκλογές κατά τις οποίες αφού εκλέγονται 5 αζαδες, αυτοί σε μεταξύ τους ψηφοφορία εκλέγουν αυτόν ως κοινοτάρχη. Γεννήθηκε το 1916 και αποφοίτησε την 6^η τάξη του Δημοτικού Χλώρακας. Του άρεσε να διαβάσει, και για ολόκληρη τη ζωή μελετούσε μόνος του, με ιδιαίτερη αγάπη στην ιστορία και την λαογραφία. Το 1931 έλαβε μέρος στα Οκτωβριανά, συμμετέχοντας στην προσπάθεια να κάψουν την αστυνομία. Έλαβε μέρος στην ΕΟΚΑ.

Διατέλεσε επαρχιακός γραμματέας της ΠΕΚ και από αυτή τη θέση βοήθησε στην ανάδειξη του Κλεόπα σε ηγούμενο Κύκκου. Το 1958 διατέλεσε ταμίας της εκκλησιαστικής επιτροπής κατά τον Παγκύπριο έρανο για ανοικοδόμηση της εκκλησίας μετά τον σεισμό του 1953. Διατέλεσε πρόεδρος του εποπτικού συμβουλίου της ΣΠΕ, μέλος της χωρητικής αρχής, και τέλος υπηρέτησε ως κοινοτάρχης. Από τη θέση αυτή και ως προεδρεύων του κοινοτικού συμβουλίου, επέτυχε την ένταξη της κοινότητας στο σχέδιο υδατοπρομηθειας χαμηλών περιοχών, συνέβαλε στην αγορά σκυβαλοφόρου οχήματος, στη διαπλάτυνση των δρόμων, στην ίδρυση κοινοτικού νηπιαγωγείου, και επέτυχε ώστε να κινηθούν οι διαδικασίες για την κατασκευή του γηπέδου. Απεβίωσε το 2008.

1984 - 2001 Χαράλαμπος Κυπριανού

Μετά από τροποποίηση του νόμου γίνονται ταυτοχρόνως δύο εκλογές. Μία για ανάδειξη χωρητικής αρχής, και μία για Συμβούλιο Βελτιώσεως. Η κοινοτική αρχή χάνει τις εξουσίες της και λειτουργεί τυπικά. Ο κοινοτάρχης συμμετέχει στο κοινοτικό συμβούλιο εξ οφικίου και δικαιούται να συμμετέχει ως παρατηρητής και να έχει δικαίωμα ψήφου. Στις συνεδριάσεις προεδρεύει ο Έπαρχος.

Στις εκλογές για χωρητική αρχή, αναδεικνύεται κοινοτάρχης ο Χαράλαμπος Κυπριανού. Στις επόμενες εκλογές αλλάζει ο νόμος και ο κοινοτάρχης αναδεικνύεται απ ευθείας από το λαό. Σε αυτή την ανα-

μέτρηση κερδίζει ο ίδιος. Αναδεικνύεται επίσης από ξεχωριστές εκλογές η κοινοτική αρχή (Αζάδες), και τα μέλη του Συμβουλίου Βελτιώσεως. Το καθεστώς διοίκησης παραμένει το παλιό.

Ο Χαράλαμπος Κυπριανού επανεκλέγεται για τρίτη θητεία, ενώ σε αυτήν, η χωρητική αρχή καταργείται. Κατά την διάρκεια της Θητείας του φρόντισε και κτίστηκαν περισσότερες αίθουσες στο Δημοτικό σχολείο κατ αρχάς, και αργότερα μαζί με άλλους συντέλεσε ώστε να κτιστεί το Β' Δημοτικό σχολείο μαζί και το Κοινοτικό Νηπιαγωγείο.

Επί θητείας του αγοράστηκε χωράφι 9 σκαλών στην Τρεμιθούσα όπου μέσα σκάφτηκαν διατρήσεις, τοποθετήθηκαν σωληνώσεις, κτίστηκαν 2 καινούργια νεπόζιτα στα Πετρίδια και με αυτό τον τρόπο κατάφεραν να λύσουν το πρόβλημα της έλλειψης πόσιμου νερού στην κοινότητα. Τοποθετήθηκαν επίσης σωλήνες και μεταφέρθηκε νερό όπως και ρεύμα στην παραλία για εξυπηρέτηση των τουριστικών μονάδων βοηθώντας έτσι την τουριστική ανάπτυξη. Διανοίχτηκε η λεωφόρος Χλώρακας μέχρι την Κάτω Πάφου, και τέλος φρόντισε το παλιό δημοτικό σχολείο της "παιδικής στέγης" αφού επιδιορθώθηκε, να στεγαστεί μέσα το κοινοτικό Συμβούλιο.

2001 - 2011 Ανδρέας Μαυρέσης

Ο Ανδρέας Μαυρέσης γεννήθηκε το 1941 στη Χλώρακα και κατάγεται από φτωχή αγροτική οικογένεια. Φοίτησε στο Δημοτικό σχολείο της κοινότητας και απεφοίτησε από το Ελληνικό Γυμνάσιο Πάφου το 1960. Ακολούθως εγγράφεται στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου όπου το 1962 παίρνει το πτυχίο δασκάλου.

Σαν εκπαιδευτικός υπηρέτησε στην κοινότητά απ' όλες τις βαθμίδες της Δημοτικής Εκπαίδευσης. Πέντε χρόνια σαν απλός δάσκαλος, τρία χρόνια σαν Βοηθός Διευθυντής και πέντε χρόνια σαν Διευθυντής του Δημοτικού Σχολείου της κοινότητας. Το 1980 εκλέγεται μέλος της Εκκλησιαστικής Επιτροπής Χλώρακας, πόστο το οποίο ακόμη υπηρετεί. Επί θητείας του κτίζεται η μεγάλη αίθουσα εκδηλώσεων της εκκλησίας. Το 1987 σε συνεργασία με άλλους επιτρόπους, κατασκευάζεται η κεντρική πλατεία της εκκλησίας. Με την αφυπηρέτηση του από την δημόσια υπηρεσία συμπίπτουν οι κοινοτικές εκλογές του 2001. Τις διεκδικεί, τις κερδίζει, και εκλέγεται κοινοτάρχης. Στις επόμενες εκλογές του 2007 επανεκδικεί την θέση του κοινοτάρχη, στην οποία και επανεκλέγεται.

Επί θητείας του ξεκίνησαν ή και αππερατώθηκαν έργα στη κοινότητα όπως, αποχετευτικό, αλλαγή υδρευτικού δικτύου, κατασκευή παραλιακού πεζόδρομου, δημιουργία Κοινοτικού πάρκου, δημιουργία νέου κοιμητηρίου, κτίσιμο παρεκκλησίου του Αγίου Υπάτη (απο δωρε-

άν Γιαννάκη Αριστοδήμου) και το κυριότερο του έργου, κατασκευή του αμφιθεάτρου της Βρύσης.

Δεκέμβριος 2012 - 2017, Κλεόβουλος Παπακώστας

Στις εκλογές που διεξήχθησαν νικητής ανεδείχθη ο Κλεόβουλος Παπακώστας. Γεννήθηκε το 1952. Κάτοχος πτυχίου στη διοίκηση επιχειρήσεων της ανώτατης σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών Αθηνών. Από το 1984 μέχρι το 1992 διετέλεσε μέλος της εκκλησιαστικής επιτροπής Χλώρακας. Από το 1989 μέχρι το 1994 διατέλεσε μέλος του Κοινοτικού Συμβουλίου Χλώρακας. Από 1995 μέχρι το 1996 διετέλεσε μέλος του διοικητικού Συμβουλίου του ξενοδοχείου Άγιος Γεώργιος και διευθυντικό στελεχος του ίδιου ξενοδοχείου.

ΝΙΚΟΛΑΣ ΛΙΑΣΙΔΗΣ 2017

Δεκέμβριος 2017, εκλέγεται Κοινοτάρχης σε ηλικία 33 ετών, ο Νικόλας Λιασίδης.

Γεννήθηκε στις 12/06/1983 στην Χλώρακα. Είναι Υιός του Ανδρέα Ν. Λιασίδα και της Χρυστάλλας Μακρή. Φοίτησε στο δημοτικό σχολείο Χλώρακας και αποφοίτησε από το Λύκειο Αγίου Νεοφύτου. Υπηρέτησε την Στρατιωτική του θητεία με τον βαθμό του Λοχία και μετά το πέρας των στρατιωτικών του υποχρεώσεων μετέβηκε στην Αθήνα για σπουδές. Σπούδασε Επικοινωνία και ΜΜΕ με ειδίκευση στα Νέα Μέσα και την Πολιτική Επικοινωνία.

Έχει εργαστεί σε Εφημερίδα και Ραδιόφωνο, ήταν εκδότης και Διευθυντής μηνιαίου περιοδικού, εργάστηκε για χρόνια σε δικές του ιδιωτικές επιχειρήσεις και τώρα κατέχει Διευθυντική θέση σε Ξενοδοχείο. Υπήρξε ενεργό μέλος της φοιτητικής παράταξης Πρωτοπορίας Αθηνών κατά τα φοιτητικά του Χρόνια και διετέλεσε μέλος και Αντιπρόεδρος της ΝΕΔΗΣΥ Πάφου. Συμμετείχε για χρόνια στο Δ.Σ του Ακρίτα Χλώρακας.

Είναι ο τρίτος εκ της οικογένειας Λιασίδα που εκλέγεται στο αξίωμα του Κοινοτάρχη Χλώρακας.

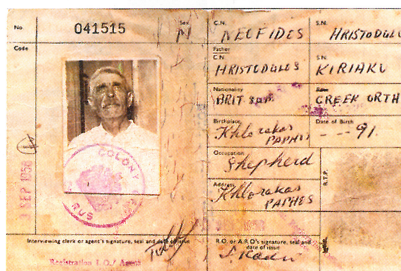
ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ - ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

Περίπου 3.000 Κύπριοι κατετάγησαν ως εθελοντές και πολέμησαν το 1912-19113 στους Βαλκανικούς πολέμους στα διάφορα μέτωπα της Μακεδονίας και της Ηπείρου.

Μεταξύ τους και δύο απλοί χωριανοί από τη Χλώρακα.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥ- ΛΟΥ ΣΙΑΜΜΑΣ

Ήταν ο Νεόφυτος (Φυτός) Χριστοδούλου Σιαμμας που γεννήθηκε το 1891, και το επάγγελμα του ήταν βοσκός. Η οικογένεια του καταγόταν από την Μικρά Ασία. Έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους και υπηρέτησε ως ημιονηγός. Πληγώθηκε από σφαίρα σε μάχη.

Η ταυτότητα του Νεόφυτου Χριστοδούλου (Σιαμμάς)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΥΖΩΝΑΣ

Το αρχικό του όνομα ήταν Νικόλαος Χριστοδούλου, αλλά μετά τους Βαλκανικούς πολέμους το άλλαξε θέλοντας να το φέρει ως όνομα τιμής.

Σε ηλικία 17 ετών κατετάγη στον ελληνικό στρατό και πολέμησε στους Βαλκανικούς πολέμους για την υπεράσπιση του Ελληνικού Έθνους. Κατ' αρχάς κατατάχτηκε σε ένα από τα τάγματα των Ευζώνων που πολέμησαν στην Βόρεια Ελλάδα. Μετά την ηρωική απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης πέρασε στα Λεχενά, Δοϊράνη, Κιλκίς και σε άλλες περιοχές. Μετά τους Βαλκανικούς επέστρεψε στην Πάφο όπου και παντρεύτηκε κάνοντας 8 παιδιά.

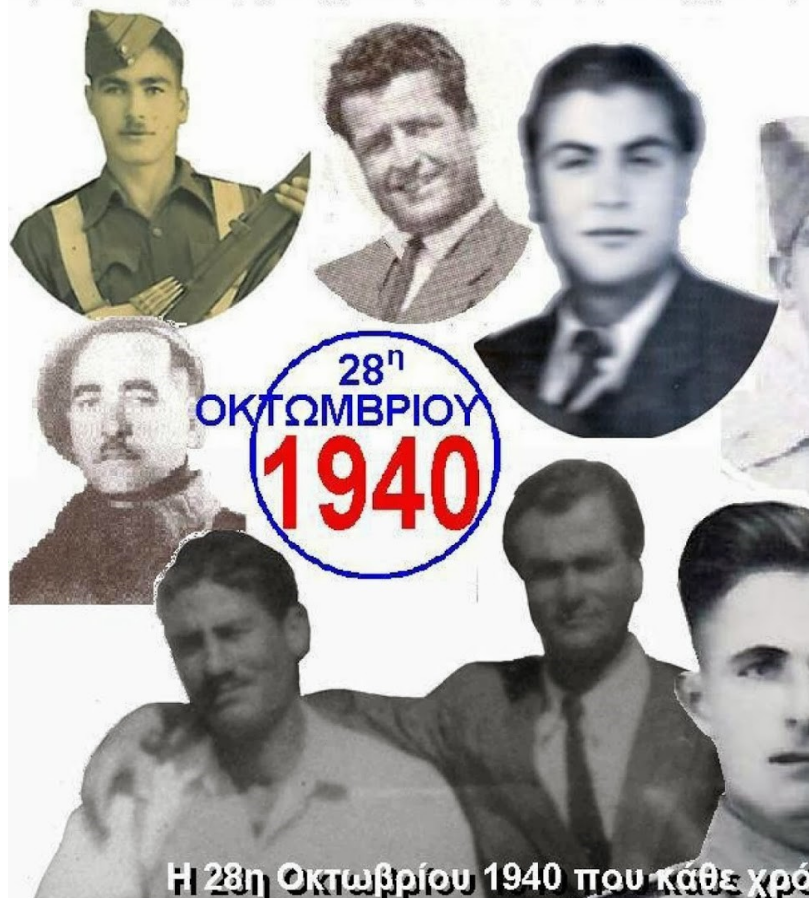
Πέθανε σε ηλικία 80 χρονών. Λίγο πριν τον θάνατο του ζήτησε να θαφτεί με την φουστάνελα του τσολιά.

Συγκεκριμένη οδός στην Πάφο πήρε το όνομα του ως ένδειξη τιμής και μνήμης.

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑ

Κυριάκος Παπακούδης: Ιδιοκτήτης, εκδότης, συντάκτης και τύποις περί τα γεγονότα και ζητήματα/k.tapa

Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, 1940 (Όλοι οι Χλωρακιώτες αγωνιστές αγωνιστές)

Ο Edward Glendinning βγήκε ζωντανός από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, αλλά μέχρι που γέρασε γεμάτος τύψεις που δεν μπόρεσε να βοηθήσει ετοιμοθάνατους συντρόφους του, θυμάται και διηγείται τους πεσμένους από βόλια συντρόφους του σαν ένα κοπάδι πρόβατα που κοιμάται πάνω στη γης.

Πολλοί από αυτούς ακόμα ζωντανοί, έκλαιγαν και ικέτευαν για νερό. Γαζώνονταν από τα πόδια των στρατιωτών που τους προσπερνούσαν βαδίζοντας ανάμεσα τους.

Ένας από αυτούς θυμάται, τον άρπαξε και τον κρατούσε από τα πόδια παρακαλώντας για νερό, Και ενώ ετοιμαζόταν να σκύψει να του δώσει να πει από το παγούρι του, κάποιος που ερχόταν από πίσω του φώναξε, "συνέχισε, συνέχισε, θα χάσουμε επαφή με το σώμα μπροστά, θα χαθούμε".

Και από τότε στα χρόνια που έχουν περάσει, τον στοιχειώνουν ακόμα οι εκκλήσεις του πληγωμένου για βοήθεια".

Στον Β Παγκόσμιο Πόλεμο 33.000 Κύπριοι κατετάγησαν στο Κυπριακό σύνταγμα υπό την διοίκηση Άγγλων, ως εθελοντές για να πολεμήσουν τούς Γερμανούς μετά απο υπόσχεση που έδωσαν σε αυτούς οι Βρετανοί αποικιοκράτες ότι με τη λήξη του πολέμου θα έδιναν ελευθερία στην Κύπρο.

Η Χλώρακα εκτός των εθελοντών στρατιωτών προσέφερε και χρήματα τα οποία εμαζεύοντο από εράνους και στους οποίους οι κάτοικοι έδιναν απλόχερα από το υστέρημα τους. Την εποχή εκείνη ο πληθυσμός της Χλώρακας ήταν περίπου 800 κάτοικοι. Εξ αυτών κατετάγησαν 30 χωριανοί, εκ των οποίων οι 12 υπηρέτησαν στην Κύπρο, ενώ οι υπόλοιποι σε διάφορες χώρες όπως Αίγυπτο, Παλαιστίνη, Λιβύη Ιταλία. Μερικοί έλαβαν μέρος σε μάχες, και ορισμένοι πληγώθηκαν. Στην Κύπρο υπηρέτησαν οι Νίκος Γέρος, Κώστας Όθωνος, Ανδρέας Γεωργίου Σοφοκλέους, Αντώνης Χ. Πάφιος, Νικόλας Σοφοκλέους, Αντωνάκης Χατζιούδης, Νεόφυτος Χρ. Μαυρέσις, Νικόλας Αναξαγόρα, Χαράλαμπος Βασιλείου, Κώστας Ευσταθίου Κυρηναίας, Σάββας Αχιλλέας, Ανδρέας Γεωργίου. Στην Ιταλία έλαβαν μέρος οι Χαρίλαος Χαραλάμπους Μάντης, Νικόλας Παναγιώτου Αλακάτης, Ανδρέας Κουρσάρος, Κυριάκος Αλέξη, Χαράλαμπος Χ΄ Αχιλλέας, Γεώργιος Σιέλης, Κώστας Αλέξη, Γεώργιος Σεργίου, Γεώργιος Πολεμίτης και Χρίστος Γεωργίου Πεγειιώτης. Στην Αίγυπτο υπηρέτησαν οι Αντώνης Γεωργίου, Νικόλας Ιωάννου, Χριστόδουλος Βασιλείου και Κώστας Δημητρίου Ασπρος. Υπηρέτησε επίσης στην Αί-

γυπτο και Ιταλία ο Μενέλαος Αριστείδου, στην Αίγυπτο και Παλαιστίνη ο Θεόδωρος Σοφόκλη, στην Ιταλία και Αίγυπτο ο Ιωάννης Χ. Αζίνας, και τέλος σε Λιβύη και Αίγυπτο υπηρέτησε ο Χαράλαμπος Κ. Ταπακούδης.

ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

Μετα την λήξη του Β Παγκοσμίου πολέμου οι Άγγλοι δεν έδωσαν την αυτοδιάθεση που υπεσχέθησαν στον λαό της Κύπρου, η καταπίεση συνεχίστηκε, έτσι με αρχηγό την Εθναρχία υπο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, ξεκίνησε ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ ο οποίος άρχισε από τις ακτές της Χλώρακας με την αποβίβαση του στρατιωτικού αρχηγού Διγενή στην ακτή της Αλυκής, και την εκφόρτωση του πρώτου οπλισμού που χρησιμοποιήθηκε για τον σκοπό αυτό, στην ακτή «Βρέξη».

Σύσσωμος όλος σχεδόν ο πληθυσμός της κοινότητας έλαβε μέρος, ή βοήθησε ώστε να επιτύχει ο αγώνας ο οποίος διήρκησε 4 έτη, και μετά την επιτυχή του έκβαση επέφερε τις Συμφωνίες της Ζυρίχης. Εκτος απο τους απλους κατοίκους που όλοι ανεξαιρέτως βοήθησαν με τον τρόπο τους είτε παρέχοντας τρόφιμα ή κάλυψη, είτε απλώς υποστηρίζοντας τον αγώνα, πολλοί ξεχώρισαν για τη μεγάλη τους προσφορά, άλλοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο.

Αυτοί που ξεχώρισαν, που συνελήφθησαν ή βασανίστηκαν ή καταδικώμενοι βγήκαν αντάρτες, είναι γραμμένοι κατά αλφαβητική σειρά στο επίσημο μητρώο της Κυπριακής Κυβέρνησης ως εξής:

Αγησιλάου Νικόλαος, Αζίνα Αντιγόνη (Π/Κλεοβούλου), Αζίνα Θεοδούλα (Πενταρά), Εύζωνα Παναγιώτα Ν, Αζίνας Ανδρέας Ανδρούτσος, Αζίνας Γιώρκος, Αζίνας Ιωάννης, Αζίνας Νικόλαος Χ, Αζίνας Χαράλαμπος, Ανδρέου Χαράλαμπος (Αγγλογάλλος), Ανδρέου Μαρούλλα Αγγλογάλλου, Αντωνίου Ανδρέας Π, Άσπρος Γεώργιος, Βέργας Γεώργιος, Βέργα Αναστασία Λιασίδου, Γέρος Νίκος, Γεωργίου Χαράλαμπος, Γεωργίου Χρύσανθος, Εύζωνας Ανδρέας, Εύζωνας Χριστάκης Ν, Ευσταθίου Παναγιώτης (Σπόντας), Ζηνιέρης Δημήτρης, Θουκυδίδης Γιαννάκης, Κυριάκου Χρύσανθος (Κόμματος), Κ/Ντίνου Μηχαήλ, Λεωνίδα Γεώργιος Χριστοδούλου (ή Γιωρκούιν), Λεωνίδα Κώστας (αργότερα Π/Κώστας), Λεωνίδα Νικόλας Λουρικός, Λεωνίδα Χαράλαμπος Μαύρος, Λεωνίδα Ανδρέας Κώστα (αργότερα Π/Ανδρέας Π/Κώστα), Λεωνίδα Γεώργιος Κώστα (αργότερα Κόκος Π/Κώστας), Λιασίδης Γεώργιος Ιωάννου, Λιασίδης Κώστας Ιωάννου, Μαυρονικόλας Ανδρέας Γεωργίου, Μαυρονικόλας Αντώνης Χ' Ευσταθίου, Μαυρονικόλας Κυριάκος Γ, Μαυρονικόλας Νικόλας Γ, Μαυρονικόλας Νίκος Χαρ, Μενελάου Ανδρέας Κουρούσις, Μιχαήλ Ζαχαρίας, Π/Αντώνης Ιωάννου (Λιασιδης), Π/Αντωνίου Ανδρέας, Π/Αντωνίου Μιχαλάκης, Π/Αντωνίου Χαράλαμπος (αργότερα Π/Χαμπής), Π/Ευαγόρου Κυριάκος, Π/Ευαγόρου Μαρία Π/Κλεοβούλου, Π/Κλεοβούλου Αφρούλλα, Π/Κλεοβούλου Γεώργιος, Π/Κλεοβούλου Χαράλαμπος Γ, Παφίτης Χρύσανθος, Πενταρά Αναστασία (Αζίνα) Χαράλαμπος, Πενταράς Χαράλαμπος, Πενταρά Βρυώνα Χρ, Πενταρά Γρηγορία (Γληροού) Κ, Πενταρά Γεώργιος Ν, Πενταράς Κώστας, Πενταράς Νικόλας Κ, Πενταράς Χριστόδουλος Ν, Σπύρου Ανδρέας, Σπυρου Γεωργιος., Σπυρου Δημητρης Γ., Ταπακουδης Γεωργιος, Ταπακουδης Νικολαος, Τουμπας Σταυρος Ν, Χααραλάμπος Ανδρέας Χ, Χααραλέμπος Γεώργιος Χ, Χααραλάμπος Ελένη Δημοσθένους, Χ'Αντώνη Λεωνίδα, Χλωρακιώτης Νικόλαος, Χλωρακιώτης Σταύρος.

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΜΑΥΡΟΝΙΚΟΛΑΣ

Γεννήθηκε το 1937 και απεβίωσε το 1994, ήταν αδελφός των επίσης αγωνιστών Κυριάκου Μαυρονικόλα και Νικόλα Μαυρονικόλα.

Πολιτικός κρατούμενος, συνελήφθη από τους πρώτους με την κατηγορία ότι ήταν υπεύθυνος μαθητικής ομάδας της ΕΟΚΑ στο Ελληνικό Κολλέγιο Πάφου και παρέμεινε κρατούμενος πέραν των 3 ετών. Κατά την διάρκεια της φυλακίσεως του συμμετείχε σε ομαδική απεργία πείνας των κρατουμένων. Υπήρξε για ένα διάστημα συγκρατούμενος του γνωστού κριτικού κινηματογράφου Νίνου Φενέκ-Μικελίδη

Απελύθη με την αμνηστία που εδόθη σε όλους τους κρατουμένους και πολιτικούς καταδίκους με την λύση του Κυπριακού προβλήματος.

Μετά το πέρας του αγώνα μετακόμισε στην Ελλάδα όπου και έζησε και εργάστηκε ως το θάνατό του ως καθηγητής Αγγλικών.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΥΖΩΝΑΣ

Ο Ανδρέας Εύζωνας γεννήθηκε στην Πάφο το 1940. Μετά τις γυμνασιακές του σπουδές εργάστηκε για δύο χρόνια δημόσιος υπάλληλος και στη συνέχεια πήγε στην Αθήνα όπου σπούδασε Νομικά στο πανεπιστήμιο Αθηνών.

Κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ 55 -59 υπηρέτησε στις τάξεις της οργάνωσης με το ψευδώνυμο "Μάνος". Το 1958 συνελήφθη από τους Άγγλους και υπέστη φρικτά βασανιστήρια. Για δύο μήνες αγνοείτο η τύχη του.

Το 1961 αναχώρησε στην Αθήνα για σπουδές στη Νομική Σχολή. Διέκοψε τις σπουδές του το 1963, όταν άρχισε η τουρκοκυπριακή ανταρσία, εγκατέλειψε το πανεπιστήμιο και ήλθε στη Κύπρο όπου υπηρέτησε στα φυλάκια αντιπαράταξης. Στη συνέχεια επέστρεψε στις σπουδές του ενώ παράλληλα εκπαιδεύτηκε στη στρατιωτική τέχνη σε διάφορα στρατόπεδα της Ελλάδας. Το κα-

λοκαίρι του 1964 εγκατέλειψε και πάλι το πανεπιστήμιο και ήλθε στη Κύπρο μαζί με την Ελληνική Μεραρχία την οποία συνόδευε ο στρατηγός Γεώργιος Γρίβας - ΔΙΓΕΝΗΣ. Κατά την παραμονή του στη Κύπρο υπηρέτησε σαν εκπαιδευτής στην εθελοντική εθνοφρουρά και ακολούθως επέστρεψε πίσω στην Αθήνα όπου περάτωσε τις πανεπιστημιακές του σπουδές και πήρε το πτυχίο Νομικής. Μετά την άφιξη του στη Κύπρο υπηρέτησε τη στρατιωτική του θητεία.

Από το 1967 ασκεί το δικηγορικό επάγγελμα στη Πάφο. Μαζί με άλλους συναγωνιστές του ίδρυσαν το 1968 το Σύνδεσμο Αγωνιστών Πάφου του οποίου διετέλεσε Επαρχιακός οργανωτικός Γραμματέας στα επόμενα τρία χρόνια. Ήταν ο πρωτεργάτης της οργάνωσης του Ενιαίου κόμματος στη Πάφο και υπήρξε επαρχιακός γραμματέας του για έξι συνεχή χρόνια και μέλος πολλών σωματείων και οργανώσεων. Ήταν βασικό ιδρυτικό στέλεχος του Δημοκρατικού Συναγερμού το 1976 και ο επαρχιακός γραμματέας του κόμματος για δέκα συνεχή χρόνια μέχρι το 1986. Υπήρξε μέλος της πολιτικής επιτροπής και του Ανωτάτου Συμβουλίου του κόμματος υπό τη σημαία του οποίου κατήλθε ως υποψήφιος βουλευτής Πάφου κατά τις βουλευτικές εκλογές του 1981 και 1985. Διετέλεσε μέλος του Παγκύπριου Δικηγορικού Συμβουλίου για 14 χρόνια και μέλος του Νομικού Συμβουλίου. Διετέλεσε επίσης Πρόεδρος της Αρχής Αδειών για 6 χρόνια.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΖΙΝΑΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

Ο Ανδρέας Αζίνας άλλως Ανδρούτσος, ήταν εκ των πρώτων μυηθέντων στην ΕΟΚΑ. Ήταν ο σύνδεσμος Μακαρίου - Γρίβα και της ομάδας της Χλώρακας.

Υπεύθυνος σε ομάδες στήριξης (εισαγωγή οπλισμού) στην Κύπρο και στην Ελλάδα. Είχε τα ψευδώνυμα Τριπτόλεμος και Μενέλαος. Μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της περιόδου του αγώνα και γενικότερα της σύγχρονης ιστορίας. Σπούδασε γεωπόνος με υπο-

τροφία στην Αγγλία και επιστρέφοντας το 1949 αναμιγνύεται στην ΠΕΚ, και εργάζεται για την εκλογή του Μακαρίου στον Αρχιεπισκοπικό θρόνο.

Το 1952 μυείται στην ΕΟΚΑ από τους αδελφούς Λοιζίδη. Ήταν ο σύνδεσμος μεταξύ ΕΟΚΑ και Μακαρίου - Εθναρχίας. Γυρνούσε ανά την Κύπρο με σκοπό να εντοπίζει γνήσιους πατριώτες και να τους

μυεί στην ΕΟΚΑ. Ένας εξ αυτών ήταν ο Γρηγόρης Αυξεντίου. Διορίστηκε απο τον Μακάριο ως γραμματέας της ΠΕΚ ώστε να έχει την ευχέρεια να ταξιδεύει σε όλη την Κύπρο και στο εξωτερικό χωρίς να κινεί υποψίες. Διηύθυνε τον αγώνα στο εξωτερικό μέχρι τέλους, και υποστηρίζει ότι ο κατάπλους του πλοιαρίου "Άγιος Γεώργιος" στη Χλώρακα προδόθηκε απο οπαδούς του Γρίβα στην Αθήνα οι οποίοι ήσαν επιφορτισμένοι να σχεδιάζουν την αποστολή οπλισμού στο νησί, και όταν το έμαθε ο Μακάριος τους απέπεμψε και έστειλε τον ίδιο για να αποστέλλει τα οπλα.

Μετά την ανακήρυξη της Δημοκρατίας διορίζεται από τον Μακάριο ως υφυπουργός Γεωργίας και Φυσικών Πόρων. Αργότερα τον ίδιο χρόνο αναλαμβάνει την διοίκηση του Συνεργατικού κινήματος, και διορίζεται διοικητής Συνεργατικής ανάπτυξης θέση την οποία κατείχε μέχρι το 1980.

Από αυτή τη θέση προωθεί τα συμφέροντα των Αγροτών σε μεγάλο βαθμό καταχτώντας το κίνημα σε οικονομικό κολοσσό ενώ ο ίδιος αποκτά τεράστια πολιτική δύναμη, σε σημείο να είναι ο 2^{ος} τη τάξη ισχυρότερος άνδρας στην Κύπρο. Από αυτή του τη θέση βοηθεί αρκετούς συγχωριανούς μας είτε διορίζοντας τους στον Συνεργατισμό, είτε σε άλλες Κυβερνητικές δουλειές.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Λ. ΧΡ. ΣΙΑΜΜΑΣ ή ΓΙΩΡΚΟΥΪΝ

Ο Λεωνής Χριστοδούλου Σιαμμάς και η σύζυγος του Δεσποινού Χαραλάμπους, κληροδότησαν στον γιό τους Γιώρκο άλλως Γιωρκούϊν τη καυκάλλα γύρω απο το εκκλησάκι του Αρχαγγέλου Μιχαήλ συμπερλαμβανομένου και του εξωκκλησιού. ο οποίος συνέχισε το οικογενειακό επάγγελμα, αυτό του βοσκού. Έξω από το ξωκλήσι τα καλοκαίρια έστηνε μάντρα για να χωρίζει τα ερίφια από τα πρόβατα. Είχε τον Άγιο Αρχάγγελο για Άγιο του, και πίστευε πολύ σε αυτόν. Όταν μια φορά πίστεψε ότι συνέβη ένα θαύμα που έσωσε τη ζωή του

γιου του και του ίδιου όταν κινδύνεψαν απο μια θαλασσοταραχη ενω ψάρευαν με τη βάρκα τους, δώρισε το τεμάχιο της γής με την εκκλησία στην κοινότητα της Χλώρακας, ώστε να μπορούν όλοι οι κάτοικοι να προσκυνούν και να ανάβουν το καντήλι στον θαυματουργό Άγιο.

Ο Γεώργιος Λεωνίδα επίσης έλαβε μέρος στον αγώνα για την απελευθέρωση της Κύπρου από τους Άγγλους αποικιοκράτες. Ήταν μέλος της 1^{ης} ομάδας της ΕΟΚΑ. Εντάχθηκε στην οργάνωση σαν μέλος και σύνδεσμος σε ομάδες στήριξης και τροφοδοσίας των αγωνιστών, καθώς και για μεταφορά οπλισμού σε ολόκληρη την επαρχία της Πάφου. Ορκίστηκε στην οργάνωση από τον Αρχηγό Διγενή άμεσως μετά την άφιξη του στο νησί. Μαζί με τα άλλα μέλη της ομάδας του Π/Κώστα Λεωνίδα, περιπολούσαν και περίμεναν στις ακτές της Χλώρακας την άφιξη των πλοιαρίων με τα όπλα και τα πυρομαχικά από την Ελλάδα. Το πρώτο φορτίο έφτασε στην Χλώρακα με το πλοιάριο ΣΕΙΡΗΝ. Αποθηκεύτηκαν από τον Ομαδάρχη Π/Κώστα Λεωνίδα και την ομάδα του (52 μεγάλα κιβώτια), μέσα σε σπιτάκι μηχανής άντλησης νερού, στον ποταμό της ΒΡΕΞΗΣ ιδιοκτησίας του Γεώργιου Λεωνίδα. Το φορτίο αυτό μετέπειτα μεταφέρθηκε από την ομάδα σε διάφορα σημεία της περιοχής του Γιώργου και του αδελφού του Νικόλα Λεωνίδα με σκοπό την φύλαξη και συντήρησή τους μέχρι την άφιξη του Αρχηγού Γεώργιου Γρίβα. Στην μετέπειτα διανομή και παράδοση των όπλων σε άλλα μέλη της ΕΟΚΑ, σημαντική ήτο και η προσφορά των συζύγων Νικόλα και Γιώργου, της Θεκλούς και της Μαρίας, οι οποίες τα κουβαλούσαν από τα χωράφια τους στην πόλη της Πάφου (στο Κτήμα) όπου ο Νικόλας διατηρούσε μαγαζί και από το οποίο εγίνετο η τελική διανομή στους διάφορους αγωνιστές.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΚΛΕΟΒΟΥΛΟΥ

Μέλος σε ομάδες στήριξης (σύνδεσμος, τροφοδότης και απόκρυψη ανταρτών) στη Πάφο. Μη συλληθείς.

Ενώ κατασκεύαζαν χειροβομβίδες και εκρηκτικούς μηχανισμούς στο σπίτι του μαζί με άλλους, από τυχαίαν έκρηξη τραυματίστηκε αυτός, ο υιός του Χαράλαμπος και ο Γ. Χαράλαμπιδης. Στο σπίτι του ανάμεσα σε διπλούς τοίχους διατηρούσε κρησφύγετο. Μετά το γεγονός της έκρηξης, η Αγγλική αστυνομία με Τούρκους αστυνομικούς, και υποψιασμένοι περί του κρησφύγετου, μέτρησαν τους τοίχους για να το ανακαλύψουν. Η Μαρία (σύζυγος του Γεωργίου) όμως, μετακόμισε την κορδέλα μετρήσεως χωρίς να την δει κανένας, και έτσι οι Άγγλοι αστυνομικοί ξεγελάστηκαν. Ένας Τούρκος αστυνομικός το κατάλαβε, αλλά άγνωστο για ποιο λόγο δεν το ανέφερε, με αποτέλεσμα να μην ανακαλυφθεί το κρησφύγετο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΑΠΑΚΟΥΔΗΣ

Ο Γεώργιος Ταπακούδης ήταν Κύπριος αγωνιστής της ΕΟΚΑ κατά τον Απελευθερωτικό Αγώνα του 1955-59 εναντίον της Αγγλικής κατοχής. Γεννήθηκε στη Χλώρακα και από μικρός γαλουχήθηκε με τα ιδανικά της ελευθερίας και της πατρίδας. Από πολύ μικρός εντάχθηκε στις τάξεις της ΕΟΚΑ, και στο μικρό παρεκκλήσι του Μιχαήλ Αχαγγέλου έδωσε στο ιερό ευαγγέλιο τον όρκο της ΕΟΚΑ.

Μαζί με τον Ευαγόρα Παλληκαρίδη και άλλους, έλαβε μέρος στις διαδηλώσεις της δίκης των επτά που

συνελήφθησαν για την εκφόρτωση του οπλισμού στα Ροδαφίνια της Χλώρακας και αφού κατάφεραν να αποσπάσουν τους κρατούμενους από τα χέρια της αστυνομίας, τους πήραν και διαδήλωσαν σ όλη την πόλη της Πάφου για αρκετή ώρα, ώσπου μετά από δυναμική επέμβαση της αστυνομίας, οι Άγγλοι ξανασυνέλαβαν τους κρατούμενους, μαζί τους όμως συνέλαβαν και ορισμένους διαδηλωτές, ανάμεσα τους και ο Γεώργιος Ταπακούδης ο οποίος δικάστηκε, καταδικάστηκε, και φυλακίστηκε για τέσσερις μήνες.

Μετά την αποφυλάκιση του συνέχισε να είναι δραστήριο μέλος της ΕΟΚΑ. Υπήρξε μέλος σε μαχητικές ομάδες κρούσεως και εκτελεστικού, και έλαβε μέρος σε πολλές επιχειρήσεις. Ήταν πολιτικός κρατούμενος καθώς και πολιτικός κατάδικος.

Στις αρχές Μαΐου του 1956 συνελήφθηκε από τους Άγγλους δεύτερη φορά για τη δράση του και μεταφέρθηκε και κρατήθηκε στα κρατητήρια Πύλας και Κοκκινοτρεμιθιάς.

Μετά το τέλος του αγώνα με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και λόγω της δράσης του στον αγώνα, κρίθηκε και αποφασίστηκε από τη νεοσύστη κυβέρνηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ότι έπρεπε να ενταχθεί στις τάξεις του Κυπριακού στρατού για να υπηρετήσει εκ νέου την πατρίδα. Ο ίδιος δεν ήθελε κάτι τέτοιο, αλλά τελικά επείσθη από τον πρώην Τομεάρχη της ΕΟΚΑ Τεύκρο Λοΐζου ο ο-

ποίος για να τον πείσει, του προέβαλε ως βασικό επιχείρημα ότι τον χρειάζεται η πατρίδα.

Εντάχθηκε στον Κυπριακό στρατό σαν υπαξιωματικός και υπηρέτησε για δεκαεπτά χρόνια και αφυπηρέτησαν ως υπολοχαγός.

Στο Κυπριακό στρατό η δράση του ήταν πλούσια. Έλαβε μέρος σε όλες τις μάχες την περίοδο της Τουρκοανταρσίας, και με το θάρρος του οδήγησε τους στρατιώτες του σε νικηφόρες μάχες.

Το 1974 συντάχθηκε με τις νόμιμες δυνάμεις της Κυπριακής Κυβέρνησης ενάντια στο προδοτικό πραξικόπημα της Χούντας των Αθηνών και της ΕΟΚΑ Β'. Γι αυτή του τη δράση, την 1 Απριλίου του 2005 ως πολίτης πλέον, τιμήθηκε ως Αντιστασιακός μαζί με άλλους από την Κυπριακή κυβέρνηση με δίπλωμα και μετάλλιο. Υπήρξε επίσης για πολλά χρόνια πρόεδρος του ποδοσφαιρικού σωματείου ΑΚΡΙΤΑΣ και με μηχανήματα και προσωπικό δικό του καθώς και χρήματα, μαζί με τον εγγόλαβο Ευστάθιο Σταθικά, έκτισε τις ανατολικές κερκίδες του Κοινοτικού σταδίου της Χλώρακας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΕΡΓΑΣ

Ο Γεώργιος Βέργας ήταν αγωνιστής της ΕΟΚΑ, και ήταν μέλος σε μαχητικές ομάδες κρούσεως κυρίως στη Χλώρακα, αλλά και στην πόλη της Πάφου. Γι αυτή του τη δράση διορίστηκε σε αξιωματική θέση στην Εθνική Φρουρά από την κυβέρνηση Μακαρίου κατά τη δημιουργία της Εθνοφρουράς όταν άρχισαν οι Τουρκικές ταραχές το 1963.

Αγωνίστηκε σε πολλές μάχες εναντίον των Τούρκων καθώς επίσης και εναντίον των πραξικοπηματιών της ΕΟΚΑ Β'. Αποστρατεύτηκε από της τάξεις του στρατού φέροντας τον βαθμό του Συνταγματάρχη.

Για την αντίσταση κατά του πραξικοπήματος και την υπεράσπιση της δημοκρατίας και της ελευθερίας της πατρίδος του από τον Τούρκο εισβολέα, στην 40^η εκδήλωση της επετείου από το πραξικόπημα που οργανώθηκε στον Ελεύθερο ραδιοφωνικό σταθμό Κύπρου από τους Αντιστασιακούς αγωνιστές, τιμήθηκε για την Εθνική του προσφορά.

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Σπούδασε στην Φιλοσοφική σχολή Αθηνών, καθώς και στην Μαρσάλειο Παιδαγωγική ακαδημία. Δούλεψε ως δημοδιδάσκαλος για τέσσερα χρόνια, και μετά σαν καθηγητής Ιστορίας στα Γυμνάσια. Έλαβε μέρος στο αγώνα της ΕΟΚΑ σαν μέλος σε μαχητικές ομάδες κρούσεως στη Χλώρακα. Τιμήθηκε για την προσφορά του στον αγώνα απο την κυβέρνηση, η οποία του απένειμε το μετάλλιο τιμής της ΕΟΚΑ.

Μετα την αφυπηρέτηση του έγραψε το ιστορικό βιβλίο "Οι Παρτιζάνοι της Κύπρου" που καταπιάνεται σε αυτό με τις εμπειρίες του στον αγώνα της ΕΟΚΑ

ΚΥΡΙΑΚΟΣ Γ. ΜΑΥΡΟΝΙΚΟΛΑΣ

Μυήθηκε στην οργάνωση από τον αδελφό του Νικόλα και ορκίστηκε από τον ομαδάρχη Κώστα Λεωνίδα. Είχε δώσει τον όρκο από τους πρώτους αγωνιστές και προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες στην ΕΟΚΑ κατά την διάρκεια του Αγώνα.

Υπήρξε στενός συνεργάτης του Χρ. Κέλη, του μεγαλύτερου και πιο δραστήριου αγωνιστή της Πάφου. Ήταν κατασκευαστής βομβών που εχρησιμοποιούντο για τις ενέδρες εναντίον του Αγγλικού Στρατού.

Μια από της βόμβες του εχρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Πάφο πάνω σε δένδρο και είχε σαν αποτέλεσμα να σκοτωθεί ένας συνταγματάρχης του Αγγλικού στρατού και πολλοί Άγγλοι στρατιώτες.

Έλαβε μέρος στην εκφόρτωση του πλοιαρίου "Άγιος Γεωργιος" στις 25 Ιανουαρίου 1955. Συνελήφθη μαζί με τα άλλα μέλη της ομάδας το βράδυ που γινόταν η εκφόρτωση. Η σύλληψη του έγινε σε απόσταση 500 μέτρων από την ακτή μαζί με τον Μιχαλάκη Π/Αντωνίου. Είχαν διαταχτεί από τον ομαδάρχη να μεταφέρουν τρόφιμα για το

πλήρωμα του καΐκιού που ήσαν φυλαγμένα στο περιβόλι του Νικόλα Λεωνίδα στην περιοχή «Κούκκουρος».

Παπακώστας Λεωνίδα

Χειροτονήθηκε το 1958. Γεννήθηκε το 1915, απεβίωσε το 1971.

Ιστορικό: Κώστας Λεωνίδα (αργότερα Π/Κώστας), πρώτος ομαδάρχης ΕΟΚΑ. Η πρώτη ομάδα δημιουργήθηκε στη Χλώρα-κα το 1954 και αποτέλεσε τον πυρήνα της οργάνωσης (εισαγωγή, μεταφορά, από-κρυψη οπλισμού, και παραλαβή στελεχών της οργάνωσης). Ήταν εκ των ιδρυτών της Παναγροτικής Ένωσης Κύπρου (ΠΕΚ) και ανώτατος σύμβουλος στο Παγκύπριο συμβούλιο της οργάνωσης.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΕΝΤΑΡΑΣ

Ομαδάρχης σε μαχητικές ομάδες (Κρουσέως και εκτελεστικού) στη Παφο. Ψευδονυμο Στρατός. Πολιτικός κρατούμενος και πολιτικός καταδικός.

Γεννήθηκε το 1938, μέλος μεγάλης οικογένειας, έμεινε ορφανός από πατέρα σε ηλικία 5 χρονών. Φοίτησε στο Λιασίδειο κολλέγιο ως την τρίτη τάξη Γυμνασίου, μετά την ανακήρυξη της Δημοκρατίας διορίστηκε στην ΑΗΚ όπου εργάστηκε 38 συνεχή χρόνια, μέχρι που συνταξιοδοτήθηκε. Έλαβε μέρος εκτός από τον αγώνα ενάντια στους Άγγλους αποικιοκράτες και ενάντια στην Τουρκική ανταρσία το 1963. Υπήρξε επίσης το 1971 εκ των ιδρυτών του υπερκομματικού αθλητικού σωματείου «Ακρίτας», διατέλεσε αρχηγός του 24^{ου} Ναυτοπροσκοπικού Σώματος Κύπρου, και ήταν ενεργό δραστήριο μέλος και στέλεχος της δεξιάς παράταξης. Παντρεύτηκε το 1966 την Ανδρούλλα Μιχαήλ Ομήρου, και απέκτησαν τέσσερα παιδιά.

Από νεαρά ηλικία εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ. Το 1955 σε ηλικία 17 ετών συνελήφθηκε σε αντικατοχική εκδήλωση και καταδικάστηκε σε 6 μήνες φυλακή. Το 1957 ανέλαβε ομαδάρχης της ΕΟΚΑ με το ψευδώνυμο «Στράτος», μέχρι τον Νοέμβριο του 1958. Αυτή η ομάδα είχε ενεργό δράση στα χωριά της Δυτικής περιοχής της Πάφου, δηλαδή

στην Κισσόνεργα, Τάλα, Έμπα, Μεσόγη, Αναβαργός, Κονιά, Γεροσκήπυ, Αχέλεια, Κάτω Πάφο, και προπαντός στην πόλη της Πάφου.

Ο ίδιος ελάμβανε κυρίως μέρος σε ειδικές αποστολές με σύντροφο τον υπασπιστή του Τομεάρχη Τεύκρου Λοιζίδη Βάσο Παντέλα υπό τις οδηγίες και διαταγές του πρώτου.

Στο σπίτι του και σε τρία κρησφύγετα της Χλώρακας φιλοξενούσε και τροφοδοτούσε αντάρτες. Το 1957 συνελήφθη για ανακρίσεις και κλείστηκε στον Αστυνομικό σταθμό Πάφου και στο στρατόπεδο Δασούδι. Επίσης το 1958 σε μεγάλο Κέρφιου κατ οίκον περιορισμού της Χλώρακας συνελήφθη και οδηγήθηκε στο περιβόητο στρατόπεδο του «Ευθύβουλου» όπου κρατήθηκε για 23 ημέρες και υπέστη φρικτά βασανιστήρια. Ακολούθως μεταφέρθηκε στα κρατητήρια της Πύλας και Μάμμαρι μέχρι τέλους του αγώνα.

Σαν απλός πολίτης που βγήκε στη σύνταξη παρακολουθώντας την σημερινή πολιτική κατάσταση, δηλώνει πικραμένος γιατί ο υπερήφανος αγώνας της ΕΟΚΑ για τον οποίο νιώθει υπερήφανος που έλαβε μέρος ενώ εστέφη υπό πλήρη επιτυχία, δεν επέφερε τα ποθούμενα αποτελέσματα δηλαδή την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα που ήταν και ο όρκος των αγωνιστών.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Χ" ΑΝΤΩΝΗΣ

Ήταν μέλος της ΕΟΚΑ στις ομάδες στηριξης (συνδεσμος, τροφοδοτης και αποκτυψη αγωνιστων) στη Χλώρακα, μη συλληφθεις. Ο Λεωνίδας Χ" Αντώνης Πεγειωτης ήταν αγωνιστής της ΕΟΚΑ, στην οποία προσέφερε πολλά αυτός και η οικογένεια του. Από αυτή του την δράση έμεινε σαν ιστορία που την διηγούνται μέχρι σήμερα στα παιδιά, το εξής περιστατικό. Κάτω από το σπίτι του υπήρχε σπηλαιον στο οποίον εφιλοξενούντο κατά καιρούς αγωνιστές που καταζητούντο από τους Εγγλεζους. Μέσα στο σπίτι υπήρχε ένα παλιού τύπου αποχωρητήριο, που είχε απλά μια τρύπα στο δάπεδο η οποία όμως αντί για λάκκο είχε συγκοινωνία με το σπηλαιο. Απ εκεί έδιναν το φαγητό στους αγωνιστές, και κάθε τόσο έριχναν και λίγες αφοδεύσεις για να μην υποψιάζεται τίποτα κανένας.

ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Μέλος της πρώτης ομάδας. Έλαβε μέρος στην παραλαβή του αρχηγού Διγενή στις 10 Νοεμβρίου 1954 και συνελήφθη με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας της Χλωρακας κοντά στην ακτή «Ροδαφίνια» όταν ξεφόρτωναν δυναμίτιδα από το πλοιάριο «Άγιος Γεωργιος». Αθώωθηκε από το Κακουργιοδικείο Πάφου. Ανελαβε ομαδάρχης στη Χλωρακα και ανέπτυξε πλούσια δράση σε όλη τη χαμηλή περιοχή της Πάφου. Συνεληφθη από τους Άγγλους και φυλακίστηκε. Έφερε το ψευδώνυμο "Νικηταράς"

ΝΙΚΟΛΑΣ Κ. ΠΕΝΤΑΡΑΣ

Μέλος της πρώτης ομάδας της ΕΟΚΑ στη Χλώρακα, ορκίστηκε απο τον ομαδάρχη Κώστα Λεωνίδα. Συνελήφθη μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας στις 25 Ιανουαρίου 1955 κατά την εκφόρτωση των όπλων και των πυρομαχικών που μετέφερε το πλοιάριο Άγιος Γεωργιος. Δικάστηκε και καταδικάστηκε σε τριετή φυλάκιση. Μετά την αποφυλάκιση του ενεργοποιήθηκε στις ομάδες της ΕΟΚΑ στην περιοχή του χωριού Αναβαργός.

ΝΙΚΟΛΑΣ ΛΕΩΝΙΔΑ ΛΟΥΡΙΚΟΣ

Η πρώτη ομάδα που αποτέλεσε τον πυρίνα της οργάνωσης. Αυτή η ομάδα το Μαρτη του 1954 παρέλαβε τον πρώτο οπλισμό, και αργότερα στην περιοχή της Αλικης παρέλαβε τον Γρίβα Διγενή. Ήταν μέλος σε ομάδες στήριξης και πολιτικός κρατούμενος.

Ορκίστηκε στην οργάνωση από τον Αρχηγό Διγενή αμέσως μετά την άφιξη του στο νησί. Μαζί με τα άλλα μέλη της ομάδας του Π/Κώστα Λεωνίδα, περιπολούσαν και περίμεναν στις ακτές της Χλώρακας την άφιξη των πλοιαρίων με τα όπλα και τα πυρομαχικά από την Ελλάδα. Το πρώτο φορτίο έφτασε στην Χλώρακα με το πλοιάριο ΣΕΙΡΗΝ. Αποθηκεύτηκαν μέσα σε σπιτάκι μηχανής άντλησης νερού στον ποταμό της ΒΡΕΞΗΣ ιδιοκτησίας του Γεώργιου Λεωνίδα και μετέπειτα μεταφέρθηκαν στο σπίτι του «Μούκκουρου» που ήταν στο περβόλι του Νικόλα Λεωνίδα Λουρικού, όπου εκεί αφού παρέμειναν λίγες μέρες, οι εξ Ελλάδος υπεύθυνοι κανόνισαν τον διαμοιρασμό τους στις διάφορες επαρχίες της Κύπρου και με διαταγή τους μεταφέρθηκαν με γαϊδούρια στην οικία του Νικόλα Αζίνα ώστε από εκεί να περάσουν τα διάφορα κλιμάκια να τα παραλάβουν και να τα μεταφέρουν στον τελικό τους προορισμό σε κάθε πόλη και χωριό.

Ο Νικόλας Λεωνίδας Λουρικός άνοιξε μπακάλικο στην οδό Φελάχου στην πόλη του Κτήματος και από εκεί περνούσαν οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ σαν πελάτες και έπαιρναν τις διαταγές τους, τον οπλισμό τους, ακόμα εκεί πολλές φορές συσκέπτονταν οι αρχηγοί της οργάνωσης.

νωσης. Ένας Τούρκος επικουρικός που τους υποψιάστηκε έστηνε караούλι και παρακολουθούσε ποιοι μπαινόβγαιναν στο μαγαζί. Όταν τον αντιλήφθηκαν εκδόθηκε διαταγή εκτέλεσης του την οποία εκτέλεσε ο ήρωας Χρίστος Κκελης.

ΝΙΚΟΛΑΣ Γ. ΜΑΥΡΟΝΙΚΟΛΑΣ ΚΚΟΛΙΟΣ

Ο Νικόλας Μαυρονικόλας ήταν μέλος της Α ομάδας που αποτελούσε τον πυρήνα της οργάνωσης της ΕΟΚΑ. Αυτή η ομάδα τον Μάρτη του 1954 παρέλαβε τον πρώτο οπλισμό και αργότερα στην περιοχή «Αλική» της Χλώρακας παρέλαβε με άλλους τον αρχηγό της ΕΟΚΑ Γ. Γρίβα Διγενή.

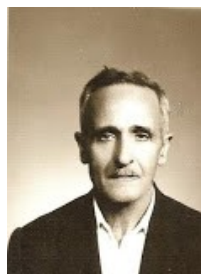

Ορκίστηκε και εκπαιδεύτηκε από τον ίδιο το Γρίβα, και αποτέλεσε μέλος της πρώτης ανταρτικής ομάδας που οργανώθηκε στη Χλώρακα. Συνελήφθη στις 25 Ιανουαρίου μαζί με άλλα μέλη της ομάδας ενώ ξεφόρτωναν δυναμίτιδα που μετέφερε το πλοιάριο «Άγιος Γεώργιος» στην ακτή «Ροδαφίνια». Καταδικάστηκε σε τετραετή φυλάκιση και φυλακίστηκε στις 6 Μαΐου '55. Μετά την αποφυλάκιση του ανέλαβε υπεύθυνος της μαθητιώσας νεολαίας. Έφερε το ψευδώνυμο "Βλάχος". Ένα χρόνο πριν το θάνατο του κυκλοφόρησε το βιβλίο το οποίο έγραψε με τίτλο "Η μαρτυρία μου" και το οποίο αναφέρεται στην προετοιμασία του αγώνα της ΕΟΚΑ και τη διαβίωση στις κεντρικές φυλακές.

ΝΙΚΟΛΑΣ Χ. ΑΖΙΝΑΣ

Τομεάρχης στην Πάφο.

Η πρώτη ομάδα που απετέλεσε τον πυρήνα της οργάνωσης. Αυτή η ομάδα το Πάσχα του 1954 παρέλαβε τον πρώτο οπλισμό, και αργότερα στην περιοχή της Αλικής παρέλαβε τον Γρίβα Διγενή. Φιλοξένησε στο σπίτι του τον αρχηγό Διγενή μόλις αυτός αφιχθήκε στην Κύπρο στις 10 Νοεμβρίου 1954. Είχε το ψευδώνυμο Ατλας. Υπήρξε πολιτικός κρατούμενος.

ΧΑΜΠΗΣ ΑΓΓΛΟΓΑΛΛΟΣ

Μέλος σε ομάδες στήριξης (σύνδεσμος, μεταφορά και απόκρυψη οπλισμού) στη Χλώρακα. Πολιτικός κρατούμενος.

Γεννήθηκε το 1924 και πέθανε το 1986. Παιδί απο φτωχή οικογένεια ορφάνεψε σε ηλικία 9 ετών, για αυτό η μητέρα του σταμάτησε απο το σχολείο για να δουλέψει και να προσφέρει στην οικογένεια. Ήταν φιλόπατρις, γι αυτό με την έναρξη του αγώνα έδωσε αμέσως τον ιερό όρκο παρόντων του αρχηγού Διγενή, του Νικόλα Μαυρονικολα, του Ζαχαρία Γεωργίου, του Γεώργιου Ταπακουδη, του Μιχαλακη Παπαντωνίου και άλλων αγωνιστών. Ήταν παντρεμένος με 5 παιδιά. Όταν αργά τη νύχτα όλοι κοιμόνταν, σε μια κάμαρη του σπιτιού του μαζί με άλλους κάθε βράδυ κατασκεύαζαν βόμβες. Τις χρησιμοποιούσαν εναντίον των Άγγλων στρατιωτών που περνούσαν απο τη Χλωρακα με προορισμό τον Κόλπο των Κοραλλίων. Αυτό συνεχίστηκε για καιρό, ώσπου μετά απο πληροφορίες οι Άγγλοι τον συνέλαβαν μαζί με άλλους και τους οδήγησαν στα κρατητήρια. Όταν αποφυλακίστηκε, στις μετέπειτα έρευνες των Άγγλων στο σπίτι του, σαν πρώην κατάδικος, συμπεριφέρονταν σε αυτόν πολύ άσχημα, τον χτυπούσαν βάνουσα με τα όπλα τους και τον έβριζαν. Μια φορά που είχε αγκαλιά την μικρη του κόρη, οι Άγγλοι δεν τον χτύπησαν απο ευαισθησία προς το μικρό μωρό. Απο τότε όποτε οι Άγγλοι στρατιώτες τον επισκέπτονταν, έπαιρνε αγκαλιά την μικρή του κόρη, έτσι με αυτό τον τρόπο γλύτωνε το ξύλο. Άλλα του καθήκοντα στην οργάνωση ήταν να εκπαιδεύει τους νεοεταχθέντες αγωνιστές στην οργάνωση στον χειρισμό των όπλων. Επίσης μετέφερε όπλα και πυρομαχικά συνήθως μέσα σε κοφίни καμουφλαρισμένα και σκεπασμένα συνήθως με φασόλια. Μια φορά τον σταμάτησε για έρευνα ο Τούρκος επικουρικός Αυτουλής, αλλά δεν υποψιάστηκε τίποτα και έτσι τον άφησε να φύγει. Τον επικουρικό αυτόν τον εκτέλεσε η οργάνωση ύστερα απο 2 μέρες γι αυτή του την εμμονή να ερευνά εξονυχιστικά όλους τους Ελληνοκύπριους. Ο αγωνιστής που τον σκότωσε συνελήφθηκε γι αυτό το λόγο και φυλακίστηκε.

ΧΑΜΠΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑ ΜΑΥΡΟΣ

Μελος σε ομαδες στηριξης, μη συλληφθεις. Ήταν ενεργό μέλος της ΕΟΚΑ σε όλους τους τομείς. Ένα από τα βασικά του καθήκοντα ήταν να ορκίζει και να εκπαιδεύει τα νέα μέλη της οργάνωσης.

Μετά από πληροφορίες οι Άγγλοι επεδραμαν στο σπίτι του για να τον συλλάβουν. Αυτός πήδησε από το παράθυρο, και διέφυγε τη σύλληψη. Κρυβόταν στην περιοχή Κλουνοι για οκτώ μέρες, έως ότου έπαυσαν οι Άγγλοι

να κάνουν έρευνες, και κατέφυγε στην περιοχή «Λουτρά Κούρτακα» στο χωριό της Λετυμπου, από όπου σε κάποια στιγμή θα τον παραλάμβαναν άλλοι αγωνιστές για να τον πάρουν στα κρησφύγετα ως αντάρτη. Κάποια μέρα έστειλαν τον υιό του Γιωρκον μαζί με τον Κυριάκο Μαυρονικόλα για να τον ειδοποιήσουν να ετοιμαστεί και να πάει σε ορισμένο σημείο, από όπου και θα παραλαμβάνετω και θα μεταφέρετω από αγωνιστές, στα κρησφύγετα. Δυστυχώς, από λάθος συνεννόηση, οι απεσταλμένοι αντί να πάνε στα λουτρά Κούρταμα, πήγαν στα λουτρά των Αγίων Αναργύρων, με αποτέλεσμα να μην τον βρουν, και το ραντεβού να μην πραγματοποιηθεί. Εν τω μεταξύ υπήρξε προδοσία, ίσως από την τουρκάλα που είχε τα λουτρά, και οι Άγγλοι επέδραμαν και τον συνέλαβαν. Κατ αρχάς τον φυλάκισαν στις κεντρικές φυλακές, και ακολούθως στο κάστρο της Κερυνίας μέχρι την μεγάλη δραπέτευση, οπότε τον μετέφεραν στα κρατητήρια Κοκκινότρεμιθιας, ύστερα στα κρατητήρια Πυλας και αργότερα στα κρατητήρια Πηροίου. Ήταν ένας μαραθώνιος μεταφοράς από φυλακή σε φυλακή, ο οποίος διήρκησε τριάντα τρεις μήνες.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ Ν. ΠΕΝΤΑΡΑΣ

Εντάχτηκε στην πρώτη ομάδα της ΕΟΚΑ από τον Κώστα Λεωνίδα σαν υπεύθυνος για λήψη πληροφοριών μαζί με τον Διογένη Παπαδόπουλο (αργότερα Παπαδιογένη). Συνελήφθη μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας στις 25 Ιανουαρίου 1955 κατά την εκφόρτωση των όπλων και των πυρομαχικών που μετέφερε το πλοιάριο "Άγιος Γεωργιος". Δικάστηκε και καταδικάστηκε σε τετραετή φυλάκιση, ποινή που εξέτισε στις κεντρικές φυλακές στη Λευκωσία. Αποφυλακίστηκε τον Απρίλιο του 1958. Όταν δικαζόταν απο το κακουργιοδικείο στην πόλη της Πάφου και ρωτήθηκε από τον Δικαστή τι έχει να πει πριν την επιβολή της ποινής, αυτός είπε: «Ζητώ από το δικαστήριο όπως μη με κρίνει ως κοινό εγκληματία, διότι ότι έπραξα το έπραξα από αγάπη προς την Ελευθερία. Πιστεύω ότι κατά τον εικοστό αιώνα οι λάτρες της Ελευθερίας δεν πρέπει να τιμωρούντα αλλά να βραβεύονται». Η δήλωση του αυτή μεταδόθηκε και από το ραδιόφωνο τουBBC.

ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ Ν. ΕΥΖΩΝΑΣ

Ο Χριστάκης Ευζωνας ορκίστηκε στην ΕΟΚΑ από τον ομαδάρχη Κώστα Λεωνίδα αργότερα Παπακώστα μετά την άφιξη του Διγενή

στη Χλώρακα. Έλαβε μέρος στην εκφόρτωση του πλοιαρίου "Άγιος Γεωργιος" στην ακτή "Ροδαφίνια" στις 25 Ιανουαρίου 1955.

Συνελήφθη μαζί με τα άλλα μέλη της ομάδας, δικάστηκε και καταδικάστηκε στις 06/05/1955 σε 3 έτη φυλάκιση.

Στη φυλακή εργαζόταν στο μαγειρείο και στην αποθήκη των τροφίμων. Απο εκεί είχε την ευχέρεια να κινείται πιο άνετα σε όλη τη φυλακή για την παραλαβή τροφίμων σε όλους τους καταδίκους και έτσι μπορούσε να βοηθά πολλούς συναγωνιστές καταδίκους που ήταν τιμωρημένοι, μυστικά από τους δεσμοφύλακες. Τους έδινε διάφορα τρόφιμα διότι η τιμωρία τους ήταν οκτώ μέρες κλεισμένοι σε ένα δωμάτιο με μόνο ένα κομμάτι ψωμί και νερό. Επίσης κατάφερε να βοηθήσει να αποδράσουν από τις φυλακές τρεις κατάδικοι οι οποίοι είχαν πολλά χρόνια καταδίκη, με κίνδυνο την ζωή του.

Μετά την αποφυλάκιση του στις 17/08/1957 ενεργοποιήθηκε στην οργάνωση. Ήταν ομαδάρχης σε μαχητικές ομάδες, και αντάρτης στην περιοχή Πάφου. Είχε τα ψευδώνυμα «Άγρας» και «Τέλλος» και εντάχθηκε στην ομάδα Χλώρακας, Έμπας, Αναβαργού και Πάφου. Έλαβε μέρος στις μεταφορές διάφορων πυρομαχικών και όπλων και επίσης συμμετείχε σε ανατινάξεις, εκτελέσεις, ενέδρες και διάφορα άλλα, μαζί με τους Κώστα Πενταρά, Γεώργιο Λιασίδη, Γεώργιο Βέργα, Αντώνη Μαυρονικόλα και άλλους. Μετά απο μία ενέδρα στην οδό Μακαρίου Χλώρακας πλησίον του παλιού του σπιτιού, οι Άγγλοι και Τούρκοι επικουρικοί πήγαν στο σπίτι του, συνέλαβαν τον αδερφό του Ανδρέα Εύζωνα, τον πατέρα του και την μάνα του και έπειτα έκαψαν το σπίτι τους και άρχισαν ανακρίσεις για να μάθουν που βρισκόταν. Τον Ανδρέα τον συνέλαβαν και τον πήραν στην περιοχή Ευθύβουλου στην Πάφο όπου του έκαναν φριχτά βασανιστήρια για να ομολογήσει που ήταν ο αδελφός του.

Ο Χριστάκης έφυγε στα βουνά αντάρτης στην περιοχή Πέγειας- Ακάμα και ανέλαβε ομαδάρχης με το ψευδώνυμο « Άγρας» και «Τέλλος». Στην ομάδα του ήταν οι Σάββας Σιέλης, Σάββας Συμεού και Τηλέμαχος Αντωνίου στην περιοχή Τοξεύτρα όπου αναλάμβαναν διάφορες επιχειρήσεις. Τροφοδότες τους ήταν οι Γεώργιος Αράπης και Νικολαΐδης Παράδεισος.

Μετά απο προδοσία, περίπου χίλιοι Άγγλοι και Τούρκοι επικουρικοί τους περικύκλωσαν. Αυτοί όμως κατάφεραν να ξεφύγουν κατά τη διάρκεια της νύχτας και πήγαν στη Δρούσια, ύστερα στην Κρίτου Τέρρα για περίπου ένα μήνα με τον Γεώργιο Παπαδαυίδ να τους τροφοδοτεί. Αργότερα πήγαν στο χωριό Μηλιού όπου και έμειναν για περίπου σαράντα ημέρες σε κρησφύγετα μέσα σε πολύ βαρύ χειμώνα. Όταν έφυγαν από την Μηλιού, μετά απο πολλές περιπέτειες

κατέληξαν στην Επισκοπή Πάφου στο σπίτι του Πάτερ Χαράλαμπου και των αδερφών του οι οποίοι ήταν όλοι μέλη της οργάνωσης. Μετά απο δύο μήνες και μετά απο πολλή περιπέτεια έφτασαν στο Αναβαργός όπου ήρθαν σε επαφή με την ομάδα του Νικόλα Πενταρά, του μακαριστού Κώστα Καρνάβαλλου, του Βάσου Παντέλα και διαφόρων άλλων αγωνιστών. Τους φιλοξένησε στο σπίτι του ο Ιορδάνης Κατσαμπής με την σύζυγο του Παναγιώτα και την κόρη τους Κούλλα. Ο Σάββας Συμεού και ο Σάββας Σιέλης πήγαν στην Πέγεια επειδή κόντευαν οι συμφωνίες για την λύση του Κυπριακού. Στη Χλώρακα ως αντάρτες κρύφτηκαν και φιλοξενήθηκαν στα σπίτια των Γεώργιου Λιασίδη, Κώστα Λιασίδη, Κώστα Πενταρά και στο σύλλογο ΠΕΚ Χλώρακας όπου εκεί τους έκρυβε και τους φιλοξενούσε ο Νικόλας Χαραλάμπους Τσουουλιάς (άλλως Νικολάτζις).

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Γεννήθηκε το 1920 και νεαρός παντρεύτηκε και εγκαταστάθηκε στην Κυθραία μέχρι την Τουρκική εισβολή, οπότε επέστρεψε με την οικογένεια του πίσω στην Πάφο. Ήταν μέλος της ΕΟΚΑ, και γνώριζε την τοποθεσία ενός των κρησφυγέτων του Αυξεντίου. Όταν κάποιος συντοπίτης προδότης των Άγγλων κατάφερε να εισχωρήσει στις τάξεις της ΕΟΚΑ, ο Χρυσάνθος ήταν αυτός που ειδοποίησε τον Αυξεντίου να φύγει να γλυτώσει. Τα γεγονότα είχαν ως εξής: Σε μια παράσταση θεάτρου, οι Άγγλοι συνέλαβαν κάποιον Κύπριο, και τον ξυλοκόπησαν τάχατες σχεδόν μέχρι θανάτου, και ύστερα τον μετέφεραν στο νοσοκομείο όπου τον εγκατέλειψαν. Ήταν ένας τρόπος που έπεισε τον Αυξεντίου ότι ήταν πατριώτης, και τον δέχτηκε στην οργάνωση. Ο Αυξεντίου τον κάλεσε στο κρησφύγετο του, και του έδωσε διαταγή να εκτελέσει έναν προδότη του αγώνα. Αυτός αντί να τον σκοτώσει όταν πήγε σπίτι του, κάθισαν μαζί και άρχισαν να τρωγοπίνουν. Όμως άλλοι αγωνιστές που παρακολουθούσαν, κατάλαβαν ότι ήταν και αυτός προδότης αφού αντί να τον εκτελέσει, διασκέδαζε μαζί του. Πήγε ο Χρυσάνθος αμέσως στο κρησφύγετο, και ενημέρωσε τον Αυξεντίου, ο οποίος κατά την διάρκεια της νύχτας εγκατέλειψε το κρησφύγετο, γλυτώνοντας έτσι τη σύλληψη απο τους Εγγλεζους την επόμενη μέρα, όταν αυτοί επέδραμαν για να τον συλλάβουν ύστερα που τους πληροφορήσε ο προδότης.

1974, ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΙ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΥ-ΔΩΡΟΥ (1974, σκοτώθηκε σε μάχη)(Απο το βιβλίο του Χρίστου Μαυρέση 'Χλώρακα Ιστορική και λαογραφική μελετη"):

Γεννήθηκε στη Χλώρακα στις 27/12/1955. Αποφοίτησε από την Τεχνική Σχολή Πάφου και σε ηλικία δεκαεπτά χρόνων κατετάγη στην Εθνική Φρουρά. Η μέρα της εισβολής ήταν και η μέρα κατά την οποία θα απολύετο.

Στις 22 Ιουλίου του 1974 το τάγμα της Χαλεύκα στο οποίο υπηρετούσε διατάχθηκε να μεταβεί στο Τζιάος της επαρχίας Αμμοχώστου, για να αντιμετωπίσει τους εισβολείς.

Κατά τη διάρκεια της μάχης αυτής, τούρκικα πυρά ελεύθερων σκοπευτών αφαίρεσαν τη ζωή οκτώ παλικαριών μεταξύ των οποίων και του δεκαεννιάχρονου Χριστόδουλου. Καθώς περνούσαν οι μέρες και οι δικοί του δεν είχαν νέα του παιδιού τους, ο πατέρας του αποφάσισε να πάει στη Χαλεύκα, για να ενημερωθεί. Εκεί, αν και γνώριζαν την πικρή αλήθεια, κανείς δεν τολμούσε να την πει. Έτσι, έστειλαν τον τραγικό πατέρα στο Τζιάος, όπου του είπαν πως ο γιος του μεταφέρθηκε τραυματισμένος στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας. Όταν όμως, γύρεψε εκεί το Χριστόδουλο, δεν τον βρήκε πουθενά. Απ' εκεί στάλθηκε στο Γ.Σ.Π. όπου υπήρχαν αναρτημένες λίστες με τα ονόματα των νεκρών, των αγνοουμένων και των τραυματιών. Εκεί έμαθε για τη σκληρή τύχη του γιου του. Ο Χριστόδουλος Πολυδώρου τάφηκε στη Λακατάμια. Ύστερα απο πολλά χρόνια έγινε ανακομιδή των λειψάνων του και ετάφη με τιμές ήρωα, όπως του άξιζε, στη γενέτειρά του. Τα όνειρα του δεκαεννιάχρονου ζωηρού και εύθυμου παλικαριού και η επιθυμία του να σπουδάσει Πολιτικός Μηχανικός ή Δασονόμος έσβησαν πρόωρα.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ ΔΗΜΟΣΘΕ- ΝΟΥΣ (1974, Αγνοούμενος)

(Απο το βιβλίο του Χρίστου Μαυρέση 'Χλώρακα Ιστορική και λαογραφική μελε-
τη"):

Γεννήθηκε στη Χλώρακα στις 23 Φε-
βρουαρίου του 1955. Μετά το τέλος
των Λυκειακών του σπουδών κατατάχτη-
κε στην Εθνική Φρουρά και υπηρετούσε
στο 121° τάγμα Πεζικού στη θέρμια της
επαρχίας Κερύνειας.

Μόλις άρχισε η εισβολή σκοτώθηκε ο
διοικητής του τάγματος και οι στρατιώτες
μετεφέρθησαν στη Λευκωσία δίπλα από

το προεδρικό μέγαρο όπου έστησαν ένα πρόχειρο στρατόπεδο. Εκεί
τον συνάντησε για τελευταία φορά ο αδερφός του που υπηρετούσε
στο Εφεδρικό σώμα της αστυνομίας. Όταν άρχισε η δεύτερη εισβολή
στις 14 Αυγούστου, το τάγμα έλαβε εντολή να μεταβεί στον Κουτσο-
βέντη της επαρχίας Κερύνειας. Εκεί ο Λεωνίδας όπως και άλλοι φα-
ντάροι, συλλαμβάνονται από τους Τούρκους και τα ίχνη τους χάνο-
νται για πάντα. Υπάρχουν πολλές φήμες για την τύχη του. Κάποιοι
υποστήριξαν ότι είδαν τον Λεωνίδα να οδηγείται σε πλοίο που έφευ-
γε από την Κερύνεια προς την Τουρκία.

Κανείς δεν μπορεί να πει με βεβαιότητα αν είναι ζωντανός ή νεκρός.
Κανείς δεν ξέρει αν θα επιστρέψει πίσω στους δικούς του.

**ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΥΡΙΑ-
ΛΟΥ** (1974, σκοτώθηκε στο πραξικό-
πημα)

(Απο το βιβλίο του Χρίστου Μαυρέση
'Χλώρακα Ιστορική και λαογραφική με-
λετη"):

Το νήμα της ζωής του κόπηκε πολύ
πρόωρα χάριν του υπέρτατου αγαθού,
που ονομάζεται Δημοκρατία.

Γεννήθηκε στις 10/10/1955

στη Χλώρακα. Με-

τά τη αποφοίτηση του από το Γυμνάσιο
κατατάχτηκε παρά

τις αντιρρήσεις της μητέρας του, στην
Αστυνομική Δύναμη.

Τις μαύρες εκείνες μέρες του πραξικοπήματος συνόδευε μαζί μ'ά-
λλους αστυνομικούς του Εφεδρικού Σώματος τον Αρχιεπίσκοπο Μα-
κάριο στη Πάφο. Κατά την επιστροφή τους στις 17/07/1974 δολοφο-
νήθηκαν εν ψυχρώ στο Ακρωτήρι

της Λεμεσού. Τα σενάρια του τρόπου δολοφονίας τόσο του Χαράλα-
μπου όσο και των άλλων συναδέλφων του ποικίλλουν. Τάφηκε
στο κοιμητήριο του Αγίου Νικολάου στη Λεμεσό. Οι γονείς του πλη-
ροφορήθηκαν για το θάνατο του γιου τους αρκετές μέρες μετά, ενώ
η αδελφή του, το πληροφορήθηκε από την εφημερίδα. Όλοι θυμού-
νται το Χαράλαμπο ως ένα παιδί πρᾶο, χαμογελαστό και πολύ ευκο-
λοσχέτιστο.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΣΠΥΡΟΥ
(1974, σκοτώθηκε στο πραξικόπημα)

(Απο το βιβλίο του Χρίστου Μαυρέση "Χλώρακα Ιστορική και λαογραφική μελετη"):

Γεννήθηκε στη Χούλου το 1952. Το 1969 νυμφεύθηκε την Ερασμίνα Ανδρέου από τη Χλώρακα και μαζί απέκτησαν μια κόρη. Ο Ανδρέας ασκούσε το επάγγελμα του κουρέα.

Λίγους μήνες όμως, πριν το πραξικόπημα, εγκαταστάθηκε με την οικογένεια του στη Λεμεσό, όπου είχε προσληφθεί στο Εφεδρικό Σώμα της Αστυνομίας.

Ένα μήνα, περίπου, πριν το πραξικόπημα, μετέβη στον αστυνομικό σταθμό της Λεμεσού. Κατά την επιστροφή του, παράνομοι οπλοφόροι της Ε.Ο.Κ.Α. Β', ύστερα από ενέδρα, τον δολοφόνησαν. Στην ενέδρα αυτή τραυματίστηκαν άλλα δύο άτομα. Ως ύποπτοι, συνελήφθησαν τρία άτομα από τη Λεμεσό. Η σύζυγος του, πληροφορήθηκε το τραγικό συμβάν από το ραδιόφωνο. Ο Ανδρέας "Έλληνας τάφηκε στη Χλώρακα με τιμές ήρωα. Ήταν από τα πρώτα θύματα της μεγάλης προδοσίας του μαύρου και ανεξίτηλου καλοκαιριού του '74.

**ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΖΗΝΙΕΡΗΣ (1974,
σκοτώθηκε στο πραξικόπημα)**

(Απο το βιβλίο του Χρίστου Μαυρέση "Χλώρακα Ιστορική και λαογραφική μελετη")

Γεννήθηκε στον Άγιο Δομέτιο στις 28/10/1936. Υπήρξε αγωνιστής του απελευθερωτικού αγώνα '55-'59 και για αρκετούς μήνες παρέμεινε στα κρατητήρια Κοκκινότρεμιθιάς. Το 1961 νυμφεύτηκε τη Δέσποινα Δημοσθένους από τη Χλώρακα. Κατά την περίοδο 1961-1972 απέκτησαν έξι παιδιά. Ασκούσε το επάγγελμα του ηλεκτρολόγου και όλοι τον θυμούνται ως άνθρωπο εργατικό και φιλήσυχο. Μόλις ξέσπασε το πραξικόπημα στις 15 Ιουλίου 1974 δε δίστασε να επιβιβαστεί σε λεωφορείο, που θα είχε ως τελίο προορισμό το Προεδρικό Μέγαρο στη Λευκωσία. Ως ένθερμος υποστηρικτής της Δημοκρατίας, αφήφησε τη ζωή του και την οικογένεια του και προσπάθησε να μεταβεί στην καρδιά των γεγονότων.

Στην περιοχή του Κολοσσίου Λεμεσού, οι πραξικοπηματίες τους είχαν στήσει ενέδρα. Τα δολοφονικά πυρά των πραξικοπηματιών αφαίρεσαν τη ζωή του Δημήτρη Ζηνιέρη, όπως κι άλλων συνεπιβατών του. Τάφηκε στη Λεμεσό χωρίς να παρευρεθεί στην κηδεία του κανένας από την οικογένεια του.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (1974, σκοτώθηκε στο πραξικόπημα)

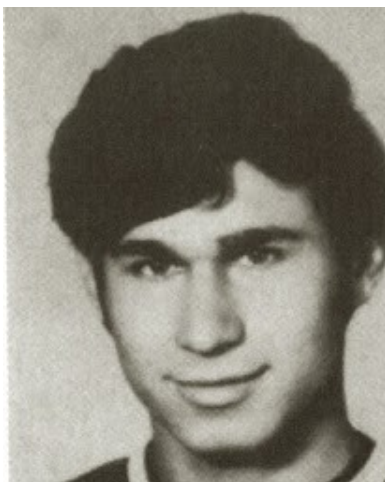
(Απο το βιβλίο του Χρίστου Μαυρέση 'Χλώρακα Ιστορική και λαογραφική μελετη"):

Γεννήθηκε στη Χλώρακα στις 20/07/1954. Κατατάχτηκε στην Εθνική Φρουρά το 1972 και θα απολύετο στις 20 Ιουλίου του 1974, πέντε μέρες δηλαδή μετά το θάνατο του. Όταν ξέσπασε το πραξικόπημα, ο θεωρής - όπως τον φώναζαν συγγενείς και φίλοι - ήταν αδειούχος. Μόλις όμως πληροφορήθηκε τα γεγονότα έσπευσε προς τη μονάδα του.

Εκεί, έλαβε εντολή να επιβιβαστεί σε στρατιωτικό φορτηγό μαζί με άλλους στρατιώτες, για να μεταβούν στον Αστυνομικό Σταθμό, όπου θα ενώνονταν με τις υπόλοιπες Μακαριακές δυνάμεις. Λίγο πριν από το τουρκικό Γυμνάσιο ένας ανθυπολοχαγός που ήταν μαζί τους, πυροβόλησε στον αέρα από ενθουσιασμό. Οι αστυνομικοί, που είχαν στήσει οδόφραγμα λίγο πιο κάτω νόμισαν πως στο στρατιωτικό αυτοκίνη-

το επέβαιναν πραξικοπηματίες και πανικόβλητοι άρχισαν να πυροβολούν. Μια σφαίρα βρήκε το νεανικό σώμα του εικοσάχρονου παλικαριού και λίγο αργότερα άφηνε την τελευταία του πνοή στο χειρουργείο. Ο Γεωργίου Θεόδωρος Πέτρου ήταν ένα παιδί γεμάτο όνειρα.

Όλα ήταν έτοιμα για να μεταβεί σε λίγες μέρες στην Αγγλία όπου θα σπούδαζε Οικονομικά. Όμως, το νήμα της ζωής του κόπηκε πολύ νωρίς και η λαχτάρα του για μόρφωση και ταξίδια έμεινε αππραγματοποίητη.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΖΙΝΑΣ (Σκοτώθηκε στο Γράμμο της Ελλάδας κατά τον εμφύλιο πόλεμο του 1944)

1949

Σκοτώθηκε από τους Συμμοριτές στο Γράμμο σε ηλικία 23 ετών κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα. Ο οριχάλκινος ανδριάντας του ευρίσκεται στο προαύλιο της μεγάλης εκκλησίας της Χλώρακας της Παναγίας Χρυσοαιματούσης.

Η προτομή είχε ανατεθεί από τον Μακάριο Γ' και χρηματοδοτήθηκε κυρίως από την ελληνική πρεσβεία. Η αποκαλυψη πραγματοποιήθηκε στις 7 Απριλίου 1963

ΣΤΗΛΗ ΑΓΩΝΟΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ, ΑΓΑΛΜΑ Γ. ΓΡΙΒΑ ΔΙΓΕΝΗ

Το μπρούτζινο άγαλμα του Γεώργιου Γρίβα Διγενή, σχεδίασαν και φιλοτέχνησαν ο καλλιτέχνης Νίκος Κουρούσιης και η αρχιτέκτονας Μαργαρίτα Δανού, έπειτα από εντολή του Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 και των Συνδέσμων Αγωνιστών ΕΟΚΑ 1955-1959. Ένα άγαλμα που κρύβει πίσω του μεγάλη ιστορία, όπως και το Μουσείο Μνήμης πλοιαρίου «Άγιος Γεώργιος», το οποίο βρίσκεται λίγα μέτρα πιο πέρα. Το συγκεκριμένο μνημείο του Γρίβα,

βρίσκεσαι στο σημείο που αποβιβάστηκε ο Γρίβας, λίγο πριν ξεκινήσει τον απελευθερωτικό αγώνα εναντίων των Άγγλων.

ΑΝΤΡΙΑΝΤΑΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΛΕΩΝΙΔΑ, πρώτος ομαδάρχης της ΕΟΚΑ. Η πρώτη ομάδα δημιουργήθηκε στη Χλώρακα το 1954 και αποτέλεσε τον πυρήνα της οργάνωσης (εισαγωγή, μεταφορά, απόκρυψη οπλισμού, και παραλαβή στελεχών της οργάνωσης). Ήταν εκ των ιδρυτών της Παναγροτικής Ένωσης Κύπρου (ΠΕΚ) και ανώτατος σύμβουλος στο Παγκύπριο συμβούλιο της οργάνωσης.

ΜΝΗΜΕΙΟ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

Ο Χρίστος Συμεωνίδης, ο καλλιτέχνης του Μνημείου που ανεγέρθηκε στην κεντρική πλατεία της εκκλησίας της Παναγίας Χρυσελαοούσας, τιμής ένεκεν των Χλωρακιωτών πατριωτών και αγωνιστών για την μεγάλη συνεισφορά τους στον αγώνα της ΕΟΚΑ, λέγει πως, στόχος του ήταν να δημιουργήσει ένα έργο που να μην υπερβαίνει τα όρια αλλά ακριβώς να είναι εκεί στο άκρο της ολοκλήρωσης του, να συμπληρώσει την αγωνιστικότητα και την καταξίωση και να φέρνει συναισθήματα αισιοδοξίας για το μέλλον αυτού του τόπου.

Το έργο του μνημείου συντελείται από θάνατα υλικά της φύσης, πέτρα της Πάχνας, πέτρα από τη θάλασσα της Χλώρακας, αλλά και από ανοξειδωτο μέταλλο. Η δόμηση του αρχίζει από τη γη και πάνω

από ιερά κόκαλα των Χλωρακιωτών, καθώς το μνημείο στέκει υπερήφανο στο παλιό νεκροταφείο, ως να αναβλύζει με την περιγραφή μιας στήριξης, μιας συμβολής των υλικών της πέτρας σε ένα βάθρο.

ΑΓΑΛΜΑ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ,

σκοτώθηκε σε μάχη με τους Τούρκους. Γεννήθηκε στη Χλώρακα στις 27/12/1955. Στις 22 Ιουλίου του 1974 το τάγμα της Χαλεύκας στο οποίο υπηρετούσε διατάχθηκε να μεταβεί στο Τζιάος της επαρχίας Αμμοχώστου, για να αντιμετωπίσει τους εισβολείς. Κατά τη διάρκεια της μάχης αυτής, τούρκικα πυρά ελεύθερων σκοπευτών αφαίρεσαν τη ζωή του

ΜΝΗΜΕΙΟ ΑΝΤΙΑΣΤΑΣΙΑΚΩΝ 1974:

Λεωνίδας Θεοχάρους, αγνοούμενος του 1974

Ανδρέας έλληνας Σπύρου,
Δημήτρης Ζηγιέρης,
Πάμπος Κυρίλλου,
θεόδωρος Πέτρου.

Σκοτώθηκαν στο πραξικόπημα του 1974

Το παλιό γήπεδο της Χλώρακας

1971, Ο ΑΚΡΙΤΑΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Το 1971 ορισμένοι προοδευτικοί άνθρωποι φίλαθλοι, σκέφτηκαν να συνενώσουν το αθλητικό δυναμικό της Χλώρακας και να ιδρύσουν ένα σωματείο με αξιώσεις στο χώρο του ποδοσφαίρου. Κοιτάζοντας πέραν από κόμματα και ιδεοληψίες, συνεργάστηκαν και συνένωσαν τις δυο ποδοσφαιρικές ομάδες που υπήρχαν, τον ΑΣΤΗΡ της αριστερής παράταξης, και τα Εθνικόφρονα σωματεία της δεξιάς παράταξης, δημιουργώντας μια ανεξάρτητη ποδοσφαιρική ομάδα με το όνομα ΑΚΡΙΤΑΣ.

Ήταν οι Ευθύβουλος Χριστοδούλου, Ανδρέας Χ΄ Κλεοβούλου και Κώστας Πενταράς, που έδωσαν όρκο να κρατήσουν το σωματείο μακριά από πολιτικά κόμματα. Διορίζοντας τον γραμματέα της ΣΠΕ Χλώρακας (μια θέση ισχύος) Κυριάκο Λεωνίδα ως πρόεδρο του Ακρίτα θέση που κατείχε μέχρι το θάνατο του, μπόρεσαν και οι τέσσερις μαζί να δημιουργήσουν και να προοδεύσουν την ομάδα και να την φτάσουν ανάμεσα στις σπουδαίες και ξακουστές ομάδες ολόκληρης της Κύπρου.

Οι παίκτες που αποτέλεσαν την πρώτη ομάδα ήταν οι, Χριστόδουλος Ευσταθίου, Κλεόβουλος Χ΄ Οικονόμου, Γεώργιος Θεοδώρου (Ττούμπας), Ανδρέας Αλεξίου (Πράδιανος), Ανδρέας Κλεάνθους (Λοσάντας), Ανδρέας Χ΄ Κλεοβούλου (Σκληρός), Αντωνάκης Νίκολου, Γεώργιος Χωραττάς, Ανδρέας Αριστοδείμου (Μαλακτός), Γεώργιος Κυριάκου (Κοβής) και ο Λάκης Χριστοδούλου.

Ευθύβουλος Χριστοδουλου: Νοσοκόμος στο Νοσοκομείο Πάφου, από πολυμελή οικογένεια που όλοι από πατέρα μέχρι μικρότερον αδερφό, ήταν λάτρεις του ποδοσφαίρου, εξ ου και η ανάμιξη του με όλες του τις δυνάμεις και χωρίς καμιά ιδιοτέλεια στην ίδρυση του Ακρίτα στον οποίο διετέλεσε επίσης ποδοσφαιριστής και προπονητής.

Ανδρέας Χ΄ Κλεοβούλου: Ήταν ένας μορφωμένος και δημοκρατικός άνθρωπος που αγαπούσε τον αθλητισμό. Σπούδασε μουσική και ήταν καθηγητής στα γυμνάσια και στα λύκεια της Πάφου. Υπήρξε ένας από τους τέσσερις ιδρυτές του ΑΚΡΙΤΑ, και ως λάτρης του ποδοσφαίρου, αναμίχθηκε ενεργά μέχρι το θάνατο του σε ολόκληρη την πορεία του σωματείου.

Κωστας Πενταράς: Εργαζόταν στην Κυπριακή εταιρεία Ηλεκτρισμού Κύπρου. Ήταν ένας από τους σπουδαίους αγωνιστές της ΕΟΚΑ. Υπήρξε ένας από τους ιδρυτές του σωματείου, και με την επιρροή του ως αφωνιστής, συνέβαλε να παραμείνει ο ΑΚΡΙΤΑΣ μακριά από κόμματα και πολιτικές.

Κυριάκος Λεωνίδα. Ως ο πρώτος πρόεδρος του ΑΚΡΙΤΑ και ως γραμματέας της ΣΠΕ Χλώρακας, θυσιάζοντας όλο τον ελεύθερο του χρόνο και αφωσιόμενος με όλες του τις δυνάμεις στο σωματείο, κατάφερε να το καταστήσει σαν μια σπουδαία ομάδα ανά την Κύπρο.

ΑΕΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ

Η κεντρική πλατεία της εκκλησίας της Χλώρακας είναι όμορφη και ευρύχωρη. Καταλαμβάνει μεγάλη έκταση και στις άκρες τα δένδρα φυτεμένα και πανώρια, δίνουν δροσιά και σκιά για όποιον το επιθυμεί. Διαθέτει άπλετο χώρο για συνάξεις, φεστιβάλ και πανηγύρια, διαθέτει μεγάλη αίθουσα για μικρές γιορτές, καθώς και υπερυψωμένη πίστα για θεατρικές παραστάσεις και συναυλίες.

Στην ανατολική της πλευρά υπάρχουν φυτεμένα θεώρατα δένδρα που χαρίζουν τον ίσκιό τους και τη δροσιά τους στους επισκέπτες, ενώ ανδριάντες και στήλες ηρώων κοσμούν τον χώρο σε μια ένδειξη ανάμνησης για ηρωικούς αγώνες του παρελθόντος στους οποίους νέα παλληκάρια της κοινότητας πολέμησαν γενναία.

Η κεντρική πλατεία με τις όμορφες εκκλησίες, τα γύρω πετρόκτιστα κτίρια και καφενεδάκια που αναδίνουν έναν παλαιόν πολιτισμό, είναι τόπος συγκέντρωσης όλων των κατοίκων από αιώνες έως τώρα.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Στη Χλώρακα κατά τα έτη 2007-8, προωθήθηκε από το Κοινοτικό Συμπούλιο και ορισμένους πνευματικούς ανθρώπους η κατασκευή μικρού θεάτρου χωρητικότητας τετρακοσίων θεατών. Τις μελέτες και το σχεδιασμό ανέλαβε το Αρχιτεκτονικό Εργαστήρι Αγησιλάου & Καλαβάς και το έργο παραδόθηκε στο κοινό το 2011. Έως τώρα έχουν δοθεί αξιόλογες παραστάσεις με μεγάλη επιτυχία. Είναι όμοιο με το αρχαίο ωδείο της Πάφου, με δύο σειρές κερκίδες μικρότερο. Είναι υπαίθρια αμφιθεατρική κατασκευή ημικυκλικής κάτοψης γύρω από μια κυκλική πλατεία η οποία χρησιμεύει για θεατρικές, μουσικές και ποιητικές παραστάσεις, καθώς και για άλλες τελετές.

Ευρίσκεται λίγα μέτρα από την κεντρική πλατεία και τον καθηδρικό ναό της κοινότητας δίπλα στην παλιά Βρύση, σε μια τοποθεσία με πανοραμική θέα όλο τον κάμπο και τη μεγάλη θάλασσα από δύση ως νοτιά.

Ο επισκέπτης μένει κατάπληκτος από την εξαιρετική θέα του φυσικού περιβάλλοντος που περιτριγυρίζει τον χώρο και την απόλυτη ησυχία που σκιάζεται μόνο από το κελάηδημα των πουλιών που αμέριμνα φτερουγίζουν στην πυκνοφυτεμένη από άγρια βλάστηση ρεματιά κάτωθεν του Θεάτρου.

Στον ίδιο χώρο όμορφα συνυπάρχει η παλιά Βρύση και το μικρό εκκλησάκι του Αγίου Υπατίου, του θαυματουργού Αγίου θεραπευτή των μωρών παιδιών που έχουν δυσκολία να περπατήσουν.

ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Στη Χλώρακα πριν από την Αγγλική κατοχή δεν υπήρχε σχολείο και οι μαθητές για τη φοίτηση τους χρησιμοποιούσαν ως αίθουσες τάξης τα καφενεία της κοινότητας, καθώς και την εκκλησία της Παναγίας της Χρυσελευούσας.

Έως το 1930 το σχολείο ήταν μονοδιδάσκαλο, ενώ αξιοσημείωτη είναι η λειτουργία παρθεναγωγείου από το 1926 έως το 1934 και το οποίο στεγαζόταν στο σπίτι του ομοχώριου δασκάλου Χριστόδουλου Αζίνα.

Το 1931 αποφασίστηκε και κτίστηκε σχολείο. Κοντά στο ξωκλήσι του Αγίου Νικολάου, αξιόλογοι μαστόροι που κατείχαν τη λαϊκή αρχιτεκτονική, έκτισαν ένα κτίριο υψηλής αρχιτεκτονικής τέχνης, με πελεκιτή πέτρα και τσιμέντο, καθώς και κολώνες στην είσοδο, ενώ το δάπεδο το έφτιαξαν από στέρεο και ανθεκτικό σανίδι, το οποίο άντεξε στο χρόνο μέχρι και πρόσφατα. Είναι μέχρι σήμερα ένα κτίριο στολίδι, ένας ιερός χώρος μέσα στον οποίο διδαχτήκαν γράμματα και ακόμα συνεχίζουν να διδάσκονται, όλες οι γενεές εδώ και έναν αιώνα. Ο πρωτομάστορας κτίστης της πέτρας και σχεδιαστής, ο λαϊκός τεχνίτης που διδάχτηκε την τέχνη της Αρχιτεκτονικής από φημισμένους άλλους μαστόρους στους οποίους μαθήτευσε από μικρό παιδί, ο ξακουστός Γεώργιος Χατζιγιούδης από τη Χλώρακα, ανέλαβε και περά-

τωσε το σχεδιασμό και το κτίσιμο του σημερινού σχολείου που στέκει ακόμα στερεό και λαμπερό στην είσοδο της κοινότητας.

Το παλιό σχολείο της Χλώρακας αποτελείται από 3 αίθουσες, ένα μικρό γραφείο δασκάλου και έναν ηλιακό που αποτελεί την είσοδο, και που εξωτερικά τον κοσμεί περιστύλιο με δωρικές κιονοστοιχίες, ενώ το εξωτερικό του δάπεδο είναι στρωμένο με περίτεχνα μάρμαρα, έχοντας για πρόσβαση επίσης μαρμάρινα σκαλοπάτια σε όλες τις μεριές του περιστυλίου.

Το παλιό κτίριο του Δημοτικού σχολείου της Χλώρακας είναι ένα από τα λίγα δημόσια κτίρια του χωριού με μεγάλη σημασία στο πέρασμα των χρόνων, καθώς όμορφο που είναι, κουβαλά ιστορία δεκαετιών. Σε αυτό μαθήτευσαν πολλές γενεές, ενώ διετέλεσε τόπος στρατιωτικής εκπαίδευσης των νέων της κοινότητας ενάντια στην Τουρκοκυπριακή ανταρσία του 1963. Ήταν επίσης ο τόπος διενέργειας όλων των τοπικών εκλογικών αναμετρήσεων από της κτίσεως του μέχρι σήμερα, καθώς και τόπος διδασκαλίας εθνικών και παραδοσιακών χορών στους νέους και στις νέες, όπως και χώρος επιμορφωτικών σεμιναρίων.

Αυτό το κτίριο μέχρι τις μέρες μας είναι ένα ωραίο μνημείο του παρελθόντος, το ομορφότερο από όλα τα άλλα, κτισμένο σε ένα όμορφο ψηλό τόπο με απρόσκοπτη θέα προς τη θάλασσα που απλώνεται κάτω στο λόφο.

ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΤΟΥ ΚΟΤΣΙΑ

Στη Χλώρακα η τοπική αρχή σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή ένωση κατασκεύασαν θεματικό πάρκο σε μια μεγάλη έκταση γης που παραχωρήθηκε στην κοινότητα από το τμήμα Τουρκοκυπριακής διαχείρισης γης. Περιλαμβάνει όλα τα είδη άγριων φυτών, θάμνων και δένδρων που ευδοκιμούν στη χαμηλή περιοχή, καθώς και τόπο ειδικά κατασκευασμένο για μικρές παραστάσεις. Περιλαμβάνει επίσης κήπους, παιδικές χαρές, χώρους υγιεινής, καντίνα και δημόσιο χώρο στάθμευσης οχημάτων. Είναι ένα μεγάλο έργο που πραγματοποιήθηκε και ολοκληρώθηκε μεταξύ των ετών 2010 και 2012. Η μελέτη και η σχεδίαση του ανήκει στον Νεόφυτο Ζαβρίδη, και είναι ένα έργο συνέχεια της υπόλοιπης ανάπτυξης της περιοχής που περιλαμβάνει τμήμα του δημόσιου τουριστικού δρόμου και ενώνει τις παραλιακές ξενοδοχειακές μονάδες, αλλά που κυριότερα ενώνει αρμονικά το όλο γύρω διαμορφωμένο περιβάλλον με το υπάρχων φυσικό και άγριο της θαλάσσιας ακτογραμμής.

Βρίσκεται στην καρδιά της τουριστικής περιοχής και αναβαθμίζει την ποιότητα ζωής όχι μόνο της κοινότητας της Χλώρακας, αλλά και των διπλανών κοινοτήτων Λέμπας, Έμπας και Κισσόνεργας, και εκατοντάδες επισκέπτες απολαμβάνουν καθημερινά τον περίπατο τους, κυρίως κατά τις απογευματινές και βραδινές ώρες.

Καλύπτει έκταση 17 εκταρίων και βρίσκεται λίγα μέτρα από τη θάλασσα του Κοτσιά, έχοντας πανοραμική και απρόσκοπτη θέα ένα πολύ μεγάλο πεδίο από θάλασσα και ουρανό που φτάνει ως τον μακρινό ορίζοντα, εκεί που κάθε δείλι μπορεί ο επισκέπτης να απολαύσει ένα φανταστικό θέαμα, την δύση του ηλίου.

ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

Τον πολυμήχανο Καραγκιόζη, πολλοί καραγκιοζοπαίχτες τον έπλασαν στα μέτρα ανάλογα της κάθε εποχής, δημιουργώντας ένα είδος προσφιλή και δημοφιλή είδος θεάτρου. Το ίδιο έκαμε στην Κύπρο πρώτα ο προγονός Χριστόδουλος Πάφιος και αργότερα ο εγγονός Χριστόδουλος Πάφιος, ο οποίος συνεχίζοντας το έργο του παππού του, γυρίζει την πατρίδα του και τον κόσμο όλο σε όποιο μέρος τον καλέσουν, δίνοντας παραστάσεις θεάτρου σκιών.

Θέλοντας ακόμα να προσφέρει κάτι περισσότερο για τη διάσωση και διάδοση του λαϊκού αυτού θεάματος, ο εγγονός Χριστόδουλος Πάφιος έφτιαξε το δικό του λαϊκό μουσείο θεάτρου σκιών με μοναδικό σκοπό να διατηρήσει, να προστατεύσει και να προβάλει με κάθε τρόπο ένα από τα πιο σημαντικά μέρη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς που εκπροσωπεί το λαϊκό θέατρο, τον Καραγκιόζη.

Το Μουσείο Θεάτρου Σκιών στη Χλώρακα στεγάζεται σε ιδιόκτητο παλιό οίκημα δίπλα στη κεντρική πλατεία, στο ίδιο παλιό κτίριο που ο πρώτος καραγκιοζοπαίχτης ο Χριστόδουλος Πάφιος χρησιμοποίησε για να δίνει τις θεατρικές του παραστάσεις. Σήμερα το ίδιο παλιό μαγαζάκι κληροδότημα στον εγγονό του, χρησιμοποιήθηκε από τον κληρονόμο Χριστόδουλο ως χώρος στέγασης των παλιών φιγούρων, και αποτελεί σήμερα το μουσείο Καραγκιόζη της Χλώρακας και πάσης Κύπρου.

Ο επισκέπτης στο Μουσείο θεάτρου σκιών της Χλώρακας, μαγεύεται από τα χρώματα των φιγούρων, την εύθυμη έκφραση των φυσιογνωμιών των ηρώων και την πληθώρα των φιγούρων που είναι ιδιόχειρες κατασκευές των δημιουργών τους Χριστόδουλου Πάφιου προγονού, και Χριστόδουλου Πάφιου επιγόνου.

Μέσα από τις χάρτινες φιγούρες ο επισκέπτης μπορεί να πληροφορηθεί την ιστορία του Θεάτρου Σκιών και του Κύπριου Καραγκιόζη από το 1900 μέχρι σήμερα.

Στις αίθουσες του Μουσείου εκτίθενται:

Περίκαλλες φιγούρες από χαρτόνι, γνήσια έκφραση της τέχνης του Κυπριακού θεάτρου σκιών.

Σκηνές και σκηνικά με ιδιόχειρες ζωγραφιές από τους δυο καλλιτέχνες.

Εργαλεία και υλικά κατασκευής φιγούρων θεάτρου σκιών.

Εμφέ για τη δημιουργία ήχων, θορύβων, μουσικής και γενικά οπτικοακουστικής κίνησης.

Πίνακες που ζωγράφησε ο προγονός Χριστόδουλος Πάφιος

ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ακτή της Αλυκής στη Χλώρακα στην περίοδο του Κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα 1955-1959 επιλέγηκε ως ο τόπος για τη μυστική άφιξη από την Ελλάδα του Αρχηγού του Αγώνα Γεωργίου Γρίβα Διγενή και για την παραλαβή των πρώτων φορτίων οπλισμού.

Γι αυτό ο χώρος αποτελεί σημαντικό μνημειακό χώρο όπου σήμερα το πλοiάριο "Άγιος Γεώργιος" που μετέφερε πυρίτιδα και πυρομαχικά για τον αγώνα, εκτίθεται σε ένα ειδικά σχεδιασμένο υπόστεγο-μουσείο.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΓΗΠΕΔΟ GOLF ΣΤΗ ΧΛΩΡΑΚΑ

Η δημιουργία γηπέδων γκολφ είναι η νέα τάση στον τουρισμό και στην ανάπτυξη γης η οποία παρατηρείται σε πολλές χώρες. Αποτελεί ένα ενδιαφέρον σπορ που προσφέρει ήπια άσκηση, παίζεται σε ειδυλλιακό περιβάλλον και αποτελεί ιδανική λύση για όσους θέλουν να συνδυάσουν ένα ευχάριστο διάλειμμα από τους έντονους ρυθμούς της καθημερινότητας με την ψυχαγωγία και τη βελτίωση της φυσικής τους κατάστασης.

Στη Χλώρακα έχει δημιουργηθεί ένα γήπεδο εκμάθησης του σπορ για όσους ενδιαφέρονται να ξεκινήσουν να παίζουν μόνοι ή με την παρέα τους, ή ακόμα να γνωρίσουν δια ζώσης το άθλημα υπό την καθοδήγηση εκπαιδευτών.

Είναι το PAFOS GOLF DRIVING RANGE και βρίσκεται ανάμεσα στο ξενοδοχείο Λάουρα και Ήλιος, δίπλα στη μεγάλη λεωφόρο που οδηγά στον κόλπο των Κοραλλιών, πολύ κοντά στη πόλη της Πάφου, τόσο πολύ κοντά, για όποιον μεγάλο ή μικρό επιθυμεί να το επισκεφτεί.

Κατασκευασμένο με διεθνείς προδιαγραφές σε ένα ήρεμο περιβάλλον σε μια περιοχή δίπλα στη θάλασσα και με μοναδική θεα το πέλαγος της Μεσογείου που απλώνεται από κάτω, αποτελεί πρωτότυπο σπορ για όσους θέλουν να το γνωρίσουν και να εκπαιδευτούν.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου Βυζαντινού ρυθμού της Χλώρακας κτίστηκε τον 12ο αιώνα ίσως από βοσκούς οι οποίοι δεν είχαν πολλές γνώσεις αρχιτεκτονικής και χρησιμοποίησαν πέτρες έτοιμες πελεκητές, κυρίως από χαλάσματα αρχαίων κτισμάτων που ήταν διάσπαρτα στην γειτονική περιοχή της Κάτω Πάφου.

Λέγεται ακόμη ότι κτίστηκε από πλούσιο Μουσουλμάνο τσιφλικά που όριζε τον κάμπο κάτω από το μικρό εκκλησάκι, και που βαφτίστηκε Χριστιανός μετά που του φανερώθηκε ο Άγιος.

Στο βιβλίο του Ιωάννου Π. Τσικνόπουλλου "Ιστορία της εκκλησίας της Πάφου αναφέρονται τα εξής:

"ΚΓ. Μονη Αι Νικολούδιν Χλώρακας: Πλησίον του Χωρίου Χλώρακα ευρίσκεται ο γοητευτικός πολύ μικρός Μοναστηριακός Ναός του Αγίου Νικολάου. Ίχνη Αγιογραφίας επί του βορείου τοίχου δικνεύουν τον Άγιον Νικόλαον καί τόν βίον του... Περιουσία της Μονής κατά τ'ο 1805 ήσαν 15 σκαλες περιβόλια περίξ της εκκλησίας με δύο βρύσες καί δένδρα, καί εις την γήν των Πετριδιών, προς την Έμπαν, χωράφια σκάλες 500(= πεντακόσiai)»...

Μια ιστορία λέει ότι στο αρχαίο παρεκκλήσι του Άη Νικόλα στη Χλώρακα που στέκει στην άκρη μοιανού κρεμμού, οι κάτοικοι έκτιζαν τοίχο για να προστατεύονται τα παιδιά τους όταν πήγαιναν να λειτουρηθούν. Αλλά όπως το γιοφύρι της Άρτας, έτσι και τούτο, το βράδυ

χαλούσε. Οι κάτοικοι σε μια πεισματική συμπεριφορά τους, ολημερίς το έκτιζαν, αλλά το βράδυ γκρεμιζόταν. Ωσπου στο τέλος κατάλαβαν ότι το χαλούσε ο Άγιος γιατί ήθελε να έχει απρόσκοπτη θέα ολόκληρη τη θάλασσα. Από εκείνο τον καιρό, αντί για τοίχο, τοποθέτησαν κάγκελα, και τώρα ο Άγιος έχει απρόσκοπτη όλη τη θέα, ταυτόχρονα τα παιδιά προστατεύονται να μην πέφτουν στο γκρεμμό.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΧΡΥΣΕΛΕΟΥΣΗΣ

Ο ναός της «Παναγίας της Χρυσελεούσας» ευρίσκεται στην κεντρική πλατεία της Χλώρακας, είναι Βυζαντινού ρυθμού, και κτίστηκε μεταξύ 11ου και 13ου αιώνα. Σ αυτήν υπάρχει η μοναδική ίσως εικονογραφία στον κόσμο που κατά τα παλαιά πρότυπα ο Χριστός βρίσκεται στον Ιορδάνη ποταμό εντελώς γυμνός, έχοντας λίγο διασταυρωμένα τα πόδια του με σκοπό να καλύψει το φύλο με ελαφριά στροφή.

Στην εκκλησία της Παναγίας της Χρυσελεούσης υπήρχε πάνω στο αρχαίο τέμπλο του εικονοστασίου η εικόνα της Παναγίας που είναι θαυματουργή και εξέχουσα απ όλες τις άλλες ως προς την τεχντροπία της και την καλλιτεχνική της αξία και που όταν κτίστηκε η μεγάλη εκκλησία της Παναγίας της Χρυσοαιματούσης, μεταφέρθηκε εκεί.

Πριν πάρα πολύ καιρό ίσως κατά τον δωδέκατο αιώνα, μια ίδια εικόνα ακριβώς, ήταν στην κατοχή μιας ευσεβούς πλούσιας οικογένειας που την είχαν τοποθετήσει μέσα στην ιδιόκτητη εκκλησία τους και την τιμούσαν. Ύστερα από καιρό, μια μέρα που ήταν γιορτή της Παναγίας, η κυρά του σπιτιού όταν πήγε να προσκυνήσει και να ανάψει το καντήλι της, είδε με έκπληξη ότι η εικόνα έλειπε, και ξεεπλάγη πο-

λύ, γιατί ήξερε πως κλέφτης δεν μπορούσε να μπει στο κτήμα της που ήταν καλά περιφραγμένο και προφυλαγμένο. Ήταν σίγουρη ότι κανείς δεν την έκλεψε, και πως κάτι άλλο είχε συμβεί. Ξεσήκωσε όλη την οικογένεια, το πρωσικό και τους δούλους, και βάλθηκαν να ψάχνουν να την βρουν σε όλη την περιφέρεια. Ύστερα από κάμποσα μίλια παρακάτω, την βρήκαν ακουμπισμένη σ' ένα βράχο να κοιτάζει προς την δύση. Με πολλή ανακούφιση την πήραν πίσω και την έβαλαν στη θέση της πανω στο εικονοστάσι. Ήταν ο μήνας Αύγουστος, ήταν η μεγάλη γιορτή της Παναγίας, ήταν γι αυτό που η καλή Χριστιανή κυρά του σπιτιού σκέφτηκε ότι δεν ήταν τυχαίο το γεγονός που εσυνέβη. Με πολλή ευλάβεια προσευχήθηκε και παρακάλεσε την Παναγία να της φανερώσει τι επιθυμούσε.

Πέρασαν λίγες μέρες, ήρθε η 8η Σεπτεμβρίου η μέρα γέννησης της Θεοτόκου, οπότε συνέβηκε πάλι το ίδιο θαύμα. Όλοι σίγουροι που θα βρουν το εικόνισμα, κίνησαν στο ίδιο μέρος όπου και πράγματι βρήκαν την Παναγία ακουμπισμένη στον ίδιο βράχο να κοιτάζει προς δυσαί. Σίγουροι για την επιθυμία της, απεφάσισαν πώς εκεί ήθελε να είναι, έτσι χωρίς άλλη σκέψη απεφάσισαν και έκτισαν εκκλησία σε εκείνο το μέρος, και τοποθέτησαν το εικόνισμα της στο εικονοστάσι βασιλεύουσα, και ονόμασαν την εκκλησία Παναγία Χρυσελεούσα, λένε κάποιοι ότι είναι αυτή που υπάρχει σήμερα στην κεντρική πλατεία της Χλώρακας.

Οι τοίχοι της εκκλησίας της Παναγίας της Χρυσελεούσης της Χλώρακας ήταν ολόκληροι τοιχογραφημένοι, εκ των οποίων εικονογραφήσεων σήμερα σώζονται αρκετές. Η παράδοση θέλει η εικονογράφηση της εκκλησίας να γίνηκε από κάποιον σταυροφόρο που κατοίκησε στην Πάφο, που θέλοντας να βρει συγχώρηση από την Παναγία και να εξιλεωθεί γιατί δεν τη σεβάστηκε παλιότερα, διέθεσε πολλά χρήματα για να την εικονογραφήσει.

Κατά τα χρόνια του Ερρίκου Β΄ βασιλιά της Κύπρου και των Ιεροσολύμων (1285 - 1324, οι Σταυροφόροι εκδιώχθηκαν από την Ανατολή και πολλοί κατέφυγαν στην Κύπρο.

Ένας σταυροφόρος τυχοδιώκτης στην πορεία του για το πόλεμο στους Αγίους τόπους ληλάτησε μια Χριστιανική εκκλησία που ήταν αφιερωμένη στην Παναγία τη Χρυσελεούσα. Έκλεψε ότι πολύτιμο υπήρχε, εκποίησε σε χρυσάφι ότι μάζεψε, και όταν οι Σταυροφόροι εκδιώχθηκαν από τους Αγίους τόπους, αυτός ήρθε στην Κύπρο και εγκαταστάθηκε στην Πάφο.

Όταν πέρασαν πολλά χρόνια και γέρασε, αισθάνθηκε μεγάλη αρρώστια να τον κυριεύει, πόνοι έζωναν το κορμί του και η ζωή του ήταν αφόρητη χωρίς να μπορούν οι γιατροί να τον θεραπεύσουν. Θεω-

ρώντας πως τον τιμωρούσε η Αγία Παναγία που λεηλάτησε τον ναό της, αποφάσισε πως για εξιλέωση και συγχώρηση, έπρεπε ότι πήρε να το δώσει πίσω. Προσέλαβε λοιπόν Αγιογράφους, και προσπάθησε όσες περισσότερες εκκλησίες ήταν αφιερωμένες στην Παναγία τη Χρυσελεύσα, να τις Αγιογραφήσει...

Και πράγματι, όταν τέλειωσε η Αγιογράφιση της Παναγίας της Χρυσελεύσης στη Χλώρακα, η Παναγία ίσως τον συγχώρησε, γιατί ένα πρωί βρήκαν τον γέρο σταυροφόρο πεθαμένο ησυχασμένο και εν ειρήνη. Πολλοί είπαν πως τον λυπήθηκε η Παναγία και τον πόσπασε από τα βάσανα του.

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΓΥΜΝΟΣ

Σε όλες τις Αγιογραφίες ο Χριστός βαπτίζεται φέροντας συνήθως κάποιο άσπρο ρούχο στη μέση ενώ το δεξί ή και τα δύο του χέρια ευρίσκονται ανατεταμένα σε θέση ευλογίας.

Στις εκκλησίες συνηθίζουν κατά τη βάπτιση, συμβολικά να φορούν στους βαπτισμένους ρούχα λευκά, ίδιο χρώμα με το ένδυμα που φορούσε ο χριστός κατά τη βάπτιση του, «όσοι εβαπτίσθητε εις Χριστόν, Χριστόν ενεδύθητε»

Ενώ λοιπόν κατά τους συνηθέστερους εικονογραφικούς τύπους, έχουμε τον Χριστό συνήθως να βαπτίζεται ενδεδυμένος με λευκό ρούχο στη μέση, κάποιες φορές τον ευρίσκουμε κατά τα παλαιά πρότυπα εντελώς γυμνό.

Μια σπάνια Αγιογραφία με το Χριστό να βαπτίζεται εντελώς γυμνός, ευρίσκεται στο μικρό αρχαίο ναό της Παναγίας της Χρυσελευούσης στη Χλώρακα.

Είναι Βυζαντινού ρυθμού και κτίστηκε τον 12ο ή 13ο αιώνα, και ευρίσκεται στην κεντρική πλατεία της κοινότητας. Στον τρούλο και σε διάφορα μέρη των τοίχων, αλλά ιδιαίτερα μέσα στο ιερό του ναού, ευρίσκονται σπάνιες αγιογραφίες, και ανάμεσα τους σώζεται η μοναδική ίσως εικονογραφία στον κόσμο που κατά τα παλαιά πρότυπα

ο Χριστός βρίσκεται στον Ιορδάνη ποταμό εντελώς γυμνός, έχοντας λίγο διασταυρωμένα τα πόδια του με σκοπό να καλύψει το φύλο με ελαφριά στροφή.

Εξέχουσα απο τις άλλες Αγιογραφίες ως προς την τεχνοτροπία της και την καλλιτεχνική της αξία, παριστά το Χριστό να στέκεται στη μέση του Ιορδάνη γυμνός ντυμένος με την Αδαμική γυμνότητα, αποδίδοντας τοιουτοτρόπως το ένδοξο ένδυμά του Παραδείσου με το οποίο θα έπρεπε να ενδύεται η ανθρωπότητα. Το ένα του πόδι προβάλλει μπροστά για να δείξει την υπέρτατη πρωτοβουλία του να βαπτιστεί από το Ιωάννη, αλλά και για να κρυψει την γυμνια του η οποία αισχύνει ίσως τις σκέψεις των αμαρτολών.

Στην εκκλησία της Παναγίας της Χρυσελεούσης στη Χλώρακα, ο Χριστός είναι γυμνός, εντελώς γυμνός. Ενώ αλλού του φορούν λευκό ρούχο, σ αυτή την Αγιογραφία ο ζωγράφος χωρίς ηθικολογικές φοβίες και ενδοιασμούς για το γυμνό, σε μια ύψιστη παράσταση του υιού του Θεού, αναπαραστά τη γύμνια της ανθρωπότητας χωρίς η δική του γυμνότητα να προκαλεί, δηλώνοντας τοιουτοτρόπως πως δεν είναι προκλητικοί οι δρόμοι που χαράσσει η Εκκλησία μας.

Είναι η ασκητική γυμνή παρουσίαση του σώματος του Θεανθρώπου που ζωγραφισμένος με κατανυκτικές γραμμές, αποτελεί την γυμνή αγιογράφιση της αναβάπτισης του ανθρώπου.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Με τις τοιχογραφίες θρησκευτικών θεμάτων η Ορθόδοξη παράδοση στοχεύει στην πνευματική σημειολογία ώστε μέσω αυτής να μπορεί να επιτευχθεί μια σχέση ζωής με το Θεό και τους Αγίους Του, καθ' ότι η εικόνα δημιουργεί μια αίσθηση ζωντανής παρουσίας και φέρνει τον πιστό σε προσωπική σχέση και επαφή με την υπόσταση του εικονιζόμενου. Άρα η αγιογραφία δεν θεωρείται απλό έργο θρησκευτικής τέχνης, αλλά μέσο με το οποίο ο άνθρωπος μπορεί να αισθανθεί την αγιότητα.

Η εκκλησιαστική παράδοση αναφέρει πως την πρώτη εικόνα την ζωγράφησε ο χριστός, όταν ο Αύγαρος βασιλεύς της Μεσοποταμίας υποφέροντας από λέπρα έγραψε επιστολή στον Χριστό για να τον παρακαλέσει να τον επισκεφτεί και να τον θεραπεύσει. Την επιστολή μετέφερε στο Χριστό ο Ανανίας υπηρέτης του βασιλέως, και όταν αντίκρισε το γιο του Θεού, προσπάθησε να τον ζωγραφίσει, αλλά μη έχοντας ταλέντο στη ζωγραφική δεν τα κατάφερε. Ο Χριστός βλέποντας την ανεπιτυχή του προσπάθεια, του ζήτησε νερό για να νιφτεί και σκούπισε το πρόσωπό του με ένα μανδήλιο το οποίο του παρέδωσε. Η θεία μορφή του αποτυπώθηκε θαυματουργά και το εν λόγω μανδήλιο είναι γνωστό ως το Άγιον Μανδήλιον.

Ακόμη η παράδοση αναφέρει πως ο Ευαγγελιστής Λουκάς πρώτος ζωγράφισε τρεις εικόνες της Υπεραγίας Θεοτόκου φέρουσα στην αγκαλιά της τον υιόν της τον αγαπητόν η οποία τις δέχτηκε με αγάπη λέγοντας,

-Η χάρις του εξ εμού τεχθέντος εἴη δι' εμού μετ' αὐτῶν.

Σήμερα οι τρεις άγιες εικόνες, βρίσκεται η μία στην Κύπρο στην Ιερά Μονή του Κύκκου, η δεύτερη στην Πελοπόννησο στην Ιερά Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου, και η άλλη στη Ρωσία.

Έκτοτε και μέχρι σήμερα οι πιστοί συνηθίζουν να τοιχογραφούν τις εκκλησίες, με αποτέλεσμα η τέχνη της Αγιογραφίας να αναπτυχθεί πλήρως και να αναδειχτούν ανά τους αιώνες σπουδαίοι Αγιογράφοι και σπουδαίες Αγιογραφίες. Η Κύπρος είναι διάσπαρτη από αρχαίες εκκλησίες τοιχογραφημένες περίτεχνα, που δυστυχώς όμως οι περισσότερες Αγιογραφίες έχουν φθαρεί ή καταστραφεί από το πέρασμα των χρόνων. Το τμήμα Αρχαιοτήτων αν και έχει αναλάβει τη συντήρησή τους, δυστυχώς στις δυο αρχαίες εκκλησίες του Αγίου Νικολάου και Παναγίας Χρυσελευούσης που ευρίσκονται στη Χλώρακα, τίποτα δεν έχει κάνει περί τούτου.

Είναι εκκλησίες Βυζαντινού ρυθμού του 12ου αιώνα, με τους τοίχους παλαιότερα να καλύπτονται από σπουδαίες Αγιογραφίες, και που σήμερα δυστυχώς, ελάχιστα ίχνη έχουν μείνει από αυτές, αλλά έστω και ότι έχει απομείνει, είναι αξιόλογες ζωγραφίες από σπουδαίους αλλά αγνώστους ζωγράφους.

Στην εκκλησία της Παναγίας Χυσελευούσας διασώζονται δυο στηθαίες μορφές Αγίων εκ των οποίων η μια παριστάνει την Αγία Κυριακή ενώ η άλλη έχει φθαρεί. Μια άλλη απεικονίζει τον Άγιο Γεώργιο να σκοτώνει τον δράκοντα. Στον τρούλο είναι σχεδιασμένος ο Παντοκράτορας, ενώ στην οριζόντια βάση του είναι αναγραμμένη η φράση «ΣΤΕΡΕΩΣΟΝ ΚΥΡΙΕ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΗΝ ΕΚΤΙΣΩ ΤΩ ΤΙΜΙΩ ΣΟΥ ΑΙΜΑΤΙ ΟΥΡΑΝΟΣ ΠΟΛΥΦΩΤΟΣ ΑΝΕΔΕΙΧΘΗ ΑΠΑΝΤΑ ΦΩΤΑΓΩΓΟΥΣΑ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΟΥΣ ΕΝ Ω ΕΣΤΩΤΕΣ ΚΑΤΑΥΓΑΖΟΜΕΝ ΤΟΥΤΟΝ ΤΟΝ ΟΙΚΟΝ». Κάτω από τον τρούλο υπάρχουν τα Χερουβείμ, οι δώδεκα Αποστόλοι, οι τέσσερις Ευαγγελιστές και ο Ιωάννης ο θεολόγος. Υπάρχουν επίσης οι τοιχογραφίες της δευτέρας παρουσίας, του Χριστού ως δίκαιου κριτή, και ο Άγιος Μηνάς καβάλα σε άλογο.

Στο ιερό υπάρχουν παραστάσεις της σκηνής του Ευαγγελισμού, της γεννήσεως, της σταυρώσεως, του Επιτάφιου θρήνου, της θυσίας του Αβραάμ, της βαπτίσεως του Χριστού, και της Παναγίας της Πλατυτέρας.

ΕΛΛΗΝΟΣΠΗΛΙΟΙ

Η ιστορία της Κύπρου είναι αρχαιοτάτη και έχει να επιδείξει πανάρχαιες καταβολές έως και πριν χιλιάδες χρόνια.

Κατά την Ελληνιστική περίοδο κατά τη διάρκεια των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, οι Φοίνικες κατακτητές εγκατέλειψαν τη Κύπρο και οι κάτοικοι στράφηκαν προς τους Μακεδόνες Πτολεμαίους της Αιγύπτου. Έτσι από τον 3ο αιώνα π.Χ. το νησί εξελληνίζεται πλήρως, περίοδο κατά την οποία άνθισαν οι τέχνες καθώς και η ελληνική θρησκεία προς τους 12 θεούς του Ολύμπου με ιερά σε όλο το νησί και μεγαλοπρεπείς τάφους στους οποίους θάβονταν οι άρχοντες και οι προεστοί του τόπου.

Είναι τάφοι που χρονολογούνται από τα Ελληνιστικά και πρώτα Ρωμαϊκά χρόνια σκαλισμένοι σε βράχους που πολλοί από αυτούς μοιάζουν με κανονικά σπίτια, με δωμάτια ταφής που ανοίγουν σε αίθρια περιστύλια. Μοιάζουν με τάφους που βρέθηκαν στην Αλεξάνδρεια αποδεικνύοντας έτσι τις στενές σχέσεις μεταξύ των δύο πόλεων στα Ελληνιστικά χρόνια.

Αυτοί οι τάφοι ονομάστηκαν Ελληνόσπηλιοι ένεκα της Ελληνιστικής περιόδου, καθώς και τάφοι των βασιλέων ένεκα του μεγέθους και της μεγαλοπρέπειας τους. Ήταν τάφοι στους οποίους ενταφιάζονταν μέλη της αριστοκρατίας της Πάφου, και όχι Βασιλιάδες.

Στη δυτική πλευρά της πόλεως της Πάφου κοντά στη θάλασσα ευρίσκεται ένα μεγάλο σύμπλεγμα από αυτούς τους τάφους, οι περίφημοι «Τάφοι των Βασιλέων» που πήραν το όνομα τους εξ αιτίας της μεγάλης μεγαλοπρέπειας με την οποία είναι κατασκευασμένοι. Είναι σκαμμένοι μέσα σε συμπαγείς βράχους, και χρονολογούνται τον 4

π.Χ. αιώνα. Παρόμοιοι τάφοι ευρίσκονται κατάσπαρτοι σε πολλές περιοχές σε ολόκληρη την επαρχία της Πάφου.

Στη Χλώρακα στην περιοχή «Ροδαφίνια» και στην πλευρά της λεωφόρου "Χλώρακας" προς τη μεριά του χωριού, υπάρχει ένας παρόμοιος τάφος ο Ελληνόσπηλιος, ο οποίος είναι λαξευτός μέσα στη γη. Δεν έχει τη μεγαλοπρέπεια και την ωραιότητα των τάφων της Κάτω Πάφου, αλλά είναι αρκετά μεγάλος και ανεκτίμητης αξίας με αίθριο και εισόδους σε νεκρικούς θαλάμους σκαμμένους σε σκληρή και συμπαγή πέτρα. Σε αυτόν ανακαλύφθηκαν αρχαία αντικείμενα ανεκτίμητης αξίας, εκ των οποίων σώζεται Ρωμαϊκή μαρμάρινη σαρκοφάγος με κάλυμμα που σήμερα κοσμεί το προαύλιο του Μουσείου Πάφου.

Στη Χλώρακα επίσης, λίγα μέτρα από την κεντρική πλατεία ευρίσκεται ακόμα ένας Ελληνόσπηλιος μέσα στο έδαφος, με την είσοδο του κλειστή από χώματα. Είναι φυσικό σπήλαιο που στα τοιχώματα του έσκαψαν νεκρικούς θαλάμους όπου μάλλον σ αυτούς ενταφιάστηκαν άσημοι άρχοντες. Μέσα σε έναν από αυτούς ανευρέθηκε από παλαιόν κάτοικο, σαρκοφάγος με κάλυμμα που πάνω του υπάρχει ανάγλυφο σώμα ωραιότατης γυναικός σπουδαιότατου κάλλους, που την πούλησε δυστυχώς σε αρχαιοκάπηλους. Εικάζεται πως ευρίσκεται σε ιδιωτικό μουσείο της Νέας Υόρκης. Επίσης σε άλλον βρέθηκε χρυσή ζώνη πολεμιστή που και αυτή δυστυχώς πουλήθηκε σε αρχαιοκάπηλους στο ποσό των πέντε λιρών στην εποχή περίπου του μεσοπολέμου, ενώ σε τρίτο βρέθηκε λαμπρόνια που επίσης κανείς δεν γνωρίζει που ευρίσκεται. Είναι μαρτυρίες ζώντων μέχρι πρότινος κατοίκων της κοινότητας που έζησαν την εποχή εκείνη, και που μου εφάνέρωσαν κατά τη διάρκεια ερευνάς μου.

Είναι βέβαιο πως η περιοχή της Χλώρακας στην αρχαιότητα υπαγόταν στο βασίλειο της Πάφου, αλλά τα μόνα που παρέμειναν στις σημερινές ημέρες να μας το ενθυμίζουν, είναι οι δύο Ελληνόσπηλιοι οι οποίοι ευρίσκονται σε ιδιωτικές περιουσίες.

ΠΑΛΙΕΣ ΒΡΥΣΕΣ

Τη σημασία του ζωογόνου νερού συναντούμε στους μύθους των λαών που έχοντας πλήρη επίγνωση της ζωοδόχου σημασίας του το τίμησαν και το ανέδειξαν ως θεότητες θέλοντας να το εξευμενίσουν. Ανέπτυξαν θρύλους και δημιούργησαν ιστορίες και δοξασίες καθώς και παραδοξολογίες, αφού ήταν το πολυτιμότερο αγαθό που θέλοντας οι άνθρωποι πρώτοι να έχουν ρόλο και λόγο επ αυτού, δημιούργησαν δεισιδαιμονίες και φοβίες για ανεράδες και δράκους θέλοντας να το προστατεύσουν.

Στους μύθους όλων των λαών το νερό αποτέλεσε στοιχείο έμπνευσης και διανοήσης, ευρηματικότητας, επινοητικότητας και καλλιτεχνικής φαντασίας καθώς και δημιουργικής πνοής που τους βοήθησε να σχεδιάσουν και να κατασκευάσουν κυρίως βρύσες που ως σήμερα παραμένουν δείγματα αρχιτεκτονικής παράδοσης και κουλτούρας.

Σε όλα τα μέρη όπου υπήρχε τρεξιμό νερό, έκτιζαν βρύσες οι οποίες συνήθως ήταν δημόσιες, ώστε να τις χρησιμοποιούν όλοι πλούσιοι και φτωχοί, καθώς το νερό είναι απαραίτητο στοιχείο για τη ζήση του ανθρώπου, και ένεκα αυτού, πολλοί αιματηροί πόλεμοι έχουν συμβεί στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Στη Χλώρακα σώζονται τρεις παλιές βρύσες ο «Πύρκος», το «Καμαρούϊ» και η «Βρύση». Εξ αυτών όμως, μόνο η τελευταία σώζεται επ ακριβώς όπως κτίστηκε πριν εκατοντάδες χρόνια.

Λίγα μέτρα από την κεντρική πλατεία της κοινότητας στην πλευριά μεριά ενός χειμάρρου με πυκνή βλάστηση, σε ένα τόπο καταπράσινο από θεόρατους δρύες και άγρια πανίδα, ήταν οικοδομημένο το περίκαλλο κτίσμα που σώζεται περιποιημένο και συντηρημένο έως σήμερα, η «Βρύση» του χωριού.

Όπως σε πολλές περιοχές υπάρχουν έθιμα στα οποία πιστεύουν και τηρούν ευλαβικά οι άνθρωποι, στη Χλώρακα οι κάτοικοι για να καλοπιάσουν τις καλές νεράιδες και τις κακές ανεράδες που θεωρούσαν ότι κατοικούσαν στις πηγές, προσέφεραν σπονδές όπως βασιλόπιτες και μελομακάρουνα για να γλυκάνουν αυτές και τα νερά τους.

Γεροντότεροι κάτοικοι μαρτυρούν πως στους παλαιούς καιρούς το πρωί της Πρωτοχρονιάς μετά την εκκλησία, οι κάτοικοι συνήθιζαν να πηγαίνουν στη «Βρύση» του χωριού για να γεμίσουν τις στάμνες τους με καινούριο αγιασμένο νερό, αφού πρώτα γινόταν δέηση από τον ιερέα που το ευλογούσε στο όνομα του πατρός, του υιού και τους Αγίου πνεύματος, και ύστερα τους ράντιζε την κεφαλή με ένα κλωνί από λασμαρί ή βασιλιτσιάς.

Σήμερα δίπλα στη παλιά πετρόκτιστη «Βρύση» έχουν κτίσει ένα ωραίο παρεκκλήσι αφιερωμένο στον Άγιο Υπάτιο δωρεάν ευεργέτου Γιαννάκη Αριστοδήμου, και ένα ωραιότατο αμφιθέατρο κτίσεως επί κοινοταρχίας Ανδρέα Μαυρέση, ενώ ο όλος περιφερειακός χώρος έχει μετατραπεί σε όμορφο πάρκο πλακοστρωμένο και τοιουτοτρόπως κατασκευασμένο, ώστε τέλεια συνάδει με την γύρω φύση και δένει με την παλιά εποχή.

ΤΟ ΑΥΛΑΚΙ ΤΗΣ ΡΗΓΑΙΝΑΣ

Στα παράλια της Χλώρακας σώζονται τα απομεινάρια του πέτρινου αυλακιού που έφερνε το νερό από από την Τάλα, στο παλάτι της Ρήγαινας, στα Παλιόκαστρα. Στα σύνορα Χλώρακας - Λέμπας σώζεται ο πύργος που πάνω σε αυτόν ήταν κτισμένο και στηριγμένο το αυλάκι. Στη συνοικία του Μουττάλου μέσα στην αυλή του Τούρκικου σχολείου ευρίσκεται το αδράχτι της Ρήγαινας, και στην Κάτω Πάφο δίπλα στους Αγίους Αγαπητικό και Μισητικό, ευρίσκεται ριγμένη η θεόρατη πέτρα του Διγενή.

Η Ρήγαινα αν και πρόσωπο πραγματικό, η λαϊκή παράδοση της Κύπρου το κατέταξε στους θρύλους και τις παραδόσεις της νήσου. Την συσχετίζει με τον Διγενή και της αποδίδει πολλά μεσαιωνικά κάστρα, φρούρια και χωριά.

Η Ρήγαινα στους θρύλους αποδίδεται ως πανέμορφη κυρά και πολεμίστρια, άλλες φορές καλή και συμπονετική και άλλες κακιά, αλλά που κανείς δεν μπορεί να τη νικήσει καθώς κατοικεί σε οχυρωμένους πύργους.

Η Ρήγαινα της Πάφου κατοικούσε στα σημερινά Παλιόκαστρα, μια περιοχή ανάμεσα της Κάτω Πάφου και της Χλώρακας. Είχε κτισμένο το κάστρο της μέσα στην απέραντη πεδιάδα που εκτείνεται από το φάρο της Πάφου μέχρι την Κισσονεργα, και διαφέντευε όλο τον πα-

ράλιο τόπο, έχοντας προσταγή στους κατοίκους να καλλιεργούν κυρίως ζαχαροκάλαμα και τεύτλα.

Η ομορφιά της ήταν ξακουστή, αλλά το ίδιο και η εξυπνάδα της και η πονηριά της.

Ο λαϊκός θρύλος θέλει τον ξακουστό ήρωα Διγενή Ακρίτα να καταφθάνει μέχρι την Πάφο κυνηγώντας ένα Σαρακηνό εχθρό του. Όταν αυτός προσπάθησε να δραπετεύσει αποπλέοντας, ο Διγενής του έριξε μια μεγάλη πέτρα, -την πέτρα του Ρωμιού- και βύθισε το πλοίο του.

Στο πέρασμα του από τη Πάφο, συνάντησε τη Ρήγαινα την οποία ερωτεύτηκε παράφορα και αποφάσισε να την παντρευτεί.

Η Ρήγαινα δεν τον ήθελε για άντρα της, αλλά ούτε για εχθρό της. Με μαεστρική πονηρία του ζήτησε πως για να τον παντρευτεί, έπρεπε πρώτα να κάμει έναν άθλο, να κατορθώσει να κτίσει ένα μακρύ αυλάκι που να φέρνει νερό από τα λουτρά του Άδωνη της Τάλας στους αγρούς της. Ο Διγενής δέχτηκε την πρόκληση, και προς δυσαρέσκεια της Ρήγαινας κατάφερε να αποπερατώσει το δύσκολο έργο και να φέρει το νερό στα χωράφια της μέχρι τη Χλώρακα.

Μη θέλοντας να τον παντρευτεί όμως, αλλά φοβούμενη την οργή του, προσπάθησε να φύγει από την Πάφο. Οργισμένος ο Διγενής, άρπαξε μια μεγάλη πέτρα και της την έριξε. Η πέτρα ευρίσκεται μέχρι σήμερα δίπλα στη δυτική πλευρά του αρχαίου θεάτρου της Κάτω Πάφου, και ονομάζεται η «πέτρα του Διγενή». Άλλοι λένε ότι πρόκειται για την Πέτρα του Ρωμιού, και άλλοι ότι πρόκειται για το νησί του Διγενή στην Πόλη της Χρυσοχούς...

Η Ρήγαινα αντιδρώντας στην οργή του καθώς ήταν δεινή και δυνατή πολεμίστρια, του έριξε το αδράχτι της, ένα μεγάλο πέτρινο κίονα από τσιόνι ύψους τεσσάρων μέτρων και διαμέτρου σχεδόν ενός μέτρου, το οποίον έπεσε σε ένα χωράφι της Χλώρακας κάτω από τη συνοικία του Μουττάλλου, και που μετέφεραν οι Τουρκοκύπριοι πριν λίγα χρόνια και το τοποθέτησαν στην αυλή του σχολείου τους και εκεί ευρίσκεται ακόμα.

Στη Χλώρακα στη παραλιακή περιοχή, μέχρι τη δεκαετία του '60 υπήρχαν μεγάλα μέρη του αυλακιού της Ρήγαινας, τα οποία όμως δυστυχώς, χαλάστηκαν από τους ανθρώπους για να κάμουν αναδάσμο στα χωράφια τους. Σήμερα, μικρό μέρος από το αυλάκι σώζεται και ευρίσκεται ακριβώς πίσω από την τελευταία στάση των λεωφορείων στην τέλειωση της λεωφόρου Χλώρακας που οδηγά στη Κάτω Πάφο πριν την περιοχή Κτιστά ή Παλιόκαστρα, ονοματολογία της περιοχής που προεήρθε καθώς εκεί ήταν κτισμένο το παλάτι της Ρήγαινας.

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

ΑΓΙΟΣ ΕΦΡΑΙΜ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Ευρίσκεται στο χώρο του νέου κοιμητηρίου της Χλώρακας, και είναι το μοναδικό που υπάρχει σε ολόκληρη την επαρχία της Πάφου. Γιορτάζει στις 5 Μαΐου και η ιδέα για το κτίσιμο του ήταν μιας πιστής οικογένειας Χριστιανών το 1998, όταν ο Ανδρέας Μαυρέσης και η σύζυγος του Γιωργούλα σε ένα θρησκευτικό ταξίδι τους στη μακρινή Νέα Μάκρη, επισκέφτηκαν το αρχαίο ιστορικό Μοναστήρι στον τόπο μαρτυρίου του Αγίου, εκεί όπου πεντακόσια χρόνια πριν το 1426, Αγαρηνοί πειρατές εισέβαλαν και αφού λεηλάτησαν τα ιερά και όσα, κατέσφαξαν τους μοναχούς, και παλούκωσαν με αναμμένο δαυλό στην κοιλιά τον Άγιο Εφραίμ, που ήταν ηγούμενος σε κείνο το μοναστήρι...

Από τότε με σκέψεις και συζητήσεις πού θα έκτιζαν το μικρό παρεκκλήσι, το 2001 οι δύο ευσεβείς χριστιανοί αναθεσαν τον σχεδιασμό στον αρχιτέκτονα Τεύκρο Κουλουνητη ο οποίος μετά χαράς αρχιτεκτόνησε τα σχέδια εντελώς δωρεάν. Μετα μεγάλης χαράς η σύζυγος του Ανδρέα Μαυρέση πρόλαβε και χάρηκε το παρεκκλήσιο έστω σχεδιασμένο στο χαρτί, καθώς πάσχοντας από την ανίατο ασθένεια σε λίγο καιρό απεβίωσε. Ο σύζυγος της θέλοντας να εκπληρώσει οπωσδήποτε το μεγάλο τάμα που μαζί είχαν τάξει, παντοιοτρόπως εμερήμνησε και με τη βοήθεια του Αγίου Εφραίμ θέλωντος, μετά από ένα χρόνο κατάφερε να περατωθεί το κτίσιμο του μικρού ναού στη σημερινή του μορφή.

Στα χρόνια που πέρασαν και περνούν, όλο περισσότεροι επισκέπτες έρχονται για ευλαβικό προσκύνημα στο μικρό εκκλησάκι καθώς ο Άγιος Εφραίμ είναι θαυματουργός και θεραπευτής του καρκίνου ό-

σων πραγματικά πιστεύουν σε αυτόν, και οι ιστορίες περι γεγονότων και θαυμάτων που αφορούν τον Άγιο Εφραίμ Χλώρακας που διηγούνται οι πιστοί, είναι πολλές.

Μέσα στο μικρό εκκλησάκι μπροστά στο πάνσεπτο εικόνισμα του, καίει διαρκώς ένα καντήλι, καθώς καθημερινά περνά πλήθος πιστών κυρίως αρρώστων, οι οποίοι για λίγο στέκονται και πιστά προσεύχονται αναζητώντας το έλεος του και την φιλανθρωπία του που απλόχερα τους δίνει.

Είναι ένα όμορφο παρεκκλήσιο Βασιλικού ρυθμού μικρό και απέριτο τοποθετημένο δίπλα στον αρχαίο ναΐσκο του Αγίου Νικολάου, και κάθε που γιορτάζει πλήθη πιστών μαζεύονται από τις γύρω κοινότητες και τις άλλες επαρχίες, καθώς η φήμη των θαυμάτων του έχει ξεπεράσει τα σύνορα Χλώρακας και της Πάφου.

ΑΓΙΟΣ ΥΠΑΤΙΟΣ Ο ΠΕΡΠΑΤΗΤΗΣ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Ο Άγιος Υπάτιος ή Περπατητής της Χλώρακας τιμάται σε ένα περικαλλές εκκλησάκι που κτίστηκε δαπάνη του ευεργέτη Γιαννάκη Αριστοδήμου παρα το θέατρο της Χλώρακας δίπλα στη παλιά βρύση του χωριού.

Παλαιότερα ήταν μια πελεκητή πέτρα ριγμένη στο έδαφος κάτω από ένα θεόρατο δρύ, όπου οι προγονοί μας έφερναν τα παιδιά τους όταν αργούσαν να περπατήσουν και τα γύριζαν λιπανεία, καθώς πίστευαν πως ο Άγιος τα βοηθούσε να ξεπεράσουν το πόβλημα τους. Έδεναν στα πόδια του μωρού ένα ελαφρύ μικρού μήκους νήμα, και βαστώντας το από τα χέρια το βοηθούσαν να περπατά γύω-γύρω ώσπου να σπάσει η κλωστή,, οπότε και πίστευαν πώς το θαύμα θα γινόταν.

Η πέτρα ήταν ένας μεγάλος βράχος που κύλισε από το ύψωμα άνωθεν της βρύσης όταν έγινε ένας μεγάλος σεισμός πριν πολλά χρόνια. Λέγεται πως αποτελούσε τον τοίχο μιας κάμαρης που χρησιμοποιούσε ένας χρυσοχόος, και πως μέσα στον μεγάλο αυτό βράχο ήταν σκαμμένο ένα κούφωμα που έκλεινε με μια εφαρμοστή πέτρινη θύρα χωρίς να αφήνει σημάδια πως ήταν ένα ξένο σώμα, αλλά πως ήταν απλά ένα σχέδιο σκαλιστό στο βράχο. Πίσω από τη θύρα μέσα στο κούφωμα, ο χρυσοχόος

φύλαγε τα χρυσάφια του, που όταν πέθανε έμειναν μέσα φλεγμένα, χωρίς κανείς να γνωρίζει το μυστικό.

Κάποιος θα σκεφτεί τι να γύρευε ένας τεχνίτης χρυσού στη Χλώρακα ένα πολύ μικρό χωριό, όμως, κάποιιο παλιοί κάτοικοι, λένε πως στην περιοχή που ονομάζεται μάλιστα Χρυσός, οι ζευγολάτες όταν όργωναν τα χωράφια, πάνω στα νια (υνί) έβρισκαν ψήγματα χρυσού, τα οποία ο χρυσοχόος αγόραζε και επεξεργαζόταν.

Όταν λοιπόν σε ένα μεγάλο σεισμό το καμαράκι χάλασε, η πέτρα κύλησε και στάθηκε δίπλα στην παλιά βρύση, όπου και οι κάτοικοι της Χλώρακας γύρω της έκαναν λιτανείες και λάτρευαν τον άγιο Υπάτιο. Μια φορά ο Χατζηφιλιππος ο Τοκογλύφος νεαρός ακόμα, ανακάλυψε τυχαία τη μυστική θύρα και τα χρυσάφια που ήταν μέσα. Έτσι μ' αυτό τον τρόπο έγινε πλούσιος, και αργότερα πλουσιότερος, αφού χρησιμοποιώντας αυτά τα πλούτη έγινε ο τοκογλύφος του χωριού. (Την ιστορία μου τη διηγήθηκε ο Κυριάκος Μαυρονικόλας)

Μια φορά κατά το έτος 2000 ο Χαράλαμπος ένας καλός και πιστός Χριστιανός ιεροψάλτης της Παναγίας της Θεοσκεπάστης, μετά από μια διήγηση του ανιψιού του για ένα θαύμα που το εξέλαβε ως επιθυμία του Αγίου Υπατίου να του κτίσουν μια εκκλησιά, επεχείρησε να κάμει το θέλημα του. Ζήτησε βοήθεια από τον Ανδρέα Μαυρέση ως δάσκαλος και παράγοντας της κοινότητας που ήταν, ώστε να μεσολαβήσει στις κοινοτικές αρχές για να του επιτρέψουν να κτίσει ένα εικονοστάσι για τον Άγιο εκεί, στην περιοχή της παλιάς Βρύσης, καθώς μια μέρα ο ανιψιός του που κυνηγούσε στην δύσβατη εκείνη περιοχή, συνάντησε κάτω από τη μεγάλη τρεμιθιά ένα γέροντα να κάθεται πάνω στην πέτρα του Αγίου. Όταν φιλικά τον χαιρέτησε και ευγενικά τον ρώτησε τι κάνει έξω μες το κρύο, ο γέρος του απάντησε πως όλοι έχουν μια στέγη στο κεφάλι τους να τους προστατεύει, ενώ αυτός ήταν εκεί με ήλιο και κρύο, χωρίς μια σκεπή να τον προφυλάσσει. Και λέγοντας αυτά, εξαφανίστηκε όπως να τον κατάπιε η ομίχλη. Ο νεαρός που κατάλαβε το θαύμα και πως ο γέρος ήταν ο Άγιος Υπάτιος, το ανάφερε στο θείο του, και αυτός το μετέφερε στον Ανδρέα Μαυρέση που με τη σειρά του το ανάφερε στις τοπικές αρχές.

Όμως δυστηχώς οι Κοινοτικές αρχές δεν επέτρεψαν κάτι τέτοιο με τη δικαιολογία πως δεν υπήρχε χώρος...

Και τα χρόνια πέρασαν. Νέος κοινοτάρχης Χλώρακας αναδείχθηκε ο Ανδρέας Μαυρέσης που ανάμεσα στο πολυσχιδές έργο που πρόσφερε στην κοινότητα του από το αξίωμα που κατέλαβε, ήταν και η αγορά της γης όπου μέσα λατρευόταν ο Άγιος Υπάτιος, και που στη συνέχεια με τη βοήθεια του επιχειρηματία Γιαννάκη Αριστοδήμου κτίστηκε το μεγάλο πρεπο εκκλησάκι που όμορφο σήμερα στέκει εκεί και αγναντεύει το πέλαγο.

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΣ

Το 12^ο αιώνα κτίστηκε ο Βυζαντινού ρυθμού ναός του «Αγίου Νικολάου». Είναι κτισμένος σε ύψωμα ώστε να αγναντεύει απρόσκοπτα την θάλασσα. Επειδή ήταν κρημνός, οι κάτοικοι έκτιζαν τοίχο για προστασία. Αυτός όμως χαλούσε από μόνος του.

Αυτό έγινε αρκετές φορές, ώσπου οι κάτοικοι κατάλαβαν ότι ο Άγιος ήθελε να αγναντεύει τη θάλασσα και σκόπιμα τον χαλούσε, γι αυτό τοποθέτησαν κάγκελα αντί για τοίχο. Ο ναός κτίστηκε από ντόπιους βοσκούς που δεν είχαν γνώσεις αρχιτεκτονικής. Γι αυτό είναι και ασύμμετρος. Για να τον κτίσουν έφερναν έτοιμες πέτρες από τα χαλάσματα των αρχαιοτήτων της Κάτω Πάφου. Στο βιβλίο "Ιστορία της εκκλησίας της Πάφου": ΚΓ. Μονη Αι Νικολούδιν Χλώρακας, του Ιωάννου Π. Τσικνόπουλλου, αναφέρονται τα εξής: «Πλησίον του Χωρίου Χλώρακα ευρίσκεται ο γοητευτικός πολύ μικρός Μοναστηριακός Ναός του Αγίου Νικολάου. Ίχνη Αγιογραφίας επί του βορείου τοίχου δικνείουν τον Άγιον Νικόλαον καί τόν βίον του... Περιουσία της Μονής κατά τ'ο 1805 ήσαν 15 σκαλες περιβόλια περίξ της εκκλησίας με δύο βρύσες καί δένδρα, καί εις την γήν των Πετριδιών, προς την Έμπαν, χωράφια σκάλες 500(= πεντακόσiai)»..

ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ - 1961

Διακόσια περίπου μετρά από τη θάλασσα στην τοποθεσία “Αλυκή”, εκεί όπου αποβιβάστηκε στις 10 Νοεμβρίου 1954 ο Αρχηγός Διγενής, η Ζήνα Κάνθηρ κατόπιν εισηγήσεως του Παπακώστα Λεωνίδα, ανήγειρε με δικές της δαπάνες, προς τιμήν του στρατιωτικού αρχηγού του Αγώνα το παρεκκλήσιον του Αγίου Γεωργίου.

Το παρεκκλήσι, που εικονογραφήθηκε αργότερα από τους Γεώργιο και Αλέξανδρο Κωνσταντινίδη με τη φροντίδα της Μητρόπολης Πάφου και τις δωρεές χριστιανών, αποτελεί σήμερα αναπόσπαστο τμήμα του όλου μνημειακού χώρου στην ακτή της Χλώρακας. Διαιωνίζει, μαζί με τα άλλα μνημειακά έργα, την ιστορική μνήμη και τονίζει τη θρησκευτική πίστη, που ενέπνεε τους αγωνιστές του 1955 και συμπορευόταν αχώριστη με την αγάπη προς την ελευθερία της πατρίδας.

ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Βασιλικού Ρυθμού, Χωρίς Τρούλο

Ο Γιώρκος του Λεωνή, κληρονόμησε από τους γονείς του Λεωνήν και Δεσποινούν, ένα κομμάτι πετρώδους γης, μια καυκάλλα που μέσα ήταν κτισμένο το εκκλησάκι του Αρχάγγελου Μιχαήλ. Πάνω στην καυκάλλα βλάσταιναν σχοιινιές και βελανιδιές, και ο Γιώρκος τα καλοκαίρια έστηνε πρόχειρες μάντρες για το κοπάδι του. Ο ίδιος για να προσέχει τα αιγοπρόβατα του από τις αλεπούδες και άλλους κινδύνους, τα βράδια κοιμόταν μέσα στο ξωκκλήσι. Με αυτό τον τρόπο καθώς ήταν και ένας πιστός της Χριστιανός, δέθηκε πολύ με τον Άγιο Αρχάγγελο, και τον είχε Άγιο του και προστάτη του.

Όταν μια φορά σηκώθηκε ανεμοστρόβιλος στη θάλασσα και αυτός με το γιο του μέσα σε στη βάρκα τους κινδύνεψαν, πίστεψε ότι συνέβη ένα θαύμα που τους έσωσε τη ζωή, οπότε σ αυτή την κρίση θρησκοληψίας, δώρισε το οικόπεδο με το εκκλησάκι στην εκκλησία της Χλώρακας, ώστε να μπορούν όλοι οι κάτοικοι να προσκυνούν και να ανάβουν το καντήλι στον θαυματουργό Άγιο.

Οι υπερήλικες του χωριού θυμούνται τα ερείπια του μεσαιωνικού ναού που ήταν, επίσης, μικρός, όπως και ο σημερινός. Μας ανέφεραν, επίσης, πως στα παλιά χρόνια γινόταν πανηγύρι στο προαύλιο του ναού και μαζευόταν σχεδόν ολόκληρο το χωριό. Λειτουργείται, συνήθως, δύο φορές το χρόνο, στις 6 Σεπτεμβρίου, μέρα του εν Χώ-ναις θαύματος του Αρχαγγέλου και 8 Νοεμβρίου, μέρα μνήμης του.

ΠΑΝΑΓΙΑ ΧΡΥΣΕΛΕΟΥΣΑ

Ο ναός της «Παναγίας της Χρυσελεούσας» ευρίσκεται στην κεντρική πλατεία της Χλώρακας, είναι Βυζαντινού ρυθμού, και κτίστηκε τον 13^ο αιώνα. Σ αυτήν υπάρχει η μοναδική ίσως εικονογραφία στον κόσμο που κατά τα παλαιά πρότυπα ο Χριστός βρίσκεται στον Ιορδάνη ποταμό εντελώς γυμνός, έχοντας λίγο διασταυρωμένα τα πόδια του με σκοπό να καλύψει το φύλο με ελαφριά στροφή.

Στην εκκλησία της Παναγίας της Χρυσελεούσης υπήρχε πάνω στο αρχαίο τέμπλο του εικονοστασίου η εικόνα της Παναγίας που είναι θαυματουργή και εξέχουσα απ όλες τις άλλες ως προς την τεχνοτροπία της και την καλλιτεχνική της αξία και που όταν κτίστηκε η μεγάλη εκκλησία της Παναγίας της Χρυσοαιματούσης, μεταφέρθηκε εκεί.

Κάποτε στα παλιά χρόνια μια ευσεβής και πλούσια οικογένεια είχε μια ίδια εικόνα στο τσιφλίκι τους, αλλά μια χρονιά συνέβηκε ένα θαύμα, πρώτα τον Αύγουστο στη γιορτή της Παναγίας και ξανά στις οκτώ Σεπτεμβρίου στα γενέθλια της, η εικόνα από μόνη της μεταφερόταν στην τοποθεσία που είναι σήμερα κτισμένη η τωρινή εκκλησία. Γι αυτό η

ευσεβής οικογένεια θεωρώντας ότι ήταν θέλημα της Αγίας, έκτισαν τη σημερινή εκκλησία και τοποθέτησαν το εικόνισμα στο εικονοστάσι βασιλεύουσα, ονόμασαν δε την εκκλησία Παναγία Χρυσελευούσα. Έμεινε η ιστορία να λέγεται για πολλούς αιώνες υστερότερα, και να τονίζεται ότι από κανέναν δεν έπρεπε να μετακινηθεί σε άλλο μέρος, αφού η Παναγία είχε επιθυμία να μένει εκεί. Είναι το εικόνισμα που υπάρχει σήμερα ιερό και θαυματουργό, πιστό αντίγραφο της πρωτότυπης που έχει εξαφανιστεί, ή καταστραφεί. Όλες οι επερχόμενες γενιές έως το 1928 σεβάστηκαν αυτόν το θρύλο, καμία φορά δεν μετακινήθηκε παρά έμενε εκεί στο ίδιο παλιό σαρακοφαγωμένο ξύλινο τέμπλο.

Το 1928 τέλειωσε το κτίσιμο της μεγάλης εκκλησίας της Παναγίας της Χρυσσαιματούσης, σκέφτηκαν κάποιοι χωριανοί με τους δυο παπάδες της Κοινότητας τους Παπάγιωρρη και Παπάκλεοβουλο, να μεταφέρουν το εικόνισμα στην καινούργια εκκλησία. Οργάνωσαν πομπή, παρευρισκομένου και τρίτου ιερέα από την Χλώρακα που εκτελούσε χρέη οικονόμου στην Μητρόπολη Πάφου τον Παπαχαρίδημο, και επίσης του μητροπολίτη Πάφου ο Ιάκωβου, και μετά από τρισάγιο, θέλησαν να μεταφέρουν το εικόνισμα. Με έκπληξη και φόβο, είδαν ότι κόλλησε και χωρίς να είναι στερεωμένη, δεν κουνιόταν από τη θέση της, οπότε με τις ευλογίες του μητροπολίτη ο ιερέας Παπάγιωρρης με ένα σκεπάρني ως μοχλό τα κατάφερε. Έως σήμερα στο τέμπλο πάνω που ήταν η εικόνα, αριστερά λείπει ένα κομμάτι λουλουδιού στόλισμα του τέμπλου που έσπασε από το σκεπάρني.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΧΡΥΣΟΑΙΜΑΤΟΥΣΑΣ

Επειδή η εκκλησία της Παναγίας της Χρυσελεούσας ήταν μικρή και δεν χωρούσε τον κόσμο κατά τις μεγάλες εορτές όπου όλοι οι πιστοί πήγαιναν να λειτουργηθούν, απεφάσισαν οι κάτοικοι της Χλώρακας να κτίσουν μια μεγαλύτερη δίπλα στην μικρή, στην ίδια πλατεία.

Το κτίσιμο ξεκίνησε το 1924 και κράτησε έως το 1928 και εγκαινιάστηκε από τον Μητροπολίτη Πάφου Ιάκωβο.

Ήταν μεγαλόπρεπη και θεόρατη κτισμένη με πελεκιτή πέτρα άριστης ποιότητας από τους καλύτερους πρωτομάστορους εκείνης της εποχής. Ήταν ο καθεδρικός ναός της Χλώρακας.

Για να κτιστεί χρειάστηκε να πουληθεί μεγάλο μέρος της εκκλησιαστικής περιουσίας που διέθετε, και για το κτίσιμο της χρησιμοποιήθηκε είδος καλής και ανθεκτικής ποιότητας πέτρας που λατομεύτηκε στη Χλώρακα, ένα από τα δύο καλύτερα είδη του τόπου και που όμοιο του επίσης χρησιμοποιήθηκε για να κτιστεί η περίφημη εκκλησία της Θεοσκέπαστης της Κάτω Πάφου.

Το 1953 με το μεγάλο σεισμό η στέγη της εκκλησίας κατέρρευσε με αποτέλεσμα για να αναστηλωθεί χρειάστηκαν αρκετά χρόνια. Με δωρεές πιστών και εράνους ανά την Κύπρο καθώς και με εθελοντές εργάτες και μαστόρους, κατάφεραν έως το 1959 να την ανοικοδομήσουν και να την τελειώσουν.

Γενικά η καινούργια εκκλησία αποδείχτηκε πολύ θαυματουργή, καθώς οι ντόπιοι κάτοικοι διηγούνται ιστορίες περί θαυμάτων που συνέβησαν κατά καιρούς.

Στην παλιά μικρή εκκλησία βρισκόταν το εικόνισμα της Παναγίας της Οδηγήτρας που ήταν θαυματουργή και είναι εξέχουσα απ όλες τις άλλες ως προς την τεχνοτροπία της και την καλλιτεχνική της αξία. Όταν γυναίκες είχαν πρόβλημα με αιμορραγίες, τις βοηθούσε να θεραπευτούν. Σήμερα το εικόνισμα ευρίσκεται τοποθετημένο στο τέμπλο της μεγάλης εκκλησίας η οποία έχει ονομαστεί Χρυσοαιματούσα εξ αιτίας της θαυματουργού εικόνας, δηλαδή παριστάνει τη Χρυσή Παναγία που θεραπεύει το αίμα (αιματούσα). Πίσω από το εικόνισμα ευρίσκεται κρεμασμένη μια κόκκινη κορδέλα την οποία οι πάσχουσες γυναίκες ανταλλάζουν με μια άλλη και την ζώνονται για τρεις ημέρες οπότε όσες πραγματικά πιστεύουν, θεραπεύονται.

Στα παλιά χρόνια υπήρχε ένας θρύλος που ήθελε το εικόνισμα της Παναγίας της Οδηγήτρας όταν το μετέφεραν αλλού, από μόνο του να επιστρέφει στο τέμπλο της Παναγίας της Χρυσελεούσης. Όταν τέλειωσε το κτίσιμο της Παναγίας της Χρυσοαιματούσης και οι κάτοικοι θέλησαν να το μεταφέρουν εκεί, αυτό δεν έφευγε από τη θέση του ως να ήταν κολλημένο. Και όταν ο ιερέας χρησιμοποίησε σκεπάρνι για να την ξεκολλήσει, για να τα καταφέρει έσπασε το σκαλιστό ξύλινο τέμπλο του ιερού που σ αυτό ήταν τοποθετημένο το εικόνισμα.

Λέγεται ότι η εκκλησία της Χρυσοαιματούσης δεν άντεξε στο σεισμό αν και ήταν καλά στερεωμένη, γιατί η Παναγία επιθυμούσε να επιστρέψει πίσω στην παλιά εκκλησία. Και όταν οι κάτοικοι την τοποθέτησαν σε πρόχειρη παράγκα μέχρι να τελειώσει η επαναοικοδόμηση, εν μέσω καλοκαιρίας, ένα βράδυ συνέβηκε μεγάλη κακοκαιρία με θύελλες και ανεμοστρόβιλους που κατά τη διάρκεια τους το εικόνισμα εξαφανίστηκε από την θέση του και βρέθηκε πάνω στο τέμπλο της παλιάς εκκλησίας.

Με το πέρας του κτισίματος της μεγάλης εκκλησίας και ύστερα από δεήσεις και προσευχές προς τη Παναγία, μετέφεραν το εικόνισμα της και παλιν, και έως σήμερα ευρίσκεται στο μεγάλο τέμπλο του ιερού του μεγάλου ναού της Παναγίας της Χρυσοαιματούσης.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, πολλά πράγματα και θάματα έχουν συμβεί και συνεχίζουν να συμβαίνουν, που οι πιστοί τα αποδίδουν στη θαυματουργή εικόνα.

ΑΓΙΟΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

Ο ναός του Αγίου Νεκταρίου ανήκει γεωγραφικά στην Έμπα, ενώ εκκλησιαστικά στη Χλώρακα. Ο ναός οικοδομήθηκε το 1985 και βρίσκεται μέσα σε κυβερνητική γη.

Το εκκλησάκι του Αγίου Νεκταρίου, που κτίστηκε αρχικά με δαπάνες της πρεσβυτέρας Ελλάδας Νικολαΐδου για να εξυπηρετεί τις ανάγκες των ενοίκων του ιδρύματος, εγκαινιάστηκε στις 25 Μαΐου 1986. Το 1996 έγινε επέκταση της εκκλησίας.

Ο ρυθμός του ναού είναι ο βασιλικός με τρούλο. Το τέμπλο είναι ξυλόγλυπτο και αποτελείται από 14 φορητές εικόνες και από μια στενότερη ζώνη από 14 μικρογραφίες.

Στο προαύλιο του ναού λειτουργεί από το 1998 ένα πολύ μικρό παρεκκλήσι που είναι αφιερωμένο στον Άγιο Εφραίμ.

ΜΕΡΙΚΗ ΧΛΩΡΙΔΑ

ΤΑ ΑΓΓΟΥΡΙΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Η Χλωρακα έχει το όνομα και τη φήμη ως ιστορικός τόπος παραγωγής αγγουριών ξακουστών ανά την Κύπρο και σε άλλες χώρες, ένεκα της προημότητας και του μεγέθους των, καθώς και για ευτράπελες ιστορίες συνδεδεμένες με τα αγγούρια.

Το αγγούρι είναι είδος λαχανικού που με αυτό εάν ασχοληθεί ένας Φυσιολόγος δεν θα μπορούσε να γράψει πάρα πολλά, διότι είναι ένα απλό ζαρζαβατικό με λίγη ιστορία. Εάν όμως κάποιος ιστορικός ασχοληθεί με τα αγγούρια της Χλώρακας, μπορεί να γράψει πολλές σελίδες.

Εγώ αποφάσισα να γράψω λίγη

ιστορία περί τούτου, ύστερα που μου εξητήθην με περισσή ευγένεια ώστε να μην μπορώ να αρνηθώ, από τον φίλιτο πρόεδρο του Ακρίτα Λουκά Γιουκκά. Δεν είναι σίγουρο υπό ποίαν ιδιότητα μου εξητήθην να γράψω περί τούτου, ως θα ξέρετε όλοι, ήμουν για δεκαετίες φθαρτέμπορος, ενώ τα τελευταία χρόνια ασχολήθηκα με την συγγραφή και την έκδοση της εφημερίδας της Χλώρακας. Κατά συνέπεια έχω επίγνωση του αντικειμένου, μπορώ ακόμα να περιγράψω περί αυτού, αφού ασχολούμαι με το γράψιμο.

Μια ερευνητική διατριβή, ή εργασία, ή έστω αναφορά περί του αντικειμένου τούτου, σίγουρα δεν είναι και πολύ ευχάριστη, παρ' όλα αυτά, αποφάσισα να αναπτύξω το θέμα, και έτσι νάμαι, να ιστορώ και να καταγράφω όλη την ιστορία του αγγουριού της Χλώρακας...

Στις αρχές του αιώνα οι κάτοικοι της κοινότητας ησχολούντο κυρίως με τη γεωργία. Υπήρχε εύφορο έδαφος κατάλληλο για παραγωγή του αγγουριού. Είχε γλυκύ κλίμα ως προς την καλλιέργεια του, υπήρχε μόνο ένα μειονέκτημα, το νερό ήταν λιγοστό. Έτσι οι κάτοικοι επιδίδονταν κυρίως στην καλλιέργεια σιτηρών. Στις πάνω περιοχές της κοινότητας όμως, που τα χωράφια ήταν φανοχώραφα και καυκάλλες, οι χωριανοί με πολλή κόπο τα επιχωμάτωναν με ξένα χώματα που κουβαλούσαν με γαϊδούρια από αλλού, έτσι που να γίνονται ιδανικοί τόποι για τέτοιες καλλιέργειες, εκεί λοιπόν, φύτευαν τις αγ-

γουριές. Έφερναν νερό από την Έμπα με αυλάκια, ένα δύσκολο εργαλείο το οποίο όμως επιχειρούσαν, έγινε έτσι η κοινότητα από τα πολύ παλιά χρόνια τόπος μεγάλης παραγωγής αγγουριών.

Τα αγγούρια της Χλώρακας έγιναν πασίγνωστα πρώτα ανά την Κύπρο και ύστερα ανά την Ευρώπη καθώς και άλλες χώρες, την δεκαετία του 1960 όταν οι πρωτοπόροι Χλωρακιώτες γεωργοί κατασκεύασαν τα γυάλινα θερμοκήπια καταφέροντας έτσι να παράξουν εν μέσω χειμώνος αγγούρια. Ήταν το είδος του μεγάλου αγγουριού της αυλακιάς. Μια φορά, την εποχή εκείνη πωλήθηκε στην αστρονομική τιμή των δυόμισι λιρών η οκά και το έγραψε πρωτοσέλιδα σαν κύρια είδηση με μεγάλα κόκκινα γράμματα η Παγκύπριας εμβέλειας και μεγάλης κυκλοφορίας εφημερίδα, «Τελευταία ωρα».

Τα αγγούρια της Χλώρακας τους παλαιότερους καιρούς ήταν μεγάλα σε μέγεθος, και στραβά.

Για τούτο τον λόγο, καθώς και δια της τσουχτερής των τιμής, αλλά κυριότερα από παλαιότερη φράση κάποιου παλιού ιερέως στα τέλη του 18ου αιώνα του Παπάσαββα, έμεινε η περιώνυμος φράση «αγγούρκα της Χλώρακας». Αυτή η φράση υποδηλώνει από τη μια, την απαξίωση από αυτόν που την δηλώνει στον άλλο που την απευθύνει, και από την άλλη, επειδή είναι τόσο ακριβά, η αξία τους ισούται με το να «κάτσει» κάποιος πάνω σε ένα στραβό και χοντρό αγγούρι της Χλώρακας.

Τα ίσια αγγούρια ήταν περισσότερο εμπορεύσιμα, έτσι για να επιτυγχάνουν τέτοια παραγωγή οι γεωργοί τσάπιζαν τις τάβλες, ώστε πάνω στο μαλακό χώμα να μεγαλώνουν και να αναπτύσσονται με τρόπο που να μην βρίσκουν αντίσταση σε σβώλους ή αλλα εμπόδια, και να καταλήγουν ίσια και ευθυγραμμισμένα.

Με την εξέλιξη και τα πειράματα των επιστημόνων του εξωτερικού, τα στραβά αγγούρια της Χλωρακας αντικατεστάθησαν με φυτά υβρίδια τα οποία παρήγαγαν μεγάλες ποσότητες, ήταν κρεμαστά και ίσια, ονομάστηκαν δέ αγγούρια τεμάχια, διότι επωλούντο συνήθως με το ένα. Αργότερα αντικατεστάθησαν και αυτά με τα σημερινά κοντά αγγουράκια τα οποία κυκλοφορούν στις αγορές, αλλά που η γεύση τους καμία σχέση έχει με την παλιά που ήταν σπουδαιότητα, και η μυρωδιά τους ωραιότητα.

Η παραγωγή του αγγουριού στη Χλωρακα μέχρι το 2000 ήταν κύρια ασχολία σχεδόν όλων των Χλωρακιωτων. Παρήγαγαν απεριόριστες ποσότητες, τόσες που δεν τις απορροφούσε η Κυπριακή αγορά, με αποτέλεσμα πολλοί έμποροι να ασχοληθούν με τις εξαγωγές, και να τα αποστέλλουν σε άλλες χώρες.

Όμως ο κυριότερος λόγος για την τόσο μεγάλη ανάπτυξη της φυτείας αυτής, ήταν όταν το 1960 μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, διορίζεται από τον Μακάριο ο εκ Χλώρακας Ανδρέας Αζίνας ως υφυπουργός Γεωργίας και Φυσικών Πόρων και λίγο αργότερα ως διοικητής του Συνεργατικού κινήματος, θέση από την οποία προωθεί τα συμφέροντα των Αγροτών σε μεγάλο βαθμό. Προωθεί κυρίως τις εξαγωγές γεωργικών προϊόντων, με αποτέλεσμα ήλοι οι κάτοικοι της Χλώρακας να ενθαρρυνθούν και να κατασκευάσουν υπερσύγχρονα θερμοκήπια, έτσι που όλη η κοινότητα να καταστεί ένα μεγάλο και απέραντο θερμοκήπιο παραγωγής αγγουριού. Βοηθεί με επιχορηγήσεις και δάνεια όλους τους γεωργούς να εγκαταστήσουν στα θερμοκήπια κλιματιστικές εγκαταστάσεις, εισάγει από το εξωτερικό καλύτερες ποικιλίες, και ναυλώνει φορτηγά αεροπλάνα για την εξαγωγή φθαρτών στο εξωτερικό.

Με αυτό τον τρόπο η φήμη των αγγουριών της Χλώρακας έφτασε σε όλη την Ευρώπη.

Όταν το 1971 η φημισμένη ηθοποιός Ράκελ Γουέλς επισκέφτηκε την Κύπρο για το γύρισμα της ταινίας του σκηνοθέτη Γ. Κοσμάτου, «Πολυαγαπημένη» στο χωριό Κάρμι, σε ερωτήσεις δημοσιογράφων ρωτήθηκε πρώτα η γνώμη της για τον Μακάριο, αυτή απάντησε ότι ήταν ένας θερμός μεσογειακός άνθρωπος και άξιος ηγέτης της πατρίδας του. Σε δεύτερη ερώτηση «τι άλλο σας άρεσε στην Κύπρο, αυτή απάντησε “ The best and more tasteful cucumbers of Chlorakas”, δηλαδή, τα εύγεστα και μυρωδάτα αγγούρια της Χλώρακας.

Σήμερα η Χλώρακα έχει το όνομα, αλλά δεν έχει τη χάρη. Δυστυχώς στη δεκαετία του 2000 – 2010, ύστερα από την απότομη αύξηση της τιμής της γης λόγω του οικοδομικού οργανισμού, η γη έχει πουληθεί, ή έχει κτιστεί με σπίτια και μπετόν, με αποτέλεσμα να παύσει αυτή η φημισμένη και ξακουστή παραγωγή του αγγουριού της Χλώρακας...

ΚΡΙΝΑ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

Στην παραλία του Κοτσιά, ολόλευκο, μοναχικό, το συνατάς στο περπάτημα σου λίγο πιο πάνω από εκεί που σκάει το κύμα. Είναι το Κρίνο της θάλασσας που στην ακτή μοναχικό, μέσα στον ζεστό Αύγουστο προβάλλει από την καυτή και στεγνή άμμο, δυνατό και ανθεκτικό, όμορφο μοναδικό, ένα δώρο του γιαλού.

Είναι ο κρίνος της άμμου, ο ανθός του γιαλού που μοιάζει ως ένα ταπεινό Χαίρε της φύσης ανάμεσα στην κάψα του καλοκαιριού.

Η παραθαλάσσια περιοχή Κοτσιας είναι ένας μεγάλος κόλπος με σκεπασμένη την μακριά παραλία από τόνους πεντακάθαρου άμμου που ξεβράζει συνεχώς η θάλασσα. Είναι θάλασσα που επηρεάζεται από δυνατά και αντίθετα ρεύματα που συγκρούονται και ανακυκλώνονται δημιουργώντας κόντρα αντίθετα κύματα με αποτέλεσμα να ξεβράζει αμέτρητους τόνους άμμου στην παραλία. Στη παλιά λαϊκή Κυπριακή γλώσσα οι κάτοικοι όταν ήθελαν να πουν ότι ο Θεός στέλλει αγαθά, χρησιμοποιούσαν τη λέξη «Κοτσιά ο Θεός». Η λέξη κοτσιώ σημαίνει σπέρνω και από το ρήμα κοτσιώ, έμεινε στην περιοχή το τοπωνύμιο «Κοτσιάς», θέλοντας έτσι οι ντόπιοι να πουν ότι αυτή η περιοχή κοτσιά άμμο. Έλεγαν ακόμη ότι άμα είχε πολλή τρικυμία αλλά δεν έβγαζε αμμο, ήταν γιατί τα δυνατά ρεύματα την παρέσερναν στα βαθιά. Όταν αυτό συνέβαινε, στα μέρη της παραλίας που έσκαγαν τα κύματα αντί άμμου έμεναν σωροί από πέτρες. Από τη δύναμη των κυμάτων, όταν οι πέτρες χτυπώντας αναμεταξύ τους,

παρήγαγαν ένα δυνατό πέτρινο ήχο που ακουγόταν μέχρι το χωριό, οι παλιοί κάτοικοι έλεγαν ότι ήταν σημάδι για επερχόμενες καλοκαιρίες

Η παραλία του «Κοτσιά» είναι ιδανικός τόπος για λουόμενους όταν δεν υπάρχουν τρικυμίες, αλλά υπάρχει κίνδυνος όταν υπάρχουν ρεύματα, γιατί εύκολα παρασύρουν τους απρόσεκτους και πολλές φορές υπήρξαν περιστατικά πνιγμών.

Πάνω σ αυτή την κατάλευκη αμμουδιά, βλαστώνει το κρίνο του γιαλού, ένα πανέμορφο και μοσχομύριστο λουλούδι που είναι είδος ενδημικό. Που το συναντούμε μόνο στη περιοχή «Κοτσιάς» ανάμεσα Χλώρακας Λέμπας και Κισσόνεργας, και ύστερα το ξαναβρίσκουμε στον Ακάμα και στον Πύργο Τυλληρίας. Είναι το άνθος του γιαλού, το κρίνο της θάλασσας που αν δεν καταστραφεί από τον άνθρωπο, μπορεί να ξαναβλαστήσει τον επόμενο χρόνο.

Θεωρείται προστατευόμενο είδος, και λόγω της περιορισμένης εμφάνισής του, απαραίτητα προέχει η προστασία του . Είναι ένα απο τα σπάνια φυτά, και είναι ένα καλλωπιστικό στολίδι της φύσης. Χαρακτηριστικό του είναι η δυνατή και γλυκιά μυρωδιά. Φυτρώνει σε αμμώδεις παραλίες και σε αμμόλοφους, ακόμα και σε μακρινή απόσταση από τη θάλασσα. Ανθίζει ανάμεσα στον Αύγουστο και τον Οκτώβρη. Άνθος και φύλλα εμφανίζονται μέσα από την καυτή άμμο. Τα άνθη του μισανοίγουν πριν δύσει ο ήλιος για να φτάσουν στο ζενίθ του ανοίγματος όσο η νύχτα προχωρεί. Τα φύλλα του είναι σαρκώδη, γκριζοπράσινα και σε σχήμα λουρίδας, ενώ οι καρποί του είναι μεγάλοι, σε σχήμα βολβού. Όταν οι καρποί ωριμάσουν, πετάγονται απο μέσα τους κατάμαυροι σαν κάρβουνα σπόροι, μεγάλοι, πολυγωνικοί και μαλακοί. Καθένας τους κρύβει στο κέντρο του ένα μικρό βολβό που είναι ο πραγματικός σπόρος. Αυτός θα θαφτεί στην άμμο και θα μεγαλώνει, ψάχνοντας όλο και πιο βαθιά να βρει υγρασία για να ζήσει. Όσοι επιζήσουν μετά 4-5 χρόνια θα καταφέρουν να ανθίσουν και να συνεχίσουν τον κύκλο της ζωής τους.

Έχει παραισθητικές ιδιότητες. Ο βολβός του είναι είδος κρεμμυδιού, χρησιμοποιείται ως αντίδοτο σε δηλητηριάσεις και σε μαγιές. Χρησιμοποιείται ως τονωτικό και ειδικά του καρδιακού και νευρικού συστήματος, είναι ακόμα αντιβακτηριδιακό, αντιμυκητιακό, αντιφλεγμονώδες, αντιπαρασιτικό και πολλά συστατικά έχουν ανιχνευθεί σε αυτό με αντιβιοτική δράση σε πολλές ασθένειες όπως το Αλτσχάιμερ, αλλά και σαν τονωτικό της μνήμης, έχει επίσης χρησιμοποιηθεί ως σπηπτικό μαλακτικό αλλά και για παθήσεις των νεφρών.

ΑΘΑΝΑΤΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΛΙΕΣ

Ο μύθος λέει πως ο Αθάνατος ήταν ένας ήρωας που όταν ήταν μικρό παιδί, οι Μοίρες είπαν στη μάνα του πως το παιδί της θα πέθαινε, αν ο δαυλός που έκαιγε πάνω στην εστία της, καιγόταν ολόκληρος. Αμέσως η μάνα έσβησε το δαυλό και τον έκρυψε μέσα στην κουφάλα μιας αιωνόβιας βελανιδιάς, ώστε να μην τον δει ποτέ ανθρώπου μάτι να τον ανάψει και να τον κάψει.

Όταν τα χρόνια πέρασαν και ο Αθάνατος έγινε ξακουστός ήρωας, μια βαρुχειμωνιά ένας κεραυνός έκαψε την βελανιδιά, και κάηκε ο δαυλός, πέθανε και το παλληκάρι.

Η μάνα του παλληκαριού απαρηγόρητα έκλεγε για το χαμό του μέρες και νύχτες πολλές, ώσπου ο Δίας τη λυπήθηκε και μετέτρεψε τον αγαπητόν υιόν της σε πανέμορφα αθάνατα λουλούδια που ποτέ να μην ξεραίνουν, και παντοτινά να την συντροφεύουν.

Τα αθάνατα ή αμάραντα είναι πολυετή αειθαλή φυτά με ανθοφόρους βλαστούς χωρίς πτερύγια που αναπτύσσονται από ξυλώδες ρίζωμα. Είναι φυτά που τα συναντάμε την άνοιξη σε παραθαλάσσιες περιοχές που στη Κυπριακή ορολογία ονομάζονται αθάνατα. Τα συναντάμε σπαρμένα στις άγονες βραχώδεις παραλίες, ακόμα και πάνω στην άμμο.

Τα σέπαλα των ανθέων έχουν μωβ χρώμα που παραμένει αναλλοίωτο για πολύ καιρό έστω και αν έχουν αποξηρανθεί, και αυτός είναι ο λόγος που ονομάζονται αθάνατα ή και αμάραντα. Είναι ιδιαίτερα δημοφιλή ως λουλούδια, γι αυτό χρησιμοποιούνται συχνά για αποξηραμένες συνθέσεις, ενώ οι παλαιότεροι κάτοικοι τα χρησιμοποιούσαν για το στόλισμα του επιτάφιου του Χριστού.

Τα τρυφερά φύλλα των φυτών έχουν όξινη γεύση και οι παλαιοί τα μαγείρευαν όταν ήθελαν να φτιάξουν φαγητά με όξινες γεύσεις.

ΚΥΡΤΑΜΑ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΛΙΕΣ

Σύμφωνα με τη μυθολογία όταν ο Δίας θύμωσε με τον Προμηθέα που είχε το θράσος να του προσφέρει ένα πιάτο γεμάτο κόκαλα με λίπος αντί για ένα καλό κομμάτι κρέας, του αφαίρεσε τα προνόμια της φωτιάς από τη Γη τιμωρώντας έτσι τους ανθρώπους πολύ σκληρά.

Ο Προμηθέας όμως που αγαπούσε τους ανθρώπους, με πονηριά κατόρθωσε να κλέψει τη φωτιά και να την κρύψει στο εσωτερικό μιας σχισμής ενός κύρταμου, και αργότερα να τη δώσει πίσω στην ανθρωπότητα. Για τις ενέργειές του τιμωρήθηκε αυστηρά από το Δία, ο οποίος τον έδεσε σε ένα βράχο, ενώ ένας αετός έτρωγε το συκώτι του κάθε μέρα. Στη χλώρακα τα Κύρταμα τα συναντάμε στις παραθαλάσσιες περιοχές από τα Ροδαφινια, στο Δημμα, έως και τον Πηλό. Τα γνωρίζωμεν αμέσως από το ασπροπράσινο χρώμα των φύλλων τους που είναι λεία και σαρκώδη. Με ευχάριστο άρωμα, φίνο, απολαυστικό στον ουρανίσκο και με γεύση αλμυρή. Είναι απλωμένα πυκνωμένα και κατάσπαρτα αυτοφυημένα στις πετρώδεις παραλίες μέσα στις σχισμές των βράχων, δημιουργώντας όμοια λιβάδια με σπαρτά βλαστημένα που σχηματίζουν πράσινες τις ακτές της Χλώρακας.

Είναι μικρό πολυετές παχύφυλλο φυτό με φύλλα και βλαστούς που είναι παχείς και λείοι. Τα άνθη του κιτρινοπράσινα βγαίνουν το καλοκαίρι και σχηματίζουν σκιάδιο. Οι σπόροι του έχουν μεγάλη ομοιότητα με το κριθάρι, γι' αυτό οι αρχαίοι Έλληνες το ονόμαζαν «κρίθμον». Στη βοτανοθεραπεία, από τα χρόνια του Ιπποκράτη μέχρι τις μέρες μας, χρησιμοποιείται ως θεραπευτικό για ηπατικές, εντερικές και νεφρικές δυσλειτουργίες.

Στις μεγάλες αμμώδεις εκτάσεις, και στις κοιλότητες των απόκρημνων βράχων της Χλωρακας, φύεται αυτό το φυτό, που έχει σαρκώδη, λεία και επιμήκη φύλλα, και το οποίο θεωρήθηκε από την αρχαιότητα ήδος εξαιρετικά διεγερτικών της ορέξεως. Είναι φυτό γνωστό από την αρχαιότητα για τις θεραπευτικές του ιδιότητες, αλλά και ως έδεσμα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Ο Διοσκουρίδης και ο Πλίνιος είχαν σε μεγάλη εκτίμηση το κρίταμο. Στη βοτανοθεραπεία, από τα χρόνια του Ιπποκράτη μέχρι τις μέρες μας, χρησιμοποιείται ως θεραπευτικό για ηπατικές, εντερικές και νεφρικές δυσλειτουργίες. Στη φαρμακευτική χρησιμοποιείται ως ορεκτικό, διουρητικό, καθαριστικό του αίματος και ευεργετικό στο συκώτι.

Η περιγραφή του Διοσκουρίδη είναι πολύ χαρακτηριστική:

"θαμνώδες βοτάνιον, που απλώνεται σε πλάτος και έχει ύψος ενός πήχυ. Φυτρώνει σε παραθαλάσσιους τόπους και έχει πολύ σιλπνά φύλλα και υπόλευκα, σαν της γλιστρίδας, πιο πλατιά και πιο επιμήκη με αλμυρή γεύση... λαχανεύεται εφθόντε και ωμόν εσθιόμενον και ταριχεύεται εν άλμη"

ΤΡΙΒΟΛΙ ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΣΕΞ

Χρησιμοποιείται για τις αντικαταθλιπτικές, αφροδισιακές και τονωτικές του ιδιότητες, αλλά κυρίως για τη συμβολή του στην ενεργοποίηση της τεστοστερόνης.

Το φυτό τριβόλι το βρίσκουμε εύκολα και σε μεγάλη ποσότητα. Βλαστάνει παντού και μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε για προληπτικούς είτε για θεραπευτικούς σκοπούς. Είναι το κύριο φυτικό συστατικό για την παραγωγή του Βιάγκρα και είναι διάσπαρτο στην Κυπριακή φύση, σε όλα τα χωράφια, ακόμα και στις αυλές των σπιτιών.

Η προετοιμασία του ως θεραπευτικού ροφήματος είναι πολύ εύκολη και φτηνή επίλυση του προβλήματος του σεξουαλισμού, χωρίς παρενέργειες. Τα τριβόλια ανθίζουν κάθε χρόνο από τον Μάη μέχρι τον Οκτώβρη. Φέρουν άνθη μικρά κίτρινα, που βρίσκονται στη βάση των ακραίων φύλλων τους. Ο καρπός τους είναι στρογγυλός, επίπεδος και αποτελείται από 5 σπόρους. Ο κάθε σπόρος φέρει τρία άνισα σκληρά αγκάθια, αυτά που προσδιορίζουν και το όνομά του, τρίλοβος, ενώ το δεύτερο προσδιορίζει τη συνήθεια του φυτού-βοτάνου να απλώνει στη γη δημιουργώντας εκεί που βλασταίνει έναν μικρό χορτοτάπητα.

Οι άνθρωποι περπατώντας ξυπόλυτοι στους αγρούς πολλές φορές, είχαν την άσχημη εμπειρία να πατήσουν τους σπόρους αυτούς. Ο πόνος ήταν τόσο οξύς, που τους ανάγκαζε να χοροπηδούν στο ένα πόδι, έτσι που έμεινε η παροιμιακή φράση ετριολίστηκε.

Τρία φλιτζανάκια την ημέρα, τα προβλήματα κάνουν πέρα.

Το βοτάνι μαζεύεται χωρίς τις ρίζες του, σε πλήρη άνθιση, μαζί με τους σπόρους του, οι οποίοι έχουν πιο έντονες ιδιότητες.

Καθαρίζεται από τις σκόνες, τοποθετείται σε μια κατσαρόλα και καλύπτεται με νερό. Πρέπει να βράσει μέχρις ότου μείνει πιο λίγο από το μισό το αρχικό νερό. Το εκχύλισμα σουρώνεται και φυλάσσεται στο ψυγείο μέχρι μία εβδομάδα. Η δοσολογία είναι τρία φλιτζανάκια του καφέ την ημέρα, το τελευταίο το βράδυ πριν από τον ύπνο.

Το ρόφημα επιδρά στους άνδρες αυξάνοντας την ανδρική ορμόνη τεστοστερόνη, βοηθά στη σπερματογένεση αυξάνοντας τον αριθμό και την κινητικότητα των σπερματοζωαρίων, αυξάνει τη σεξουαλική διάθεση. Στις γυναίκες τονώνει την σεξουαλική διάθεση και βοηθά να ξεπεραστούν τα διάφορα ψυχοσωματικά προβλήματα, που συνοδεύουν την εμμηνόπαυση όπως: αϋπνία, υπερένταση, απάθεια, υπερευαίσθησία και υπεραιμία. Το ίδιο βοηθά, σε περιπτώσεις που παρουσιάζονται τα προβλήματα αυτά σε πρόωρη αφαίρεση των μητρικών.

KANNABH

Όσοι γεννήθηκαν στη Χλώρακα πριν το 1955, αλλά και αλλού, ενθυμούνται καθώς και λεπτομερώς τις απέραντες εκτάσεις από κάνναβη που εφύοντο σε όλους τους αγρούς της Κοινοότητας. Ήταν μια από τις κύριες πηγές εισοδημάτων των κατοίκων, και όλοι ασχολούνταν με την καλλιέργεια της. Από διήγηση του Κώστα Λιασιδή ηλικίας 84 ετών, καταγράφουμε τα εξής:

Η κάνναβη ένα θαμνώδες φυτό με οδοντωτά φύλλα και ραβδωτά στελέχη που διακρίνεται για τη μεγάλη ικανότητα προσαρμογής σε διαφορετικές κλιματολογικές συνθήκες, βλαστάνει εύκολα, πολλές φορές αυτοφύεται, και δεν χρειάζεται άλλη φροντίδα εκτός από το πότισμα, επίσης δεν αφήνει ζιζανιοκτόνα να βλαστήσουν στις ρίζες της. Ο ξυλώδης κορμός του αποτελείται από λεπτές στερεές ίνες, ενώ στη μεση είναι κούφιος, και όταν ξεραθεί ενε μαλακός και ελαφρύς.

Η διαδικασία καλλιέργειας της άρχιζε τον μήνα Απρίλιο με τη πλημμύριση των χωραφιών με νερό, και όταν εγιωρκούσε (γινόταν αφράτο και στεγνό αλλά δροσερό από νερό), το όργωναν, το σαράκλιζαν (με ειδικό βαρετό ξύλο που το έσερναν βόδια, το ισοπέδωναν), και κατασκεύαζαν λασάνια (μικρές περιοχές τεσσάρων τετρ. μέτρων περριπου που στις άκριες το χώμα ήταν ανασηκωμένο ώστε να κολυμπώνει μέσα το νερό), και ακολούθως έσπερναν το κανναβούρι και το πότιζαν κάθε οκτώ μέρες πλημμυρίζοντας τα λασάνια με νερό.

Στους δυο μήνες περριπου έπαιρνε το ύψος του και άνθιζε δημιουργώντας φούντες άλλες αρσενικές και άλλες θηλυκές, από τις οποίες όταν ωρίμαζαν γινόταν το κανναβούρι.

Μέσα στο κατακαλόκαιρο κατά τον μηνά Αύγουστο ήταν ώριμο πλέον για εκρίζωση. Οι ρίζες του ήταν μικρές και επιτόπιες, έτσι που ξεριζωνόταν εύκολα. Τα έδεναν σε λεπτά δεμάτια και τα τοποθετούσαν όρθια σε σχήμα τεράστιας πυραμίδας, μια τεράστια σωρό την οποία ονόμαζαν «σκουλιά», ώστε να μαραθούν και να ξεραθούν εντελώς από τον ήλιο. Ύστερα τα αντίνασσαν, δηλαδή τα χτυπούσαν πανω σε κανναβάτσους που άπλωναν στο εδαφος, ώστε να αποκολληθεί το κανναβούρι από τις φούντες και να το μαζέψουν. Μ αυτό τον τρόπο απογυμνώνονταν οι κορμοί των κανναβιών από κανναβούρι και

φύλλα, τους οποίους μούλιαζαν μέσα σε λίμνες με νερό για 15 μέρες περίπου, ώστε ο ξυλώδης ξερός από τον ήλιο κορμός των φυτών, να μαλακώσει και να γίνει ευλύγιστος και να μὴν σπάζει. Ακολούθως τους ξέπλυναν τρίβοντας τους καλά ώσπου να φύγει η μούχλα του νερού από την φλούδα και να ξασπρίσουν, και ακολούθως τους άπλωναν ένα ένα δεμάτι στον ήλιο για να στεγνώσουν. Την άλλη μέρα έλυναν τα δεμάτια και τα τοποθετούσαν στη «μελιτσία» και τα κοπανούσαν ώσπου να διαχωριστούν οι ίνες, τις οποίες και αποθήκευαν σε σακούλες έτοιμες ως εμπόρευμα προς πώληση. Μεγάλοι χοντρέμποροι που αγόραζαν τα μεταποιημένα σε ίνες καννάβια, ήταν ο Κωνσταντής Πενταράς που τα μεταπώλούσε στη Λεμεσό και τη Λευκωσία, επίσης υπήρχε μια βιοτεχνία στη Μεσόγη που ασχολείτο με την κατασκευή σχοινιών και φορτωμάτων, που και αυτός προμηθευόταν την πρώτη υλη από τους Χλωρακιώτες παραγωγούς. Οι Γεωργοπαραγωγοί κανναβιού όταν για τις ανάγκες τους για τα ζώα τους, έκαμαν οι ίδιοι τη διαδικασία της κατασκευής σχοινιού, απαιτούσε ιδιαίτερο κόπο. Ο ξυλώδης κορμός του φυτού το κανναβόξυλο, έπρεπε να χτυπηθεί με τις «μελιτσιές» που ήταν ξύλινα εργαλεία, ώστε να σπάσει εντελώς. Με τις «μελιτσιές» γινόταν εφικτός ο διαχωρισμός του ξύλου από τα αποξηραμένα φυτά, εκ των οποίων ο κορμός διαχωριζόταν σε ίνες και η φλούδα φυλαγόταν για προσάναμμα της φωτιάς. Έπειτα σειρά έπαιρνε η επεξεργασία των ινών με τη βοήθεια της «ανέμης» και του «δουλαπιού», που ήταν ξύλινα εργαλεία. Μετά την επεξεργασία των ινών, τα σχοινιά ήταν έτοιμα. Από την κάνναβη παράγεται η μαριχουάνα, το χασίς και το χασισέλαιο. Η μαριχουάνα είναι φύλλα μαζί με ανθό κάνναβης που ονομάζεται φούντα και περιέχει ύλη καννάβεως. Το πιο δυνατό ναρκωτικό είναι μέσα στα φύλλα, τον κορμό και το άνθισμα. Αφού λιώσουν και στεγνώσουν, γίνονται ξερή φυτική ύλη που περιέχει μείγμα φύλλων μαζί με το άνθισμα και τα μικρά κλαράκια του φυτού. Το χασίς περιέχει τα ίδια υλικά αλλά υπάρχει συσκευασία με κολλητική ύλη μέσα. Τα βγάζουν, τα περνούν από φούρνους, κάνουν διάφορα παρασκευάσματα και αφού τα συμπιέσουν γίνονται στερεά όπως την πέτρα. Το χασισέλαιο βγαίνει μετά τη διεργασία του χασίς. Κάποιοι λαοί θεώρησαν τη κάνναβη δώρο Θεού και τρόπο επικοινωνίας μαζί του.

Εκτός από τις θεραπευτικές της ιδιότητες και τις άλλες χρήσεις, έχει και αποτελέσματα στον ψυχισμό του ανθρώπου γι αυτό η ψυχοενεργή ουσία της κατατάχτηκε στις ναρκωτικές ουσίες.

Κάποιοι επιστήμονες ισχυρίζονται ότι δεν είναι ναρκωτικό ως τα κλασικώς παραδεδεγμένα, δεν είναι διεγερτικό, καταπραυντικό, ηρε-

μιστικό, ναρκωτικό, παραισθησιογόνο, ή ψευδαισθησιογόνο. Η λέξη ευφορικών ίσως προσεγγίζει περισσότερο.

Παρ όλη τη συσσωρευμένη λαϊκή σοφία, η δράση που υποτίθεται ότι έχει η κάνναβη είναι παράδοξη. Οι ασκητές Σαντού στην Ινδία την χρησιμοποιούν παραδοσιακά για να εξευμενίζουν τα ζώδια ένστικτα, να ελαττώνουν τη λίμπιντο και τη σεξουαλική ενόρμηση. Και ενώ στην Ινδία χρησιμοποιείται για υποβοήθημα στην αυτοσυγκέντρωση ή για διαύγεια στη σκέψη, στις δυτικές χώρες πιστεύεται ότι διαταράσσει την μνήμη και την σκέψη.

Κάποιος που ήταν ποιητής και χασισοπότης, ο Charles Baudelaire το 1858 έγραψε για το χασίς:

"Οι αμήντοι που έχουν την περιέργεια να γνωρίσουν τις εξαιρετικές της απολαύσεις, θα πρέπει να ξέρουν ότι δεν θα βρουν στο χασίς τίποτα το θαυμαστό, απολύτως τίποτα, παρά μόνο το φυσικό σε υπερβολή. Ο εγκέφαλος και ο οργανισμός, όπου επενεργεί το χασίς, δε θα δώσουν παρά μονάχα τα κανονικά τους φαινόμενα, τα ατομικά, επαυξημένα είναι αλήθεια σε αριθμό και ενέργεια, αλλά σύμφωνα πάντα με την προέλευση τους. Ο άνθρωπος δε θα διαφύγει απ τη μοίρα της φυσικής και ηθικής ιδιοσυγκρασίας του. Το χασίς θα είναι για τις ιδιαίτερες εντυπώσεις και σκέψεις του ανθρώπου, ένας μεγεθυντικός καθρέφτης, αλλά καθρέφτης."

Για την καλλιέργεια της κάνναβης δεν απαιτούνται λιπάσματα, φυτοφάρμακα, ή καλά χωράφια διότι είναι αγριόχορτο και φύεται παντού στον πλανήτη, ενώ οι θεραπευτικές της ιδιότητες είναι σπουδαίες αφού είναι αντικαρκινικές και ενισχύουν το ανοσοποιητικό σύστημα.

Έως την δεκαετία του 1960, στη περιοχή της Πάφου στις χαμηλές περιοχές, οι κάτοικοι ασχολούνταν συστηματικά με την καλλιέργεια της κάνναβης ως πηγή εισοδήματος, διότι πριν την απαγόρευση της καλλιέργειας της, είχε τεράστια ζήτηση στο εμπόριο, αφού από αυτήν παράγεται φτηνό καλό ανθεκτικό χαρτί, πολύ καλής ποιότητας υφάσματα, βιομάζα για την παραγωγή μεθανίου και μεθανόλης, καπνός και λεπτεπίλεπτα λινά έως πανιά για τέντες και σχοινιά.

ΜΑΝΔΡΑΓΟΡΑΣ Ο ΜΟΥΣΚΟΣ

Στη Χλώρακα το ονόμαζαν Μούσκο ή Αρκάδρωπο. Μούσκο το ονόμαζαν διότι όταν ο καρπός του ωρίμαζε, είχε μια ωραία μυρωδιά. Αρκάδρωπο το ονόμαζαν διότι οι ρίζες του έμοιαζαν με αγριάνθρωπο. Είναι ένα επικίνδυνο φυτό με τους παράξενους θρύλους και τις απίστευτες παραδόσεις

Ο Μανδραγόρας είναι φυτό με μεγάλα φύλλα και ρίζα διχαλωτή που μοιάζει με ανοιχτά πόδια ανθρώπου που στέκεται όρθιος.

Ο θρύλος μιλάει για αυτοκιμωρία κάποιου που ερωτεύτηκε μια νεράιδα και όταν αυτή έχασε την ζωή της θέλησε να την ακολουθήσει και ζήτησε και τον έθαψαν όρθιο δίπλα της και όταν κάποιος δοκίμαζε να τον ξεριζώσει, ο θορυβος που έκανε ήταν υπόκοφος μέχρι εκκοφαντικός σαν μια στριγκλιά που σκότωνε ή τρέλαινε αυτόν που το προσπαθούσε.

Η διχαλωτή ρίζα του παρομοιάζονταν με ανθρώπινο σώμα και πίστευαν ότι είχε δυνάμεις από τα σκοτεινά πνεύματα της γης. Για να ξεριζώσουν το μανδραγόρα έπρεπε να το κάνουν μόνο μεσάνυχτα και μετά από απαραίτητες προσευχές και τελετουργίες. Κάποιος ζωγράφιζε τρεις κύκλους γύρω από το φυτό με ένα μυτερό κλαδί ιτιάς και μετά έδεναν ένα μαύρο σκύλο στο φυτό με ένα σπάγκο ώστε τοιουτοτρόπως να ξεριζωθεί χωρίς ανθρώπινα χέρια να έρθουν σε επαφή με το φυτό.

Το μανδραγόρα περιέβαλαν με μυστηριώδεις υπερφυσικές δυνάμεις που ήταν πιστευτές σε αυτούς που πίστευαν στις δεισιδαιμονίες. Οι παλιοί μάγιστρο το χρησιμοποιούσαν σαν αφροδισιακό και γονιμοποιητικό, και διέδιδαν ότι δεν έπρεπε να το πλησιάσει κανείς, γιατί θα κυριευτεί από δαίμονες, και ότι μπορούσε να μαζευτεί μόνο τα μεσάνυχτα στη χάση του Φεγγαριού με παρουσία σκύλου για να μην πλησιάζουν τα δαιμόνια.

Σε μεγάλες ποσότητες δρα στο κεντρικό νευρικό σύστημα με πρώτο σύμπτωμα την απώλεια όρασης, ακολουθεί παραλήρημα, καταστολή και τελικά ο θάνατος.

Από το φυτό αυτό κατασκευάζονται υπνωτικά φάρμακα.

Κατά τον μεσαίωνα το χρησιμοποιούσαν σαν ηρεμιστικό για τους μελλοθάνατους με σταύρωση.

Τα φύλλα του είναι ωφέλιμα για τις φλεγμονές των ματιών και των ελκών. Η ρίζα του παύει τους πόνους των αρθρώσεων. Όσοι πρόκειται να ακρωτηριασθούν ή να καούν λαμβάνουν μανδραγορίτη οίνο και δεν θα πονούν την ώρα της επέμβασης.

Τα άνθη παράγουν ένα σφαιρικό λείο καρπό σαν μικρό μήλο που γίνεται κίτρινος όταν ωριμάσει. Η σάρκα του καρπού είναι γεμάτη και έχει ένα δυνατό άρωμα σαν του μήλου.

Αναφέρεται ότι οι Αρχαίοι από τη ρίζα του παρασκεύαζαν φίλτρα ερωτικά και γι αυτό η Αφροδίτη λεγόταν και Μανδραγορίτις. Επίσης όποιος χρησιμοποιούσε τα οφέλη του φυτού, εκτός της σεξουαλικής ικανότητας, είχε προστασία από δηλητηριάσεις και κακώσεις, επίσης αποκτούσε πλούτο υγεία και μακροζωία. Οι αρχαίοι Έλληνες το ονόμαζαν «μήλο του έρωτα», οι Άραβες «μήλο του διαβόλου», και οι Εβραίοι το αποκαλούσαν «τα μήλα της αγάπης».

Την ερωτική και μαγική ιδιότητα λέγεται την απέκτησε από την μάγισσα Κίρκη ότι από αυτό το υγρό έδωσε στους άνδρες του Οδυσσέα και τους μεταμόρφωσε.

Άλλες παραδόσεις πιστεύουν ότι γιατρεύει τις στειρές γυναίκες!

Ακόμα από την εποχή της βίβλου στην Γένεση υπάρχουν αναφορές για την χρήση του Μανδραγόρα σαν αφροδισιακό και σαν βοτάνι για τεκνοποιία. Η Ραχήλ απελπισμένη που δεν έκανε παιδιά με τον Ιακώβ κατέφυγε στον μανδραγόρα για να γεννήσει τον Ιωσήφ.

Στο μεσαίωνα το φυτό το έλεγαν επίσης “μήλο του σατανά” και πίστευαν ότι προκαλούσε τρέλα. Πίστευαν ότι κάτω από τα δέντρα που γίνονταν απαγχονισμοί φύτευνε μανδραγόρας από το σπέρμα των κρεμασμένων.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Έως σήμερα διατηρούμε ήθη και έθιμα που κρατάνε από βάθος χρόνου, τα οποία διαδόθηκαν από γενιά σε γενιά. Είναι έθιμα συνδεδεμένα με την θρησκεία μας, και τις παραδόσεις μας και καταδεικνύουν τη διαβίωση και τον πολιτισμό των προγόνων μας.

ΝΕΚΡΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

(Μερικές πληροφορίες από το βιβλίο «Κυπριακή λαογραφία» του Ξενοφώντα Π. Φαρμακίδη)

Ο θάνατος είναι η μεγάλη αλήθεια της ζωής. Ο άνθρωπος στάθηκε πάντα μπροστά σ' αυτό το σημαντικό γεγονός με δέος και μόνο άνθρωποι βαθιά θρησκευόμενοι ή άνθρωποι με φιλοσοφικές τάσεις μπόρεσαν να συμφιλιωθούν με αυτή την τραγικότητα που περικλείει η ζωή.

Ο άνθρωπος είναι ταυτόχρονα ζωή και ψυχή. Η ψυχή εγκαταλείπει το σώμα μόνο όταν αυτό παψει να είναι ζωντανό. Η λέξη ψυχή κυριολεκτικά σημαίνει πνοή, διότι προέρχεται από το ρήμα ψύχω, που σημαίνει πνέω, δηλαδή είναι η ένδειξη της ζωής στο σώμα η οποία εκδηλώνεται μέσω της αναπνοής. Εντούτοις ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει πολύ περισσότερο, ιδίως όσον αφορά τη μετά θάνατον ζωή, τόσο που κυριάρχησε στη θρησκεία και τη φιλοσοφία.

Η λέξη θάνατος σημαίνει η παύση της λειτουργίας ενός οργανισμού. Με το θάνατο η θερμοκρασία του σώματος πέφτει στους 20 °C, η αναπνοή μαζί με τους χτύπους της καρδιάς σταματά και το πρόσωπο κιτρινίζει. Ορισμένα κύτταρα του σώματος ζουν και δυο μέρες μετά το θάνατο του.

Επειδή οι άνθρωποι αγαπούσαν τη ζωή και φοβούνταν τον θάνατο, για να παρηγορούνται πίστεψαν ότι υπάρχει η ψυχή που είναι αθάνατη, γι αυτό κηδεύουν τους πεθαμένους ανθρώπους με τιμές.

Με τη λέξη κηδεία ονομάζουμε το σύνολο των τελετών που γίνονται μετά το θάνατο. Ετυμολογικά η λέξη προέρχεται από το ρήμα «κήδομαι» που σημαίνει στη νεοελληνική φροντίζω, επιμελούμαι.

Η τελετή της κηδείας αποτελεί τρόπο έκφρασης της αγάπης των ζωντανών προς τον εκλιπόντα. Οι χριστιανοί πιστεύοντας ότι το σώμα είναι προορισμένο να αναστηθεί θάβουν τον νεκρό με όλες τις τιμές. Για αυτό το λόγο πριν από την ταφή τον λούουν, τον στολίζουν, τον ντύνουν με τη καλή στολή και τον τοποθετούν ακάλυπτο σε φέρετρο. Σύμφωνα με τα έθιμα και το νόμο ο νεκρός θα πρέπει να παραμείνει άταφος τουλάχιστον 24 ώρες από τη διάγνωση του θανάτου. Ίσως ο λόγος να είναι για τις περιπτώσεις της νεκροφάνειας, ώστε να μην υπάρχει περίπτωση να θάψουν κάποιον ζωντανό.

Υπάρχει συνήθεια να φυτεύονται λουλούδια στο τάφο ώστε να αγαλλιάσει η ψυχή του νεκρού και να εξαγνιστεί το έδαφος.

Μετά το θάνατο γίνονται μνημόσυνα για να ενθυμούνται τον νεκρό. Σε αυτά προσφέρονται κόλλυβα στους παρευρισκόμενους στην εκκλησία. Η λέξη κόλλυβα προέρχεται από την αρχαία Ελληνική λέξη «κόλλυβος» που σημαίνει σταθμικό μέτρο για τον προσδιορισμό του

βάρους του χρυσού, όπως επίσης και κάθε νόμισμα μικρής αξίας, δηλαδή το πολύ λεπτό σε πάχος και αξία νόμισμα. Με τη λέξη κόλλυβα εννοείται κάθε είδος μικρού γλυκού από σιτάρι και το έθιμο των κολλύβων οφείλεται στην παλαιά συνήθεια της διανομής νομισμάτων κατά τα μνημόσυνα. Η διανομή νομισμάτων - κολλύβων συνδέονταν με την ελεημοσύνη κατά τα χρόνια του χριστιανισμού. Αυτές τις ελεημοσύνες ελάμβαναν, από τα υπάρχοντα του αναπαυομένου, οι πτωχοί, οι συγγενείς και οι φίλοι του μεταστάντος, οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι. Σήμερα το έθιμο της προσφοράς νομισμάτων στους παρευρισκομένους σε κηδεία το έχουν οι Μουσουλμάνοι.

Κατά την παράδοση, ο θάνατος μπαίνει αόρατος από την στέγη του σπιτιού, είναι οι δύο Αρχαγγέλοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Ο ένας κρατάει σπαθί που παίρνει την ψυχή του ανθρώπου, ενώ ο άλλος κρατάει κρίνο και μυρίζει το νεκρό για να μη νιώσει πόνο την ώρα που αποσπάται η ψυχή του. Μετά το θάνατο, σηκώνουν τα ρούχα που πέθανε ο νεκρός και τα πλένουν ή τα καίνε, γιατί πιστεύουν ότι είναι γεμάτα αίματα από την σφαγή.

Για τρεις ημέρες, λένε, ότι η ψυχή του νεκρού πλανάται μέσα στο σπίτι και παρακολουθεί εκ του αφανούς. Μετά και επί σαράντα μέρες επισκέπτεται όλα τα μέρη που περπάτησε ο αποθανών κατά την διάρκεια της ζωής του. Στις τρεις ημέρες κάνουν μνημόσυνο του νεκρού τα τρίτα, και στις εννιά τα εννιάμερα. Στις σαράντα μέρες κάνουν το σαρανταλείτουργο και προσφέρουν κόλλυβα και συγχωράνε.

Όταν κάποιος χαροπαλεύει ολόκληρες μέρες και δεν βγαίνει η ψυχή τους και τυραννιούνται, σημαίνει οι άνθρωποι αυτοί θεωρούνται κριματισμένοι. Αν έχει καμιά μεγάλη έχθρα με κάποιον, στέλνουν και τον καλούνε να συγχωρεθούν και κατ' αυτόν τον τρόπο επιταχύνεται ο θάνατος.

Τους ετοιμοθάνατους τους κοινωνάνε για να γίνουν καλοί χριστιανοί, έστω και στο τέλος. Πολλοί δεν θέλουν να κοινωνήσουν, γιατί με την κοινωνία θεωρούν βέβαιο το θάνατο.

Πολλές φορές συμπίπτει την ημέρα του θανάτου κάποιου να γίνει μια θεομηνία. Το γεγονός το συσχετίζουν με τον θάνατο και θεωρούν τον άνθρωπο αυτό πολύ κακό και κριματισμένο.

Όταν το λείψανο βραχεί κατά την μεταφορά του στο νεκροταφείο, πιστεύουν ότι κι άλλος θα πεθάνει.

Οι γυναίκες προσέχουν τα μαλλιά τους να μην ακουμπήσουν στο πρόσωπο του νεκρού, γιατί πέφτουν.

Αν φτερνιστεί κάποιος μπροστά στο νεκρό, ξηλώνει μια ραφή από ένα ρούχο, γιατί αλλιώς πεθαίνει.

Σαν βγάλουν το λείψανο, πετάνε έξω από το παράθυρο διάφορα αντικείμενα όπως πιάτα και ποτήρια, έτσι πετούν το θάνατο.

Η μάνα, που της πεθαίνει το πρώτο παιδί, δεν κάνει να ακολουθήσει την κηδεία στην εκκλησία, γιατί υπάρχει κίνδυνος και για άλλο.

Σαν περνάει η κηδεία από τις γειτονιές, κλείνουν τις πόρτες για να μην μπει ο χάρος στα σπίτια.

Το σφάλωμα των αμμαθκιών.

Όταν εκπνεύσει και πεθάνει ο άνθρωπος, πρώτον μέλημα των παρισταμένων είναι να του κλείσουν τους οφθαλμούς με τους αντίχειρες των δυο χεριών τους, αφού πρώτα τους τρίψουν στο χώμα, ει- δάλλως οι οφθαλμοί δεν κλείνουν. Λέγεται ότι όσες φορές εδοκίμασαν, οι οφθαλμοί δεν έκλειναν μέχρις ότου οι αντιχείρες Ετρίβησαν στο χώμα. Φαίνεται εδώ να εφαρμόζεται ο θείος λόγος: «Γη εί και εις γην επελεύσει»

Η αγωνία του ετοιμοθάνατου.

Συμβαίνει πολλές φορές ο ετοιμοθάνατος να μην ξεψυχά και να βασανίζεται και να αγωνιά ενώ καταλαβαίνει ότι θα πεθάνει, αλλά η ψυχή του να μην βγαίνει, και αυτό αυτό να παρατείνεται για μέρες χωρίς να επέρχεται το τέλος. Πιστεύουν ότι αυτό συμβαίνει γιατί ο ψυχορραγών αμάρτησεν και για να επισπεύσουν τον θάνατον, τοποθετούν στον λαιμόν του το όργανον με το οποίον αμάρτησε. Π.χ. αν ήταν ζυγιστής και ξεγελούσε τους πελάτες του στο ζύγισμα, του έβαζαν το καντάριν (όργανον ζυγίσματος) στο λαιμό και ευθύς ξεψυχούσε. Αν ήταν υφασματοπώλης και έκλεβε στο μέτρημα, του έβαζαν τον πήχη κτλ.

Στη Πάφο συνηθίζουν να παίρνουν χώμα από τον τάφο του πεθαμένου ο οποίος είχε αδικηθεί από τον ψυχορραγούντα, να το ανακατεύουν σε νερό και να ποτίζουν τον ετοιμοθάνατο. Έχει παρατηρηθεί ότι με αυτόν τον τρόπο ο άρρωστος εκπνέει και υσηχάζει.

Όταν ο ετοιμοθάνατος αναζητεί πεθαμένους οικείους του.

Κάποιες φορές ο ετοιμοθάνατος αναζητεί επίμονα να δει κάποιον δικόν του ο οποίος όμως είναι ήδη πεθαμένος. Οι συγγενείς για να τον καθυσηχάσουν και να τον παρηγορήσουν, τοποθετούν στο στήθος του μικρά κλαδιά λεμονιάς, λέγοντας του ότι του τα στέλλει αυτός που απουσιάζει. Ή τον ποτίζουν τρεις γουλιές χλιαρό νερό λέγοντας του ότι τον ποτίζει ο αγαπημένος του που απουσιάζει και επέστρεψε. Μ αυτό τον τρόπο υσηχάζει ο ετοιμοθάνατος, και ξεψυχά καθησυχασμένος.

Η επιθυμία του ψυχορραγούντος. Πολλές φορές οι ετοιμοθάνατοι ζητούν επίμονα κάποιο φαγητό το οποίο όμως τους βλάπτει ένεκα της καταστάσεως τους, οπότε οι οικείοι τους δεν εκπληρώνουν την επιθυμίαν τους. Αν ο ετοιμοθάνατος το επιζητεί μέχρι της τελευταίας του πνοής, μετά τον θάνατον του οι συγγενείς του εναποθέτουν επί των εσταυρωμένων χειριών του το φαγητό που επιθυμούσε.

Ο λαογράφος συγγραφέυς Ξενοφώντας Π. Φαρμακίδης, μαρτυρεί ότι το 1882 η αποθανούσα δεκαεφτάχρονη αδερφή του Ευλαλία, ζητούσε επιμόνως δαμάσκηνα τα οποία έβλεπε από το παράθυρο της στην απέναντι αυλή ενώ ευρισκόταν ετοιμοθάνατη στο κρεβάτι της. Όταν απεβίωσε, οι γονείς της εναπόθεσαν στα εσταυρωμένα χέρια της κλαδίν φορτωμένο με δαμάσκηνα.

Το καντήλι του νεκρού. Πεθαίνοντας ο άρρωστος τοποθετείται από τους συγγενείς του σε μακρουλό τραπέζι με την κεφαλήν στραμμένην προς την ανατολή και τον ευπρεπίζουν και τον μιζαρώνουν με τα σάβανα.

Από την κλίνη στην οποίαν εξέπνευσεν, σηκώνουν το κρεβάτι και στο μέρος της κεφαλής τοποθετούν καντήλιν αναμμένο και ένα πιάτο γεμάτο με νερό βάζοντας πάνω του δυο ξυλαράκια σε μορφή σταυρού, και επί αυτών τοποθετούν έναν άρτον. Τα αφήνουν επί τρεις ημέρες γιατί πιστεύουν ότι η ψυχή του τεθνεώτος έρχεται και νίπεται για να παρουσιαστεί ευπρόσωπος ενώπιον του Θεού, αλλά και για να επισκοπήσει τα μέρη της οικίας του. Μετά την παρέλευση των τριών ημερών, ο άρτος δίδεται ελεημοσύνη επ' ονόματι του νεκρού.

Σε ορισμένους τόπους μετά την εκπνοή του αρρώστου, τοποθετούν κάτω από την κλίνη πιάτο με άρτον επ' αυτού, και καντήλι αναμμένο για σαράντα μέρες. Την τεσσαρακοστήν ημέρα ο άρτος δίδεται ως ελεημοσύνη στον πρώτον τυχόντα πτωχό. Λέγεται ότι ο άρτος αυτός αντέχει εις την ευρωτίασιν, δηλαδή δεν μouxλιάζει.

Ο νεκρός και η βλασφημία. Όσο ο νεκρός μένει άταφος, θεωρείται κακό να διαπληχτίζονται και να μαλώνουν στην οικία του. Επίσης είναι κακό κάποιος να βλασφημεί, διότι αυτό είναι επίκληση του διαβόλου, και έχει ως αποτέλεσμα το στοίσιωμαν του νεκρού.

Το κρεβάτι και τα ενδύματα του νεκρού. Σε ορισμένα μέρη τυλίζουν το κρεβάτι του νεκρού επί της κλίνης και τοποθετούν πιάτο γεμάτο με λάδι από το ευχέλαιο και ένα φυτίλι να ανάβει. Μετά από σαράντα μέρες φέρουν το κρεβάτι στην αυλή και τοποθετούν πάνω

τα ρούχα που φορούσε την ώρα που ξεψυχούσε ο νεκρός. Τα ραντίζουν με νερό και ύστερα τα πλένουν και τα δίδουν σε οποιονδήποτε φτωχό συναντήσουν πρώτον, ή τα αποστέλλουν σε κάποιον φτωχό που έχουν υπ όψιν τους.

Σε άλλους τοπικούς το περιτυλιγμένο κρεβατι καθώς και τα ρουχα που φορούσε ο νεκρος κατά την ώρα της εκπνοης, τα τοποθετούν σε παράμερος μέρος της οικίας και καθημερινως επι σαραντα μερες τα ραντίζουν με νερο.

Άλλοι άνθρωποι καίνε το κρεβάτι και τα ρούχα από φόβο μεταδόσεως μικροβίων ή ασθνειών.

Το πόσιμον ύδωρ. Μετά την εκπνοή του αρρώστου, οι νοικοκυραίοι χύνουν όλα τα πόσιμα ύδατα από τα οικιακά σκεύη, διότι θεωρείται ότι δι αυτών ο χάροντας έπλυσε την ρομφαία του (το σπαθί του) με την οποία αφαίρεσε την ψυχή του πεθαμένου. Σε ορισμένους τόπους δεν χύνουν τα ύδατα μόνο στο σπίτι του νεκρού, αλλά εις όλην την κοινότητα και τα αντικαθιστούν με φρέσκα, διότι θεωρούνται ύδατα του πεθαμένου και ότι είναι μολυσμένα και δεν είναι πλέον πόσιμα.

Κηδεία. Λέγοντας κηδεία εννοούμε το σύνολο των φροντίδων και τελετών που γίνονται μετά το θάνατο κάποιου. Ετυμολογικά η λέξη προέρχεται από το ρήμα «κήδομαι» που σημαίνει φροντίζω, επιμελούμαι.

Δυο μέρες μετά την ταφή οι συγγενείς κάνουν μνημόσυνο που ονομάζονται τριήμερα, ενώ οχτώ μέρες μετά την ταφή ακολουθούν τα ενιαήμερα. Επιπλέον πραγματοποιούνται επιμνημόσυνες τελετές στις 40 μέρες, στους 3, 6 και 9 μήνες και στον χρόνο, και μετά κάθε χρόνο στην ημερομηνία του θανάτου. Οι συγγενείς του νεκρού για σαράντα μέρες βρίσκονται σε πένθος εκδηλώνοντας το φορώντας οι γυναίκες μαύρα ρούχα και οι άντρες μένοντας αζύριστοι και φορώντας μαύρο περιβραχιόνιο.

Όταν περνά κηδεία στο δρόμο, οι νοικοκυραίοι κλείνουν τις πόρτες των σπιτιών και των καταστημάτων και χύνουν νερό στο κατώφλι τους πιστεύοντας ότι έτσι ανακουφίζεται η ψυχή του πεθαμένου. Όταν επιστρέψουν στα σπίτια των μετά την κηδεία, έξω από τις πόρτες τους πλένουν τα χέρια τους πιστεύοντας ότι έτσι διώχνουν τον θάνατον από τες οικίες των. Αυτό το εθιμο είναι υγιεινό διότι με το πλύσιμο καθαρίζονται από τα μικρόβια και τις ασθένειες τα χέρια τους τα οποία κρατούσαν ή άγγιζαν τον νεκρόν.

Κατά την κηδεία συνηθίζεται να προπορεύεται κάποιος κρατώντας αγγείο γεμάτο νερό και να ακολουθεί άλλος κρατώντας πιάτο γεμάτο λάδι. Αν κάποιος έρχεται εκ της αντιθέτου μεριάς, πιστεύουν ότι πρέπει να λοξοδρομήσει διότι αν συναπαντηθεί μαζί τους θα πεθάνει εντός των ερχομένων σαράντα ημερών.

Παρηγορά. Μετά την ταφή, επί του τάφου οι συγγενείς προσφέρουν οινοπνευματώδες ποτό μετά προδορπίου (συνήθως χαλούμι, ελιές και ψωμί). Σε διάφορους Ελλαδικούς χώρους ονομάζεται μακαρκά (μακαριά), δηλαδή παρηγοριά.

Καθαριότης. Μετά την έξοδο του νεκρού το σπίτι σαρίζεται ολόκληρο αρχίζοντας το σκούπισμα από την κύρια είσοδο προς τα εντός της οικίας, πιστεύοντας ότι έτσι κανείς άλλος όταν εξέρχεται δεν πεθαίνει. Επίσης ραντίζουν και καπνίζουν το σημείο στο οποίο εξέπνευσε ο νεκρός.

Στο χωριό Ζώδκια θεωρείται δυσοίωνα να εκπνεύσει ο ασθενής επί της κλίνης, γι αυτό τον κατεβάζουν και τον ξαπλώνουν σε στρωσίδι στο πάτωμα για να μην αφήσει την τελευταία του πνοή στο κρεβάτι. Στο τόπο που έστρωσαν και εξέπνευσε σκουπίζουν, ραντίζουν και θυμιάζουν επί σαράντα μέρες. Το εθιμο του ραντίσματος και του θυμιάματος επί σαράντα μέρες το εφαρμόζουν και σε τόπους εκτός οικίας όπου εκεί πέθαναν άνθρωποι, πχ. από πτώση δένδρου ή γκραιμμού.

Για τους Αρχαίους Έλληνες ο νεκρός θεωρείτο ακάθαρτος και μολυσμένος, γι αυτό όσοι έρχοντο σε επαφή με το πτώμα ή με την οικογένεια του, έπρεπε επιστρέφοντας στο σπίτι τους να καθαριστούν κάνοντας μπάνιο.

Ο νεκρός τη νύχτα. Σε παλαιότερες εποχές, ουδέποτε ο νεκρός αφηνόταν μόνος και αφύλαχτος τη νύχτα. Όφειλε κάποιος συγγενής ή κάποιος επί πληρωμή να αγρυπνήσει και να φυλάξει το πτώμα να μην το πλησιάσει γάτος, διότι πίστευαν ότι στοίσιωνε ή μετενσαρκωνόταν.

ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΕΤΕ ΜΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΟΥ:

Οι Καλικάντζαροι

Οι καλικάντζαροι χουν ανθρώπινη μορφή, είναι πετσά και κόκκαλο, και κακάσχημοι. Βγάζουν άναρθρες κραυγές, και εμφανίζονται τις σκοτεινές νύχτες, και τρομάζουν τις γυναίκες και τα παιδιά. Μπαίνουν από τις νησιείες των σπιτιών, κλέβουν και μαγαρίζουν ότι βρουν μέσα στο σπίτι. Είναι φοβισιάρηδες, γι αυτό επιτίθενται όλοι μαζί.

Μεταμφιέζονται με άλλες μορφες, και ξεγελούν τους ανθρώπους. Μια φορά ένας καλικάντζαρος ντύθηκε τη μορφή ανθρώπου και χτύπησε την πόρτα ενός χωρικού ζητώντας του με πολλή επιμονή να του δώσει να φάει. Όμως ο χωρικός τον κατάλαβε, τον άρπαξε και τον έκαμε τουλούμι στο ξύλο. Ο καλικάντζαρος θέλοντας να τον εκδικηθεί, τον ρώτησε το όνομα του, ώστε αργότερα να επιστρέψει με άλλους καλικάντζαρους και να τον δείρουν. Όμως ο πονηρός χωρικός του είπε πως τον λένε Κανέννας. Πάει ο καλικάντζαρος και βρίσκει τους άλλους καλικάντζαρους, και τους είπε πως τον έδειρε ο Κανέννας και να πάνε όλοι μαζί να πάρουν εκδίκηση. Οι σύντροφοι του γέλασαν μαζί του νομίζοντας πως ήπια κρασί και μέθυσε. Αυτός όμως επέμεινε τόσο πολύ, που τους νευρίασε, και για να ησυχάσουν τον έδεσαν σε μια τρεμιθιά έξω από το εκκλησάκι του Μιχαήλ Αρχαγγέλου. Αφού πέρασαν τα Φώτα και έφυγαν οι καλικάντζαροι, δυστυχώς ξέχασαν τον φίλο τους δεμένο στην μεγάλη τρεμιθιά. Και έμεινε εκεί δεμένος για αιώνες να τον περιπαίζουν τα μικρά παιδιά, και να τον παίρνουν οι νοικοκυρές να τους κάνει τις δουλειές.

Οι ελιές

Οι άνθρωποι που έχουν πολλές ελιές στο σώμα τους, συνήθως έχουν γερά κόκαλα, εύρωστους μυς και κυρίως λιγότερες ρυτίδες. Αυτό είναι αποδεδειγμένο από την παρατήρηση δια μέσου του χρόνου, αλλά επίσης παρατηρημένο, πώς όσο περισσότερες ελιές έχει κάποιος από νεαρής ηλικίας, τόσο περισσότερη προκοπή και πλούτηθα αποχτήσει όταν μεγαλώσει.

Κατά τη γέννηση

Εάν ήταν βραδεία η γέννα, άνοιγαν όσα έπιπλα είχαν κλειδαριά όπως συρτάρια, αρμαρόλλες, ώστε τοιουτοτρόπως πίστευαν πως ανοίγει η μήτρα και ξεγενιέται το μωρό.

Εάν επίσης η γέννα καθυστερούσε πλέον του κανονικού, πίστευαν ότι κάποιος τη μάτιασε ή την καταράστηκε, και έπρεπε να τον εύ-

ρουν και να τον παρακαλέσουν να πλύνει τα χέρια του, και με το απόπλυμμα πότιζαν την ετοιμόγεννη.

Για τη γέννα φώναζαν τη μαμή η οποία έβαζε την ετοιμόγεννη να καθίσει σε ειδική καρέκλα και την ξεγεννούσε. Έπλενε το μωρό με χλιαρό νερό όπου μέσα έριχνε κρασί, ζάχαρη και άλας, και το περιτύλιγε με ύφασμα από ρούχο του πατρός του, ώστε όταν μεγαλώσει να του μοιάσει. Έδενε σφιχτά με μεταξωτή κλωστή τον ομφάλιο λώρο, και τον έκοβε με ένα ψαλίδι, και τον καυτηρίαζε με τη φλόγα ενός κεριού. Το υπόλοιπον του ομφάλιου λώρου, τον έθαβαν για να μην φαγωθεί από γάτο ή σκύλο, διότι πίστευαν πως το παιδί άμα μεγάλωνε θα γινόταν κακός άνθρωπος.

Τις τρεις πρώτες ημέρες η λεχώνα έπρεπε να συντροφεύεται, διότι αν έμενε μόνη θα την άγγιζε ο έξω από δω, ενώ το μικρό παιδί όσο έμενε αβάπτιστο, έπρεπε να είναι συνεχώς με τη μητέρα του, για να μην το αλλάξουν με ένα άλλο μωρό οι ανεράδες.

Βάπτιση

Η βάπτιση γινόταν μετά τις 40 μέρες της γεννήσεως, και συνήθως μέσα στον πρώτο χρόνο. Το όνομα που διαλεγόταν ήταν είτε του ενός παππού, είτε της μιας στετής (γιαγιάς). Ένεκα της επιλογής, δημιουργούνταν κακοφανίσματα και Ομηρικοί καυγάδες, έτσι πολλοί γονείς διάλεγαν ένα Ομηρικό όνομα για να μην κακοφαινεται κανενός.

Τα παλιά χρόνια συνήθιζαν να βαπτίζουν τα μωρά ημέρα Σάββατο, ώστε την επόμενη μέρα Κυριακή, να το μεταλάβουν.

Μετά το μυστήριο, ο τατάς κρατώντας το μωρό αγκαλιά και ακολουθούμενος από τον ιερέα, τους γονείς και όσους είχαν παραστεί στη βάπτιση, πήγαιναν εν πομπή στο σπίτι των γονέων. Η μητέρα στεκόταν εντός της θύρας, και αφού έκανε τρεις μετάνοιες, παραλάμβανε το μωρό από τον τατά, ο οποίος στεκόταν στο κατώφλι. Ύστερα ασπαζόταν το χέρι του ιερέως και του αναδόχου, και εισέρχονταν όλοι εντός της οικίας όπου έστρωναν γλέντι.

Ο ΓΑΜΟΣ

Παλιά οι σχέσεις μεταξύ των δυο φύλων των νέων ήταν αυστηρά απαγορευμένες, σχεδόν ακόμα και να μιλήσουν αναμεταξύ τους. Γι αυτό, τα παντρολογήματα συνήθως γίνονταν με συνοικέσια. Τα προξενιά γίνονταν είτε με προξενητή, είτε μ' ένα συγγενικό πρόσωπο, που μιλούσε στους γονείς της νύφης χωρίς τις περισσότερες φορές να λαμβάνουν υπόψη τη γνώμη της κοπέλας. Οι γονείς συνήθιζαν να παντρεύουν τα παιδιά τους σε νεαρή ηλικία, και αν μια κοπέλα ξεπερνούσε τα 22-25 θεωρείτο γεροντοκόρη, και ένας νέος αν περνούσε τα τριάντα λογαριαζόταν γεροντοπαλικάρο.

Οι νέοι στην ύπαιθρο παντρεύονταν νέοι με ευχαρίστηση, γιατί δεν υπήρχε άλλος τρόπος να έχουν σεξουαλικές σχέσεις, αφ εταίρου για να κάνουν παιδιά να τους βοηθούν στις γεωργικές δουλειές που συνήθως ασχολείτο ο πληθυσμός. Στα χωριά εκτός από κάποιο καφενείο που πήγαιναν πρώι για να μάθουν κάποιο νέο πριν πάνε στα χωράφια, δεν υπήρχε άλλη ψυχαγωγία ούτε τηλεόραση, ακόμα και ραδιόφωνο μόνο στα καφενεία εύρισκε κάποιος. Γι αυτό μη έχοντας πολλά να κάνουν τα βράδια, ξάπλωναν ενωρίς, με αποτέλεσμα να κάνουν πολλά παιδιά, κάτι για το οποίο οι πατεράδες χαιρόνταν γιατί είχαν πολλά εργατικά χέρια, αλλά που οι μανάδες υπέφεραν καθώς γνωρίζουμε πόσο δύσκολος είναι ο κάθε τοκετός αλλά και το ανάγινωμα των μωρών.

Πρώτα έκαναν τα λογιάσματα, δηλαδή έδιναν το λόγο τους, και έφτιαχναν το προικοσύμφωνο όπου σε αυτό έγραφαν τι θα έδιναν ως προίκα στα παιδιά τους. Συνήθως προίκα έδινε η οικογένεια της κόρης, συμπεριλαμβανομένης εκτός από χωράφια και ζώα, μίας οικίας, την οποία για να φτιαχτεί βοηθούσαν όλα τα αδέλφια της νύφης.

Ακολουθούσαν τα αρραβωνιάσματα όπου αντάλλαζαν δαχτυλίδια και ακλουθούσε διασκέδαση.

Ακολουθούσε ο γάμος ο οποίος διαρκούσε τρεις ημέρες, από το Σάββατο μέχρι τη Δευτέρα.

Το κάλεσμα γινόταν ένα μήνα πριν.

Το Σάββατο γινόταν το ράφιμο του κρεβατιού του αντρογύνου με τη συνοδεία βιολιού και λαούτου. Το γέμιζαν με μαλλί από πρόβατα και το έραβαν κοπέλες, ενώ οι συγγενείς πλούμιζαν. Στη συνέχεια οι κουμπάροι χόρευαν το χορό του κρεβατιού, ενώ πάνω στο κρεβάτι κυλούσαν μικρά παιδιά. Αν κυλούσαν αγόρι, πίστευαν ότι το αντρόγυνο θα έκανε πρώτα αγόρι. Αν κυλούσαν κορίτσι, θα έκαναν κορίτσι.

Το Σάββατο επίσης έπλεναν το σιτάρι για το ρέσι και το άλεθαν σε χειρόμυλους. Ξημερώνοντας Κυριακή το ξανάπλεναν και το έβαζαν μέσα σε χαρτζιά πάνω στη φωτιά να ψηθεί.

Την Κυριακή υπό συνοδεία μουσικής, στόλιζαν τη νύφη στο πατρικό της σπίτι, και την έζωναν και την κάπνιζαν και της έδιναν ευχές οι γονείς, και οι στενοί συγγενείς .

Στο σπίτι του γαμπρού ξύριζαν και έντυναν τον γαμπρό, και ύστερα τον έζωναν και αυτόν.

Ακολουθούσε ο γάμος στην εκκλησία, και στο σπίτι τα συχαρίκια, τα δώρα, και το φαγοπότι. Την νύχτα χόρευε το αντρόγυνο, όπου τους πλούμιζαν με χαρτονομίσματα τα οποία καρφίτσωναν πάνω στα ρούχα τους οι γονείς, οι φίλοι και οι κουμπάροι.

Τη Δευτέρα του γάμου, το πρωί οι κουμπάροι γύριζαν και μάζευαν όρνιθες από τους χωριανούς για να τις ψήσουν και να συνεχίσουν το γλέντι όταν ο Ήλιος έγερνε και έδυε.

ΤΟ ΣΦΑΞΙΜΟ ΤΟΥ ΧΟΙΡΟΥ

Κάθε σπίτι είχε το γουρούνι του. Το ανάγιωνναν από τον Απρίλη και το έσφαζαν την παραμονή των Χριστουγέννων. Όλη η διαδηκασία ήταν ένα είδος τελετής, και τα παιδιά είχαν τη δύναμη και παρακολουθούσαν το σκληρό θέαμα.

Οι συγγενικές οικογένειες μεταξύ τους καθόριζαν με τη σειρά ποια ημέρα θα έσφαζε το χοίρο της ώστε ολοι να μπορούν να βοηθησουν. Για τη σφαγή χρειαζονταν περιπου εξι ανδρες. Συνηθως η σφαγη ξεκινουσε λιγες μερες πριν, και τελειωνε την ημερα των Χριστουγεννων.

Πρωι-πρωι τα παιδια γεμιζαν το χαρτσιού με νερο που ηταν πανω στη νηστια, και αναβαν τη φωτια συμπληρωνοντας ξυλα εως οτου το κωχλασει για να το χρησιμοποιησουν στο γδαρσιμο. Όταν το νερο ηταν ετοιμο, εσφαζαν τον χοιρο.

Το γουρούνι δενόταν απ' τα μπροσινά πόδια κι' αφού το έριχναν κάτω, με ένα δικοπο μαχαίρι το έσφαζαν. Επρεπε ο σφαγέας να είναι τεχνίτης, ώστε να κόψει τον καρίτσαυλο με τεχνη για να μην υποφερει πολλη ωρα ο χοιρος, αλλα και για να αδειασει ολο το αιμα.

Δεν ήσαν λίγες οι φορές που το χτύπημα δεν έπιανε με την πρώτη, και

Ο καρίτσαυλος ηταν ο πρωτος μεζες τον οποιον εδιναν στα παιδια που τον εψηναν στα καρβουνα.

Μετα εβαζαν το κτηνό πανω σεταβλα, και ξεκινουσε η διαδικασια.

Πρωτα εβαζαν ένα κιτρομυλο στην έδρα του χοιρου για να μην λερωνει, και με κοφτερα μαχαιρια τον εγδαιρναν. Αφου εφευγαν ολες

οι τριχες, τον ετρίβαν με πουροπετρες για να καθαρισει καλα ολη η επιδερμιδα.

Μετά εβγαζαν τα εντόσθια και εδιναν τη φουσκα, τη φουσκωναν και την εδιναν στα παιδια να παιξουν μπαλα.

Ύστερα έκοβαν το συκώτι και το ψαρονέφρι και στην συνέχεια άρχιζε το κόψιμο του λίπους για να γίνει έπειτα το κόψιμο του κρέατος σε μικρά κομματια. Το λίπος αφού το έλιωναν στη φωτια, το έβαζαν σε δοχεία

και αφού πάγωνε, διατηρούνταν σχεδόν όλο το χρόνoτο οποιον χρησιμοποιούσαν ως λάδι για όλα τα φαγητά.

Τη ράχη του χοίρου που ήταν χοντρη σε λίπος, την αλάτιζαν με μπολικο άλας και την κρεμμαζαν να στεγνωνσει την οποια χρησιμοποιουσαν ως παστο λαρδι για προχειρο γευμα.

Η επεξεργασία συνεχίζονταν μέχρι να μπουν όλα σε τάξη: Να γυριστούν και να πλυθούν τα άντερα για λουκάνικα, να καθαριστούν το κεφάλι και τα πόδια ακόμα και η νουρά για να γίνει σουπτα πατσιάς. Αν καμια φορα δεν προλαβαιναν και το γουρούνι έμενε ατεμάχιστο το βράδυ, κάρφωναν πάνω στο σφαχτό ένα πιρούνι για να φοβούνται οι καλικάντζαροι και να μην το μαγαρίσουν κατά την διάρκεια την νύχτας.

ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

Δίπλα στο θέατρο της Χλώρακας ευρίσκεται συντηρημένη και σε άριστη κατάσταση η παλιά Βρύση της Χλώρακας η οποία τρέχει τρεξιμιό νερό το οποίο παλιά χρησιμοποιούσαν για πότισμα των αγρών, αλλά και για πόσιμο.

Τα παλιά χρόνια κατά την ημέρα των Θεοφανείων, οι κάτοικοι για να καλοπιιάσουν τις καλές νεράιδες και τις κακές ανεράδες που πίστευαν ότι κατοικούσαν στις πηγές και στις βρύσες, προσέφεραν σπονδές όπως βασιλόπιτες και μελομακάρονα για να γλυκάνουν αυτές και τα νερά τους.

Γεροντότεροι κάτοικοι μαρτυρούν πως στους παλαιούς καιρούς το πρωί των Φώτων μετά την εκκλησία, οι κάτοικοι συνήθιζαν να πηγαίνουν στη «Βρύση» του χωριού για να γεμίσουν τις στάμνες τους με καινούριο αγιασμένο νερό, αφού πρώτα γινόταν δέηση από τον ιερέα που το ευλογούσε στο όνομα του πατρός, του υιού και τους Αγίου πνεύματος, και ύστερα τους ράντιζε την κεφαλή με ένα κλωνί από λασμαρί ή βασιλιτσιάς.

ΜΑΡΤΗΣ - ΜΑΡΤΙΑ

Το μήνα Μάρτη βγαίνουν τα Μαρτούθκια, κάτι μικρά χνουδάτα με όμορφα χρώματα σκουληκάκια. Λένε πώς αν κάποιος τα πατήσει μένει φαλακρός. Για προστασία τα παιδιά χρησιμοποιούν βραχιόλια στα χέρια καμωμένα από άσπρη και κόκκινη κλωστή που φορούν στον καρπό και ονομάζονται *Μάρτης* ή *Μαρτιά*. Επίσης σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, προστατεύει τα πρόσωπα των παιδιών από τον πρώτο ήλιο της Άνοιξης, για να μην καούν. Τον φιάχνουν την τελευταία μέρα του Φλεβάρη και τον φορούν την πρώτη μέρα του Μάρτη, πριν βγουν από το σπίτι.

ΚΑΘΑΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

Με την Καθαρά Δευτέρα ξεκινά η Σαρακοστή. ονομάστηκε έτσι γιατί οι Χριστιανοί τρώνε μόνο νησίσιμα φαγητά, και τοιουτοτρόπως καθαρίζει το σώμα τους πνευματικά και σωματικά. Η νηστεία διαρκεί 50 μέρες, όσες ήταν και οι μέρες νηστείας του Χριστού στην έρημο. Το πέταγμα του χαρταετού, είναι ένα έθιμο μεταγενέστερο αυτής της μέρας. Οι κάτοικοι παρέες βγαίνουν στις παραλίες της Χλώρακας, παίρνοντας μαζί τους νησίσιμα φαγητά, και με κέφι διασκεδάζουν.

ΛΑΜΠΡΗ

Τις μέρες πριν την Λαμπρή, οι νοικοκυραίοι άσπριζαν με ασβέστη τα σπίτια τους και όλους τους πετρότοιχους. Οι νοικοκυρές ζύμωναν γα ναπαξιμάδια και φλαούνες, επίσης κοκκίνιζαν τα αυγά με λαζάρι, ένα είδος άγριου χόρτου από το οποίο έπαιρναν τις ρίζες και τις έβραζαν.

Το Σάββατο του Λαζάρου τα παιδιά γύριζαν τα σπίτια και έβαλλαν τον «Λάζαρο». Οι νοικοκυρές τους έδιναν ως δώρο φρέσκα αυγά για να τα βάψουν, φλαούνες, και χρήματα.

Τη Κυριακή των Βαΐων, οι πιστοί έπαιρναν κλωνιά ελιάς στην εκκλησία, και την άφηναν μέχρι την Πεντηκοστή, οπότε αγιαζόταν η ελιά για το κάπνισμα το οποίο πίστευαν ότι έδιωχνε κάθε κακό και ζηλοφθονία.

Την Μεγάλη Πέμπτη, οι εικόνες του εικονοστασίου καλύπτονταν με μαύρα ρούχα σε ένδειξη πένθους.

Την Μεγάλη Παρασκευή το πρωί οι νέες μάζευαν λουλούδια από τις αυλές και τις φραχτές, και στόλιζαν τον επιτάφιο, ενώ τη νύχτα έφελναν τον επιτάφιο και ακολούθως έκαναν την περιφορά του στους δρόμους του χωριού.

Το Μεγάλο Σάββατο το βράδυ οι καμπάνες κτυπούσαν χαρμόсуνα και καλούσαν όλους τους κατοίκους να πάνε στην εκκλησία για τη

λειτουργία της Ανάστασης, ενώ στην πρωινή λειτουργία, όταν ο ιερέας έλεγε το «Ανάστα ο Θεός», οι πιστοί κτυπούσαν τους σκάμνους και αφαιρούσαν τα μαύρα ρούχα που κάλυπταν τις εικόνες.

Έξω, στην πλατεία της εκκλησίας, αργά τη νύχτα άναβαν τη Λαμπρατζιά, και τα μεσάνυχτα ο παπάς έλεγε το Δεύτε λάβετε φως εκ του ανεσπέρου φωτός, και από κερι του παπά, και από χέρι σε χερι, άναβαν ολοι τα κερια τους και ο έψελναν τον καλό λόγο. Μετά το χριστός Ανέστη, ο κόσμος ασπαζόταν και σουγκρίζε τα κόκκινα αυγά, λέγοντας ευχές. Ύστερα οι οικογενειάρχες πήγαιναν σπιτια τους όπου είχαν μαγειρεμένη σούπα και έτρωγαν, ενώ παρέες νεαρών έμεναν στη λαμπρατσιά και έψηναν κρέας πάνω στα καρβουνα και διασκέδαζαν ως το πρωι.

Την Κυριακή του Πάσχα στις 10 το πρωί, γινόταν ο εσπερινός της Αγάπης, και μετα οι πιστοί στα σπίτια τους έψηναν σούβλες και διασκέδαζαν. Το απόγευμα όλοι οι κάτοικοι μαζεύονταν στην κεντρικη πλατεία της εκκλησίας όπου έπαιζαν παραδοσιακά παιχνίδια και διαγωνίσματα όπως ζίζιρο, σακουλοδρομίες, γαϊδουροδρομίες, αυγοδρομίες, τράβηγμα σχοινοιού κλπ.. Τα παιχνίδια διαρκούσαν και τις επόμενες δύο μέρες, δηλαδή την Δευτέρα και Τρίτη του Πάσχα.

ΤΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΙΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Τυφλόμυγα

Με τη μερέζα της μανάς, ένας παίκτης έδενε τα μάτια του και προσπαθούσε να πιάσει κάποιον από τους άλλους παίκτες . Όταν τον έπιανε έπρεπε να τον αναγνωρίσει, όποτε αυτός έπαιρνε τη θέση του, ή αν δεν τον αναγνώριζε, συνέχιζε ο ίδιος.

Κρεμμάλα

Σε μια κόλλα χαρτί, ο ένας παίχτης κάτω από μια κρεμάλα που σχεδίαζε έγραφε μια λέξη με το αρχικό γράμμα και το τελευταίο, ενώ στη θέση των άλλων γραμμάτων έβαζε μια παύλα για το καθε ένα. Ο αντίπαλος έλεγε κάθε φορά ένα γράμμα. Αν το έβρισκε, γραφόταν στην ανάλογη παύλα. Αν έχανε, ο συμπαίκτης του ζωγράφιζε ένα μέρος του σώματος του αρχίζοντας από την κεφαλή, κάτω από την κρεμάλα, και ούτω καθεξής έως ότου βρει την λέξη, ή έως ότου σχηματιζόταν ολόκληρο το σώμα στην κρεμάλα οπότε κρεμαζόταν και έχανε, κερδίζοντας τοιουτοτρόπως ο άλλος.

Λιγκρίν

Κτυπούσαν ένα κομμάτι ξύλο με ένα άλλο μεγαλύτερο, και όποιος το έσυρνε πιο μακριά.

Ζίζυρος

Σκυφτός καθώς ήταν ο παίχτης και δεν έβλεπε, ένας τον πατσάρκαζε (χτυπούσε) στη παλάμη που ήταν ανοιχτή, και όφειλε να μαντέψει ποιος τον βάρεσε.

Τριάππιθκια

Μια γραμμή (αφειτηρία) και με 3 πηδήματα όποιος πεταχτεί μακρύτερα (τριπλούν)

Σούσες

Μαζεύονταν τα ανύπαντρα κορίτσια για να σουστούν και να τραγουδήσουν.

Σκατούλιακα

Πλακουτσώτες πέτρες η μια πάνω στην άλλη και προσπαθούσαν να τες κουτσίσουν με άλλες από απόσταση.

Σακκουλοδρομίες

Ομαδικό παιχνίδι απουρρέξει ππηδώντας, έχοντας τα πόδια μέσα σε μια σακούλα.

ΓΑΟΥΡΟΔΡΟΜΙΕΣ: Απουρρέξει καβαλικεμένοι πώνα σε γάρους.

Ππιριλλίν

Ένα μικρό λακκουιν και έριχναν από απόσταση μέσα ππιρίλλες.

Διστήμιν

Το παιχνίδι της παλλικαρκάς. Μια πέτρα πολύ βάρια, την οποία όποιος σήκωνε, ήταν το παληκάρι.

ΠΡΩΤΙΝΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΣΚΑΝΙΑ ΣΤΗ ΧΛΩΡΑΚΑ

Ο Χριστιανισμός παραδέχεται την ύπαρξη της βασκανίας και την αποδίδει σε επέμβαση του πονηρού πνεύματος και συνιστά τον εξορκισμό δια του σταυρού και το διάβασμα εκκλησιαστικών ευχών ή δεήσεων.

Μάτιασμα, βασκανία και μαγγανεία ονομάζονται οι πράξεις που γίνονται με τη βοήθεια απόκρυφων και πνευματικών δυνάμεων πέραν του συμβατού και του φυσικού.

Είναι η πρόκληση διαταραχής ή βλάβης από επίδραση κακής ενέργειας από κάποιους ανθρώπους που έχουν σκοτεινές και δαιμονικές δυνάμεις. Κυρίως προκαλείται δια των οφθαλμών, γι αυτό ονομάζεται και μάτιασμα.

Η βασκανία και το μάτιασμα προκαλούνται από θαυμασμό ή πόθο για την ομορφιά, την υγεία και τα χαρίσματα ανθρώπων, ζώων και άψυχων πραγμάτων που δεν έχουν οι βάσκανοι, με αποτέλεσμα αυτοί να φθονούν όσους τα έχουν.

Πολλές φορές το μάτιασμα προκαλείται χωρίς μαγεία ή μαγγανεία, αλλά άδοξα και χωρίς συναίσθηση ή υποψία από τα άτομα που ματιάζουν, και μη γνωρίζοντας την επικίνδυνη επίδραση των ματιών ή των λόγων τους.

Άλλες φορές προκαλείται συνειδητά, όταν οι βάσκανοι καταντούν χαιρέκακοι και φθονεροί.

Αν άνθρωποι που προκαλούν το μάτιασμα και γνωρίζουν αυτή τη δύναμη τους φτύσουν και πουν,

-φτού, φτού να μη βασκαθείς,

μπορούν έτσι να μπλοκάρουν την εξερχόμενη ενέργεια τους, αποφεύγοντας την πρόκληση βασκανίας και ματιάζματος.

Στη βασκανία κάποιοι πιστεύουν και κάποιοι δυσπιστούν, ενώ ελάχιστοι την απορρίπτουν, αφού σε όλη διάρκεια της ζωής του καθενός, αρκετές φορές έτυχε να ματιαστεί με αποτέλεσμα θέλοντας ή μη όσο δύσπιστος και να είναι, να διερωτάται περί της αληθείας.

Η βασκανία εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους όπως ζαλάδα, κακή διάθεση και πονοκέφαλο χωρίς ιδιαίτερο λόγο, απλά από μια κακή συναπάντηση με κάποιον Σαββατογεννημένο, με κάποιον που έχει σμιχτά φρύδια, ή με άτομο κακότροπο και τυχαίνει να εκπέμπει δυνατό μαγνητισμό.

Ελιξήριον του πυρετού

Τους παλιούς καιρούς όταν την ύπαιθρο διέρχονταν και περιφέρονταν Αθίγγανοι μεταφέροντας μαζί τους αρκούδες δίδοντας παρα-

στάσεις στα πανηγύρια, οι χωρικοί αγόραζαν από αυτούς τρίχες της αρκούδας τις οποίες χρησιμοποιούσαν για βασκανίες και θεραπείες. Πίστευαν ότι αν κάποιος άρρωστος είχε πυρετό, καίγοντας τις τρίχες σε κάρβουνα στο θυμιατήρι και καπνίζοντας τον ασθενή, αυτός έβρισκε τη γιατρεία του.

Πίστευαν ακόμα ότι οι τρίχες της αρκούδας ως φυλαχτό αποτρέπουν τη βασκανία, και ότι αν κάποιος ματιασμένος δρασκελείσει μια αρκούδα, ξεματιάζεται.

Φαίνει πάσι

Όταν ο ασθενής έχει ρίγος και πυρετό, μια άμεση θεραπεία είναι το κάπνισμα δια τριών Αγιασμένων φύλλων ελιάς.

Τοποθετώντας σε καπνηστήρι πάνω σε κάρβουνο ένα ένα τα φύλλα και κατά το πρώτον λέγοντας την ευχή «ζαβός, δραγός και δίδυμος», κατά το δεύτερον «Ιησούς Χριστός νικά και όλα τα κακά σκορπά», και κατά το τρίτο «Φως Χριστού φαίνει πάσι», καπνίζουμε τον ασθενή άνωθεν της κεφαλής του. Ύστερα διαλύουμε σε νερό την τέφρα των καμένων φύλλων και τον ποτίζουμε. Με αυτό τον τρόπο ο ασθενής θεραπεύεται πλήρως.

Άλλος τρόπος θεραπείας είναι να σταυρώσουμε τον ασθενή στο μέτωπο τρεις φορές λέγοντας την ευχή,

«Βάρος, τσίλος, φτόνος έπεσεν επι τον δούλον του Θεού. Άρατε Άγιοι Άγγελοι τον ριοπυρετόν, την πύρεξιν, την καρτάναν και ρίξε τα στο Άγιον Όρος, και έπαρον το κακόν το εξ εμού ρυσθείς επ ονόματος του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, Αμήν»

Σκάθθαροι, κάλλοι

Η πικροδάφνη, αροδάφνη ή ροδοδάφνη είναι τοξικό φυτό και τα μέρη του είναι δηλητηριώδη, γι αυτό δεν πρέπει να τρώγονται. Ακόμα και οι αναθυμιάσεις από το κάψιμο της πικροδάφνης είναι επικίνδυνες γι' αυτό δεν πρέπει τα κλαδιά της να χρησιμοποιούνται σαν καυσόξυλα.

Αν και δηλητηριώδες φυτό, παράγωγα του χρησιμοποιούνται ως θεραπευτικά βότανα. Έχει θεραπευτικές ιδιότητες εναντίον του καρκίνου, θεραπεύει τον πονοκέφαλο από μεθύσι έχει επίσης επουλωτικές ιδιότητες

Είναι αυτοφυής αειθαλής θάμνος και αναπτύσσεται σε αμμώδεις, ασβεστώδεις και ηλιόλουστες περιοχές με υγρό υπόστρωμα, όπως όχθες ποταμών σε χαμηλό υψόμετρο. Άνεδρη αροδάφνη που βλαστά και αναπτύσσεται μακριά από νερό, είναι ωφέλιμη και χρησιμοποιείται εναντίον των σκάθθαρων.

Κόβοντας κλαδί πικροδάφνης, σε ένα από τα φύλλα κάνουμε με το χέρι μας τρεις φορές το σημείο του σταυρού λέγοντας «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Ἀμήν».

Ακολουθῶς αποσπούμε τὸ φύλλο με τὸν γύρο φλοιό τοῦ κλαδίου σχίζοντας τὸν με ἓνα μαχαιράκι λέγοντας,

«Ἐτσι τὸ ἴδιο νὰ σσεισθεῖ (σχισθεῖ) τσι ὁ σκάθαρος»

Ακολουθῶς θάβουμε τὸ φύλλο κάτω ἀπὸ μὴ πέτρα, καὶ ὅταν με τὶς μέρες ἀρχίσει νὰ σέπεται, τὸ ἴδιο ἀρχίζει καὶ ὁ σκάθαρος ἢ ὁ κάλλος νὰ σέπεται καὶ νὰ θεραπεύεται.

Εάν οἱ κάλλοι καὶ οἱ σκάθαροι εἶναι περισσότεροὶ τοῦ ενός, τότε ἐπαναλαμβάνουμε τὴ διαδικασία με ἴδιο ἀριθμὸ φύλλων.

Φτέλλες

Ἡ βδέλλα εἶναι εἶδος σκουληκιῦ που ζεῖ σε ἔλη, λάκκους, λίμνες καὶ γυνοκὰ στο νερό. Ἐχεῖ σῶμα πλατὺ καὶ ευέλικτο.

Στὸ στόμα τῆς διαθέτει τρεῖς σειρές ἀπὸ δόντια με τὰ ὁποῖα κολλὰ στο δέρμα τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ζῶου καὶ ρουφᾷ αἷμα, με τὸ ὁποῖο καὶ τρέφεται. Τὸ αἷμα που ρουφᾷ μπορεῖ νὰ εἶναι ἔως πέντε φορές περισσότερο ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ σώματός τῆς. Θεωρεῖται επικίνδυνη, καθὼς ἡ μεγάλη ἀφαιμάξη προκαλεῖ ἀδυναμία καὶ θάνατο.

Στὸ παρελθόν οἱ βδέλλες χρησιμοποιήθηκαν στὴν ἰατρικὴ γιὰ τοπικὲς ἀφαιμάξεις τοποθετώντας τες στο δέρμα τῶν ἀσθενῶν. Γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσή τους χρησιμοποιεῖται ἀλατόνερο.

Οἱ πρωτινοὶ ἀνθρώποι τὶς χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ξόρκισμα ὅταν γυναῖκες παρ ὅλες τὶς προσπάθειες δὲν μπορούσαν νὰ τεκνοποιήσουν. Μάζευαν βδέλλες τὶς ὁποῖες τοποθετοῦσαν πάνω ἀπὸ τὴν νηστία (εστία φωτιάς) που μαγεύεσαν, καὶ ὅταν ἀπὸ τὸν καπνὸ τῆς φωτιάς ξηραίνονταν, τὶς κοπανοῦσαν καὶ τὸ κονίαμα τους τὸ διέλυαν σε ζεστό νερό. Ακολουθῶς ἐδίδαν στὴν ἐνδιαφερόμενη γιὰ τεκνοποίηση νὰ τὸ πιεῖ. Ἐπρεπε νὰ τὸ καταπιεῖ βρόγχο βρόγχο, καὶ σε κάθε βρόγχο νὰ λείει,

«Καθὼς κολλοῦν οἱ ἀβτέλλες πάνω στον ἀνθρώπον, ἔτσι νὰ κολληθεῖ μωροῦν πάνω πουν ἡ μήτρα μου».

ΠΑΛΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

Ο ΑΓΩΓΙΑΤΗΣ

Έως τη δεκαετία του 1970, τα αυτοκίνητα στη Χλώρακα ήσαν λιγοστά, ενώ στην προηγούμενη δεκαετία σχεδόν ανύπαρκτα. Όμως οι άνθρωποι ήθελαν να διεκπεραιώνουν τις βαριές εργασίες τους, ήθελαν να μεταφέρουν προϊόντα, γι αυτό χρησιμοποιούσαν τα γαϊδούρια και τα μουλάρια προς τον σκοπό αυτό. Έβαζαν πάνω στο ζώο τη συρίζα, και μέσα σ' αυτήν ότι ήθελαν να κουβαλήσουν σε μακρινές αποστάσεις.

Όμως υπήρχαν πολλοί φτωχοί κάτοικοι που δεν διέθεταν γαϊδούρια, ακόμα υπήρχαν και όσοι ήθελαν να πληρώσουν κάποιον να κάνει την εργασία τους.

Ζούσε λοιπόν στη Χλώρακα, ένας αγωγιάτης (μεταφορέας), που έχοντας ένα μικρό γαϊδουράκι επί σκοπού για να είναι χαμηλό και να μπορεί να το φορτοεκφορτώνει ευκολότερα καθώς και αυτός ήταν μικρός στο μπόϊ, που με αυτό το ζώο έκανε μεταφορές και αγωγή επί πληρωμή. Ήταν ο Γιαννουρής (Γιαννής) Παναγιώτου που είχε αποκλειστική εργασία το επάγγελμα του Αγωγιάτη. Με το μικρό του γαϊδουράκι κουβαλούσε οτιδήποτε του ανέθεταν. Από γεωργικά προϊόντα, κόπρι για τα χωράφια, αμμοχάλικα και πέτρες για να κτίζουν σπίτια, ειδικό ασπρόχωμα από την Καμήλα (περοχή της Κισσόνεργας) για να βάζουν στις στέγες στα σπίτια να μην στάζουν, ακόμα και κανιά για να φτιάχνουν στέγες και ψαθαρκές που τις κρέμαζαν στα ταβάνια και τοποθετούσαν πάνω τα ψωμιά ώστε να μην τα πειράζουν οι λίμπουροι.

Ήταν ένας μικροσκοπικός ανθρωπάκος, αλλά πολύ δραστήριος και δουλευτής τα μέγιστα. Καμιά φορά δεν αρνήθηκε να κάνει αγωγή, όσο δύσκολο και σκληρό να ήταν. Μέσα από στενά δρομάκια, χωράφια και κακοτράχαλα μονοπάτια, κουβαλούσε ότι εμπόρευμα του ανέθεταν. Το αγωγή φτηνό, ίσα που έφτανε να ζήσει την οικογένεια του. Αλλά αυτός πείσμα για να τους ζήσει όσο καλύτερα, δούλευε σκληρά, δυσανάλογα με τις αντοχές και τις σωματικές του δυνάμεις μέχρι τέλους του βίου του.

ΧΑΣΑΠΗΣ-ΚΑΣΑΠΗΣ (σφαγεύς, κρεοπώλης)

Τα παλιά χρόνια οι χασάπηδες ήσαν λιγοστοί καθώς όλοι οι νοικοκυραίοι ασχολούντο κυρίως με τη κτηνοτροφία και είχαν τα δικά τους ζώα τα οποία έσφαζαν και τα μοιράζονταν με τη σειρά αναμεταξύ

τους. Επειδή δεν υπήρχαν ψυγεία να συντηρήσουν το κρέας, για να το διαθέσουν έκαναν πλανόδιο εμπόριο ώστε να το πουλήσουν γρήγορα εντός της ίδιας ημέρας που σφαζόταν το ζώο.

Αργότερα όταν τα επαγγέλματα έγιναν πολλά και δεν είχαν όλες οι οικογένειες τα δικά τους ζώα, ή γιατί ήθελαν την ευκολία τους, η δουλειά των χασάπηδων μεγάλωσε, οπότε έστησαν πάγκους σε κλειστές αγορές, και αργότερα σε δικά τους μαγαζιά.

Στη χλώρακα ένας από τους πρώτους ημιεπαγγελματίες χασάπηδες ήταν το Αντρεούι, και αργότερα καθαρά επαγγελματίας ο γιός του ο Χριστοφής.

Ο Χριστοφής ήταν άνθρωπος πολύ προσιτός, και θυμάμαι εγώ σαν παιδί όταν συναντιόμαστε καμιά φορά κάτω στη θάλασσα της Αλικής που πηγαίναμε για μπάνιο, μιλούσαμε και συζητούσαμε, και θυμάμαι πόσο μου άρεσε να τον ακούω για πράγματα που τα έλεγε όμορφα, ώστε τον παρακολουθούσα με προσοχή.

Μου έλεγε πως ο πατέρας του επειδή δεν υπήρχαν ψυγεία την παλιά εποχή, για να συντηρήσει το απούλητο κρέας, το έδενε με σχοινί και το κατέβαζε στο βάθος κάποιου βαθιού πηγαδιού όπου υπήρχε σχετική δροσιά. Το ίδιο έκανε και αυτός όταν είχε παραγγελία να σφάζει πολλά ζώα για γάμο, και το μεγάλο ψυγείο που είχε, γέμιζε και δεν χωρούσε.

Ο ΤΣΑΜΠΑΣΗΣ

Τζαμπάζης ήταν ο έμπορος ζωντανών μεγάλων ζώων κυρίως μουλαριών, αλόγων, γαϊδάρων, βοϊδών αλλά και αιγοπροβάτων. Τα ζώα τα αγόραζαν και τα μεταπουλούσαν ή τα αντάλλασσαν με άλλα καλύτερα ή υποδεέστερα με καταβολή διαφοράς σε χρήματ, με τελική κατάληξη τη μεταπώληση όταν εύρισκαν συμφέρουσα τιμή.

Στην κύπρο από παντα, οι περισσότεροι κατοικοι ειχαν κυρια ασχολια την γεωργία και την κτηνοτροφια.

Ο τόπος αποτελούσε έναν μεγάλο βοσκότοπο για τα ποίμνια των κατοικων, ως εκ τουτου πολλοι ησαν οι βοσκοι κυριως προβατων και αιγων.

Τις αγοραπωλησίες των ζώων λοιπον, αναλάμβαναν οι ζωέμποροι, που ονομάζονταν και "τσαμπάσηδες". Επίκεντρο των αγοραπωλησιών αποτελούσαν οι ζωοπανηγύρεις που συνόδευαν συνήθως τις εορταστικές και εμπορικές δραστηριότητες των μεγάλων πανηγυριών.

Εκτός από τους ντόπιους ζωέμπορους, την περιοχή επισκέπτονταν τότε και μεταπράτες από ολη την κυπρο, για να διαπραγματευτούν με τους ντόπιους την αγοραπωλησία ζώων.

Στη Χλώρακα δεν υπήρχε ζωέμπορος, αλλά επειδή ήταν αναγκαίος ένεκα της ανεπτυγμένης κτηνοτροφίας που υπήρχε είτε επαγγελματικά, αλλά είτε καθώς κάθε οικογένεια εξέτρεφε ζώα όπως λοθπα (γουρούνα που γεννούσε), είτε αίγιες (κασίκες που έδιναν γάλα και γεννούσαν ρίφια), κάποιος κάτοικος πάντα μεσολαβούσε ώστε να φέρνει ξένους ζωέμπορους για ναπραγματεύονται αγοραπωλησίες κυρίως γουρουνιών και αιγοπροβάτων. Αυτή την μεσιτεία ανάμεσα στους εμπόρους και στους παραγωγούς επ' αμοιβή, έκανε εν πρώτοις, ο Γιώρκας, και ακολούθως όταν γέρασε, ο Νικολής Αριστοδήμου, και δυο άνθρωποι επιτήδειοι στο επάγγελμα. Για πολλά χρόνια τις δεκαετίες '60 έως '80, ταχτικός τσάμπασης που επισκεπτόταν την κοινότητα, ήταν ο Βελισάριος από τη Λετύμπου, που εμπορευόταν μόνο μικρούς σιοίρους (χοίρους), γι αυτό τον αποκαλούσαν σιοιριάρη.

**ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ, ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΑΣ
Ο ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΟΣ**

Στη Χλώρακα το επάγγελμα του μελισσοκόμου έλαβε μεγάλης χρήσης στα πρώτα χρόνια της ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, όταν υπεύθυνος του Συνεργατισμού ανέλαβε ο ομοχώριος Ανδρέας Αζίνας, ο οποίος ως εκ της θέσεως του παρότρυνε και βοηθούσε τους χωριανούς να ασχολούνται με επαγγέλματα παρεμφερή με τη φύση, όπως γεωργία και κτηνοτροφία.

Κατ' αρχάς ως κοινότητα υπό την επίβλεψη της εκκλησίας, έφτιαξαν ένα μεγάλο μελισσοκομείο στον περίγυρο της εκκλησίας της Χρυσοαιματούσης και της Χρυσελαιούσης, αλλά σε λίγο καιρό απομάκρυναν τις κυψέλες, καθώς ήταν πέριξ του νεκροταφείου, και κάποιοι σκέφτηκαν πως δεν ήταν σωστό οι μέλισσες να παίρνουν γύρη από τα λουλούδια α του νεκροταφείου.

Έτσι έκλεισαν το μελισσοκομείο, και τα μελίτσια διαμοιράστηκαν σε ορισμένους κατοίκους που θέλησαν να ασχοληθούν μ' αυτό το επάγγελμα.

Εγώ μικρός τότε, θυμάμαι μελισσοκομείο να είχε ο Παπάκωστας, που μετά απ' αυτόν, ανέλαβε ο γιος του Ανδρέας, αργότερα Παπανδρέας. Είχε τοποθετήσει τις κυψέλες πίσω από το εκκλησάκι του Αρχάγγελου Μιχαήλ, σε μια καυκάλλα γεμάτη δρύες, σχοιινιές, θρουμπιά και μαζιά, ενώ από κάτω στον γκρεμμό που υπήρχε, ήταν η

περιοχή των Κλούνων, μια μικρή κοιλάδα με τρεξιμιά νερά και οργιώδη άγρια βλάστηση, ιδανικός τόπος για να βρίσκουν τροφή οι μέλισσες.

Ενθυμούμαι καλώς τον Παπάνδρα, όταν τα απογεύματα με τη στολή του που έμοιαζε όπως του αστροναύτη αλλά σε τετράγωνο σχήμα, κάπνιζε με το καπνιστήρι για να ναρκώσει τις μέλισσες είτε για να τις τσεκάρει, είτε για να τις ταΐσει, ή όταν τέλος, για να πάρει τις κερήθρες να βγάλει το μέλι. Μα όσο και να τις κάπνιζε, πολλές δεν ναρκώνονταν, και κατά πολλές ορμούσαν και μας τσιμπούσαν.

Θυμάμαι ακόμα τον εξαγωγέα μελιού, ένα ειδικό βαρέλι με μηχανισμό και θέσεις όπου έμπαιναν οι κερήθρες, και ύστερα με μια μανέλα, τις γυρνούσαμε. Ένεκα του μηχανισμού, γύριζαν με μεγάλη ταχύτητα και τοιουτοτρόπως το μέλι έβγαινε και έσταζε στον πάτο του βαρελιού, όπου υπήρχε βρύση και το μαζεύαμε.

Η εργασία της μελισσοκομικής, γίνεται στην ύπαιθρο, ενώ το επάγγελμα είναι εποχιακό. Πολλά άτομα ασχολούνται ερασιτεχνικά με τη μελισσοκομία διατηρώντας μικρό αριθμό κυψελών.

Ο μελισσοκόμος ασχολείται με την εκτροφή μελισσών, ώστε αυτές να παράγουν κυρίως μέλι, και βασιλικό πολτό. Συντηρεί και επισκευάζει τις κυψέλες, και τοποθετεί καινούργιες όταν ο πληθυσμός τους μεγαλώνει. Βάζει πρόσθετη τροφή στις κυψέλες για να συντηρηθούν οι μέλισσες την περίοδο του χειμώνα, ελέγχει την υγεία του σμήνους και συλλέγει το μέλι, αφήνοντας όμως και κάποια ποσότητα ως τροφή για τις μέλισσες.

Οι εποχές με τις περισσότερες εργασίες για το μελισσοκόμο, είναι η άνοιξη και το καλοκαίρι, γιατί γίνεται η συγκομιδή του μελιού. Το χειμώνα και το φθινόπωρο γίνονται εργασίες συντήρησης και προστασίας του σμήνους.

Ο μελισσοκόμος χρησιμοποιεί διάφορα μέσα για την προστασία από τα τσιμπήματα των μελισσών, όπως μάσκα και στολή, καπνιστήρι για να ναρκώνει τις μέλισσες ώστε να μπορεί να εργάζεται ελεύθερα χωρίς να τον τσιμπούν, καθώς και όργανα για την εξαγωγή του μελιού από τις κερήθρες.

Για την ενασχόληση αυτή, είναι σημαντική η απόκτηση εμπειρίας και η εκπαίδευση πάνω στη μελισσοκομία. Το επάγγελμα του μελισσοκόμου προϋποθέτει αγάπη για τη φύση. Η ικανότητα αντίληψης για την εύρεση καλών τοποθεσιών για τα σμήνη είναι χρήσιμη, ενώ απαραίτητη είναι η επιδεξιότητα καθώς και η ικανότητα για τον προσδιορισμό της τροφής που πρέπει να μείνει στις κυψέλες μετά την συγκομιδή του μελιού.

Ορισμένες φορές οι μετακινήσεις των κυψελών είναι απαραίτητες, σε περιοχές με καλύτερη ανθοφορία στα φυτά, ώστε οι μέλισσες να βρίσκουν περισσότερη τροφή κυρίως από γύρη συγκεκριμένων φυτών, όπως του θυμαριού, από το οποίο παράγεται μέλι καλής ποιότητας.

Πρόκειται για ένα καλό επάγγελμα, γιατί για το μέλι και τα προϊόντα του, υπάρχει ζήτηση στην αγορά.

Επειδή το επάγγελμα είναι εποχιακό, πολλοί μελισσοκόμοι εξασκούν παράλληλα και άλλες εργασίες, συνήθως γεωργικές.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΒΛΟΚΚΟΣ-ΒΙΟΛΑΡΗΣ 1945

ΟΙ ΒΙΟΛΑΡΗΔΕΣ

Οι Έλληνες διατήρησαν μέσα στους αιώνες που πέρασαν την παραδοσιακή τους μουσική. Οι Κύπριοι με ίδια εθνικότητα, γλώσσα, θρησκεία και πολιτισμό, διατήρησαν και αυτοί το ίδιο τη δική της μουσική κληρονομιά. Μέσα από τους διάφορους κατακτητές Πέρσες, Φοίνικες, Πτολεμαίους, Ρωμαίους, Φράγκους, Ενετούς, Τούρκους, Άγγλους, κατάφεραν να διατηρήσουν τον πολιτισμό τους, τη κουλτούρα τους και τη μουσική τους η οποία κατ αρχάς διαδόθηκε από στόμα σε στόμα από καλλίφωνους και ιεροψάλτες. Ακολούθως μέσα από τις ανάγκες επιβίωσης, διάφοροι τραγουδιστές έμαθαν να παίζουν διάφορα όργανα που τα χρησιμοποιούσαν ως δεύτερα βιοποριστικά επαγγέλματα. Με τον καιρό επικράτησε το βιολί ως σολίστικο όργανο, και το λαούτο ως συνοδευτικό.

Τη μουσική τους κυρίως την έπαιζαν σε γάμους, καθ ότι αυτή αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος του μυστηρίου. Τους παλιούς καιρούς ο γάμος στη Χλώρακα διαρκούσε τρεις ημέρες. Από το Σάββατο μια μέρα πριν το γάμο, οι βιολάρηδες ξεκινούσαν για το σπίτι της νύφης δίνοντας το επίσημο κάλεσμα για τους άλλους χωριανούς να κοπιήσουν και να ξεκινήσουν το στρώσιμο του κρεβατιού.

Την ημέρα του γάμου οι μουσικοί έπαιζαν για το στόλισμα της νύφης και το ξύρισμα του γαμπρού. Ακολούθως με μουσική τους συνόδευαν στην εκκλησία όπου η νύφη παραδιδόταν στο γαμπρό. Μετά την τελετή στο σπίτι της νύφης όλοι διασκέδαζαν και χόρευαν υπό τη συνοδεία των Μουσικών. Επειδή τον παλιό καιρό δεν υπήρχαν πολλών ειδών διασκέδασης, σε κάθε γάμο οι καλεσμένοι δεν είχαν όρεξη να εγκαταλείψουν το γλέντα. Έτσι όταν η ώρα προχωρούσε ως τις πρωινές, ο Βιολάρης έπαιζε το τραγούδι του πολογιαστού, οπότε όλοι αναγκαστικά έφευγαν και αφήναν το αντρόγυνο μόνο του. Τη Δευτέρα του γάμου το σούρουπο, ο κόσμος μαζευόταν στην αυλή του αντρογύνου και διασκέδαζαν ακούοντας μουσική και χορεύοντας. Όταν νύχτωνε με τη συνοδεία της μουσικής, η νύφη και ο γαμπρός άνοιγαν το χορό ενώ οι συγγενείς και οι καλεσμένοι καρφίτσωναν επάνω στα ρούχα τους χρήματα ή κοσμήματα, και σε ένα πιάτο πλούμιζαν τους βιολάρηδες με μικρά νομίσματα.

Η κοινότητα της Χλώρακας ευτύχισε να έχει μερικούς σπουδαίους επαγγελματίες Βιολάρηδες που άφησαν εποχή. Γυρνώντας στα πανηγύρια και σε γάμους στα περίχωρα, αλλά και σε άλλες επαρχίες που τους καλούσαν, απέκτησαν μεγάλη φήμη και ακόμα μέχρι τις σημερινές μέρες αν και έχουν παρέλθει πολλά χρόνια από το θάνατο τους, πολλοί τους ενθυμούνται και τους συναφέρνουν. Με σειρά γεν-

νήσεως ήσαν οι Αντωνής Βλόκκος που γεννήθηκε το 1905, ο Χαμπής Βασιλούης το 1930, ο Παναής Παναή το 1935, και ο Νικόλας Βλόκκος υιός του πρώτου ο οποίος σήμερα σε μεγάλη ηλικία πλέον, έχει σταματήσει να εργάζεται την όμορφη τέχνη της μουσικής την οποία κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του, πραγματικώς έχει προάγει σε ύψιστο βαθμό.

Ήταν όλοι άνθρωποι απλοϊκοί μεροκαματιάρηδες που για να ζήσουν τις οικογένειες τους έκαναν και διάφορες άλλες δουλειές. Είχαν όμως εντός του έμφυτο το μεγάλο ταλέντο της μουσικής που τους έκανε ξεχωριστούς και φημισμένους στην κοινωνία.

Ταξίδευαν συχνά προσκεκλημένοι σε γάμους, πανηγύρια, και κάθε λογής συνάξεις της εποχής σε όλη την Κύπρο, σε Τούρκικα ή μιχτά χωριά όπου συναπαντιόνταν με Τουρκοκύπριους οργανοπαίχτες, και επηρεασμένοι από ανατολίτικους ρυθμούς έσμιγαν τους πατροπαράδοτους με τους ξενόφερτους ρυθμούς, ομορφαίνοντας και εμπλουτίζοντας τοιοιτοτρόπως την απόδοση της μουσικής τους και Δίνοντας της ένα διαφορετικό ηχόχρωμα, έτσι ως πρωτεργάτες καθιέρωσαν την κυπριακή μουσική στη σημερινή της μορφή. Ήσαν όλοι σπουδαίοι βιολάρηδες που συνέβαλαν στην διάδοση της παραδοσιακής μουσικής του τόπου. Κοντά τους μαθήτευσαν αρκετοί μουσικοί που συνέχισαν το έργο τους.

**ΧΑΤΖΙΗΕΛΕΝΟΥΑ ΣΙΑΜΜΑ, Η ΜΑΜΜΗ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ ΕΩΣ 1950
Η ΜΑΜΜΗ**

Το Δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων οι άνθρωποι ανάβουν κάρβουνα και θυμιατίζουν το σπίτι, γιατί οι καλικάντζαροι καιροφυλακτούν γύρω για να φάνε τους ανθρώπους. Το έθιμο αυτό προήρθε

από το γνωστό παραμύθι της μαμμούς, όταν μια κρύα νύχτα του δωδεκαημέρου των Χριστουγέννων την κάλεσαν να πάει να ξεγεννήσει μια γυναίκα.

Όταν έφτασε στο σπίτι της είδε δίπλα της κάποια ανθρωπάκια να χορεύουν και να λένουν,

-αν είναι αγόρι χαρά στη μαμμή, αν είναι κορίτσι κατύση της μαμμής. Η έγκυος γέννησε και έκανε κορίτσι. Η μαμμή επειδή φοβήθηκε τα λόγια που άκουσε, για να τους ξεγελάσει έβαλε στο μωρό δυο μικρούλια κουβάρια νήμα και φάσκισε το μωρό. Τα ανθρωπάκια που χόρευαν και ήταν καλικάντζαροι, ξεγελάστηκαν, και άφησαν την γριά μαμμού να φύγει. Όταν όμως ύστερα από λίγο διαπίστωσαν πως πιάστηκαν αφελείς, πήγαν στο σπίτι της μαμμούς να την τιμωρήσουν. Όμως αυτή προνοητική και πονηρή, κλείδωσε τις πόρτες και άναψε κάρβουνα στο τζάκι και έριξε πάνω φύλλα ελιάς και θυμιάτα, έτσι όλη νύχτα οι καλικάντζαροι δεν μπόρεσαν να μπουν στο σπίτι ώσπου έφεξε ο ήλιος, και αναγκαστικά τρύπωσαν και χάθηκαν μέσα στη γη όπου είναι καταδικασμένοι αιώνια να ζουν. Από τότε οι άνθρωποι πήραν το έθιμο από τη μαμμού και τακτικά καπνίζουν με το θυμιατήρι ώστε να φεύγει πάσα κακό.

Από καταβολής κόσμου υπάρχουν οι γυναίκες που ξεγεννούν τα μωρά, γιατί είναι δύσκολο να επιβιώσει ένα νεογέννητο παιδί που το ξεγεννά μόνη της η μητέρα. Όταν γεννήθηκε ο Χριστός, δίπλα στην Παναγία υπήρχαν δυο μαμμές όπως γράφει στο ευαγγέλιο του ο Ιάκωβος. Στην εποχή του μεσαίωνα οι μαμές κατηγορήθηκαν για μαγεία και κυνηγήθηκαν από την Ιερά εξέταση, ενώ η καθολική εκκλησία απαιτούσε από τις μαμές να είναι βαπτισμένες χριστιανές.

Η μαμμή στα όνειρα είναι καλός οiwνός. Εάν στον ύπνο σας δείτε μία μαμμή να ξεγεννά κάποιο μωρό, θα μπορέσετε να διώξετε τα βάρη που σας ενοχλούν, και ευχάριστα γεγονότα θα τα διαδεχθούν.

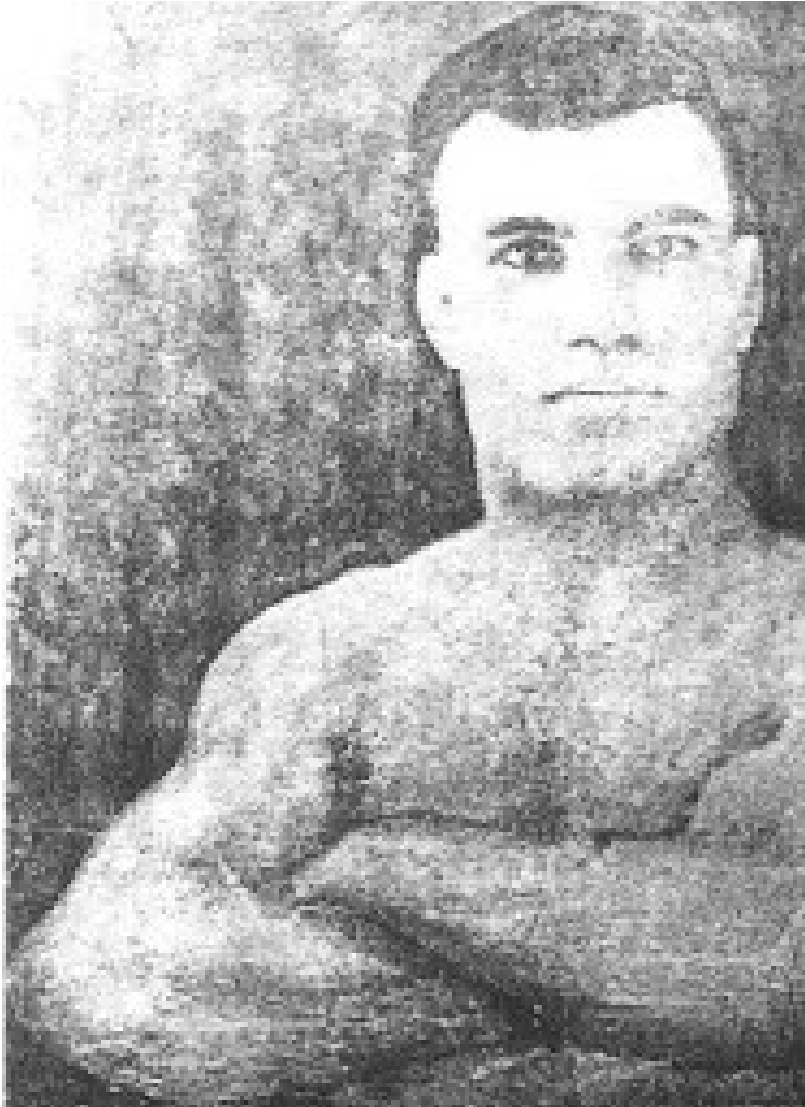
Ως εκ τούτου όλοι τη θεωρούσαν αναγκαία στη ζωή τους αλλά και καλό ποδαρικό, γιατί εκτός από μια καινούργια ζωή σε μια οικογένεια, έφερνε και χαρά σε όσους την ονειρεύονταν, καθώς πίστευαν οι παλαιοί άνθρωποι.

Στα παλιά χρόνια λοιπόν που η φτώχεια ήταν μεγάλη, μια μαμμού αμειβόταν καλύτερα εν συγκρίσει με άλλα επαγγέλματα, άσχετα αν η πληρωμή της ήταν σε είδη όπως γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, ή και ρούχα.

Μια φημισμένη μαμμού ζούσε στα παλιά χρόνια στη Χλώρακα. Ήταν η Ελενούα που έζησε πολλά χρόνια μέχρι πολύ βαθιά γεράματα, και για δεκαετίες επέβλεπε πολλές εγκυμοσύνες και ξεγέννησε όλα τα

μωρά της κοινότητας. Γι αυτό όλοι την σέβονταν, και εγώ που μόλις την ενθυμούμαι, την φέρνω στη μνήμη μου σαν μια σεβάσμια γριά που έχαιρε μεγάλης εκτίμησης από όλους τους χωριανούς. Όλοι είχαν να πουν μια ιστορία για την γριά μαμμού, και όλοι την θεωρούσαν δεύτερη μάνα, αφού η μάνα τους γέννησε, και η μαμμού τους ξεγέννησε.

Η ΧαζιηΕλενούα είναι η μάνα της Στασιάς του Μωυσή. Κατάγεται από την οικογένεια Σιαμμάς, μιας από τις μεγαλύτερες και αρχαιότερες οικογένειες της Χλώρακας. Εκτός από νοικοκυρά, εξασκούσε και το επάγγελμα της μαμμούς, ένα δύσκολο επάγγελμα που χρειαζόταν τεχνική, ελαφρύ χέρι και ιατρικές γνώσεις. Ήταν η γυναίκα που βοηθούσε τις έγκυες γυναίκες κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και μετά τη γέννα.

**ΣΑΒΒΑΣ ΤΤΟΟΥΛΙΑΣ ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ
Ο ΠΑΛΑΙΣΤΗΣ**

Οι Άνθρωποι για να επιβιώσουν έμαθαν να εργάζονται σκληρά, και επέλεξαν επαγγέλματα σύμφωνα με τις διαθέσεις, τις δυνάμεις, τις βλέψεις και τις επιθυμίες τους. Ρίχνοντας μια ματιά στα παλαιά ε-

παγγέλματα, θα γνωρίσουμε τις δυσκολίες που είχαν στην ανεύρεση ενός συμφέροντος επαγγέλματος. Θα διαπιστώσουμε και θα θαυμάσουμε την επινοητικότητα τους για να μπορέσουν να εκμεταλλευτούν αυτά που τους έδινε η φύση. Θα δούμε κάποιους χαρισματικούς με υπερφυσικά προσόντα όπως μυσική δύναμη και υπεράνθρωπη αντοχή να γίνονται παλαιστές και να επιδεικνύουν τα προσόντα τους, και γνωρίζοντας την ανάγκη του λαού να θαυμάσει κάθε υπεράνθρωπο, έδιναν παραστάσεις πάλης και επίδειξης άλλων κατορθωμάτων που μόνο αυτοί μπορούσαν να επιτύχουν. Και ήταν πράγματι μεγάλα τα κατορθώματά τους, τόσο που η φαντασία του απλού λαού έπλασε τα αληθινά με τα φανταστικά και ένωσε το θρύλο με την ιστορία.

Στη σημερινή μου διήγηση, μια πραγματική ιστορία θα σας πω για έναν δυνατό παλαιστή που διακρίθηκε στην μακρινή Αμερική καθώς μετανάστευσε για ένα καλύτερο μέλλον και μια μεγαλύτερη φήμη.

-ιστορίας

Πρόκειται για τον Σάββα Ττουλιά, ένα νεαρό με μεγάλη μυσική δύναμη, που μια φορά όταν τον έστειλε ο πατέρας του να πάρει το γαϊδούρι τους στους αγρούς να βοσκήσει και το έπιασε το γαϊδουρινό γινάτι και δεν περπατούσε, αυτός θύμωσε και το άρπαξε στα χέρια, το φορτώθηκε, και το κουβάλησε στους ώμους. Από μικρό παιδί είχε μεγάλη φυσική δύναμη που την όφειλε στα γονίδια της οικογένειας. Πολλοί προγονοί του φημοζονταν για τη σωματική τους ρώμη, αλλά προπάντων ο πατέρας του και ο παππούς του που ήταν δυνατοί, σαν λιοντάρια.

Από την Κισσόνεργα καταγόταν ο πρώτος πρόγονος που έφερε το επίθετο Ττουλιάς, επίθετο το οποίο προήλθε από το μικρό του όνομα Χριστόδουλος ή Ττουλής ή Ττουλιάς, παρατσούκλι που έμεινε σαν επώνυμο επίθετο και στις επόμενες γενιές έως σήμερα. Ήταν μεγαλόσωμος με πολλή δύναμη και δυνατό σωματικό σκαρί, χαρακτηριστικά που φέρουν αρκετοί απόγονοί του που επίσης διακρίνονται για τη μεγάλη σωματική τους δύναμη.

Οι πληροφορίες φέρουν δυο από τα παιδιά του να μετοικεί ένας στη Χλώρακα και άλλος στην Αυγόρου.

Στην Αυγόρου μετανάστευσε από μικρό παιδί ο Γεώργιος που πήγε δουλειά σαν μισταρκός και όταν μεγάλωσε παντρεύτηκε και δημιούργησε οικογένεια εκεί. Ένα από τα παιδιά του ο Χριστόδουλος παντρεύτηκε στην Άχνα και έκαμε πέντε παιδιά τους Γιαννή, Δέσποινα, Γεώργιο, Κυριάκο, και Σάββα. Οι τελευταίοι τρεις μετανάστευσαν στην Αμερική όπου έζησαν και οι απόγονοί τους ευρίσκονται εκεί.

Εκ των τριών μεταναστών, ο Σάββας ήταν παλικάρι και είχε τεράστια σωματική δύναμη. Ήταν άφοβος και ανίκητος, έτσι που φυσιολογικά κατέληξε να γίνει επαγγελματίας παλαιστής. Ανακάλυψε ένα προπονητήριο όπου μπορούσε να παλεύει. Αφοσιώθηκε με μανία στην προπόνηση, και γρήγορα με τον καιρό κέρδισε πολλούς αγώνες. Τον καλούσαν σε όλες τις πολιτείες της Αμερικής όπου έγινε πολύ γνωστός. Είχε αποκτήσει φήμη και γνώρισε μεγάλη δόξα, ήταν πάντα ο νικητής και μεγάλα στοιχήματα παίζονταν υπέρ του. Κέρδισε πολλά χρήματα, που όμως δεν τα λογάριασε. Το χειροκρότημα των θεατών ήταν η μεγαλύτερη του ανταμοιβή.

Όμως όπως συμβαίνει σε όλο τον κόσμο και περισσότερο στην Αμερική, στις δουλειές αυτές όπου διακινούνται τεράστια ποσά χρημάτων, τον έλεγχο κάθε μεγάλης νίκης πάντα τον έχουν άνθρωποι του υποκόσμου. Με διάφορους τρόπους πάντα καταφέρνουν να γίνεται αυτό που τους συμφέρει. Είναι τόσο ασύλληπτα τα ποσά χρημάτων που διακινούνται στα στοιχήματα που περιπλέκονται στο συνδικάτο της διαχείρισης των αποτελεσμάτων κάθε αγώνος, που οι άνθρωποι και οι πέριξ αυτών που τα διαχειρίζονται, δρουν παράνομα και ανενόχλητα χωρίς η δικαιοσύνη να μπορεί να τους ακουμπήσει. Κανονίζουν τα αποτελέσματα με ένα τους λόγο και προωθούν στον πρωταθλητισμό όσους αυτοί και μόνον αποφασίζουν, ασχέτως εαν αξίζουν πραγματικώς.

Ο Κύπριος παλαιστής Σάββας Τουουλιάς είχε τα φόντα για μια σπουδαία καριέρα εκεί στη μακρινή ήπειρο της νέας γης όπου η μια νίκη του διαδεχόταν την άλλη, σημάδι βέβαιο πως θα κατακτούσε την πρωτιά. Με αισθήματα πατριωτισμού να τον διακατέχουν, είχε μια μεγάλη επιθυμία στην καρδιά, ήθελε να κάμει το όνομα του και την άγνωστη μικρή πατρίδα του φημισμένα και ξακουστά ονόματα εκεί στη μεγάλη χώρα. Σύντομα το όνομα του έγινε αρκετά γνωστό, και τα χρήματα γέμιζαν τις τσέπες του, παρ' όλο που δεν τον ενδιέφεραν τόσο αυτά, όσο η προσωπική του δόξα. Δεν δέχτηκε συμβιβασμούς, ούτε υπέκυψε σε εκβιασμούς, ήταν όμως αυτό αιτία να τον σκοτώσουν, να τον δολοφονήσουν.

Ήταν ένας αγώνας πάλης, ένα παιχνίδι στημένο που εάν τελεσφορούσε θα επέφερε πολλά εκατομμύρια κέρδη χρημάτων στους ανθρώπους της μαφίας που κυριαρχούσαν και εκβίαζαν, που δωροδοκούσαν ή τιμωρούσαν ή και δολοφονούσαν για παραδειγματισμό εάν χρειαζόταν. Που είχαν καταντήσει τα αθλήματα κυρίως της πάλης και του μποξ, καθαρά παράνομες κερδοσκοπικές επιχειρήσεις που προκαθορίζονταν τα αποτελέσματα από τους νονούς με απώτερο καθαρό σκοπό το οικονομικό όφελος από τα στοιχήματα.

Γι αυτό όταν ο Σάββας Ττουουλιάς δεν υπάκουσε στην προσταγή τους, αυτοί θεώρησαν πως αυτός ο ασήμαντος ανθρωπάκος από ένα άγνωστο μέρος του κόσμου, έπρεπε να τιμωρηθεί και να γίνει μικρό παράδειγμα για τους υπόλοιπους συναδέλφους του, ώστε να υπακούν στο σύστημα που είχαν δημιουργήσει και που αποτελείτο από μπράβους και δολοφόνους, αλλά και «καθώς πρέπει» ανθρώπους της κοινωνικής και πολιτικής ελίτ.

Έτσι όταν αντί να ηττηθεί στον αγώνα όπως είχε λάβει προσταγή αυτός νίκησε, η καταδίκη του είχε προδιαγραφεί. Η διαταγή δόθηκε και ο παλαιστής με το λαμπρό μέλλον διαγράφηκε δια παντός από τους αγώνες, βρέθηκε σκοτωμένος σε μια γωνιά του δρόμου ένα πρωί ξημέρωμα από την αστυνομία. Είχε δολοφονηθεί ένα δείλις αργά ενώ επέστρεφε στο ξενοδοχείο που διέμενε, με τρόπο ενδεικτικό και επιδεικτικό που φανέρωνε τους λόγους του άδικου σκοτωμού.

Υ.Γ.

Συγγενείς του μεγάλου παλαιστή Σάββα Ττουουλιά σήμερα ευρίσκονται στην Αυγόρου, στην Άχνα, στη Λευκωσία, στη Λεμεσό, στη Κισσόνεργα, στη Χλώρακα, και τα τελευταία χρόνια με το μηδενισμό των αποστάσεων, σε όλη την Κύπρο και ακόμα παραπέρα.

Στη Χλώρακα έζησε ο Σάββας που παντρεύτηκε την Δεσποινού αδερφή του Μουχτάρη της Χλώρακας Χριστόδουλου Αζίνα. Απόγονοι τους ήταν οι Θεόδωρος (Τριανταφύλλης), Χαράλαμπος, Νικόλας (Εύζωνας), Καλλιστένη και Αγαθονίκη.

Ο Θεόδωρος είχε απογόνους τους Χριστόδουλο, Χαμπή (Χαμπιάς) και Ανδρέα.

Ο Χαράλαμπος έκαμε απογόνους τους Νικόλα (Νικολάτσιη), Χριστόφορο (Ττόφας), Χριστόδουλο (Πάρπας), τον Γιωρκή (Κορκής), και την Μαρουλλα Μενελάου Μελιου.

Ο Νικόλας Εύζωνας έκαμε απογόνους τους Μιχάλη, Χριστάκη, Ανδρέα, Θέκλα, Παναγιώτα, Μαρία, Αγγελική και Λυδία.

Η Αγαθονίκη παντρεύτηκε στη Γεροσκήπου και έκαμε απόγονους τη Μαρία Σιαμμά Μαυρονικόλα, το Φιλίππο (υπασπιστής του Μητροπολίτη Πάφου Φώτιου) και το Γιώργο Κούπανο.

Η Καλλιστενη παντρεύτηκε το Αντωνούϊ (Κολίδο) και έκαμαν παιδιά τους οι Νικόλα (Πίνος), Χριστόδουλο, Κατίνα, Γιώρκο (Κκελούϊ), Μιχάλη Κέρβερο και Παναγιωτού Χάμπου Πούρνελλου.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΤΣΑΕΡΑΣ

Ο ΚΑΡΕΚΛΑΣ

Ο καρεκλός κατασκευάζει ψάθινες καρέκλες πλέκοντας το κάθισμα πάνω σε ξύλινο σκελετό, που αγόραζε από το μαραγκό σε έτοιμα κομμάτια, και ο ίδιος συναρμολογούσε και τα κολλούσε με γόμα. Συνήθως οι μαστόροι δεν ήταν στεγασμένοι σε κάποιο μαγαζί, αλλά δούλευαν στην αυλή του σπιτιού τους ή μπροστά στο πεζοδρόμιο, καθώς η τέχνη τους απαιτούσε ελάχιστα εργαλεία.

Ο καρεκλός με τα λιγοστά εργαλεία του περιδιάβαινε τις γειτονιές και τα καφενεία στα γειτονικά χωριά, και επισκεύαζε τις κατεστραμμένες καρέκλες. Επί τόπου, οπουδήποτε, εργαζόταν για τους πελάτες. Σήμερα αυτοί οι τεχνίτες ακόμα υπάρχουν, καθώς οι τόννενες καρέκλες είναι πολύ αναπαικτικές, ανθεκτικές και όμορφες.

Την καρέκλα στα παλιά χωριάτικα την ονομάζουν τσαέρα. Ο Νεόφυτος ο Τσαεράς πήρε το όνομα του επειδή σε κάποια περίοδο της ζωής του υπήρξε τσαεράς (καρεκλός).

Από μικρό παιδί του άρεσε να κατασκευάζει καρέκλες χρησιμοποιώντας ως υλικό ξερές βανούκες. Στην αρχή έφτιαχνε σκαμνάκια, αλλά καθώς είχε μεγάλο ζήλο, σιγά-σιγά άρχισε από μόνος του να μαθαίνει να δένει τον τόνο και να κατασκευάζει καρέκλες. Με τον καιρό έγινε καλός μάστρος, και επισκεύαζε τις σπασμένες καρέκλες του χωριού. Ακόμα έδενε τις καρέκλες που μόνοι τους οι νοικοκυραίοι κατασκεύαζαν. Ήταν καρέκλες χοντροκομμένες με απελέκητα υλικά, αλλά πολύ στέρεες. Σήμερα μόνο ελάχιστες από αυτές υπάρχουν, και είναι σε μουσεία όπου συντηρούνται και προφυλάσσονται. Αργότερα όταν τα μέρη που αποτελούν την τόννενη καρέκλα βιομηχανοποιήθηκαν, τα αγόραζε και τα συναρμολογούσε και ακολούθως τις έδενε με τόνο.

Ο Νεόφυτος ο Καρεκλός ή Τσαεράς, έζησε μια φτωχή εποχή, και για να ζήσει την οικογένεια του έκαμνε διάφορες δουλειές. Είχε υπηρετήσει ως στρατιώτης στον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ενώ κάποια περίοδο είχε ένα παλιο φορητό αυτοκίνητο που το έστηνε στον κατήφορο για να το ξεκινά κάθε πρωί, καθώς μονίμως η μπαταρία του ήταν καθισμένη.

Μόνος του επεξεργαζόταν τον τόνο τον οποίο έβρισκε και μάζευε από έναν υγρότοπο όπου βλαστούσε. Ήταν μια μεγάλη λίμνη κάτω από το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου γεμάτη νερό από αγίασμα που έτρεχε, και που ξεχειλίζοντας πτότιζε το χώμα και σχημάτιζε ένα βαλτότοπο, έναν υγρότοπο, όπου πλούσια ευδοκίμοιζε ο τόνος.

Και ύστερα κάθε απόγευμα, καθόταν στη βεράντα του μακριναριού σπιτιού του, και έπλεκε τον τόνο πάνω στις καρέκλες.

Ο ΡΑΦΤΗΣ

Ο Αντρέας Πισσούριος όταν ήταν μικρό παιδάκι, για την σταδιοδρομία του ο πατέρας του αποφάσισε πως έπρεπε να τον μάθει μια τέχνη ελαφριά που να μην κουράζεται όπως ο ίδιος και να γεράσει γρήγορα από τα βάσανα. Σκέφτηκε λοιπόν όλες τις τέχνες, και κατέληξε στο συμπέρασμα πως η τέχνη του ράφτη ήταν καθαρή και ξεκούραστη δουλειά. Είχε ένα κουμπάρο τον Χαμπή τον Λαούρη ράφτη στο επάγγελμα, που είχε ένα ραφείο στο Κτήμα. Μαζί κανόνισαν, και φώναξαν τον νεαρό Ανδρέα, και του είπαν πως αρχικά δουλειά μαθητευόμενου ράφτη. Χωρίς να φέρει αντίρρηση ο μικρός, από την επόμενη μέρα ξεκίνησε να δουλεύει. Καθημερινά πηγαίνοερχό-

ταν περπατητός αγόγγυστα τη μακρινή απόσταση μέρες μήνες και χρόνια. Μαθήτευσε περισσότερο από δέκα χρόνια, και όταν πλέον καλά ενηλικιώθηκε και έπρεπε να παντρευτεί καθώς του προξένεψαν μια όμορφη κοπέλα, άνοιξε δικό του ραφείο.

Σήμερα ο Ανδρέας Πισσουριος σε ηλικία περισσότερη των 80 ετών στέκει καλά στην υγεία του, και ακόμα έχει το δικό του ραφείο το οποίο ανελλιπώς κάθε πρωί ανοίγει, και ανελλιπώς εργάζεται εξασκώντας την τέχνη του. Και κάθε δείλι ανελλιπώς, κάθεται στο καφενείο και ρεμβάζει, ή κουβεντιάζει με άλλους χωριανούς. Και αναπολώντας τα περασμένα, κάποιες φορές σκέφτεται πως ο πατέρας του είχε δίκαιο που αποφάσισε να τον στείλει σε τέχνη ξεκούραστη ώστε να μην γεράσει και να πεθάνει γρήγορα από τα βάσανα μιας σκληρής δουλειάς.

Ο ράφτης είναι ένα επάγγελμα που σχεδόν έχει εκλείψει παντελώς, σε αντίθεση πριν λίγες δεκαετίες που ανθούσε σε μεγάλο βαθμό.

Τα ραφεία είναι μικρές κάμαρες, καθώς δεν χρειάζονται πολύ χώρο για να λειτουργήσουν. Μέσα υπήρχαν στοιβαγμένα σε ράφια μερικά τόπια υφασμάτων για να διαλέγει ο πελάτης. Τα εργαλεία του ράφτη είναι ένας πάγκος όπου πάνω σχεδιάζει και σιδερώνει τα κοστούμια που ράβει με ένα βαρύ σιδερό και ένα γάρο (σιδερωστρα), μια μεζούρα, ένα τρίγωνο και ένα μεγάλο ψαλίδι, κιμωλίες για να τραβά τις γραμμές, δαχτυλήθρες και ένα καρφίτσερο με καρφίτσες, βελόνες, και οπωσδήποτε η μηχανή ραψίματος.

Ο ράφτης έπρεπε να παρακολουθεί μέσα από περιοδικά τη διεθνή μόδα και να ενημερώνει, αλλά και να καθοδηγεί τους πελάτες ποια γραμμή και μόδα να διαλέξουν για τα ρούχα τους. Έραβαν μόνο αντρικά ρούχα, και αφού έπαιρναν τα μέτρα του πελάτη, ξεκινούσαν το ράψιμο. Τα παντελόνια έπαιρναν λίγο καιρό, αλλά τα σακάκια ήθελαν από μερικές μέρες μέχρι μήνα, και χρειαζόταν κατά τη διάρκεια του ραψίματος, ο πελάτης να επισκεφτεί το ραφείο μερικές φορές για πρόβα.

Έπρεπε να ράβουν ρούχα καλοραμμένα που να ταιριάζουν στον πελάτη, ανάλογα με το βάρος και το ύψος. Ένας καλός ράφτης ξεχώριζε από την ομορφιά και τη γραμμή που έδινε στα ρούχα.

Όπως και στην εποχή μας, και παλιότερα υπήρχαν ράφτες υψηλής ραπτικής που έπαιρναν πολλά χρήματα. Υπήρχαν μερικοί που πήγαιναν και μαθήτευαν στην Αθήνα, και επιστρέφοντας ονόμαζαν τα μαγαζιά τους Αθηναϊκά ραφεία, και έραβαν ακριβά υφάσματα για πλούσιους και άρχοντες.

Ο ΤΣΕΣΤΑΣ

Στα παλιά χρόνια που οι άνθρωποι είχαν κύρια ασχολία την γεωργία καθώς η Κύπρος δεν είχε άλλους οικονομικούς πόρους, κάποιοι που ήσαν άκληροι και δεν είχαν ούτε ένα κομμάτι γης να καλλιεργήσουν, ούτε ήξεραν κάποιο επάγγελμα, ασχολούνταν με βοηθητικές εργασίες όπως να κατασκευάζουν καλάθια, κοφίνια και τσέστους.

Ήταν κατασκευές που δεν ήθελαν πολλή τεχνική αλλά μεγάλο μεράκι, και που τις πρώτες ύλες τις προμηθεύονταν ελεύθερα από τη φύση, καθώς πλούσια βλάσταιναν στις ρεματιές και στις λαγκαδιές. Στη Χλώρακα δεν υπήρχαν καλαθάδες, αλλά κάποιιοι από την οικογένεια του Αντρεουθκιού, ίσως έχοντας καλλιτεχνική φλέβα, έπλεκαν τσέστους που καθώς έγιναν πολύ ξακουστοί ένεκα της ομορφιάς τους, μέχρι πριν λίγο καιρό από τις τελευταίες απογόνους η Ελενίτσα, ησχολείτο με την εργασία αυτή, ώσπου γέρασε, και τα χέρια της κουρασμένα πλέον δεν την βοηθούσαν. Έτσι υποχρεωτικά σταμάτησε να πλέκει, και καθισμένη στην αυλή της με τις ώρες τώρα, αναπολεί τις φορές που όταν τέλειωνε ένα τσέστο, τον κρεμούσε στον τοίχο και μέχρι να τον πουλήσει, τον θαύμαζε σαν καλλιτεχνικό έργο που ήταν άρτια πλεγμένο και πλούσια διακοσμημένο με πολύχρωμα ρούχινα πλουριά κεντημένα μέσα στις ποκαλάμες. Όμως σε πιο εμπορική βάση την κατασκευή τσέστων, την πέτυχε η μεγαλύτερη από τις αδελφές η Χριστοδούλα, που μαζί με τη βοήθεια της πολυπληθούς οικογένειας της καθώς απέχτησε οκτώ παιδιά, προώθησε στο παζάρι το προϊόν που κατασκεύαζε σε μεγάλη παραγωγή, και κατάφερε το χωριό της Χλώρακας να καταταχτεί στην ιστορία της λαϊκής παράδοσης.

Οι τσέστοι είναι μεγάλα στρογγυλά ξέβαθα πανέρια που κατασκευάζονται κυρίως με ποκαλάμες (στελέχη σιταριού) και φύλλα φοινικιάς, καθώς καλάμια και σκλινίτζια (άγρια βλάστηση σε υγρά εδάφη που χαρακτηρίζεται από πολλά λεπτά και μακριά στελέχη κυλινδρικά, και ευλύγιστα αλλά και στερεά) που τις πλέκουν και τις δένουν μεταξύ τους, και τα στολίζουν με πολύχρωμα υφάσματα.

Τον παλιο καιρό χρησίμευαν πολύ στις νοικοκυρές, γιατί τα διάφορα ζυμαρικά όπως κουλούρια, φιδέ, μακαρόνια, τραχανά, φλαούνες κλπ, τα ζύμωναν μόνες τους, και τα άπλωθαν στους τσέστους για να στεγνώσουν ή να τα ψήσουν.

Ακόμα θέλοντας να καταδείξουν την μεγάλη τους ωφελιμότητα, τοποθετούσαν μέσα την ενδυμασία της νύφης για να την χορέψουν την ημέρα του γάμου.

Σήμερα με τη βιομηχανική ανάπτυξη, τα βιομηχανοποιημένα προϊόντα αντικατέστησαν τα παραδοσιακά που ήταν φτιαγμένα με τα φυσικά υλικά και τώρα κατασκευάζονται από πλαστικές ύλες.

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΜΑΝΤΗΣ - Ο ΓΑΝΩΜΑΤΗΣ

Ο Χαρίλαος ο Μάντης ήταν ένας γυρολόγος γανωματής από τον Καθηκά. Μακρινό το χωριό από τη Χλώρακα και πολλές ώρες δρόμος, αλλά κάθε τόσο καιρό με τη σειρά, περνούσε και μάζευε τα μαυρισμένα από τη φωτιά σκεύη των νοικοκυρών, και τα φόρτωνε στο ζώο του. Ήταν ένας μεγάλος

άππαρος που με τα δισάκια κρεμασμένα γεμάτα ατζιά και τον ίδιο καβαλικεμένο στη ράχη, μεγαλόσωμος και όμορφος, κάλπαζε τη μεγάλη απόσταση χωρίς να κουράζεται.

Στα χωριά τον παλιό καιρό οι κάτοικοι ήσαν λιγοστοί και συγγενείς αναμεταξύ τους, γι αυτό συνήθιζαν για τις νιές κοπέλες να φέρνουν γαμπρούς από άλλα χωριά, και τα παλληκάρια να τα στέλλουν σώ-γαμπρους σε άλλα χωριά. Καμιά φορά γινόταν το αντίθετο, αλλά πολύ αραιά. Ωστε ο Χαρίλαος καθώς είχε και τη τέχνη του, ήταν περιζήτητος γαμπρός στη Χλώρακα, και όπως ήταν φυσικό, κάποιοι μεσολάβησαν και τον πάντρεψαν με μια χωριανή κοπέλα, και από τότε έμεινε στη Χλώρακα εξασκώντας το επάγγελμα του γανωματή.

Τον θυμάμαι καλά καθώς μέναμε στην ίδια γειτονιά με ένα τσιγάρο κρεμασμένο στο στόμα σκυφτό στην αυλή του να γανώνει, ή να γυρίζει στα δρομάκια και να μαζεύει τα ατζιά φωνάζοντας με τη βραχνή του φωνή,

Είμαι γανωματσίης, μπακίρια γανώνω,

Τις παλιομαύρισσες καλά μπαλώνω

Ο γανωτής έλιωνε τον κασσίτερο πάνω σε φωτιά και αφού προηγουμένως είχε καθαρίσει καλά το σκεύος, άλειφε το εσωτερικό του με σπίρτο και το έτριβε με σκόνη κεραμιδιού. Ακολούθως κρατώντας το σκεύος με την τσιμπίδα πάνω από τη φωτιά, έριχνε μέσα το νησιαντήρι, για να στρώσει και να κολλήσει καλύτερα το καλάι πάνω στο χάλκωμα. Αφού το σκούπιζε καλά, άπλωνε το λιωμένο καλάι σ' όλη την επιφάνεια με ένα χοντρό βαμβακερό ύφασμα, και τέλος βουτούσε το σκεύος μέσα σε κρύο νερό. Στο τέλος το σκούπιζε με καθαρό βαμβάκι για να γυαλίσει..

Η λέξη γανωτής προέρχεται από το αρχαίο ρήμα γανώ που σημαίνει δίνω λάμψη, και είναι επάγγελμα από τα πιο παλιά που υπάρχουν.

Γανωτής ή γανωναματής ονομάζεται ο τεχνίτης που επικαλύπτει χάλκινα σκεύη με κασσίτερο.

Οι γανωματζιήδες ήταν συνήθως πλανόδιοι τεχνίτες που αναλάμβαναν το γαλβανισμό και το στίλβωμα των χάλκινων οικιακών σκευών, όπως τα χαρτσιά, τις μαγείρισες, τα σινιά.

Ήταν επάγγελμα πολύ διαδομένο στις αρχές του περασμένου αιώνα, το οποίο τελείωσε σχεδόν ολοκληρωτικά στα τέλη του ίδιου καθώς τα μαγειρικά σκεύη κατασκευάζονταν ανοξείδωτα πλέον, και δεν χρειάζονται επικασσιτέρωση. Ακόμα υπάρχουν τεχνίτες, αλλά αραιά και που.

ΦΚΩΝΗΣ Ο ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Η ταβέρνα του Φκωνή ήταν κτισμένη δίπλα στην πλατεία της εκκλησίας και εκεί μαζεύονταν τις νύχτες οι αθκιασεροί και οι κρασοπότες να πιούν κανένα γράδο κοκκινέλι. Ήταν ένα χαμόσπιτο κτισμένο με πέτρες και πηλό από χώμα και άσιερο, μια κάμαρη, ένα χαμηλό δωμάτιο τόσο χαμηλό, που για να μην κουτουλούν οι πελάτες, το πάτωμα ήταν σκαμμένο μέσα στη γη. Η σκεπή καμωμένη από κανιά και χώμα που όταν έβρεχε έσταζε και έβρεχε τους πελάτες. Με παλιές ξύλινες πόρτες χωρίς κλειδαριές και ένα μικρό παράθυρο όσο να μπαίνει λίγο φως.

Ήταν κτισμένη ακριβώς στη θέση που είναι τώρα το εστιατόριο «Φαμακούστα», στην οδό «Ζήνας Κάνθηρ». Ήταν η ταβέρνα του Φκωνή που άφησε εποχή, που με τον ίδιο να φαντάζει θεόρατος με τη μαύρη βράκα και το αλατσιέτινο ζιμπούνι πανύψηλος να μην τον χωρεί το μαγαζί του και να σερβίρει σκυφτός για να μην κουτουλλά στο ταβάνι.

Μέσα στο μουντό φως της λάμπας πετρελαίου τα τραπέζια τάβλες πάνω στο χωματένιο πάτωμα ήταν πάντα γεμάτα πελάτες. Η τσίκνα από το τρεμιχόλαο γέμιζε τον αέρα και τα κουνουπίδια ήταν πάνω στο ράφι αφημένα μαζί με σώτες γεμάτες τσιρίτζια μέσα σε λίπος από λαρδί και βάζα γεμάτα καππάρι. Στη γωνιά ήταν κρεμασμένο από το ταβάνι ένα ολόκληρο λαρδί χοίρου, ενώ πάνω σε όλα τα τραπέζια είχε κούπες γεμάτες βραστές πατάτες.

Ήταν μια συνταιριασμένη ατμόσφαιρα με το χώμα στο πάτωμα να μυρίζει ξινό κρασί και να σμίγει με την μυρωδιά από τα ξιδάτα παντζάρια, τα βραστά αβγά μέσα σε μαύρο λάδι ελιάς και τη τσίκνα της ρέγκας που ψηνόταν στη φωτιά της μηχανής. Ήταν μεξέδες μιας εποχής χωριάτικοι και φτηνοί που έφτιαχνε ο ταβερνιάρης, αλλά γνήσιοι και άμετρης γευστικής απόλαυσης.

Κάθε βράδυ οι φτωχοί χωρικοί την άραζαν μέσα εκεί, να πιούν φτωχικά και να ξεχάσουν την φτώχεια και τη μιζέρια τους.

Το στερκό κρασί τους έφτιαχνε τη διάθεση και τους έκανε να ευφραίνονται απεριόριστα τις γλυκές γεύσεις από τα φτωχικά φαγητά. Τσιμπούσαν και τσουγκρούσαν τις καντήλες εις υγεία στα ξύλινα βαρέλια που ήταν γεμάτα κρασί.

Ήταν βαρέλια θεόρατα που γέμιζαν το μισό μαγαζί, γεμάτα με κρασί που εκείνον τον καιρό πουλιόταν με την οκά και το μετρούσαν με το κάρτο, ένα τσίγγινο δοχείο με την ανάλογη χωρητικότητα. Όμως πολλές φορές τα άδειασαν οι κρασοπότες, και πολλές ήταν οι φορές που παρασυρμένοι από τη πολλή ζάλη της μέθης συμπεριφέρθηκαν ως μεθυσμένοι.

Μια φορά, ο Χριστόδουλος Πάσπας ένας τακτικός θαμώνας, πάνω στο μεθύσι του πήγε στοίχημα με τους φίλους του πως η στενή πόρτα της ταβέρνας χωρούσε το αυτοκίνητο του να περάσει μέσα. Και το θολωμένο του μυαλό παραμερίζοντας τη λογική, τον οδήγησε έξω να πάρει το αμάξι μη λαμβάνοντας όψιν τις διαμαρτυρίες του ταβερνιάρη. Ξεκίνησε λοιπόν ο άμυαλος το παλιό του αμάξι, και πέρασε μέσα από την πόρτα της ταβέρνας. Μα η πόρτα ήταν στενή και δεν χωρούσε, έτσι μαζί με τον τοίχο γεμίστηκε κάτω στο πάτωμα. Βλέποντας την καταστροφή έφερε το νου του, αλλά το κακό είχε γίνει. Συμφώνησα με τον ταβερνιάρη, και την άλλη μέρα όλοι μαζί οι φίλοι καθώς ήταν καλοί μαστόροι, επιδιόρθωσαν όλες τις ζημιές.

Ο ΑΛΕΤΡΑΡΗΣ

Το Αντωνούην το Κολοίδον ήταν παλιός κάτοικος της Χλώρακας πολύ γραφικός χαρακτήρας από αυτούς που δεν ξεχνιούνται, και που άφησε στο κατόπιν του ευτράπελες ιστορίες που ακόμα τις διηγούνται τα παιδιά.

Έζησε περισσότερο από εκατόν χρόνια, και απεβίωσε το 1980. Έως τα βαθιά του γεράματα είχε σώας τας φρένας και την υγεία του. Ενδυόταν με παραδοσιακά ρούχα, και η βράκα που φορούσε ήταν από τις μακριές, και επειδή τα πόδια του στράβωσαν με τα γεράματα, σάριζε τη στράτα καθώς περπατούσε. Τον γνώριζαν όλοι με το παραγκώμι του, και ουδείς με το όνομα του το οποίο εν τέλει ανεγράφη εις την ταφόπλακα του, ως Αντώνης Μιχαήλ. Ήταν κοντός, άσχημος, στραβοπόδης με ένα τεράστιο μουστάκι δυσανάλογο με το κορμί του, κίτρινο από την καπνιά των ατελείωτων τσιγάρων που πάντα είχε ένα να κρεμιέται στο στόμα. Ήταν πτωχός, και δεν είχε χρήματα, γι αυτό γυρνούσε στα καφενεία και μάζευε τις γόπες που οι άλλοι πετούσαν. Ζούσε πολλές ώρες στην άκρια της θάλασσας πάντα με ένα δυναμίτη στο χέρι και σκότωνε τα ψάρια δια της παρανόμου και ευκόλου οδούς.

Καθώς ο ίδιος πολύ πτωχός, το ίδιο είχε καταντήσει και το μυαλό του από τα πολλά βάσανα που για περισσότερο από ένα αιώνα έζησε στη φτώχεια και στην ανέχεια. Μια φορά κατάφερε να αιχμαλωτίσει μια αλεπού που έτρωγε τις όρνιθες του, και σκέφτηκε να τη δέσει μέσα στην παράγκα που κατοικούσε με ένα σχοινί πάνω στην κεντρική κολώνα που είχαν όλες οι παράγκες. Και έφυγε ο άμοιρος ξημερώματα να πάει στη θάλασσα να ψαρέψει, και άφησε το άγριο ζώο δεμένο στο κλουβί του. Μα όταν μετά το μεσημέρι επέστρεψε, βρήκε όλα τα υπάρχοντα του σπασμένα, καθώς το σχοινί ήταν μακρύ, και αλαφιασμένη από το φόβο η αλεπού γυρνούσε γύρω-γύρω σαν άγριο ζώο που ήταν, καταστρέφοντας τα όλα.

Όμως, ήταν ένας σπουδαίος τεχνίτης, ένας καλός ξυλουργός που με τα πενιχρά του εργαλεία έφτιαχνε αλέτρια για τους γεωργούς, αλέτρια που άντεξαν στο χρόνο, και όσα δεν πετάχτηκαν και ακόμα υπάρχουν, είναι γερά, έτοιμα για χρήση. Εξασκούσε το επάγγελμα του αλετράρη μόνο αυτός, και παρ'όλο που οι γεωργοί ήταν και οι ίδιοι τεχνίτες και κατασκεύαζαν ή επισκεύαζαν τα δικά τους αλέτρια,

για το σωστό ζύγισμα τους έπρεπε οπωσδήποτε να επισκεφτούν τον αλετράρη του χωριού.

Ήταν λοιπόν το επάγγελμα του αλετράρη ένα χρήσιμο επάγγελμα πολύ αναγκαίο μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες, αφού έως την εποχή του τελευταίου βασιλέως της Ελλάδας Κωνσταντίνου του Β΄ και πριν την κατασκευή γεωργικών μηχανών, ο όργωμα των χωραφιών γινόταν με το αλέτρι.

Κατασκευαζόταν κυρίως από ξύλο και είχε από σίδηρο μόνο το υνί, για να μην καταλιεται εύκολα καθώς όργωνε τη γη. Τα βασικότερα μέρη ενός αλετριού ήταν η κοντουρά με το χέρι και με το οποίο χειριζόταν το άροτρο ο γεωργός, το αλετροπόδι που πάνω του φοριόταν το υνί, το σταβάρι το οποίο ενωνόταν στο ζυγό που μαζί έσερναν το αλέτρι, και η σπάθη που ένωνε το σταβάρι με το αλετροπόδι. Είχε ακόμα μερικά άλλα μέρη τα οποία προσαρμόζονταν ανάλογα με τη χρήση του αλετριού, άλλοτε για σπορά, άλλοτε για όργωμα, και άλλοτε για σβανάρισμα (στρώσιμο του χώματος μετά το όργωμα). Η επιτυχία του αρότρου σε μεγάλο βαθμό εξαρτιόταν από το βάρος του, και αυτό ανάλογα με τη γη που θα οργωνόταν, αφού από αυτό εξαρτιόταν πόσο βαθιά θα έσκιζε τη γη.

Το επάγγελμα του αλετράρη λοιπόν, είχε σημαντική συνεισφορά στη καθολική γεωργική ενασχόληση των παλαιών κατοίκων της Χλώρακας αφού, όλοι οι κάτοικοι είχαν τη γεωργία ως κύριο επάγγελμα. Πολλοί γεωργοί αποκτούσαν γνώσεις και έφτιαχναν ή επιδιόρθωναν μόνοι τα άροτρα τους, αλλά υπήρχαν και οι μαστοροί ξυλουργοί που είχαν ειδικευση στην εξ ολοκλήρου κατασκευή και επιδιόρθωση τους. Η μαστοριά του καθενός αλετράρη μετριόταν εκ του αποτελέσματος, δηλαδή από την ικανότητά του αρότρου να ισορροπεί στη γη, καθώς σε περίπτωση που παρουσίαζε αστάθεια, κούραζε το γεωργό στη προσπάθεια του να το κρατεί κάθετο.

No.	041515	Sex	M	C.N.	NEOFIDES	U.N.	A
Code		Family		C.N.	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ	U.N.	KI
		Nationality			BRIT IMP	Sex	GRF
		Birthplace			Χλωράκας ΡΑΦΗΣ	Date of	-
		Occupation			Shepherd		
		Address			Χλωράκας ΡΑΦΗΣ		

1 SEP 1938

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΚΑΡΤΙΝΙ

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ (ΣΙΑΜΜΑΣ) - Ο ΒΟΣΚΟΣ

Δημοσίευμα της Εφημερίδας Ανεξάρτητος το 1938: Παρ' ολίγον να ελάμβανε χώραν το απόγευμα της προχθές Δευτέρας τραγικό δυστύχημα εις Χλώρακα με θύμα νεαρόν ποιμένα, υπο τας ακολούθως περιστάσεις: Κατά το απόγευμα της προαναφερθείσας ημέρας, ενώ ο εκ του χωρίου μας δεκαεξαετής ποιμήν Νεόφυτος έβοσκε τα πρόβατα του εις την τοποθεσίαν Καμαρούδι, το έδαφος υπεχώρησεν αιφνηδίως και ο ατυχής ποιμήν ευρέθη εις υπόγειον γαλαρίαν πλήρη ύδατος και βάθους πέντε ποδών. Ο ατυχής Νεόφυτος ήρχισε αμέσως να κραυγάζη εις βοήθειαν, πλήν, όμως, λόγω του ερημικού του τόπου, ουδείς τον ήκουε, εκινδύνευε δε, τον έσχατον κίνδυνον. Ευτυχώς δι' αυτόν τα πρόβατα του παραμείναντα ακυβέρνητα εισήλθον εις μέρος απηγορευμένον δια βοσκήν, επισύραντα ούτω την προσοχήν του επίσης εκ Χλώρακας Γεωργίου Νικόλα, ο οποίος εν τη προσπάθειά του όπως εκβάλει εκ της απηγορευμένης περιοχής τα πρόβατα, αντελήφθη τον Νεόφυτον εντός της γαλαρίας. Αμέσως ούτος εκάλεσε και άλλους συγχωρίους του, τη βοήθειά των οποίων ο ποιμήν ανεσύρθη.

Στη Χλώρακα από τους πρώτους κατοίκους που εγκαταστάθηκαν και κατοίκησαν κατά το 1850 και έχουμε πληροφορίες, ήταν και ο βοσκός Χ΄Τσιουρκακός Σιαμμάς. Επίσης ο τελευταίος που έζησε ως βοσκός, ήταν ο Φυτός Χριστοδούλου, εγγονός του πρώτου. Από μικρό παιδί έβοσκε τα πρόβατα του πάτερα του, όταν όμως ενηλικιώθηκε, αποφάσισε και ξενιτεύτηκε, πήγε στην Ελλάδα και εντάχτηκε στο στρατό ως ημιονηγός, και πολέμησε στους Βαλκανικούς πολέμους όπου και πληγώθηκε. Επιστρέφοντας, ο πατέρας του είχε κληροδοτήσει το κοπάδι σε έναν άλλο του γιό τον Λεωνή, οπότε έπιασε δουλειά κοντά του με μεροκάματο. Αργότερα όταν ο Λεωνής κληροδότησε το κοπάδι στον γιο του Γιώρκο, ο Φυτός συνέχισε να εργάζεται σε αυτόν, μέχρι τέλους.

Περί τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο Γιώρκος Λ. Σιαμμάς δισέγγονος του Χ΄Τσιουρκακού, πούλησε το κοπάδι και ασχολήθηκε με τη γεωργία, οπότε ο Φυτός σε μεγάλη ηλικία πλέον, σταμάτησε να εργάζεται και βγήκε στη σύνταξη. Ήταν ο τελευταίος βοσκός που έζησε στη Χλώρακα.

Το επάγγελμα του βοσκού για τη Χλώρακα έχει ιστορική αξία, καθώς από το 1830 και ύστερα που ξεκινούν οι πληροφορίες για τους κατοίκους οι οποίοι και αποτελούν τους προγόνους των σημερινών οικογενειών, ασχολήθηκαν αποκλειστικά με το επάγγελμα αυτό, ενώ τη γεωργία την είχαν πάρεργο καθώς η περιοχή δεν ήταν πολύ εύφορη για αγροτικές καλλιέργειες.

Σύμφωνα με την παράδοση λοιπόν, από τους πρώτους αυτούς κατοίκους ο Χ΄Τσιουρκακός που κατέβηκε με το μεγάλο κοπάδι του από την ορεινή περιοχή και εγκαταστάθηκε και δημιούργησε μεγάλη φαμελιά, είναι ο κύριος προγονός των περισσότερων σημερινών κατοίκων. Ολοι σχεδόν οι κάτοικοι της Χλώρακας δηλαδή, έχουν τις ίδιες ρίζες καταγωγής.

Οι βοσκοί είχαν έσοδα από την παραγωγή γάλακτος και από τα παράγωγα του όπως χαλούμια, τυριά και αναράδες. Επίσης κούρευαν τα πρόβατα και πουλούσαν το μαλλί τους με το οποίο οι εργοστασάρχες ύφαιναν μάλλινα ρούχα. Άλλη πηγή εσόδων ήταν η πώληση ζώων κυρίως κατά την περίοδο του Πάσχα, οπότε, ο βοσκός επέλεγε ποια ζώα θα πουλούσε και ποια θα κρατούσε για αναπαραγωγή, αλλά και ποια από τα γεροντότερα ζώα θα αντικαθιστούσε, οπότε αυτά τα πουλούσε φθηνότερα. Με αυτά έφτιαχναν το κλέφτικο, διότι με τον τρόπο αυτό, το σκληρό κρέας ψιγόταν καλά και μαλάκωνε. Σπάνια, οι βοσκοί έσφαζαν ζώα για την προσωπική τους διατροφή και όταν το έκαναν, χρησιμοποιούσαν το δέρμα των ζώων για την κατασκευή συνήθως βουρκών, ένα είδος σακιδίου.

ΟΙ ΚΤΙΣΤΕΣ

Το επάγγελμα του κτίστη είναι ένα διαχρονικό επάγγελμα που θα υπάρχει όσο υπάρχουν άνθρωποι καθώς όλοι χρειάζονται μια στέγη να τους φιλοξενεί. Κατά χρονικές περιόδους ο κτίστης κτίζει αναλόγως των υπαρχόντων υλικών. Δημιουργεί μικρά καλύβια έως υψηλά τείχη και πύργους από ξύλο, από πέτρα, και τελευταίως από μέταλλο. Μα από όλους τους τρόπους ο καλύτερος, ο ομορφότερος και ο πρακτικότερος, είναι το κτίσιμο με πλίνθους, τούβλα, πέτρες, ήτσιμεντόπετρες. Από τη διαχρονικότητα αυτής της χρήσης από τους ανθρώπους, είναι και απόδειξη περί του πρακτέου. Την εργασία αναλάμβαναν οι κτίστες, και η τέχνη ονομαζόταν κτισιτισιή. Την εφαρμόζαν άνθρωποι που μαθήτευαν από μικροί σε μεγάλους μαστόρους, και ήταν μια πολύπλοκη εργασία, καθώς ο κτίστης έπρεπε να μπορεί να σχεδιάζει τα σπίτια ο ίδιος καθώς παλιά δεν υπήρχαν αρχιτέκτονες, έπρεπε το να κτίζει, και να ξέρει ακόμα να σοβατίζει, να κατασκευάζει καλούπια. Δηλαδή να αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου την κατασκευή.

Η Χλώρακα έβγαλε σπουδαίους μαστόρους της κτιστικής, και την περίοδο του μεταπολέμου, ήταν από της κοινότητες που είχε περισσότερους από έναν εργολάβο. Οι κτίστες από τη Χλώρακα έχουν να επιδείξουν σπουδαία έργα αρχιτεκτονικής και κατασκευής, όπως το σχολείο της κοινότητας, τα νεοκλασικά σχολεία στο Κτήμα, ακόμα και στο ίδιο το Προεδρικό μέγαρο έχουν εργαστεί σπουδαίοι κτίστες. Σπουδαίοι κτίστες μαστοροί που άφησαν σφραγίδα το όνομα τους στην ιστορία της κτιστικής, είναι ο Γεώργιος Χατζιούδης που σχεδίασε και έκτισε το Α΄ δημοτικό σχολείο της Χλώρακας, ο Ερωτόκριτος Ερωτοκρίτου και ο υιός του Ευσάθιος που έλαβαν μέρος στο κτίσιμο του προεδρικού στη Λευκωσία, και οι Σάββας Αχιλλέως, Νικόλα Φουαρτάς και Κακός του Αλέξη φίλοι και συνέταιροι καλοί μαστοροί κτίστες της πελεκητής πέτρας και εργολάβοι. Έκτισαν το ξακουστό μουσείο που στεγάζει το πλοιάριο «Άγιος Γεώργιος», είναι επίσης οι πρώτοι σε ολόκληρη την Πάφο αγόρασαν μηχανήματα και κατασκεύαζαν σιμεντόπετρες, δηλαδή πέτρες από τσιμέντο. Επίσης ο Ευσάθιος Χριστοδούλου που γεννήθηκε το 1926, ως βοηθός του ξακουστού οικοδόμου Λαππά, γρήγορα κατέληξε ο ίδιος μεγαλοεργολάβος. Συγκαταλεγόταν μέσα στους σπουδαίους εργολάβους της Πάφου, όπως ήταν ο Άντωνος από την Χλώρακα, και ο Ζόππος από τη Γεροσκήπου. Όλοι οι επόμενοι οικοδόμοι και εργολάβοι από την Χλώρακα όπως ο Χρίστος Πέτρου, ο Κλεόβουλος Γεωργίου, ο Ανδρέας Παπαλλάς, ο Αγαθόκλης Γεωργίου, ο Φίλιππος Φωτίου, ο Κωνσταντής Μωυσέως, ο Ανδρέας Λοχίας, ο Κώστας Αδάμου, ο Κακός Αντωνίου, ακόμα και πολλοί άλλοι μαθήτευσαν κοντά του.

Σαν εργολάβος της Πάφου εκτός από σπίτια και κατοικίες, έκτισε σχολεία και γυμνάσια, κατασκεύασε επίσης το παλιό γήπεδο της Χλώρακας.

ΟΙ ΧΑΜΑΛΗΔΕΣ

Την περίοδο μετά την Τουρκοκρατία ο πληθυσμός γενικά της Κύπρου ήταν πτωχός, και λίγοι μόνον κατείχαν δική τους γη. Κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας δόθηκε περισσότερη ελευθερία, και με σκληρή εργασία πολλοί κατάφεραν σιγά με τον καιρό να απο-

κτήσουν δικά τους χωράφια. Πολλοί νέοι αναγκάζονταν να δουλεύουν ως μισταρκοί για ένα κομμάτι ψωμί.

Κατά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, πολύ μεγάλο μέρος της νεολαίας κατατάχθηκε στον Βρετανικό στρατό για ένα μεροκάματο. Απ' εδώ καταλαβαίνουμε πόση ανέχεια επικρατούσε στον πληθυσμό. Οι νέοι προτιμούσαν τον κίνδυνο του πολέμου, παρά την ανεργία και τη φτώχεια.

Μετά το πέρας του πολέμου και την επιστροφή τους στον τόπο και έχοντας κάποια χρήματα τα οποία διοχέτευσαν στην αγορά, το παζάρι και οι αγορές ανατήχθηκαν. Πολλοί ξενιτεύτηκαν για ένα καλύτερο μέλλον, πολλοί ασχολήθηκαν με τη γεωργία και τη κτηνοτροφία, άλλοι βρήκαν δουλειά στα ορυχεία χαλκού και αμίαντου, και κάποιοι ασχολήθηκαν με δουλειές του ποδαρού, όπως χαμάληδες και αχθοφόροι.

Οι χαμάληδες αναλάμβαναν τη μεταφορά προϊόντων και εμπορευμάτων. Η εργασία τους ήταν ιδιαίτερα επίπονη και οι μισθοί τους χαμηλοί, γι' αυτό και ανήκαν στα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού. Ήταν απαραίτητοι στις αγορές, στα λιμάνια, στα εργοστάσια, και όπου αλλού υπήρχε βαριά εργασία.

Θυμάμαι την εποχή μετά την απελευθέρωση, στη Χλώρακα υπήρχαν τρεις τέσσερις χαμάληδες. Ήσαν καχεκτικοί και ταλαιπωρημένοι από τη σκληρή δουλειά, και περίμεναν καθισμένοι στο καφενείο χωρίς να έχουν να πιουν ένα καφέ, να τους προσλάβουν για να ξεφορτώσουν σακιά από λιπάσματα στις αποθήκες της ΣΠΕ τα οποία εισήγαγε η εταιρεία και τα έδινε επί πιστώσει στους γεωργούς. Είχαν επίσης το νου τους όποτε φαινόταν κάποιο πλοίο φορτηγό στα βαθιά της θάλασσας που σπάνια ερχόταν στο λιμάνι της Πάφου, περπατητοί πήγαιναν στο λιμάνι για να ξεφορτώσουν τις μαούνες που έβγα-

ζαν τα εμπορεύματα στο μόλο, καθώς το λιμάνι ήταν ξεβαθo και τα πλοία έμεναν ράδα.

Η δουλειά του αχθοφόρου όμως δεν αρκούσε για να τους δώσει μια αξιοπρεπή διαβίωση, έτσι έκαναν και οποιαδήποτε άλλη εργασία του ποδαρού, και κυρίως περίμεναν μα αδημονία να πεθάνει κάποιος στο χωριό, ώστε να αναλάβουν την λυπητερή εργασία να σκάψουν το μνήμα, εργασία που όπως και τις σημερινές μέρες, αμειβόταν πολύ καλά.

Τις τελευταίες δεκαετίες καθώς η οικονομία αναπτύχτηκε, οι Κύπριοι τα επαγγέλματα του χαμάλη και του νεκροθάφτη τα θεωρούν απαξιωτικά, γι αυτό εισάγουν εργάτες από άλλες χώρες για να τα κάμουν.

Ο ΠΕΤΡΟΚΟΠΟΣ

Ο πετροκόπος ήταν ο τεχνίτης που εξόρυσσε την πέτρα από τα λατομεία με σκοπό το κτίσιμο οικοδομημάτων. Ήταν σπουδαίο ζήτημα να είναι καλός μάστρος, γιατί ανάλογα με το πελέκημα και το κτίσιμο, είχε ή δεν είχε φόβο να χαλάσει το οικοδόμημα από μεγάλο σεισμό. Ονομαζόταν επίσης και λιθοξόος, λέξη που προέρχεται από το λίθο (πέτρα) και ξέω, δηλαδή αυτός που ξύνει την πέτρα. Για τις ανάγκες παρασκευής δομικών υλικών, λατομούσαν την πέτρα και έκτιζαν κτίρια και άλλα έργα.

Διάλεγαν καλής ποιότητας συμπαγείς βράχους, και αφού τους τρυπούσαν με λοστούς, τοποθετούσαν μέσα δυναμίτιδα και τους ανατίναζαν. Με αυτό τον τρόπο τους έκοβαν σε μεγάλα κομμάτια, τα οποία ευκολότερα κατεργάζονταν με τα εργαλεία τους τα οποία ήταν το μαρτέλλι, η βαριά, οι σφήνες και μεγάλοι δοκοί ως μοχλοί για την μετακίνησή τους. Όλα γίνονταν χειρωνακτικώς, καθώς τις παλιές εποχές δεν υπήρχαν μηχανικοί τρόποι εκμετάλλευσης του λίθου.

Ήταν ένα από τα σπουδαιότερα επαγγέλματα, καθώς επί αιώνες η πέτρα ήταν το ισχυρότερο και πιο διαδεδομένο υλικό τοιχοποιίας. Παλαιότερα χρησιμοποιούσαν συνήθως μόνο πέτρα και πηλό από χώμα. Για να είναι το κτίσιμο σωστό και δυνατό, λέει κάποιος παλιός τεχνίτης, πρέπει η μια πέτρα να εφάπτεται με την άλλη και να μην μπαίνει πολλή πηλός. Όταν οι πέτρες μπαίνουν συρταρωτές το κτίριο αντέχει απεριόριστα.

Οι καλύτεροι μαστόροι ήσαν όσοι έκοβαν, πελεκούσαν και έκτιζαν. Τους ονόμαζαν πετροκόπους ή λιθοξόους και επεξεργάζονταν με πολλή μαεστρία την πέτρα φτιάχνοντας δομικά υλικά και κτίζοντας στέρεα στίπια. Δυστυχώς όμως πολλοί τέτοιοι μεγάλοι τεχνίτες πέρασαν απαρατήρητοι και ποτέ δεν αναφέρθηκαν.

Στη Χλώρακα τον περασμένο αιώνα έζησαν και έδρασαν ορισμένοι, καθώς το χωριό καθόταν σε βραχώδη περιοχή διαθέτοντας την καλύτερη ποιότητα πέτρας. Από τη Χλώρακα χρησιμοποίησαν πέτρες και έκτισαν τον καθεδρικό ναό της κοινότητας, καθώς και την εκκλη-

σία της θεοσκέπαστης στην Κάτω Πάφο, πέτρα πολύ καλή γιατί αντέχει στο χρόνο χωρίς να φθείρεται, και γιατί είναι ευκολότερη η επεξεργασία της.

Ξακουστοί πετροκόπτοι από τη Χλώρακα που άφησαν όνομα σε όλη την Πάφο, ήταν ο Άνοστος και ο Σιηπέττος. Ήταν ονόματα παρατσούκλια που τους κόλλησαν, γιατί του πρώτου ασχήμυε το πρόσωπο όταν πληγώθηκε κατά την ώρα έκκρισης δυναμίτιδας, και του δεύτερου γιατί χρησιμοποιούσε με ευκολία τη δυναμίτιδα, όπως τις σφαίρες με, ένα σιηπέττο (όπλο). Έζησαν τον περασμένο αιώνα, και μόλις μένουν στηθύμηση μας ως άνθρωποι σκληροτράχηλοι που ξεχώριζαν από τους άλλους ένεκα της δυσκολίας και της σπανιότητας του επαγγέλματος τους. Ένα παράδειγμα για να κατανοήσει κάποιος το δύσκολο έργο τους, είναι οι γκρεμμοί στην τέλειωση της συνοικίας του Μουττάλου προς τη μεριά της θάλασσας, που δημιουργήθηκαν από τη λατόμηση της πέτρας. Είναι τεράστιοι και πανύψηλοι κάθετοι γκρεμμοί που δημιουργήθηκαν από την αφαίρεση αμέτρητων χιλιάδων τόνων πέτρας από λατόμους στον απεριόριστο χρόνο τους παρελθόντος.

ΚΗΔΕΙΑ ΧΑΤΖΗΦΙΛΙΠΟΥ - Ο ΝΕΚΡΟΘΑΦΤΗΣ

Με τη λέξη κηδεία εννοούμε τη διαδικασία που αρχίζει μετά το θάνατο μέχρι τη ταφή του νεκρού σώματος. Ετυμολογικά η λέξη προέρχεται από το ρήμα κήδομαι που σημαίνει επιμελούμαι, και εδώ σημαίνει τη φροντίδα προς το νεκρό, δηλαδή τη προετοιμασία και τη τέλεση της ταφής καθώς ορίζουν τα έθιμα.

Η διαδικασία ξεκινά με τον καλλοπισμό του νεκρού και την τοποθέτηση του στη νεκρική κλίνη ή στο φέρετρο, τον κλαυθμό από τους οικείους και το μοιρολόι από τη μοιρολογίστρα, το ξενύχτι ώστε με σιγουριά να γνωρίζουν πως έχει επέλθει ο θάνατος και δεν έχει περιπέσει ο άνθρωπος τους σε νεκροφάνεια.

Και τέλος, η εκφορά της σορού με ενδιάμεσο σταθμό την εκκλησία όπου ψέλνεται η νεκρώσιμος ή εξόδιος ακολουθία, και τέλος ο ενταφιασμός. Ο τελευταίος ασπασμός από τα αγαπημένα πρόσωπα δίδεται στο νεκροταφείο πριν κλείσει το φέρετρο, και τέλος μετά την ταφή στη περίβολο του νεκροταφείου καθώς και στο σπίτι του νεκρού, οι πενθούντες μαζεύονται για το περιδείπνο, δηλαδή το δείπνο της παρηγοριάς, που συνοδεύεται με κόκκινο κρασί και από τον καφέ της παρηγοριάς.

Σήμερα υπάρχουν γραφεία κηδειών που αναλαμβάνουν όλες τις θλιμμένες αυτές εργασίες από το ευπρεπισμό της σορού μέχρι και τα

κόλλυβα, χωρίς οι τεθλιμμένοι οικείοι να χρειάζεται να λαμβάνουν μέρος στη θλιβερή διαδικασία, και να μένουν απερίσπαστοι στον πόνο και τη λύπη τους. Η χρέωση είναι πολύ ακριβή με μέσο όρο για μια συνηθισμένη κηδεία 1300 έως 2500 ευρώ, και είναι διαδικασία την οποία όλοι ακολουθούν και αγόγγυστα πληρώνουν, γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος να θάψουν τον νεκρό τους, καθώς όλα έπαψαν να είναι όπως παλιά που μια ταφή στοίχιζε ελάχιστα έως καθόλου χρήματα.

Έως τη δεκαετία του 1960, σε όλα τα χωριά υπήρχαν οι ντόπιοι νεκροθάφτες που έσκαβαν τον τάφο. Φέρετρα ελάχιστοι συγγενείς των νεκρών αγόραζαν, και αυτό συνέβαινε συνήθως στις πόλεις όπου κατοικούσαν πλούσιοι μεγαλοαστοί. Οι πεθαμένοι σοροί μεταφέρονταν με ξύλινο ανοιχτό νεκροκρέβατο που διέθεταν οι εκκλησίες και φυλασσόταν μέσα στον ίδιο το ναό, και οι νεκροί εναποτίθεντο στο λάκκο τυλιγμένοι μόνο με το νεκροσέντονο.

Τον ευπρεπισμό, τη νυχτερινή φύλαξη και τη μεταφορά, την έκαναν οι συγγενείς.

Οι νεκροθάφτες έσκαβαν και σκέπαζαν μόνο τον τάφο. Σε κάθε χωριό υπήρχαν από ένας μέχρι δυο νεκροθάφτες και κατά τη δεκαετία του 1960 αμείβονταν με τριάντα λίρες για έκαστον ταφο. Λογαριάζονταν καλά πληρωμένοι, παρ' όλα αυτά ήταν δύσκολο κάποιος να αποφασίσει να κάνει αυτό το θλιβερό επάγγελμα, και ελάχιστοι ήταν όσοι αποφάσιζαν να το εξασκήσουν. Δεν λογαριαζόταν ως κύριο επάγγελμα αλλά ως πάρεργο, γιατί οι θάνατοι στα χωριά δεν ήταν τόσοι ώστε να προσφέρουν πολλή απασχόληση σε έναν νεκροθάφτη.

Οι νεκροθάφτες δεν ήταν άνθρωποι συνηθισμένοι καθώς ο θάνατος γι αυτούς ήταν καθημερινότητα και είχαν εξοικειωθεί μαζί του. Είχαν σκληρή την καρδιά και το θλιβερό επάγγελμα τους δεν τους συγκινούσε ούτε τους φόβιζε, και όταν το εξασκούσαν έδειχναν ψυχροί, ασυγκίνητοι και απαθείς χωρίς η θλίψη να τους σκιάζει.

Όσους νεκροθάφτες ενθυμούμαι στο χωριό μου, είχαν ασυνήθιστη συμπεριφορά.

Μοναχικοί και απόμακροι, εξέπεμπαν μια κρυότητα που φόβιζε τα μικρά παιδιά καθώς τους θύμιζε τον θάνατο. Οι απλοί χωρικοί τους απέφευγαν επηρεασμένοι και φοβισμένοι με τη σκέψη της νεκραϊλας που πάνω τους ήταν φανερά αποτυπωμένη.

Και οι καημένοι νεκροθαύτες καταδικασμένοι στη μοναξιά τους, καταντούσαν μοναχικοί θαμώνες στο μικρό ταβερνάκι του χωριού προσπαθώντας να βρουν παρέα στο ποτό με ένα ποτήρι στο χέρι μακριά από τους συνάνθρωπους τους, αυτούς που όμως την ώρα

της ανάγκης και του θανάτου τους ενθυμούνταν. Αλλά και αυτοί ίσως για να τους τιμωρήσουν, στην ώρα του πόνου τους χωρίς να τους λυπούνται, τους χρέωναν πολύ ακριβά. Εκείνους τους καιρούς ένας καλός μάστρος κτίστης αμειβόταν με δέκα λίρες την εβδομάδα, και ένας νεκροθάφτης για ένα λάκκο λίγων ωρών εργασίας, αμειβόταν με τριάντα λίρες.

Σήμερα επειδή πολύ ελάχιστοι ασχολούνται με το επάγγελμα του νεκροθάφτη, τα γραφεία κηδειών χωρίς να λυπούνται τον πόνο των τεθλιμμένων, χρεώνουν υπέρογκα ποσά για την κάθε κηδεία. Και οι συγγενείς ένεκα της θλίψης τους, σιωπούν και αγόγγυστα πληρώνουν.

ΦΙΛΙΠΟΣ ΚΥΡΙΛΟΣ - Ο ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΠΩΛΗΣ

Πλανόδιοι έμποροι γυρολόγοι και εφημεριδοπώλες, παλιοί άνθρωποι του μόχθου που γύριζαν να πουλήσουν τα εμπορεύματά τους. Χαρακτηριστικές φυσιογνωμίες, άνθρωποι αξέχαστοι που άφησαν το στίγμα τους στους τόπους που έζησαν και έδρασαν. Επαγγέλματα του δρόμου που χάθηκαν στο πέρασμα του χρόνου. Ο πλανόδιος εφημεριδοπώλης τα παλιά χρόνια ασκούσε το επάγγελμά του χωρίς να έχει συγκεκριμένο μαγαζί. Παραλάμβανε τις εφημερίδες από το Πρακτορείο Διανομής Τύπου και περπατώντας στους κεντρικούς δρόμους της πόλης προωθούσε την πώληση τους στους περαστικούς πολίτες ή τις άφηνε στην είσοδο των σπιτιών των μόνιμων πελατών του. Ο εφημεριδοπώλης των αρχών του 20ού αιώνα διαλα-

λούσε τη πραγμάτειά του και πολλές φορές ενημέρωνε για τα μεγάλα και ενδιαφέροντα γεγονότα, ώστε να ελκύσει αγοραστές.

Ο Φίλιππος Κύριλλος ένας καλοσυνάτος άνθρωπος που ήταν αγαπητός από όλους τους χωριανούς και ιδίως από τα μικρά παιδιά, ήταν ένας άνθρωπος του μεροκαμάτου που εξασκούσε διάφορα επαγγέλματα για να ζήσει την οικογένεια του. Ήταν παρπέρης, αλλά το επάγγελμα ήταν φτωχό γιατί είχε μεγάλο ανταγωνισμό καθώς ήταν πολύ μοδάτο και περιζήτητο. Γι αυτό εξασκούσε την παρπερική τα απογεύματα, ενώ τα πρωινά πουλούσε εφημερίδες. Με ένα ψηλό ποδήλατο που στην μικρή πίσω σκάλα είχε το δισάκι με το εμπόρευμα και το κουντούσε χωρίς να το καβαλικεύει, γύριζε τα πρωινά την πόλη της Πάφου από κατάσταση σε γραφείο και από σπίτι σε μαγαζί πουλώντας τις εφημερίδες προς τρεις πακίρες κατ αρχάς, και μισό σελίνι αργότερα, ενώ τα μεσημέρια κατέληγε στη Χλώρακα στο μικρό του μαγαζάκι όπου μέσα είχε το μπαρμπερίκο του, καθώς και λίγα είδη μπακαλικής κυρίως για παιδιά και μαθητές. Εκεί μέσα πουλούσε εκτός από εφημερίδες, λαχεία, παγωτά, γλυκά, αλμυρά, και διάφορη άλλη χαρτική ύλη. Θυμάμαι που όλοι οι μαθητές τρέχαμε στο μαγαζί του την ώρα που πήγαινε να ξεκουραστεί και τον αντικαθιστούσε ο υιός του ο Πάμπος -αργότερα ένας ήρωας της αντίστασης που σκοτώθηκε δυστυχώς νέος υπερασπιζόμενος τη δημοκρατία καθώς είχε καταταχτεί έφεδρος αστυνομικός-, μας άφηνε χωρίς να αγοράζουμε, να μετροφυλλούμε και να διαβάζουμε τις εφημερίδες και τα ωραία εικονογραφημένα κλασσικά και μικρούς ήρωες που διέθετε προς πώληση το μαγαζί.

ΡΕΒΕΚΚΑ ΚΛΕΟΠΑ - Η ΥΦΑΝΤΡΙΑ

Η Ρεβέκκα Κλεόππα χήρεψε νέα γυναίκα με τέσσερα μικρά παιδιά, το μεγαλύτερο μόλις οκτώ ετών. Ο άντρας της σκοτώθηκε κατά λάθος όταν σφαίρα εξοστρακίστηκε και τον έπληξε θανάσιμα.

Μόνη σε μια κοινωνία μιας παλιάς φτωχής εποχής, στάθηκε βράχος στις δυσκολίες της ζωής και δουλεύοντας σκληρά στον αργαλειό της που βρήκε προίκα από τους γονειούς της, κατάφερε να μεγαλώσει τα παιδιά της και να τα κάνει χρήσιμα μέλη της κοινωνίας.

Από ενωρίς έως βραδύς με μια λάμπα πετρελαίου, σκυφή ασταμάτητα ύφαινε καθώς δεχόταν συνέχεια παραγγελίες. Ήταν κουραστική και πολύπλοκη εργασία και τις περισσότερες φορές αμειβόταν σε είδος, και τις λιγότερες σε χρήματα, αφού η φτώχεια μετά την απελευθέρωση από τους Εγγλεζους ήταν αβάσταχτη για όλο τον πληθυσμό.

Περισσότερο ύφαινε με τη βούφα κιλίμια (πέφτσια) από παλιά ρούχα που τα έσκιζε σε λουρίδες και τα έπλεκε δένοντας τα μεταξύ τους με στέραια κλωστή, και ήταν η κύρια απασχόληση της, όμως ταυτόχρονα έγνεθε νήμα από μαλλί προβατων με τη ρόκα και το αδράχτι μια δύσκολη διαδικασία, και ακολούθως το ύφαινε στον αργαλειό κιατασκευάζοντας φλοκάτες και κουβέρτες.

Ο αργαλειός ήταν μια ξύλινη κατασκευή στημένη ε ένα δωμάτιο. Αποτελείτο από τέσσερις ξύλινους στύλους σε σχήμα παραλληλόγραμμου. Στις στενές πλευρές του είχε στηριγμένα δυο ξύλα σε σχήμα κυλίνδρου όπου στο ένα τύλιγαν τα νήματα κατά μήκος του αργαλειού που ανάμεσά τους πλεκόταν το υφάδι. Οι κλωστές περνούσαν μια-μια με ειδικό ξύλινο εργαλείο, και ανεβοκατέβαιναν πλέκοντας τα νήματα με τη βοήθεια των ποδαρίστρων (δύο ξύλων που βρίσκονταν στα πόδια της υφάντρας και συνδέονταν με σχοινιά και τα οποία κινούσε με τα πόδια της).

Σήμερα η τέχνη του αργαλειού και το επάγγελμα της υφάντρας έχουν αντικατασταθεί από σύγχρονες μηχανές, και ελάχιστες υφάντριες έχουν απομείνει που δουλεύουν βούφες και αργαλειούς.

Ο ΚΑΦΕΤΣΙΗΣ

Ο Καφετζής είναι από τα παλιότερα επαγγέλματα, και το καφενείο ήταν ο μοναδικός χώρος συγκέντρωσης και διασκέδασης.

Στα χωριά, ήταν μαζί καπηλειό, μπακάλικο, κάποτε και μικρό μαγειριό. Εκεί μαζεύονταν οι άνδρες και περνούσαν την ώρα τους πίνοντας τον καφέ τους και μαθαίνοντας τα νέα του χωριού, και σχολιάζοντας την επικαιρότητα και τον καιρό, αλλά πίνοντας και κανένα κρασάκι και φουμάροντας κανένα τσιγαράκι που το αγόραζαν με το ένα, όταν το επέτρεπε η τσέπη τους, αφού πολλές φορές έμεναν βερεσέ, και ο καφετζής με μια κιμωλία σημείωνε όλα τα βερεσιέδια σε έναν μαυροπίνακα που ήταν κρεμασμένος πάνω στον τοίχο.

Πάντα στα χωριά έστω και ένα καφενείο εκτελούσε και χρέη μπακάλικου, οπότε σε αυτά έμπαιναν και οι γυναίκες να ψωνίσουν, και επειδή ήταν ώρες πρωινές που οι άνδρες έλειπαν στα χωράφια, έπιναν κι αυτές καφέ παρέα με την καφετσιήνα.

Το καφενείο άνοιγε από τα χαράματα, καθώς οι χωρικοί ξυπνούσαν πολύ πρωί, γιατί κοιμόντουσαν ενωρίς. Ήταν αυτός ένας λόγος που έκαναν και πολλά παιδιά μη έχοντας και τι άλλο να κάνουν καθώς ούτε τηλεοράσεις υπήρχαν, και το ραδιόφωνο σταματούσε να εκπέμπει τα μεσάνυχτα.

Ο καφετζής πάνω στον πάγκο έψηγε τους καφέδες, και κάτω από αυτόν έφτιαχνε και κανένα μεζέ από κονσέρβα συνήθως, και σέρβιρε κρασί, ζιβανια και κονιάκ.

Πάνω στα ξύλινα ράφια είχε κονσέρβες, ζάχαρη, ζυμαρικά και όλα τα απαραίτητα για το μαγείρεμα της νοικοκυράς. Τα περισσότερα χύμα και αγορασμένα βερεσιέ, τα πουλούσε επίσης χύμα και βερεσιέ.

Σήμερα στα αστικά κέντρα αυτού του είδους τα μαγαζιά έχουν εκλείψει, αλλά σε μακρινά και μικρά χωριά, υπάρχουν και λειτουργούν ακόμα.

ΧΑΜΠΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ - Ο ΤΣΑΓΓΑΡΗΣ

Στα παλια χρονια οι τσαγκάρηδες γύριζαν τις γειτονιές και μάζευαν παπούτσια για επιδιόρθωση. Το τσαγκαράδικο ηταν το εργασηριο τους ο χώρος όπου ήταν στημένος ο πάγκος με όλα τα σύνεργα, και ήταν ανοιχτό απο το πρωί μέχρι αργά το βράδυ.

Ένα ζευγάρι παπούτσια, κόστιζε πολλά χρήματα, γιατί για να φτιαχτούν χρειάζονταν δυο-τρεις ημέρες δουλειά.

Γι αυτό λίγοι έφτιαχναν παπούτσια, ενώ οι περισσότεροι όταν χαλούσαν τα υποδήματα τους, τα έδιναν στους τσαγκάρηδες για μπά-

λωμα. Το επάγγελμα δεν άφηνε πολλά χρήματα, ακριβώς γιατί οι άνθρωποι ένεκα του ακριβού κόστους, δεν παράγγελλαν καινούργια παπούτσια. Παρ όλα αυτά, στα περισσότερα εργαστήρια υπήρχαν βοηθοί, χωρίς πλερωμή όμως, καθώς τα τσιράκια που έκαναν τις βοηθητικές δουλειές, δούλευαν χωρίς αμοιβή με αντάλλαγμα να μάθουν την τέχνη.

Ο τσαγκάρης δούλευε ώρες πολλές φορώντας τη χαρακτηριστική δερμάτινη ποδιά του. Τα παπούτσια ήταν εξολοκλήρου χειροποίητα, ραφτά και καρφωτά.

Ο Χαμπής Βασιλείου ήταν λλιόκορμος, γι αυτό όλοι τον φώναζαν Βασιλούη. Όντας μικρό παιδί, θήτευσε για χρόνια τη σκαρπαρική, και όταν μεγάλωσε άνοιξε το δικό του εργαστήριο. Ήταν καλός τεχνίτης και πρόκοψε. Ταυτόχρονα με τη σκαρπαρική, άνοιξε στην πολη της Πάφου μαγαζί όπου κατ αρχάς πουλούσε παπούτσια χειροποίητα δικής του κατασκευής, και αργότερα όταν κτίστηκαν εργοστάσια μαζικής παραγωγής πουλούσε από τα δικά τους.

Ήταν καιροί δύσκολοι και φτωχοί, γι αυτό ο κάθε ευυπόληπτος οικογενειάρχης για να θρεψει την οικογένεια του, ασχολιόταν με περισσότερα από ένα επαγγέλματα. Ο Χαμπής το Βασιλούην, εκτός από τσαγγάρης έπαιζε βιολί, ήταν επίσης καλός ψαράς. Με κύριο επάγγελμα την καρτερική, και ως πάρεργα τα άλλα δυο, μεγάλωσε τα παιδιά του, και ο ίδιος έζησε και πέθανε εξασκώντας και τα τρία επαγγέλματα άοκνα και με μεράκι.

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ ΚΩΜΟΔΡΟΜΟΣ - Ο ΚΩΜΟΔΡΟΜΟΣ

Ο κωμοδρόμος ή αλλιώς σιδηρουργός ή και σιδεράς, έφτιαχνε με τα χέρια του ότι υπήρχε από μέταλλο, κυρίως σίδηρο. Σε μια μεγάλη εστία με αναμμένα κάρβουνα όπου μέσα φυσούσε αέρας με μια φυσούνα ώστε να κρατά τη φωτιά δυνατή και σε ψηλή θερμοκρασία, ζέσταινε τα μέταλλα για να τα κάνει εύπλαστα και στη συνέχεια με μια μεγάλη τανάλια τα έβαζε πάνω στο αμόνι όπου τα επεξεργάζονταν. Χτυπώντας το κοκκινισμένο από τη φωτιά σίδηρο με ένα βαρετό σφυρί, του έδινε τη μορφή που ήθελε. Ήταν σκληρή εργασία και απαιτούσε αντοχή και δύναμη καθώς τα σίδηρα ήταν πολύ βαριά και η ζέστη αφόρητη

Ήταν επαγγελματίας σιδεράς, και ένεκα του επαγγέλματος του υπογραφόταν Αγαθοκλής Κωμοδρόμος. Ήρθε στη Χλώρακα από την Καλλέπια και ενυμφεύει την Τσιυρκακού Ταπακούδη. Έφτιαξε ένα μικρό μαγαζάκι στην οδό Φελάχογλου στο παλιό Κτήμα, και εκεί δούλεψε ως κωμοδρόμος μέχρι τα βαθιά του γεράματα. Ήταν ένας πανύψηλος άνθρωπος με μεγάλη μυϊκή δύναμη, ακριβώς ότι χρειαζόταν για να μπορεί να εξασκεί το σκληρό επάγγελμα του μεταλλουργού. Δούλεψε σε εποχές φτωχές και σκληρές γεμάτες μιζέρια από το ένα χάραμα μέχρι το άλλο για ένα κομμάτι ψωμί, παρ όλα αυτά όλοι τον ενθυμούνται σαν ένα κεβεζέ και χαρούμενο άνθρωπο που μεριάζοντας την κούραση της εβδομάδας, τις Κυριακές δεν αναπαύονταν, παρά στους γάμους και στα πανηγύρια υπό τον ήχο βιολιών και λαγούτων χόρευε ακατάπαυστα. Ήταν καλός χορευτής, ιδιαίτερα στο χορό του «Νικολή να μ ανάψεις δεν μπορείς», ένα χορό της μόδας, που σήμερα έχει μείνει μόνο ως παραδοσιακός που τον χορεύουν τα λαογραφικά συγκροτήματα σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις.

ΓΙΩΡΚΑΣ, ΤΕΛΑΛΗΣ- ΤΣΑΜΠΑΖΗΣ

Ο Γιώρκας ήταν ψηλός, λεπτός και με τη μακριά βρακα του, φάνταζε επιβλητικός και ψηλότερος. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γιωρκής, όμως όλοι τον γνώριζαν με το παραγκώμι του, ακόμα και το επίθετο του ξεχάστηκε, καθώς υπερίσχυσε το όνομα του επαγγέλματος του. Ήταν λοιπόν ο Γιώρκας ένας καλός τελάλης στο χωριό της Χλώρακας αλλά και στην υπόλοιπη επαρχία της Πάφου, και όλοι τον γνώριζαν ως ο Γιώρκας ο Τελάλης.

Ο τελάλης ήταν ο άνθρωπος που επί πληρωμή ανακοίνωνε τα μαντάτα και τα φιρμάνια του κράτους, αλλά και ο διαλαλητής εμπορευμάτων των πραγματευτάδων, καθώς και ο δημοπράτης αγοραπωλησιών.

Οι τελάληδες ανάλογα με τη δυνατή φωνή και τον τρόπο που ανακοίνωναν τα φιρμάνια ή που έκαναν τις δημοπρασίες, ήταν ανάλογη και η αξία τους, και η προτίμηση προς αυτούς των αρχών, αλλά και των απλών πολιτών όταν ήθελαν να ανακοινώσουν τι.

Ο τελάλης με την παλάμη στο στόμα σαν χωνί, έπαιρνε τις γειτονιές φωνάζοντας, ή ανέβαινε σε ένα κασόνι ώστε να είναι ψηλότερα από τους άλλους, και έκανε τις ανακοινώσεις του.

Ο Γιώρκας ο Τελάλης από τη Χλώρακα ήταν καλός στη δουλειά του, και από αυτήν ζούσε την οικογένεια του. Τον θυμάμαι να κάθεται στο καφενείο με τις ώρες από το πρωί έως το βράδυ, γιατί αυτό απαιτούσε το επάγγελμά του. Εκεί τον συναντούσαν χωριανοί και ξένοι για να του αναθέσουν κάποια δουλειά, εκεί επίσης ήταν το κοινοτικό τηλέφωνο από το οποίο τον καλούσε ο βοηθός Επάρχου επίσης για να του γνωστοποιήσει κάποιες ανακοινώσεις της κυβέρνησης που έπρεπε να διαλαλήσει στο κοινό. Τον θυμάμαι ως τα βαθιά του γεράματα που δεν είχε πλέον ανάγκη από δουλειά καθώς ήταν συνταξιούχος, αλλά παντοτινά όπως και πριν, συνέχισε να κάθεται πάντα στην ίδια καρέκλα, στο ίδιο καφενείο και να εξασκεί το ίδιο επάγγελμα μέχρι τέλους της ζωής του.

ΚΩΣΤΗΣ ΤΟΥ ΟΞΕΙΑ - ΖΕΥΓΟΛΑΤΗΣ

Οι ζευγάδες όργωναν με το ξύλινο αλέτρι που το έσερναν συνήθως ένα ζευγάρι βόδια. Η ονομασία προήρθε από τη λέξη ζεύγος-ζευγάρι. Ο ζευγολάτης ήταν ο γεωργός που όργωνε κυρίως τα δικά

του χωράφια και των συγγενών του, κάποτε όμως και άλλων επί πληρωμή. Εδώ και πολλά χρόνια το επάγγελμα έπαυσε να υπάρχει, αφού το όργωμα γίνεται με μηχανικά μέσα.

Ενθυμούμαι τη δεκαετία του 1960 το γείτονα μου τον Κωστή Σπύρου που είχε ένα ζευγάρι βόδια και ένα άροτρο. Όργωνε για να σπείρει, ή για να βγάλει τις πατάτες έξω από το χώμα, τις οποίες εμείς μικρά παιδιά τότες, τις μαζεύαμε. Θυμάμαι ακόμα πως όταν το χώμα ήταν βαθύ, έβαζε ένα από εμάς τα παιδιά να στεκόμαστε πάνω στο αλέτρι, στη θέση που ήταν το υνί, ώστε με το βάρος μας η γη να σκίζεται βαθύτερα. Κάποιες φορές όταν η σπορά ένεκα της ξηρασίας δεν άφηνε εισόδημα, ο θείος Κωστής αναγκαζόταν να πουλήσει το ένα βόδι για να θρέψει τα παιδιά του. Αναγκαστικά, στη θέση τη έξεγνε το γάιδαρο, που όμως δεν ήταν υπάκουος όπως το βόδι, γι αυτό κάποιος τον κρατούσε από την μουτταρκά και τον καθοδηγούσε. Και όταν με το καλό γεννούσε το άλλο βόδι, δεν το πουλούσε για σφαγή, αλλά το ανάγιωννε για να αναπληρώσει εκείνο που αναγκάστηκε στη δύσκολη στιγμή να πουλήσει. Θυμάμαι τελευταία φορά που τον είδα να οργώνει, ήταν το 1966 όταν ήμουν στην τετάρτη δημοτικού.

Ο ΛΑΟΥΤΑΡΗΣ

Ο Αντωνής Αχιλλέως Βλόκκος ήταν πασίγνωστος και σπουδαίος Βιολάρης από τη Χλώρακα. Έπαιζε σε γάμους και σε συγκεντρώσεις όπως πανηγύρια και εκδηλώσεις, και όπου αλλού τον καλούσαν. Είχε τη μουσική ως κύριο επάγγελμα του, ταυτόχρονα είχε και ένα καφενείο ως πάρεργο. Καταξιώθηκε να γίνει ξακουστός σε όλη την Κύπρο τόσο αυτός, όσο και οι τρεις γιοι του που ακολούθησαν το επάγγελμα του μουσικού.

Για λαουτάρη να τον συνοδεύει, απασχολούσε τον μικρότερο υιό του τον Γιαννή, που τον δίδαξε ο ίδιος και που αργότερα εξελίχθηκε σε σπουδαίο οργανοπαίκτη του μπουζουκιού.

Όπως και σήμερα, έτσι και την παλιά εποχή οι λαουτάρηδες ήταν δυσεύρετοι, καθώς το λαούτο χρησιμοποιείτο κυρίως ως συνοδευτικό όργανο, γι αυτό οι περισσότεροι μουσικοί προτιμούσαν τα σολίστικα όργανα που σε μια μπάντα είχαν πρωτεύοντα ρόλο. Το ίδιο έπραξε και ο Γιαννής, από το λαούτο μεταπήδησε στο μπουζούκι.

Έτσι ο Γιαννής είναι ο τελευταίος λαουτάρης της Χλώρακας. Από τότε αν και έχουν παρέλθει δεκαετίες, κανείς άλλος δεν σπούδασε την τέχνη του λαουτάρη.

Στη Κύπρο έως το 2000, δεν εννοείτο γάμος χωρίς μουσικά όργανα. Βεβαίως τα απαραίτητα όργανα ήταν το βιολί και το λαούτο. Σιγά με τον καιρό και την πρόοδο, οι μουσικοί και τα όργανα πλήθαιναν. Κύριο όργανο κατεστεί το μπουζούκι, ενώ το βιολί έμεινε ως δευτερεύον για να συνοδεύει το στόλισμα του αντρογύνου, ενώ για τη διασκέδαση και το χορό των καλεσμένων, υπερίσχυσαν τα σύγχρονα όργανα. Κακή τύχη και μοίρα όμως, είχε ολωσδιόλου το λαούτο, το οποίο αντικαταστάθηκε από την κιθάρα και το αρμόνιο, και το σπουδαίο αυτό παραδοσιακό όργανο έμεινε στα αζήτητα. Το λαούτο είναι έγχορδο όργανο, έχει μια ιδιαίτερη και γλυκεία μελωδία και χρησιμοποιείται κυρίως ως συνοδευτικό όργανο, όμως για όσους αγαπούν πραγματικά τη μουσική, χρησιμοποιείται και ως σόλο όργανο, καθώς έχει μια ιδιαίτερη ακουστική που οφείλεται στο μέγεθος και στον τρόπο κατασκευής του σκάφους που αντηχεί τον ήχο που παράγει. Στο έπος του Διγενή Ακρίτα, τα ακριτικά τραγούδια και στον Ερωτόκριτο του Κορνάρου αλλά και στο δημοτικό τραγούδι, το λαούτο είτε μόνο του είτε ως συνοδευτικό της φωνής, μπορεί να εκφράσει τα λεπτότερα και ευγενέστερα συναισθήματα του ανθρώπου.

Στο πέρασμα των αιώνων που η Κύπρος ήταν υπόδουλη σε ξένους κατακτητές, και ιδιαίτερα την εποχή της Τουρκοκρατίας, τα παραδοσιακά όργανα βιολί και λαούτο, είχαν πάντα πρώτη θέση στη ζωή

τόσο των Κυπρίων Ελλήνων, όσο και των αλλοθρήσκων κατακτητών. Οι Τούρκοι κυρίως, στις τελετές γάμων φώναζαν πάντα Έλληνες Κύπριους μουσικούς που επί πληρωμή, συνόδευαν το αντρόγυνο.

Υπάρχει μια ιστορία που λέγει για κάποιους καταζητούμενους στη Χλώρακα που κρύφτηκαν σε ένα σπήλαιο (τον αρχαίο Έλληνόσπηλιο του Λεωνίδα) για να ξεφύγουν από τους Τούρκους στρατιώτες. Πάνω από το σπήλαιο υπήρχε σράτα από την οποία μια φορά περνούσε Τούρκικο αντρόγυνο υπό τη συνοδεία Κύπριων μουσικών. Μέσα στο σπήλαιο με τους κατατρεγμένους ήταν ένα με μικρό μωρό, που άρχισε να κλαίει την ώρα της πομπής του αντρογύνου. Το κλάμα του ακούστηκε έξω, που ευτυχώς όμως το άκουσαν πρώτα οι μουσικοί που θέλοντας να τους προειδοποιήσουν πως ακουγόταν έξω το κλάμα του μωρού, αρχίνισαν να τραγουδούν δυνατά,

-Για βύζαστο για βούλλωστο, για βάρτο κατσε πάνω.

Άκουσε η μάνα την προειδοποίηση, και το πομώρησε να μην κλαίει.

Ο ΠΑΡΠΕΡΗΣ

Οι κουρείς συχνά ασκούσαν παράλληλα και άλλες δραστηριότητες όπως του μουσικού ή του γιατρού.

Το επάγγελμα του παρπέρη έχει τις ρίζες του στο επάγγελμα του κουρέα (η λέξη προέρχεται από την περιποίηση ή και θεραπεία των πελατών, όπου οι κουρείς κατά το μεσαίωνα ως χειρουργοί σε δημόσια λουτρά, δέχονταν και περιποιούνταν πελάτες και ασθενείς).

Ο παρπέρης ήταν ο βοηθός του κουρέα, και ασχολείτο κυρίως με το κόψιμο των μαλλιών και το ξύρισμα των πελατών.

Ο κουρέας και ο μπαρμπέρης είχαν ως επί το πλείστον ανδρική πελατεία. Μέχρι τη δεκαετία του 1930 τα μικρά κουρεία στεγάζονταν συχνά μέσα στα καφενεία.

Ο Κόκος Αλξίου από αμούστακο παιδάκι θήτευσε σε περιώνυμο μπαρμπέρη της Πάφου και έμαθε την τέχνη «στην τρίχα». Με το μικρό του βαλιτσάκι περιδιάβηκε πολλά χωριά και υπό τον ήχο των βιολιών, ξύρισε πολλούς γαμπρούς.

Είχε ένα μικρό μαγαζί στην πόλη της Πάφου όπου εκεί εξασκούσε το επάγγελμα του όλες τις καθημερινές, είχε επίσης και ένα μαγαζάκι στην μικρή πλατεία της Χλώρακας δίπλα στα καφενεία, όπου κάθε Κυριακή ιδιαίτερα τις πολύ πρωινές ώρες πριν να χτυπήσει η καμπάνα για τη δοξολογία, ορισμένοι πιστοί πριν μπουν στην εκκλησία, περνούσαν από το κουρείο να ξυριστούν και να καλλωπιστούν. Κατά καιρούς εξασκούσε το επάγγελμα του φορτηγατζή ως πάρεργο, κάποτε και ως κύριο, ώσπου εν τέλη έως και σήμερα, έμεινε μόνο με το μπαρμπέρικο καθώς η μεγάλη οικονομική κρίση της εποχής, κατέστησε το επάγγελμα του φορτηγατσή ασύμφορο.

Σήμερα παραμένει ο μοναδικός κουρέας στη Χλώρακα, σε σύγκριση με παλαιότερες εποχές που υπήρχαν περισσότερα από πέντε μπαρμπέρικα.

Ο ΤΟΥΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Τουρκόπουλλος με όπλο ένα ραβδί που στο κάτω μέρος είχε μια σιδερένια λόγχη, είχε ως έργο την επίβλεψη των αγρών και των μαντρών των γεωργών και των κτηνοτρόφων. Με αυξημένα καθήκοντα για τη διαφύλαξη της ησυχίας και της τάξης, τη δίωξη και πρόληψη του εγκλήματος και την επιβολή προστίμων στους παρανομούντες, ήταν το δεξί χέρι του μουχτάρη, αλλά πρωτίστως ήταν υπόλογος στον περιφερειακό Αστυνόμο. Ντυνόταν στο χακί για να ξεχωρίζει πως κατείχε εξουσία, και στο χέρι είχε περασμένο ένα μπρούτζινο περιβραχιόνιο, που ο κάθε διορισμένος Τουρκόπουλλος φορούσε με μεγάλη τιμή και το οποίον αν και βαρύ ποτέ δεν αποχωριζόταν, παρά μόνο επεδείκνυε με καμάρι.

Για την καλύτερη επόπτευση και αστυνόμευση, ο Τουρκόπουλλος είχε στα καθήκοντα του υποχρέωση να κρατεί σημειώσεις για όλες του τις ενέργειες από πρωί ως βράδυ, όλες τις ώρες δηλαδή κατά τις οποίες ήταν εν υπηρεσία. Σημείωνε ποιον συναντούσε στους αγρούς ή στα καφενεία και τι ομολογούσαν μεταξύ τους, ποιον σπουδαίο ή ανώτερο αξιωματούχο συνόδευε ως εκ των καθηκόντων του, ποιος παρανόμησε, ποιον προστίμαρε, πόσο πρόστιμο επέβαλε, κλπ.

Ο Κλέαθρος γεννήθηκε το 1906 και απεβίωσε σε βάθος γήρατος το 2002. Ενυμφέφθη την Αντιγόνη κόρη του ιερέως της κοινότητας Παπαχαρήδημου και απέκτησε μαζί της πολυμελή οικογένεια. Διορίστηκε Τουρκόπουλλος το 1948, και υπηρέτησε από τη θέση αυτή έως το 1955 οπότε έδωσε την παραίτηση του εις ένδειξη διαμαρτυρίας προς την Αποικιοκρατική Αγγλική κυβέρνηση, και εις ένδειξη συμπαράστασης υπέρ του αγώνα της ΕΟΚΑ.

Το 1960 με την ανακήρυξη της δημοκρατίας ξαναδιορίστηκε Τουρκόπουλλος από την Ελληνοκυπριακή πλέον κυβέρνηση, και υπηρέτησε μέχρι το 1968 οπότε και συνταξιοδοτήθηκε

Ο ΧΕΙΡΟΠΡΑΚΤΗΣ

Τα παλιότερα χρόνια, σε κάποια τυχερά μέρη, υπήρχε και ένας πρακτικός γιατρός ή και μαμμή. Δεν ήτανε σπουδασμένοι με διπλώματα και πτυχία. Άνθρωποι απλοί, που είχανε το χάρισμα και τη θέληση να θεραπεύουν τους αρρωστούς, και να ξεγεννοούν τις έγγυες γυναίκες.

Ο πρακτικός γιατρός, έπρεπε πρώτα να έχει το χάρισμα να θεραπεύει, αλλά και γνώσεις ιδίως ανατομίας του ανθρώπινου σώματος, καθώς και των ζώων, αφού θεραπευαν και τα ζώα.

Από σπασμένο πόδι ή χέρι μέχρι στραμπούλιγμα και νευροκαβαλίκεμα τα γιάτρευαν. Ασθένειες των μικρών παιδιών, σπυράκια, ίκτερο, πίεση, ανορεξία και όσα παιδεύαν τους ανθρώπους. Δια της επαφής ή με κατάλληλες κινήσεις των χεριών τους, ή με φυσικά βότανα και αλοιφές καθώς και διάφορα γιατροσόφια, θεραπευαν τους ασθενείς, ενώ σπάνια δέχονταν αμοιβή ή δώρα απ' όσους θεράπευαν. Η φήμη τους ήταν απλωμένη παντού, σε περίχωρα αλλά και σε μακρινά μέρη, και όλοι τους εκτιμούσαν και τους αγαπούσαν. Είχανε μεγάλο κύρος στους άλλους ανθρώπους, και υπόληψη από αυτούς.

Το χωριό της Χλώρακας είχε την τύχη κατά τον περασμένο αιώνα, να χειρι μαμμού, αλλά και χειροπράκτη γιατρό. Ήταν η Χατηλενούνα για την οποία γράψαμε σε άλλο κεφάλαιο, και για τον Αγησήλαο Χατζηγιάννη, τον σπουδαιότερο ίσως ανά την Κύπρο χειροπράκτη γιατρό.

Ο Αγησίλαος Χ' Γιάννη φημισμένος χειροπράκτης ορθοπεδικός των παλαιών χρόνων.

Με την τέχνη του οδηγούσε τους ανθρώπους στην ανακούφιση από τον πόνο καθώς μπορούσε να θεραπεύει σπασμένα και ταραμένα κόκκαλα ή μυοπάθειες.

Γεννήθηκε στο χωριό Τάλα, της επαρχίας Πάφου, το 1903. Ο πατέρας του, Γιάννης Χ' Γιάννης, ξενιτεύτηκε από μικρός στη Μ.Ασία, όπως και πολλοί άλλοι άνθρωποι που πήγαιναν εκεί για να εργαστούν λόγω της πλούσιας γεωργικής καλλιέργειας. Στον ελεύθερο χρόνο που είχε μάθαινε την τέχνη του χειροπράκτη ορθοπεδικού. Όταν επέστρεψε πίσω στη Κύπρο και συγκεκριμένα στην Τάλα της Πάφου, ασχολήθηκε με τη γεωργία, ενώ παράλληλα ασκούσε και την τέχνη την οποία έμαθε στη Μ.Ασία.

Την πρώτη επαφή με την τέχνη του χειροπράκτη ορθοπεδικού ο Αγησίλαος την έκανε μια μέρα του 1920 όταν επισκέφτηκε ένας ασθενής τον πατέρα του, ο οποίος είχε βγάλει τον ώμο του και υπέφερε πολύ. Ο πατέρας του Αγησίλαου άρχισε να τον περιποιείται αλλά έδειχνε να δυσκολεύεται. Τότε ο Αγησίλαος που κρυφοκοίταζε από τη μισάνοιχτη πόρτα φώναξε του πατέρα του: «Εν λάθος που μασιέσαι να το βάλεις». Ο πατέρας του κάπως θυμωμένος του είπε: «Ελα δα ρε, εσού, π'Υ να μου παίξεις τ'ζαι τον μάρστρον». Ετσι, ο Αγησίλαος πλησίασε τον ασθενή και με μία μόνο κίνηση, έβαλε τον ώμο στην θέση του. Ο πατέρας τον ρώτησε πως γνώριζε την τέχνη, και αυτός του απάντησε πως τον παρακολουθούσε κρυφά και έμαθε.

Ο Αγησίλαος ήρθε στη Χλώρακα γύρω στο 1930, όπου νυμφεύτηκε τη Μαρία Νικολάου και μαζί απέκτησαν εννέα παιδιά. Κύρια ασχολία του ήταν η γεωργία, όμως ασκούσε και την τέχνη που κατάφερε να μάθει από τον πατέρα του.

Ασκούσε την τέχνη του χειροπράκτη ορθοπεδικού σε μια εποχή που δεν υπήρχαν επαγγελματίες ορθοπεδικοί και όταν αργότερα εμφανίστηκαν ήταν ελάχιστοι. Είχε φοιτήσει μέχρι την τρίτη γυμνασίου, παρόλα αυτά γνώριζε άριστα την ανατομία του ανθρώπινου σώματος, αφού εκτός από την Ανθρωπολογία που διδάχτηκε στο γυμνάσιο μελέτησε και άλλα ιατρικά συγγράμματα, που πιθανόν είχε φέρει ο πατέρας του από τη Μ. Ασία.

Ο Αγησίλαος δεν θεράπευε τους ασθενείς του μόνο με τις γνώσεις του. Εξέπεμπε μια αύρα γαλήνης και ηρεμίας, και ενέπνεε στον ασθενή εμπιστοσύνη και εκεί που του μιλούσε, με μια απότομη κίνηση και με άγγιγμα που έμοιαζε αγγελικό, τον ανακούφιζε από τον πόνο. Μόλις έβλεπε τον ασθενή καταλάβαινε αμέσως από τι πάσχει και πως το έπαθε. Πολλοί πιστεύουν πως η ικανότητα του αυτή ήταν θεόσταλη. Το ταλέντο αυτό το εκμεταλλεύτηκε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, αφού πάντοτε πρόσφερε πς υπηρεσίες του στον συνάνθρωπο του, χωρίς ποτέ να ζητάει χρήματα.

Η φήμη του πολύ γρήγορα διαδόθηκε σε ολόκληρη την Κύπρο. Μια φορά ήρθε ένας Τουρκοκύπριος ο οποίος έφερε τη γυναίκα του, που είχε στραβώσει η σιαγόνα της. Προτού τη φέρει στη Χλώρακα είχε επισκεφθεί αρκετούς γιατρούς όμως όλοι σήκωναν τα χέρια ψηλά. Είχε μάλιστα βάλει ολόκληρη την περιουσία του υποθήκη και ετοιμαζόταν να την πάρει στη Γερμανία για θεραπεία. Μόλις την είδε ο Αγησίλαος την πλησίασε και με μια μόνο κίνηση την θεράπευσε. Αμέσως διάταξε να της φέρουν νερό. Η γυναίκα έπεσε στα πόδια του και τον προσκυνούσε όπως να ήταν ο θεός της. Ο άντρας της τον αγκάλιασε κι γεμάτος χαρά του είπε να του φέρει μία αγελάδα για δώρο. Ο Αγησίλαος όμως δεν δέχτηκε. Μια άλλη φορά τον κάλεσαν σε ένα Τουρκοκυπριακό σπίτι για να θεραπεύσει ένα παιδάκι, που είχε σοβαρό ατύχημα με τον ιμάντα του αλευρόμυλου. Οι γονείς του, τον πήραν πρώτα στην Λευκωσία, όμως όλοι οι γιατροί τον είχαν ξεγραμμένο. Σχεδόν όλα τα κόκαλα του ήταν σπασμένα. Όταν πήγε στο σπίτι τους, ο Αγησίλαος ρώτησε τους γονείς του παιδιού αν τρώει. Η απάντησή τους ήταν θετική και τότε τους λέει : «Μεν φοάστε, τα κόκαλα εν δουλειά δική μου». Τύλιξε με επιδέσμους το παιδί πάνω στο κρεβάτι και το είχε ακινητοποιημένο για ένα μήνα. Το δέσιμο που του έκανε δεν ήταν τυχαίο και έτσι σε ένα μήνα το παιδί έγινε καλά.

Μόλις είχαν τελειώσει οι μάχες του Μουττάλλου τον Μάρτη του 1964, ένας Τουρκοκύπριος τηλεφώνησε στο κοινοτικό τηλέφωνο της Χλώρακας και ζήτησε να πουν στον Αγησίλαο να πάει στον καφενέ του Μουττάλλου, γιατί ένας μικρός είχε βγάλει τον ώμο του. Εν τω μεταξύ όλοι ήταν ακόμη πανικόβλητοι από τις μάχες. Ο Αγησίλαος όμως δε'ν φοβόταν γιατί ήξερε πως οι Τουρκοκύπριοι τον εκτιμούσαν. Όταν έφτασε στην πλατεία του Μουττάλλου τον περικύκλωσαν εκατοντάδες οπλισμένοι Τουρκοκύπριοι. Τότε ένας αξιωματικός παραμέρισε τον όχλο ,τον άρπαξε πάνω του και τον φιλούσε. Επειτα γύρισε προς το πλήθος και είπε «Τούτος δαμαί έσωσε μου την ζωή». Ο αξιωματικός αυτός ήταν το παιδάκι που είχε το ατύχημα με τον ιμάντα του αλευρόμυλου. Ο Αγησίλαος σύχναζε σε ορισμένα στέκια, που όλοι γνώριζαν και πήγαιναν εκεί να τους προσφέρει τις υπηρεσίες του. Πολλές φορές φτωχοί άνθρωποι, κατέβαιναν από τα χωριά, για να τους θεραπεύσει και τον έβρισκαν συνήθως στην Περβόλα. Ο καλοσυνάτος αυτός άνθρωπος λυπόταν να τους πάρει λεφτά και πολλές φορές έβγαζε από την τσέπη του χρήματα για να τους πληρώσει τα αγώγια. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσε ο Αγησίλαος ήταν βανούκες, βλαμπάτσες (ασπράδι αβγού ανακατεμένο με πράσινο σαπούνι), μαξιλαράκια, χαρτόνια, και γρόσια για τους ό-

γκους. Επίσης, πολλά άτομα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων επισκέπτονταν τον ξεχωριστό αυτό άνθρωπο. Ένας κύριος είχε φέρει τη σύζυγο του που είχε ατύχημα στο χέρι. Όταν τελείωσε ο Αγησίλαος τους είπε πως δεν θέλει λεφτά. Ο κύριος όμως άφησε λεφτά πάνω στο τραπέζι χωρίς να τον δει ο Αγησίλαος. Λίγο καιρό αργότερα οι ορθοπεδικοί της Πάφου τον πήραν στο δικαστήριο, γιατί τους «έτρωγε» το ψωμί τους όπως υποστήριζαν. Στη δίκη έκπληκτος ο Αγησίλαος παρατήρησε πώς ο δικαστής ήταν ο κύριος που λίγο καιρό πριν θεράπευσε τη γυναίκα του. Ο δικαστής απλώς τον ρώτησε «Είναι αλήθεια κύριε Αγησίλαε ότι παίρνεις λεφτά από τους ασθενείς σου;» «Όχι.» του απάντησε ο Αγησίλαος και ο δικαστής χαμογελώντας δεν έδωσε συνέχεια στην υπόθεση. Μια άλλη φορά όμως τον ξαναπήραν δικαστήριο οι ορθοπεδικοί και αναγκάστηκε να πληρώσει βαρύ πρόστιμο. Ο κόσμος όμως που τον υπεραγαπούσε δεν τον άφησε μόνο σε αυτή τη δύσκολη στιγμή και με εράνους που έγιναν, βοήθησαν στην αποπληρωμή του προστίμου. Ο Αγησίλαος όμως, είχε πληγωθεί πάρα πολύ και «ορκίστηκε» πως δεν θα ασχοληθεί ξανά με την τέχνη του. Δεν άντεξε όμως για πολύ. Ο κόσμος που υπέφερε έκανε ουρές έξω από το σπίτι του. Η ευαισθησία του και η ανθρωπιά του παραμέρισαν τον εγωισμό του και άνοιξε πάλι το σπίτι του για τους ασθενείς. Ο Αγησίλαος δεν θεράπευε μόνο ανθρώπους αλλά και ζώα. Σχεδόν όλοι οι παλιοί ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Τα βόδια και τα γαϊδούρια ήταν απαραίτητα για τον κάθε αγρότη. Όπως γνώριζε την ανατομία του ανθρώπινου σώματος, έτσι γνώριζε και την ανατομία του σώματος των ζώων. Μέχρι τα τελευταία χρόνια της ζωής του, εξακολουθούσε να δέχεται ασθενείς στο σπίτι του. Όταν αρρώστησε βαριά από βρογχοπνευμονία και μεταφέρθηκε στο Νοσοκομείο για περίθαλψη μια κυρία πέρασε για να του ευχηθεί περαστικά. Αυτός όμως συνηθισμένος από την τέχνη του, έπιασε το χέρι της, το έσφιξε και μετά της λέει: «Εν μια χαρά το σιέριν σου. Εν έσειι τίποτε».

Η μεγάλη αυτή μορφή της Χλώρακας έσβησε τον Οκτώβρη του 1985, όχι όμως και από τις καρδιές των ανθρώπων. Όλοι ήξεραν πολύ καλά πώς ο Αγησίλαος ό,τι έκανε δεν το έκανε επειδή κατείχε κάποιες γνώσεις, αλλά επειδή ήταν γεννημένος γι' αυτή την τέχνη.

(Οι πληροφορίες είναι παρμένες από τον εγγονό του Δρ. Ιωάννη Χριστοδούλου, ορθοπεδικό στο Γενικό Νοσοκομείο Πάφου)

ΠΑΦΙΟΣ Ο ΚΑΡΑΓΓΙΟΖΟΠΑΙΧΤΗΣ

Ο Καραγκιόζης είναι φιγούρα του θεάτρου Σκιών, που μέσα από τη συμπεριφορά του καταδείκνυε τη δυσαρέσκεια του λαού κατά των Οθωμανών στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

Πολλοί καραγκιοζοπαίχτες αγωνίστηκαν να διατηρήσουν αυτή τη θεατρική δημιουργία του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού, που κόντευε να σβήσει.

Στο Θέατρο Σκιών πρώτη θέση κατέχουν οι ιστορίες από την καθημερινή ζωή, αλλά και θέματα εμπνευσμένα από τα παραμύθια, τις παραδόσεις και την ιστορία, και όλες οι παραστάσεις συνοδεύονται από τραγούδι. Γι αυτό ο Καραγκιοζοπαίχτης έπρεπε απαραίτητα εκτός από το να μπορεί να μιμείται διαφορετικές φωνές, έπρεπε ακόμα να είναι και καλοφωνάρης.

Σήμερα ελάχιστοι είναι οι φωτισμένοι εκείνοι άνθρωποι που διατηρούν αυτήν την τέχνη προσαρμόζοντας τα θέματα των ιστοριών τους και στην επικαιρότητα.

Στη Χλώρακα ένας σπουδαίος καραγκιοζοπαίχτης υπήρξε ο Χριστόδουλος Πάφιος.

Γεννήθηκε στη Χλώρακα το 1904 και πέθανε το 1987. Το επίθετο του ήταν Αντωνιάδης έγινε όμως πασίγνωστος ως Πάφιος. Φοίτησε μόνο μέχρι την τέταρτη τάξη του δημοτικού σχολείου και στη συνέχεια άσκησε διάφορα επαγγέλματα κατά καιρούς: ράφτης, κτίστης κ.ά..

Από το 1923 άρχισε να εργάζεται ως καραγκιοζοπαίχτης και να δίδει παραστάσεις Θεάτρου σκιών. Στην τέχνη του Καραγκιόζη είχε μνηθεί από μικρός, παρακολουθώντας παραστάσεις του Ελλαδίτη Γεράσιμου Κεφαλλονίτη και αργότερα του Νίκου Σμυρνιού και του Κυπρίου Αθηνόδωρου Γεωργιάδη. Για 50 και πλέον χρόνια, ο Χριστόδουλος Πάφιος τριγυρίζει με τα σύνεργα του και τις φιγούρες του (που κατασκεύαζε ο ίδιος) τις πόλεις και τα χωριά της Κύπρου, δίνοντας παραστάσεις Θεάτρου σκιών. Όλα αυτά τα χρόνια ψυχαγωγήσε, με τα δικά του έργα που ανέβαζε, τους Κύπριους. Ασχολήθηκε παράλληλα και με τη ζωγραφική και πήρε μέρος σε ομαδικές εκθέσεις αυτοδίδακτων τις πολλές περιπέτειες του από την μακρόχρονη θητεία του στο Θέατρο σκιών.

Μετά το θάνατο του, ο εγγονός επίσης Χριστόδουλος Πάφιος Αντωνέσκος, συνεχίζοντας το έργο του παππού του, γυρίζει την πατρίδα του και τον κόσμο όλο σε όποιο μέρος τον καλέσουν, δίνοντας παραστάσεις θεάτρου σκιών.

Θέλοντας ακόμα να προσφέρει κάτι περισσότερο για τη διάσωση και διάδοση του λαϊκού αυτού θεάματος, έφτιαξε λαϊκό μουσείο θεάτρου σκιών θέλοντας να διατηρήσει, να προστατεύσει και να προβάλλει με κάθε τρόπο ένα από τα πιο σημαντικά μέρη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς που εκπροσωπεί το λαϊκό θέατρο, τον Καραγκιόζη.

Το Μουσείο Θεάτρου Σκιών στη Χλώρακα στεγάζεται σε ιδιόκτητο παλιό οίκημα δίπλα στη κεντρική πλατεία, στο ίδιο παλιό κτίριο που ο πρώτος καραγκιοζοπαίχτης ο Χριστόδουλος Πάφιος χρησιμοποίησε για να δίνει τις θεατρικές του παραστάσεις. Σήμερα το ίδιο παλιό μαγαζάκι κληροδότημα στον εγγονό του, χρησιμοποιήθηκε από τον κληρονόμο Χριστόδουλο ως χώρος στέγασης των παλιών φιγούρων, και αποτελεί σήμερα το μουσείο Καραγκιόζη της Χλώρακας.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ Ο ΠΑΠΛΩΜΑΤΑΣ

Το επάγγελμα του παπλωματά είναι παλιό επάγγελμα που έχει σχεδόν εξαφανιστεί. Σαν γυρολόγοι οι παπλωματάδες γυρνούσαν τα χωριά και διαλαλούσαν την δουλειά τους. Συνο εργαστήριο τους σε έναν μεγάλο χώρο του σπιτιού έβγαζαν το βαμβάκι που είχε μέσα το πάπλωμα και το 'ξεκάτσιαζαν' (αραιώναν), κατόπιν αφράτο όπως το είχαν κάνει, ξαναγέμιζαν το πάπλωμα.

Ο Θεμιστοκλής Νικολάου γεννήθηκε το 1950 στην Τάλα και μύηθηκε την τέχνη του παπλωματά σε πολύ μικρή ηλικία μόλις δέκα χρονών ως παραγός στον εκ Κισσόνεργας σπουδαίο τεχνίτη Λεωνίδα Κκίλη. Στα δεκαεννέα του χρόνια παντρεύτηκε στην Χλώρακα όπου και άνοιξε ένα μικρό μαγαζάκι πίσω στην αυλή του σπιτιού του, και από τότες έως και τώρα, ασχολείται με την τέχνη αυτή. Σ αυτό το μαγαζί έφτιαχνε στρώματα, παπλώματα και μαξιλάρια. Στα χωριά που γυρνούσε παλαιότερα, ξέβαινε τα βαμβάκια κυρίως των στρωμάτων και των μαξιλαριών, για να γίνονται πιο αφράτα με ένα ειδικό εργαλείο ξύλινο, το τοξάρι, που έμοιαζε με μεγάλο ανοιχτό τόξο και στη θέση της χορδής είχε νεύρο ζώου ή χοντρή μισινέζα. Η χορδή έπρεπε να είναι τόσο τεντωμένη ώστε να τινάζει το βαμβάκι έτσι που αυτό να ξαίνεται. Στο μαγαζί έχει μηχανή που εργάζεται με ρεύμα και ξαίνει (αραιώνει) το βαμβάκι, και το τοξάρι το χρησιμοποιεί μόνο για τόξεμα

(ισιώνει το βαμβάκι μέσα στο ρούχο του παπλώματος). Ακολούθως ράβει το ρούχο στο χέρι χρησιμοποιώντας ειδική χειροποίητη μεταλλική δαχτυλήθρα. Το ράβει κατά μήκος δημιουργώντας στενά αυλάκια ώστε να συγκρατείται το βαμβάκι στη θέση του χωρίς να κουβαριάζει ή να μαζεύεται. Με τη μηχανή χρειάζεται κάθε πάπλωμα δυο ώρες περίπου να γίνει, ενώ χωρίς, ακριβώς τη διπλάσια. Την δεκαετία του '60 ένα καινούργιο πάπλωμα πουλιόταν μιάμιση λίρα, ενώ ένα κρεβάτι δυο λίρες.

ΠΡΑΤΗΣ, Ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΑΠΑΚΟΥΔΗΣ

Άλλο πράτης, και άλλο μεταπράτης. Ο μεταπράτης γυρνούσε με φορτηγό ζώο ή αμάξι από τόπο σε τόπο και αγόραζε ορισμένες ποσότητες προϊόντων κυρίως φθαρτών από τους χωρικούς, και ακολούθως τα μεταπωλούσε σε αλλά κοντινά χωριά ή και αγορές, με διάφορο κέρδος.

Ενώ ο πράτης, ήταν ο έμπορος που αγόραζε χοντρικά από τους χωρικούς εμπορεύματα κυρίως φθαρτά προϊόντα σε απεριόριστες ποσότητες, και τα μετέφερε σε μεγάλα αστικά μέρη και αγορές μακριά από τον τόπο παραγωγής, όπου τα πουλούσε χοντρικώς, εξασφαλίζοντας κέρδος ισότιμο ανάλογο με τη ζήτηση των προϊόντων.

Πρώτος πρατης από τη Χλώρακα ήταν ο Κωνσταντής πενταράς, που στις αρχές του 1900 φόρτωνε γαϊδούρια και μουλάρια με διάφορα προϊόντα όπως σταφίδες, σιουσιούκο, σησάμι, μετάξι και άλλα που άντεχαν στο χρόνο, και σχηματίζοντας κομβόι ταξίδευε μέχρι τη Λευκωσία όπου και τα μεταπουλούσε. Το κάθε ταξίδι διαρκούσε ένα μήνα περίπου, και τις νύχτες κοιμόταν στο ύπαιθρο, ή σε διάφορα χάνια και πανδοχεία.

Άλλος περιβόητος πράτης ήταν ο Γιωρκής Κόμπρος Ταπακούδης και οι απόγονοι του, εκ των οποίων το επάγγελμα συνέχισαν μέχρι πρόσφατα. Την σκυτάλη πήρε ο υιός Κώστας, ύστερα ο εγγονός Χαμπής, και τελευταίος ο δισέγγονος Κυριάκος, δηλαδή εγώ.

Ήμουν ο τελευταίος πράτης από τη Χλώρακα, και από τους τελευταίους σε ολόκληρη την Κύπρο. Καθώς το 2004 μπήκαμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όλα τα προϊόντα εισάγονταν από χώρες φθηνού κόστους, με αποτέλεσμα οι γεωργοί να έχουν ζημία και να σταματήσουν την παραγωγή, οπότε η εργασία του πράτη σταμάτησε έχει χρεία.

Ο Γιωρκής και ο υιός Κώστας Ταπακούδης, αγόραζαν από τους γεωργούς και τους χωρικούς προϊόντα τα οποία συγκέντρωναν στην αυλή τους, και όταν κατά που τέλειωνε η εβδομάδα η ποσότητα ήταν αρκετή, νοίκιαζαν φορτηγό αυτοκίνητο και τα μετέφεραν στις χοντρι-

κές αγορές της Λευκωσίας. Αργότερα ο εγγονός Χαμπής συνέχισε το επάγγελμα με ιδιόκτητο φορτηγό αυτοκίνητο, καθιστώντας τοιούτο-τρόπως την εργασία πιο ευκολοχρηστη.

Και τέλος εγώ, έχοντας ξενιτευτεί και εργαστεί στα πλοία για ορισμένα χρόνια, επιστρέφοντας στη Χλώρακα και έχοντας στο χέρι ένα μικρό κεφάλαιο, επέκτεινα την εργασία του πρώτη κτίζοντας ψυκτικούς θαλάμους, και αγοράζοντας φορτηγά αυτοκίνητα, προσλαβα οδηγούς και εργάτες που μετέφεραν μεγάλες ποσότητες προϊόντων σε όλες τις χοντρικές αγορές των πόλεων της Κύπρου. Ασχολήθηκα με αυτό το είδος εμπορίου είκοσι δυο συναπτά έτη, και έχοντας προβλέψει το τέλος του επαγγέλματος, ήμουν είδη έτοιμος και εξασφαλισμένος ωε προς τον βιοπορισμό μου.

ΤΟΚΟΓΛΥΦΟΣ - 1958

Χ' Φίλιππος

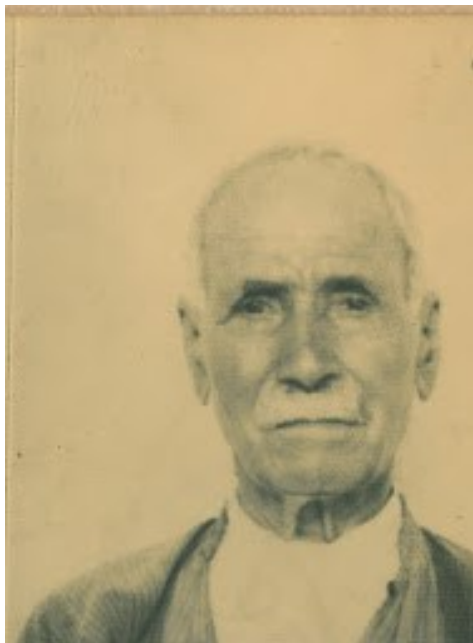
Ο Χ' Φίλιππος ήταν ένας πλούσιος άρχοντας που εξασκούσε το επάγγελμα του Τοκογύφου. Τον Ιούλιο του 1958 ενώ ταξίδευε καβάλα στον γαϊδάρου του για την πόλη της Πάφου, σκοτώθηκε από Τούρκους που του έστησαν ενέδρα.

Το Κυπριακό πρόβλημα αρχικά ήταν αποικιακό ζήτημα. Οι αγγλικές κυβερνήσεις αναγνωρίζοντας την πολιτική απειλή που δημιουργείτο εναντίον τους με το όλο και αναβαθμιζόμενο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών, σχεδίασαν και πέτυχαν να μετατρέψουν το Κυπριακό από αποικιακό ζήτημα σε ελληνοτουρκική διαφορά επειδή με αυτό τον τρόπο η πολιτική πίεση που δεχόταν θα υποβαθμιζόταν.

Γι αυτό ξεκίνησε μια προσπάθεια υποκίνησης των Τουρκοκυπρίων εναντίον των Ελληνοκυπρίων.

Οι ελληνοκύπριοι επεδίωκαν την ενσωμάτωση της Κύπρου στη μητροπολιτική Ελλάδα. Οι τουρκοκύπριοι ενώ με τη Συνθήκη της Λοζάνης παραιτήθηκαν από κάθε αξίωση επί της Κύπρου, δεν ήθελαν να την δουν να ενσωματώνεται στην Ελλάδα, έτσι με τη βοήθεια της Αγγλίας ξεκίνησαν εσωτερική διαμάχη ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα.

Μέσα σ αυτά τα πλαίσια το 1958, σε ενέδρα παρά το Τουρκικό νεκροταφείο του Μουττάλλου, πυροβολείται και δολοφονείται ο Χ' Φίλιππος

Ο τοκογλύφος δανείζει χρήματα με παράνομο τόκο. Ο ίδιος ισχυρίζεται πως εξυπηρετεί δυστυχείς και τους σώζει από δύσκολες περιστάσεις. Αυτό πραγματικώς κάνει, αλλά αφού τους σώσει τους εντάσσει στο τοκολόγιό του και τους καταστρέφει ολοσχερώς, γιατί το αρχικό κεφάλαιο που τους δίνει, το παίρνει πίσω πολλαπλάσιο.

Οι τοκογλύφοι δεν αναζητούν τα θύματα τους, καθώς πάντα όλοι οι δυστυχείς που φτάνουν σε οικονομικά αδιέξοδα, πηγαίνουν μόνοι τους να τους παρακαλέσουν.

Ο Τοκογλύφος στη σκέψη των απλών φτωχών ανθρώπων, είναι συνήθως σκυθρωπός με στριφνό πρόσωπο, με βλέμμα στεγνό, και με λαδωμένο μαλλί και χωρίστρα στο πλάι.

Όσοι προσωπικώς γνωρίζουν έναν τοκογλύφο, τον σιχαίνονται, αλλά και τον φοβούνται.

Το άκουσμα του ονόματος από μόνο του προκαλεί φόβο, ενώ η συνεργασία μαζί του, πάντα καταλήγει σε συμφορά.

Όταν έρθει η ώρα που οι τοκογλύφοι δεν μπορούν να εισπράξουν, αρχίζουν πρώτα να απειλούν πως θα βγάλουν στο σφυρί τις υποθηκευμένες περιουσίες, και αν πάλιν δεν επιτύχουν, δια ιδιωτικής συμφωνίας, ή δια δικαστηρίου, οικειοποιούνται τις περιουσίες των φτωχών και κατεστραμμένων πλέον δανειοληπτών.

Οι Ρωμαίοι είχαν αποτυπώσει σε προτομή το πρόσωπο του τοκογλύφου. Αντιπαθής, αδίστακτος, πανούργος, άπληστος, κακούργος, και απεχθής.

Σιγά με τον καιρό αφού οικονομικά θέριεψαν, οι τοκογλύφοι δημιουργήσαν τις τράπεζες που συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο η και χειρότερα. Έχοντας το νόμο με το μέρος τους, δανείζουν πολλαπλάσιες φορές το ρευστό που διαθέτουν. Δηλαδή αντί για χρήματα δανείζουν αέρα, που ωστόσο εισπράττουν κανονικό χρήμα. Με υπομονή βοηθούν όσους δεν μπορούν να πληρώσουν ώστε πρώτα να εισπράξουν το αρχικό κεφάλαιο που τους δάνεισαν, και ακολούθως με τόκο πάνω στον τόκο όταν το πόσο διπλασιαστεί, τους παίρνουν δικαστήριο όπου με συνοπτικές διαδικασίες καθώς οι νόμοι είναι πάντα στα μέτρα τους, προχωρούν στις εκποιήσεις των περιουσιών τους.

Οι τράπεζες συνήθως πάντα κερδίζουν τις δίκες, γιατί αυτοί που ψηφίζουν τους νόμους είναι πάντα υποχείριοι των μεγάλων κεφαλαιοκρατών και ιδιοκτητών των τραπεζών.

Σήμερα η μεγαλύτερη τοκογλυφία και νόμιμη «κλεψιά», διενεργείται από τις τράπεζες που έχοντας υπέρμετρα δυναμώσει, δεν επιτρέπουν σε ιδιώτες τοκογλύφους να δραστηριοποιούνται, και δια νόμων που έχουν θεσπίσει οι αντιπρόσωποι του λαού αλλά κατά βάση υπόλογοι των Τραπεζιτών, τους το απαγορεύουν.

Στη Χλώρακα ο πιο ξακουστός και επιτυχημένος τοκογλύφος, ήταν ο Χατζή Φίλιππος ο οποίος σκοτώθηκε σε ενέδρα από τους Τούρκους το 1958

ΘΡΥΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΑΚΑΣ

ΤΟ ΑΔΡΑΧΤΙ ΤΗΣ ΡΗΓΑΙΝΑΣ

Ἡ Ρήγαινα εἰσιεν τὸ παλάτιν τῆς πάνω στῆν Φάβρικαν. Ὁ Διενῆς ἤθελε τὴν Ρήγαιναν γιὰ γυναίκα του.

Ἡ Ρήγαινα εἶπεν του,

-Ἀν μου φέρεις νερόν στῆν Πάφον ἐν νά σέ πάρω ἀντρα μου. Ὁ Διενῆς ἔκαμε τότε τὸ πετραύλακον τζαι ἔφερε τὸ νερόν που τὴν Τάλαν. Ἡ Ρήγαινα, ἅμα ἔφερε τὸ νερόν, ἐμετάνωσεν τζιαι γέλασε του Διενῆ. Τότες ὁ Διενῆς ἐθύμωσεν. Ἐστάθηκεν πάνω στὸν Μούτταλλον (λόφον του Κτήματος) τζιαι πήρην μιαν πέτραν τζιαι ἔρριψεν τῆς τὴν. Τζιαι ἡ πέτρα στέκει ὡς τὴν σήμερον δίπλα που τὸν ἄην ἀγαπητικόν τσαι Μισητικόν, τζιαι φέρει πάνω τὴν σπαθικίαν του Διενῆ. Ἡ πέτρα ἐν τῆς ἐμπλάσεν. Ἡ Ρήγαινα ἐθύμωσεν τζιαι τζεινὴ τζιαι ἔρριψεν του τ' ἀδράχτιν τῆς, μὰ ἐν του ἐμπλάσεν. Τσαι τὸ ἀδράχτιν ἐππεσεν κάτω που τὸν Μούτταλον, μέσα σ' ἓνα χωράφι τῆς Γλώρακας

Ἡ Ρήγαινα ἀν καὶ πρόσωπο πραγματικό, ἡ λαϊκὴ παράδοση τῆς Κύπρου τὴν κατέταξε στους θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τῆς νήσου. Τὴν συσχετίζει με τὸν Διγενῆ καὶ τῆς ἀποδίδει πολλὰ μεσαιωνικὰ κάστρα, φρούρια καὶ χωριά.

Ἡ Ρήγαινα τῆς Πάφου ἦταν μιὰ πανέμορφη κυρά καὶ πολεμίστρια που διαφέντευε τὸν τόπο ἀπὸ τὰ Παλαιόκαστρα μέχρι τὴν πόλη τῆς Χρυσοχούς. Κανεὶς ἐχθρὸς δὲν μποροῦσε νὰ τὴν νικήσει, γιὰτὶ ἦταν περισσότερο ἐξυπνὴ ἀπὸ ἓνα στρατηλάτη, καὶ κατοικοῦσε σὲ καλὰ οχυρωμένους πύργους. Εἶχε τὸν πύργο τῆς στὰ Κτιστὰ κοντὰ στὴ Χλώρακα μιὰ ἀπέραντη παραλιακὴ πεδιάδα, που ἀρχίνιζε ἀπὸ τὴν πέτρα του Ρωμιοῦ καὶ τέλειωνε στὸν Ἀκάμα. Οἱ υπῆκοοι τῆς ἀσχολοῦνταν με τὴ γεωργία, καλλιεργώντας κατ' ἀρχὰς ζαχαροκάλαμα, καὶ μετὰ τεύτλα, παράγοντας ζάχαρη τὴν ὁποῖαν φόρτωναν σὲ καράβια στὸ λιμάνι τῆς Πάφου καὶ τὴ διακινούσαν σὲ ὅλη τὴν σύγχρονη Ἑυρώπη. Κατασκευάζαν ζάχαρη σὲ μιὰ ἐποχὴ που ἡ Ἀφρική ἦταν πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑυρώπη, ἔτσι ἡ Κυπριακὴ ζάχαρη ἦταν περιζήτητη καθὼς εὐκόλα τὴν ἀποκτούσαν ἔνεκα τῶν μικρῶν ἀποστάσεων. Ἡ ζάχαρη κυρίως κατασκευάζεται ἀπὸ τὰ ζαχαροκάλαμα, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὴ Κύπρον κατὰ καιροὺς μᾶστιζαν μεγάλες ἀνομβρίες, ἡ ἐξυπνὴ Ρήγαινα σκέφτηκε νὰ παράγει τὴ ζάχαρη ἀπὸ τὰ τεύτλα τὰ ὁποῖα δὲν χρειάζονταν πολὺ νερό γιὰ τὴν καλλιέργεια τους. Ἦταν λοιπὸν ἡ Ρήγαινα μιὰ καλὴ βασίλισσα που ἡ ἐξυπνάδα τῆς ἦταν ξακουστὴ ὅπως καὶ ἡ πονηριά τῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς.

Ο θρύλος λέει πως ο ήρωας Διγενής Ακρίτας άκουσε για την ομορφιά της, και θέλοντας να την γνωρίσει όταν πέρασε από τα μέρη της Πάφου, βλέποντας την την αγάπησε.

Ο Διγενής ήταν ξακουστός Ακρίτας φύλακας των συνόρων του Βυζαντίου, και θέλοντας να απαλλάξει τη χώρα του από έναν επικίνδυνο Σαρακηνό, τον κυνήγησε μέχρι την Κύπρο για να τον εξοντώσει. Τον κυνήγησε λοιπόν, και στο κατόπι του ξεμπάρκαρε στη Μόρφου. Τον είδε μακριά να τρέχει να γλυτώσει, οπότε ακουμπώντας το χέρι του στο βουνό του Πενταδάχτυλου, έδωσε ένα σάλτο για να το φτάσει. Το χέρι του έμεινε αποτυπωμένο στο ψηλό βουνό, και από το σχήμα των δαχτύλων του, ονομάστηκε Πενταδάχτυλος. Ο Σαρακηνός καταδιωκόμενος έφτασε στην Πάφο και μπήκε σε ένα πλοίο να φυγει. Ο Διγενής αφού δεν τον προλάβαινε, άρπαξε μια πέτρα και σημαδεύοντας, την έριξε και βύθισε το πλοίο. Είναι η πέτρα του Ρωμιού ο θεόρατος μεγαλοπρεπής βράχος που ευρίσκεται μέσα στην άκρια της θάλασσας ως σύνορο και σήμα κατατεθέν εκεί που αρχικά η Πάφος.

Φθάνοντας λοιπόν στην Πάφο, συνάντησε τη Ρήγαινα, την αγάπησε και θέλησε να την κάμει γυναίκα του.

Μα η πονηρή βασίλισσα που δεν ήθελε για σύζυγο της ανώτερο της να τη διατάσσει, για να τον αποφύγει του ζήτησε να αποδείξει την αξία του πραγματοποιώντας έναν άθλο. Του ζήτησε να φέρει νερό από τη μακρινή Τάλα για να ποτίζουν οι υπήκοοι της τα ζαχαροκάλαμα και τα τεύτλα.

Μα ο Διγενής που δέχτηκε την πρόκληση της, ήταν υπεράνθρωπος και προς μεγάλη δυσαρέσκεια της έκτισε ένα μακρύ αυλάκι και έφερε το νερό στους αγρούς και πότισε όλη την παραλιακή πεδιάδα.

Σκέφτηκε τι να κάμει η Ρήγαινα να τον αποφύγει, και αποφάσισε να μπει σε ένα πλοίο να φύγει λίγο καιρό μέχρι να βαρεθεί και να εγκαταλείψει τη Κύπρο, να πάει στη χώρα του και στη δουλειά του.

Μα ο Διγενής οργίστηκε και ανεβαίνοντας στο ψήλωμα της Βίκλας στο Μούπταλο, άρπαξε μια μεγάλη πέτρα και την έριξε στο καράβι να το βουλιάξει και να την πνίξει μέσα στα αλμυρά νερά της θάλασσας. Για καλή της τύχη η πέτρα έπεσε λίγο πριν τη θάλασσα, και μέχρι σήμερα ευρίσκεται εκεί δίπλα στον Άη Αγαπητό και Μισητό, και ονομάζεται η πέτρα του διγενλη, και φέρει πάνω του τη σπαθιά του Διγενή, καθώς πάνω της είναι το σημάδι όταν την χτύπισε με το σπαθί του για να την ξεκολλήσει και να την ρίξει στο πλοίο.

Μα η αντρεωμένη Ρήγαινα οργίστηκε, και ως δεινή και δυνατή πολεμίστρια, άρπαξε ένα θεόρατο κίονα και του τον έριξε και αυτή να τον σκοτώσει. Έπεσε κάτω από το λόφο που στεκόταν σε ένα χω-

ράφι της Χλώρακας που ανήκε στον Νικόλα Αλεξάνδρου. Ο κίονας είχε ύψος τέσσερα μέτρα και διάμετρο ένα, και ονομάστηκε από τους κατοπινούς αδράχτι της Ρήγαινας, καθώς στην κορφή είχε μια συμμετρική σφαίρα, που του έδινε τη μορφή ίδιο με γιγαντιαίο αδράχτι. Υπήρχε φυτεμένο μέσα στη γη στον ίδιο αγρό μέχρι το 1963 περίπου που αρχίνισαν οι διακοινοτικές ταραχές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, οπότε οι Τουρκοκύπριοι το έκλεψαν και το τοποθέτησαν στην αυλή του σχολείου τους στο κέντρο της συνοικίας του Μουττάλου.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΣΠΗΛΙΑΣ

Ένα καλοκαιρινό δείλη όταν ο ήλιος έδουε στον κοντινό ορίζοντα της θάλασσας της Χλώρακας, ενώ ο γέρο Αζίνας επέστρεφε από το καφενείο στο σπίτι του, είδε μια μεγάλη λάμψη ολόλαμπρη, να βγαίνει και να φωτίζει άπλετα το σύθαμπο του δειλινού, από ένα βαθούλωμα της γης στην τοποθεσία «Κλούνοι», κάτω από το δυτικό οροπέδιο που πάνω ήταν κτισμένο το χωριό της Χλώρακας.

Ήταν μια απίστευτα έκθαμβη λάμψη που θάμπωνε τα μάτια του και έφεγγε όπως τον ήλιο του μεσημεριού μέσα στο σύθαμπο του σκοταδιού που σιγά απλωνόταν, την ώρα που βουτούσε μέσα στη θάλασσα πέρα στον βαθύ ορίζοντα.

Ένωσε μια εσωτερική έλξη να πηγάζει από εντός του και άγνωστες δυνάμεις παρορμητικά να τον οδηγούν προς το μέρος εκείνο, ενώ μια κατήφεια του παρέλυσε τη σκέψη χωρίς τίποτε άλλο να μπορεί να σκεφτεί. Έσυρε το βήμα του με βία, και σχεδόν τρέχοντας να προλάβει το κάλεσμα της πύρινης φωτιάς σκουνοφλώντας σε πέτρες και άγριες σχοινιές που βλάσταιναν παντού, έφτασε στους Κλούνους και στάθηκε στην άκρια του γκρεμού που από κάτω απλωνόταν κατάφυτη πυκνή άγρια βλάστηση, και από μέσα έβγαине η μεγάλη έκθαμβη λάμψη. Μια χρυσή φωτιά, μια όμορφη και μαγευτική λάμψη που σαν μαγνήτης οδήγησε τα βήματα του εκεί.

Ήταν το αντανάκλημα του ήλιου που έγερνε να δυσει, πάνω στο χρυσάφι που ήταν στιβαγμένο μέσα σε μια σπηλία, είπαν αργότερα οι άνθρωποι.

Κυριευμένος από άγνωστες ερινύες που τον καλούσαν, ήταν έτοιμος να δρασκειίσει τον γκρεμό και να βουτήξει στο άπλετο φώς που διαχεόταν πανέμορφο στην ατμόσφαιρα, και να λουστεί στο χρυσαφένιο χάδι του φωτός, και μέσα εκεί, παντοτινά να μείνει.

Και ώ το θαύμα, όταν γερμένος έτοιμος μέσα στο κγρεμμό να γείρει να πέσει, δια μιας το φως έσβησε και χάθηκε το ίδιο απότομα όπως είχε εμφανιστεί. Και ξυπνώντας από το λήθαργο, μονομιάς τραβήχτηκε πίσω γλυτώνοντας την τελευταία στιγμή να πέσει να σκοτωθεί.

Έντρομος κούνησε το κεφάλι πέρα δώθε καταλαβαίνοντας τί παρ ολίγο να είχε κάμει, και με τα πόδια του να λυγίζουν από φόβο, γονάτισε και εκστατικός δόξασε το θεό που γλύτωσε.

Έμεινε κάτω στη γη πολλή ώρα ώσπου να συνέλθει, και προσπαθώντας να καταλάβει τι ακριβώς είχε συμβεί. Ο νους του πήγε σε συναφορές άλλων παλαιότερων γερόντων από αυτόν, που έλεγαν για το σπήλαιο της Αγίας Μαρίας. Για ένα θεόρατο κτίριο γεμάτο χρυσάφι από τάματα στην θαυματουργή Αγία που είχαν κτίσει σαν

εκκλησιάκι της εκεί πιστοί Χριστιανοί, αλλά που θάφτηκε και χάθηκε μέσα στη γη κατά τον μεγάλο σεισμό του 1443. Και από τότες λένε οι άνθρωποι, στην περιοχή εκεί, στο τρίγωνο ανάμεσα της εκκλησιάς του Αγίου Στεφάνου της Λέμπτας και της εκκλησιάς του Μιχαήλ Αρχάγγελου στη Χλώρακα, υπάρχει η σπηλιά αυτή μέσα στη γη, γεμάτη χρυσάφι αμύθητης αξίας.

Και λέει η τοπική παράδοση, πως το χρυσάφι η Αγία Μαρίνα το έχει ταγμένο να χρησιμοποιηθεί σε χρόνια και καιρούς όταν θα έρθει η ώρα για το λευτέρωμα της Πόλης. Και όταν βρεθεί λένε, για να ξοδευτεί θα χρειαστεί αιώνες. Ακόμα κάποιοι λένε πως το στόμιο της σπηλιάς ανοίγει μια φορά κάθε επτά χρόνια και παραμένει ανοιχτό μόνο στιγμές και αμέσως ξανακλείνει. Και ο πρώτος που θα προλάβει να μπει μέσα και να αντικρύσει το εσωτερικό της σπηλιάς, θα προλάβει να δει τα πλούτη, μα δεν θα το πει πουθενά, γιατί θα πεθάνει στη στιγμή. Είναι μια κατάρα που υπάρχει ώστε να προστατευτούν τα αμύθητα πλούτη στον αιώνα τον άπαντα, έως το πλήρωμα του χρόνου καθώς έτσι έταξε ο ίδιος ο Θεός.

Κάποιοι γέροντες ισχυρίζονται πως το χρυσό σπήλαιο δεν είναι γεμάτο με θησαυρούς της Αγίας Μαρίας, αλλά μέσα ευρίσκεται η χρυσή άμαξα της Ρήγαινας των Παλαιοκάστρων που κυβερνούσε την Πάφο τα παλαιότερα χρόνια όπου Σαρακηνοί πειρατές κατέπλεαν στις ακτές για πλιάτσικο, την οποία οι κάτοικοι έκρυψαν για να μην την αρπάξουν λάφυρο οι οχτροί.

Ήταν μια χρονική περίοδος που οι κάτοικοι για να γλυτώνουν τις περιουσίες τους και τις ζωές τους από επιδρομείς, έκτιζαν τις καλύβες τους σε υψώματα και κατόπτευαν τη θάλασσα ώστε όταν έβλεπαν στα βάθη της να πλέουν πειρατές, έκρυβαν τα υπάρχοντα τους σε κρυψώνες και σπηλιές που είχαν έτοιμες γι αυτές τις περιπτώσεις.

Λίγο χαμηλότερα από τους γκρεμμούς των Κλούνων κοντά στη θάλασσα, ήταν μια στράτα που οδηγούσε στα λουτρά της Αφροδίτης, που όπως λέει ο τοπικός μύθος την διάβαινε με τη χρυσή της άμαξα η Ρήγαινα καθώς και στα αρχαιότερα χρόνια η Θεά Αφροδίτη πηγαίνοντας στην Πόλη της Χρυσοχούς όπου λούζονταν στα ξακουστά ιαματικά λουτρά που βρίσκονται εκεί. Όταν μια μέρα η Ρήγαινα θεά Αφροδίτη περνούσε στη στράτα, φάνηκαν από τα πελάγη οι πειρατές να πλέουν προς τη ακτή της Χλώρακας, οπότε η βασίλισσα πρόσταξε τους χωρικούς να κρύψουν τη χρυσή αμαξά της για να μην την αρπάξουν οι Σαρακηνοί.

Την άμαξα την έκρυψαν σε μια σπηλιά και γλύτωσε, και ποτέ δεν ξαναβρέθηκε. Για αιώνες η φήμη αυτή κυκλοφορούσε στους ανθρώπους, και πολλοί πάσκιζαν να την βρουν, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Ακόμα μέχρι πρόσφατα στα τέλη του περασμένου αιώνα, κάποιοι Αρχαιολόγοι και κυνηγοί θησαυρών από τη Γερμανία, ήρθαν με σύγχρονα μηχανήματα και έψαξαν, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Και έμεινε η ιστορία να διαδίδεται σαν θρύλος και όμορφο παραμύθι που λένε στα παιδιά.

Ο ΟΘΩΝΗΣ ΚΑΙ Η ΧΡΥΣΗ ΣΠΗΛΙΑ

Ο Οθωνής της Ελεγγούς είχε γυρισμένα τα ποινάρκα του παντελονιού ως τα γόνατα και με τα πόδια ξυπόλυτα πατημένα μέσα στις λάσπες και κρατώντας σφικτά τη τσάπα, γύριζε τις δισιές. Το νερό κυλούσε στα αυλάκια και πότιζε τα κατεβατά με τα κόκκινα παντζάρια που βλάσταιναν σπαρμένα στο μεγάλο χωράφι. Στο κεφάλι φορούσε ένα παλιό ψάθινο καπέλο που του έκοβε τον ήλιο και τον προστάτευε από τις κοφτερές ακτίνες, ενώ στο λαιμό είχε δεμένο ένα μαντήλι που κάθε λίγο το βουτούσε και το έβρεχε για να τον δροσίξει.

Η κάψα του καλοκαιριού έσμιγε με το νοτιά της αλμύρας που έβγαινε από τη θάλασσα δημιουργώντας μια αφόρητη υγρασία που θόλωνε την ατμόσφαιρα και δημιουργούσε ένα αραιό πουσί.

Ετυχώς, σκέφτηκε, ο ήλιος που έγερνε να δύσει κάνοντας τη θάλασσα να λαμπιρίζει και να γυαλίζει, θα επαιρνε μαζί του όλη την αφόρητη κάψα εκείνης της μέρας, αφήνοντας τόπο στη νυχτερινή δροσιά να την αντικαταστήσει...

Τέλειωσε το πότισμα και ξέζεψε το γαϊδούρι από το αλακάτι. Του έβαλε την μουτταρκά και το σειρήνιασε στον όχτο του χωραφιού με τον κιτρινωμένο φαρρά από κουτσούλλες κριθαριού. Αποφάσισε να αφήσει το ζώο να βοσκήσει, και αυτός θα επέστρεφε στο χωριό περπατητός. Τέτοιες ώρες τις απολάμβανε και τις ευχαριστιόταν, όταν έγερνε ο ήλιος να δύσει και αυτός έπαιρνε το δρόμο του γυρισμού.

Εκείνη τη μέρα λοξοδρόμησε, πήρε το παραλιακό μονοπάτι που οδηγούσε στο Κοτσιά, ένα κόλπο που εκεί ξέβραζε η θάλασσα μεγάλες σανίδες ή βαρέλια, και ότι άλλο πετούσαν στη θάλασσα τα πλοία που περνούσαν. Το συνήθιζε αυτό το δρομολόγιο, γιατί μετά από κάθε τρικυμία, τα κύματα ξέβραζαν λαττάδες (μεγάλες σανίδες) που ήταν πολύ χρήσιμες εκείνους τους δύσκολους φτωχικούς καιρούς.

Δεν βρήκε τίποτα, και πριν ο ήλιος τελείως γύρει, βιαστικά ξεκίνησε για το χωριό, πριν τον προλάβει το σκοτάδι.

Διασχίζοντας τα σπαρμένα χωράφια, έβαλε σημάδι να βγεί στους Κλούνους, μια καταπράσινη κοιλάδα από άγρια βλάστηση που απλώνόταν κάτω από ένα ψηλό γκρεμμό, και όπου λίγο πιο πέρα ήταν το σπίτι του. Ήταν στο έμπα του χωριού, και στα σύνορα με το Τούρκικο χωριό της Λέμπας, δίπλα στο μικρό εκκλησάκι της Αγίας Μαρίας.

Τα θάμνα και τα βάτα βλάσταιναν τόσο πυκνά, που άνθρωπος δεν μπορούσε να περάσει ανάμεσα τους. Ήταν μια περιοχί περίσσιας

ομορφιάς γεμάτη από φυσική άγρια βλάστηση, αλλά γεμάτη φίδια και αλεπούδες.

Όταν κόντευε εκεί, ο Οθωνής είδε ένα μεγάλο φώς να βγαίνει μέσα από την πυκνή βλάστηση, και να φέγγει περισσότερο την ημέρα που σκοτεινίαζε καθώς ο ήλιος έγερνε να δύσει. Γεμάτος περιέργεια προχώρησε και άνοιξε δρόμο με το ραβδί του ανάμεσα στα πυκνά βάτα. Με πολλή δυσκολία κατάφερε να πάει κοντά, και έκπληκτος είδε το εκτυφλωτικό φως να βγαίνει από το στόμιο μιας σπηλιάς. Μπήκε μέσα, και είδε πως το φως ήταν η αντανάκλαση του ήλιου που δύνοντας έριχνε τις ακτίνες του σε ένα μεγάλο σωρό από χρυσάφι.

Μονομιάς κατάλαβε. Ήταν η χρυσή σπηλιά της Αγίας Μαρίνας. Ήταν τα αμύθητα πλούτη για τα οποία έλεγαν οι τοπικοί θρύλοι. Το ξάφνιασμα του ήταν μεγάλο, και εμβρόντητος κοίταζε χωρίς να είναι σίγουρος αν όσα έβλεπε ήταν πραγματικά, ή αν ήταν της φαντασίας του που κάλπαζε επηρεασμένη από όσα είχε ακούσει για τη χρυσή σπηλιά.

Όμως, ήταν αλήθεια, και αυτό το κατάλαβε όταν δυστηχώς πλέον ήταν αργά. Ένωσε μια ζαλάδα, και το νου του να γυρίζει. Το στομάχι του ανακατώθηκε, και τα μέλη του κορμιού του άρχισαν να παραλύουν.

Με φόβο κατάλαβε πως τον έζωνε μια θανατερή αύρα, που ήταν διάχυτη μέσα στη σπηλιά. Ένωσε να αναριγά και να αρρωσταίνει, και να πεθαίνει. Είχε αναπνεύσει τον πεθαμένο αέρα, τώρα, θα πέθαινε κι αυτός, καθώς ο θρύλος έλεγε για την κατάρα του σπηλαιίου της Αγίας Μαρίνας.

Με δυσκολία έσυρε τα βήματα του και βγήκε έξω στον καθαρό αέρα. Με περισσότερη δυσκολία καθώς όσο περνούσε η ώρα και περισσότερο το κορμί του δηλητηριαζόταν, κατάφερε σιγά-σιγά να φτάσει στο σπίτι του.

Έπεσε στο κρεβάτι χλωμός και πολύ άρρωστος. Το δέρμα του έσπασε και άνοιξε. Έγινε όλο του το κορμί μια ανοιχτή κίτρινη πληγή. Η γυναίκα του η Ελεγγού και οι συγγενείς του έφεραν τον μοναδικό γιατρό της περιοχής τον Χρίστο Κουφό, αλλά τίποτα δεν μπόρεσε να κάμει. Αφού τον εξέτασε καλά, αποφάνθηκε πως γρήγορα θα πέθαινε, γιατί στο κορμί του μέσα δεν είχε απομείνει καθόλου αίμα.

Άντεξε μόνο τρεις ημέρες. Το κορμί του κιτρίνισε, το δέρμα του έλιωσε, και πέθανε μέσα σε ένα παραμιλητό που κανείς δεν μπόρεσε να καταλάβει τι έλεγε, έτσι κανείς δεν έμαθε πως βρήκε τη χρυσή σπηλιά, όμως ολονών ο νους, αυτό ακριβώς κατάλαβε.

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΟΙ ΚΛΟΥΝΟΙ

Οι άνθρωποι που ζουν σε ένα τόπο, θα ήθελαν να γνωρίσουν τι έκαναν οι προηγούμενοι τους, τη ζωή, τις προλήψεις, τα πιστεύω, την καταγωγή και τα γεννοφάσκια τους. Η στετέ μου που δεν ζει πλέον, μου είπε μια φορά πως, κάποιοι κάτοικοι της Χλώρακας έχουν ρίζες καταγωγής όμορφες νεράιδες οι οποίες μια φορά εξούσαν σε μια όμορφη καταπράσινη λαγκαδιά εκεί στην τέλειωση του χωριού.

Ήταν ένας όμορφος τόπος με αστείρευτο νερό που ανέβλυζε από τη γη και σχημάτιζε ρυάκια που διασχίζοντας την πυκνή βλάστηση, ενώνονταν και σχημάτιζαν ένα μεγάλο ποταμό που κατέληγε στη θάλασσα του Κοτσιά.

Είχε πολλή άγρια βλάστηση, πανύψηλα δένδρα τα οποία θέλοντας το ένα να προσπεράσει το άλλο σε ύψος, σχημάτιζαν σκάλες μέχρι τον ουρανό. Όλη η Κυπριακή χλωρίδα ήταν βλαστημένη, και τα άγρια λουλουδία χρωμάτιζαν το τοπίο κάνοντας το να μοιάζει παράδεισος, πανέμορφο τοπίο όπου εκεί θα ήθελαν να ζουν όμορφες νεράιδες. Η άγρια βλάστηση και τα τσουχτερά βάτα σχημάτιζαν αδιαπέραστο τοίχος που κανείς άνθρωπος δεν μπορούσε να διαβεί. Τοιουτοτρόπως μόνο άγρια ζώα και ζωτικά θα μπορούσαν να ζήσουν. Τα βάτα κατάφορτα μούρα κόκκινα και μαύρα, ήταν πρόκληση για τις νεράιδες, καθώς ήταν εύκολη τροφή γι' αυτές.

Οι νεράιδες υπάρχουν στην πραγματικότητα για όποιον πραγματικά πιστεύει στην ύπαρξη τους. Και όποιος πραγματικά πιστεύει, μπορεί να τις δει να πετούν στον ουρανό όταν έχει πανσέληνο, ακόμα μπορεί να τις δει να χορεύουν μέσα σε λίμνες αν έχει την υπομονή να τις παραμονεύσει όταν βγαίνουν τα μεσάνυχτα τις καλοκαιρινές νύχτες και στήνουν χορό.

Οι νεράιδες έχουν πολλές μορφές και μεταμορφώνονται άλλοτε σε ζώα, άλλοτε σε πουλιά, αλλά κυρίως αρέσκονται να παίρνουν ανθρώπινη μορφή. Συνήθως κατοικούν σε λιβάδια, σε ρυάκια και σε λίμνες.

Έχουν πατρίδα μια χώρα που κανείς δεν γνωρίζει, αλλά όταν βγαίνει το φεγγάρι ολόγιομο, ντύνονται τα φτερά τους και το ακολουθούν. Από ψηλά κοιτάζουν τη γη, και όπου αντικρύσουν ρυάκια και λίμνες, παίρνουν βουτιά και λούζονται στα κρύα νερά. Ένας όμορφος τόπος που αγαπούσαν οι Νεράιδες μου έλεγε η στετέ μου η Δεσποινού, ήταν οι Κλούνοι.

Οι Κλούνοι ήταν ένα απότομο φαράγγι που η φύση το κατασκεύασε με μοναδική ομορφιά. Ένα μικρό καταπράσινο κομμάτι γης τοποθετημένο στα ριζά των αβαθή γκρεμμών στις παρυφές του χωριού. Αποτελείτο από άγρια βλάστηση με καλαμιώνες, βάτα, σχοίνα και μυρσίνια. Είχε θεόρατους δρύες και βελανιδιές που ξεπρόβαλλαν πάνω από το βαθύ πράσινο. Είχε αδιαπέραστη βλάστηση που μέσα είχαν τις φωλαίες των αμέτρητες αλεπούδες, είχε βλαστημένη όλη την Μεσογειακή χλωρίδα.

Ήταν ένα τοπίο κατασκευασμένο από το χέρι του Θεού με αδιαπέραστη βλάστηση και με τα άγρια βάτα πυκνά και επικίνδυνα, ώστε ουδέποτε κινδύνευσε από τη βόσκηση, ούτε ανθρώπου χέρι για εκατοντάδες χρόνια μπόρεσε να επέμβει.

Το νερό ανέβλυζε μέσα από τη γη και σχημάτιζε μικρά ρυάκια που έρεαν ανάμεσα στους καλαμιώνες ασταμάτητα ολημερίς και βράδυ όλους τους χειμώνες κι όλα τα καλοκαίρια ποτίζοντας τη χλωρίδα που βλάσταινε μοναδική και ποικιλόμορφη.

Ήταν ένας πράσινος τόπος με απαράμιλλο κάλλος, ένας τόπος άγριας πανίδας και χλωρίδας.

Η στετέ μου η Δεσποινού ήταν μια καλωσυνάτη γυναίκα που ήξερε πολλά παραμύθια και ιστορίες, αλλά και λαϊκά τραγούδια που μιλούσαν για Ρηγάδες και Ακρίτες. Πολλές φορές όταν ήμουν μικρός, την παρακαλούσα να μου τραγουδήσει τραγούδια και να μου εξιστορήσει παραμύθια. Μου είπε πολλά, άλλα τα έχω καταγράψει, και άλλα έχω σκοπό και αυτά να γράψω. Στα πολλά που μου είπε, μου ιστορήσε και την ιστορία για τις Νεράιδες που ζούσαν εκεί, δίπλα μας, σε έναν καταπράσινο τόπο, στην τέλειωση της Χλώρακας. Ήταν οι Κλούνοι το ομορφότερο μέρος του χωριού, το καμάρι όλης της γύρω περιοχής που άλλο σαν κι'αυτό, δεν είχε. Υπήρξε και διατηρήθηκε αμέτρητους αιώνες και ειπώθηκαν για τον τόπο ιστορίες και θρύλοι για Κουρσάρους και πειρατές, για τη Θεά Αφροδίτη, για την Αγία Μαρίνα και για σπηλιές γεμάτες χρυσάφι μέσα στα έγκατα της γής. Γλύτωσε από πολλές καταστροφές, από πλημμύρες, σεισμούς καταποντισμούς, ακόμα και από μεγάλο σεισμό και τσουνάμι που ακολούθησε, και η θάλασσα σκέπασε το μέρος, αλλά παρ'όλα αυτά, ξαναβλάστησε και το πράσινο σκέπασε ξανά τη γη, δημιουργώντας μια όμορφη άσση μέσα στον ξερό κάμπο.

Αυτό το όμορφο μέρος λοιπόν, διάλεγαν οι Νεράιδες κάθε που ακολουθούσαν το φεγγάρι στον ουρανό, και βουτούσαν από ψηλά μέσα στα ρυάκια και στις λιμνούλες όπου χαριεντίζονταν για μέρες πολλές παίζοντας, χορεύοντας και τραγουδώντας.

Οι νεράιδες ήταν πολύ όμορφες κοπέλες, αλλά ήσαν ανέραστες και δεν γνώριζαν τον έρωτα σε όλη τους τη ζωή καθώς έτσι τις έφτιαξε η φύση. Όμως μια από αυτές σε μια επίσκεψη της στους Κλούνους, μια φορά είδε ένα νεαρό όμορφο παλληκάρι από τη Χλώρακα και το ερωτεύτηκε παράφορα. Καθώς δεν ήταν δυνατό να συννευρεθεί μαζί του, για να το επιτύχει σκαρφίστηκε δόλο για να ξεγελάσει τη φύση.

Για να γίνει συνεύρεση νεράιδας με άνθρωπο κοινό, πρέπει αυτή να χάσει τη νεραϊδική της οντότητα, να γίνει θνητή. Κάποιοι που ξέρουν, λένε πως η νεραϊδική οντότητα χάνεται μόνο όταν θνητός καταφέρει να κλέψει το μαντήλι ή το φόρεμα νεράιδας, πράγμα πολύ δύσκολο όμως, καθώς είναι πλάσματα με αρχέγονη εξυπνάδα που κανείς δεν μπορεί να τις ξεγελάσει.

Η καλή νεράιδα όμως, ήταν πολύ ερωτευμένη και έτσι έβγαλε το φόρεμα της και βούτηξε στη λίμνη, διευκολύνοντας έτσι το παλληκάρι να της το κλέψει. Έγινε τοιουτοτρόπως θνητή, και κατά τον φυσικό νόμο άνηκε πλέον στο παλληκάρι.

Την πήρε το παλληκάρι, την παντρεύτηκε, και έκαναν πολλά παιδιά των οποίων οι απόγονοι παντρεύτηκαν και αυτοί, ώστε τοιουτοτρόπως σήμερα ζουν στη Χλώρακα πολλοί με καταγωγή και γεννοφάσκια νεραϊδών.

Στους Κλούνους λοιπόν, την εύμορφη καταπράσινη λαγκαδιά που άλλη τόσο πυκνοβλαστημένη δεν είχε σε όλη την περιοχή, συνέβησαν πράγματα και θαύματα. Ήταν τόπος που ζούσαν νεράιδες, αλλά που σήμερα πλέον δεν υπάρχει, ένεκα της καταστροφικής μανίας των σημερινών ανθρώπων που τα ξήλωσαν όλα. Κατάστρεψαν την φυσική βλάστηση και έδιωξαν τα άγρια ζώα που για αιώνες ζούσαν εκεί, έδιωξαν και τις νεράιδες. Ότι δεν μπόρεσαν τα χέρια μόνα τους να καταστρέψουν, οδήγησαν μηχανές και μπουλντόζες που ξερίζωσαν τη βλάστηση και ξεχέρσωσαν τη γη, και έθαψαν τα τρεχούμενα νερά μέσα βαθιά στο χώμα.

Τα έκαψαν όλα, τα ισοπέδωσαν όλα, έφτιαξαν οικόπεδα και έκτισαν μέσα σπίτια και πολυκατοικίες. Όλα για το συμφέρον, σε μια ασταμάτητη καταστροφική πορεία εκμετάλλευσης της γης.

Τώρα στην περιοχή των Κλούνων, αντί για θεόρατα δένδρα, ξεφυτρώνουν πανύψηλα κτίρια που σκιάζουν τη θέα όλης της πεδινής παράλιας περιοχής, και όλης σχεδόν της θάλασσας. Ένας πνεύμονας πρασίνου και οξυγόνου χάθηκε, και ο θαλασσινός αέρας σταμάτησε έως εκεί, έπαυσε να φυσά πιο πέρα.

Τώρα, γέμισε ο τόπος πολυκατοικίες με απεριόριστη θέα, σκαλοπάτια και δρόμοι στήθηκαν στα πρότεينا φαράγγια, ενώ αυτοκίνητα σταθμεύουν εκεί όπου πρώτα ήσαν φωλαιές άγριων πτηνών και ζώων.

Ακόμα μια φορά η ανθρώπινη καταστροφή επήλθε πλήρης και ολοκληρωτική, ακόμα μια φορά η ανθρώπινη σκέψη δεν μπόρεσε να συλλάβει τον όλεθρο που φέρνει η ασυλλόγιστη πρόοδος, παρά μόνο χωρίς αίσθηση και ευαισθησία προχώρησε στην αποψίλωση της φύσης με έγνοια μόνη, το προσωρινό κέρδος.

Ο ΠΑΡΑΚΑΣ ΚΑΙ Η ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ

Μια φορά έναν καιρό στα δυτικά παράλια της Χλώρακας κοντά σε ένα γκρεμό που έστεκε πολύ ψηλός και πάνω του έσκαγαν τα άγρια κύματα, ζούσε μια έμμορφη χωριατοπούλα, κόρη ενός πλούσιου βοσκού που είχε τη μάντρα του στα χωράφια που εκτεινόταν στη συνέχεια της ακτής. Οι γονείς της την είχαν μη βρέξει και στάξει. Δεν την άφηναν να κάνει χειρονακτικές εργασίες, παρά μόνο όλη μέρα έγνεθε με το αδράχτι της και ύφαινε με το σμιλί της. Και όταν βαριόταν, καθόταν στην άκρη του γκρεμού και αγνάντευε τον μακρύ ορίζοντα κάνοντας ονειράτα παρακαλώντας το Χριστό να στείλει ένα καράβι με ένα όμορφο πριγκιπόπουλο όπως στα παραμύθια. Παρέα με τους γλάρους που πετούσαν στον ουρανό και τα λογίων αλάγια ψάρια που κολυμπούσαν κάτω στο νερό, έστεκε ώρες πολλές με τα ξέπλεκα μαλλιά της να ανεμίζουν στον άνεμο. Μα περισσότερο της άρεσε το ηλιοβασίλεμα που δημιουργούσε έμορφη εικόνα, και που μέσα στις σκιές των χρωμάτων του ήλιου που έσμιγε με τα χρώματα της θάλασσας, καμιά φορά νόμιζε πως έβλεπε ένα καράβι να αρμενίζει και το βασιλόπουλο της να στέκει στην πλώρη και να της γνέφει.

Η μικρή χωριατοπούλα καθώς ήταν πολλά όμορφη, ευγενείς και πλούσιοι αφεντάδες την ζητούσαν σε γάμο. Όμως αυτή σταθερή στην ιδέα της, καρτερούσε τον πρίγκιπα που θα της έφερνε η θάλασσα. Οι γονείς της πολύ στεναχωριόντουσαν για τη στάση της, και τον πόνο τους τον μαρτυρούσαν στον αγέρα της θάλασσας. Και αυτός θυμωμένος, φύσαγε δυνατά και παρέσερνε το μυστικό της στα πέρατα του κόσμου.

Όσπου μια μέρα στη μακρινή Βενετιά, ένα όμορφο αγόρι ο Πάρακας, αποφάσισε πως θα γινόταν ο πρίγκιπας της και θα την επισκεπτόταν.

Ήταν ένας ωραίος νέος και ανδρειωμένος πολεμιστής. Ετοιμαζόταν να πάει Σταυροφόρος στα Ιεροσόλυμα να πολεμήσει τους άπιστους, ώσπου άκουσε για την έμορφη Κυπριοπούλα, και μη χάνοντας καιρό, αποφάσισε στο δρόμο του για τους Αγίους τόπους, να περάσει να την γνωρίσει.

Το αρματωμένο καράβι που έπλεε στην άκρη του ορίζοντα μια μέρα, ξαφνικά γύρισε την πλώρη στη στεριά, και με τον ήλιο που έδυε πίσω του, έδειχνε μια σκοτεινή κουκίδα μέσα στα πορφυρά χρώματα που σχηματίζονταν την ώρα που έσμιγε ο ήλιος με τη θάλασσα πέρα στον μακρινό ορίζοντα. Στην πλώρη έστεκε το όμορφο βασιλόπουλο ντυμένο στη γυαλιστερή του φορεσιά αντικρίζοντας από μακριά για

πρώτη φορά την κόρη που έστεκε στην άκρια του μεγάλου βράχου φαντάζοντας ίδια η Αφροδίτη με ξέπλεκα τα μαλλιά της ριγμένα πίσω έως τη γης.

Από μακριά μόλις αντικρουστήκαν, αγαπηθήκαν παράφορα και από κοντά μόλις ανταμωθήκαν, αρραβωνιαστήκαν. Οι γονείς της κοπέλας χάρηκαν γιατί ήταν άξιο παλληκάρι, ταυτόχρονα όμως λυπήθηκαν, γιατί ήταν στρατιώτης και θα πήγαινε στον πόλεμο.

Συμφώνησαν λοιπόν να τον περιμένει, και σε ένα χρόνο θα επέστρεφε να παντρευτούν.

Πέρασε λίγος καιρός, και η μακρομαλλούσσα βοσκοπούλα με υπομονή και καρτερία στημένη στο μεγάλο βράχο, καθημερινά αγνάπτει το πέλαγος με το χέρι αντήλιο προσμένοντας τον καλό της να φανεί.

Μια μέρα όμως δυστυχώς, συνέβηκε κάτι τρομερό. Ένα δηλητηριώδες φίδι την δάγκωσε, και οι γιατροί δεν μπόρεσαν να την κάνουν καλά. Έπεσε σε κώμα για πολλές μέρες και δεν αντιδρούσε. Και όταν με τον καιρό ξανάωσσε λίγο, παρατήρησε πως το δηλητήριο μέσα της την φαρμάκωσε παντοτινά. Το δέρμα της κιτρίνισε, και οι μύες σε όλο της το σώμα παραμορφώθηκαν. Η άλλοτε υπέροχη ομορφιά της χάθηκε, και το απαλό της δέρμα σκλήρυνε σαν την πέτρα.

Έκλαψε πολύ και είπε,

Χθες, ήμουν όμορφη. Σήμερα, είμαι ένα τέρας.

Ήξερε πως ο καλός της δεν θα την ήθελε πλέον, και παρ όλη τη θλίψη της, αποφάσισε να τον αποδεσμεύσει από τον όρκο του, καθώς η αγάπη που του είχε ήταν πραγματικά πολύ μεγάλη. Ήθελε να τον ξεχάσει για πάντα και να μην τον ξαναδει. Δεν απαντούσε στα μηνύματα που της έστελλε, προσπαθούσε μ αυτό τον τρόπο να τον κάνει να πιστέψει πως τον ξέχασε.

Όταν πέρασε ένας χρόνος, το πριγκιπόπουλο γύρισε. Έμαθε τα κακά μαντάτα, άλλα αποφάσισε να σταθεί δίπλα της και να την βοηθήσει να γίνει καλά. Δεν τον εμπόδισε η ασχημία του κορμιού της και η σκληράδα του προσώπου της καθώς την αγαπούσε πραγματικά πάρα πολύ. Έτσι γονάτισε μπροστά της άλλη μια φορά, και της ζήτησε να τον παντρευτεί.

Και ω, τι θαύμα. Μονομιάς η δύναμη της αγάπης κυριάρχησε και κατέκλυσε το είναι της μικρής κοπέλας. Ένωσε το δηλητήριο στο σώμα της να κύλα και να φεύγει. Αισθάνθηκε καλύτερα, και κατάλαβε πως με την τόση αγάπη τους θα έβρισκε τη δύναμη να γιατρευτεί.

Πραγματικά με τον καιρό η κοπελίτσα γιατρεύτηκε και έγινε σαν πρώτα. Παντρεύτηκε τον πρίγκιπα της, και κάθε που έγερνε το δειλή, πήγαιναν στον μεγάλο βράχο, και αγκαλιασμένοι και παντοτινά αγα-

πημένοι, παρακολουθούσαν τον ήλιο που έγερνε να δύσει, και τον ευχαριστούσαν που τους έφερε και μαζί τους έσμιξε.

Όταν τα χρόνια πέρασαν, η ιστορία έμεινε σαν παραμύθι για τα μικρά παιδιά. Και όταν τα παιδιά μεγάλωναν και ερωτεύονταν, πήγαιναν στον ψηλό γκρεμό του Πάρακα, έτσι ονόμασαν τον ψηλό κρεμμό, και αγναντεύοντας το ηλιοβασίλεμα, έκαναν μια ευχή αγάπης.

Και όσοι νιοί από τον βράχο του Πάρακα έκαναν μια ευχή αγάπης, η αγάπη αυτή διαρκούσε για πάντα.

Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΤΗΣ ΒΡΕΞΗΣ

Μια φορά ήταν ένας ποταμός, ο ποταμός της Βρέξης έτσι τον έλεγαν, που έτρεχε ήρεμα μέσα σε ένα ξέβαθο φαράγγι. Τα νερά του ήταν καθαρά και μέσα ζούσαν ψάρια και βάτραχοι. Επειδή ήταν αβαθής, οι άνθρωποι τον περνούσαν χωρίς να στήνουν γέφυρες, κάποτε πηδώντας, κάποτε ρίχνοντας μέσα του μερικές μεγάλες πέτρες φτιάχνοντας δρόμους, έτσι που να μην βρέχονται από τα ήρεμα και αργά νερά του. Τα ζώα τον περνούσαν στα μέρη που ήταν λιγότερο βαθιά, και από αυτόν ποτίζονταν άμα διψούσαν. Ξεκινούσε ο ποταμός από τα ψηλά βουνά και κατέληγε στη θάλασσα, αλλά πριν τα γλυκά νερά σμίξουν με τα αλμυρά, ήταν στενός και δύσβατος με καλαμιώνες βάτα και άλλα δένδρα που βλάσταιναν στα πλευρά του, ενώ εκεί που έσμιγαν τα νερά πλάταινε και άνοιγε, σχημάτιζε μια μεγάλη ήρεμη και αβαθή λίμνη πάνω στην άμμο του γιαλού.

Δίπλα στον ποταμό τα χωράφια ήταν πέτρινα, ήταν καυκάλλες, δεν μπορούσαν να οργωθούν ούτε να καλλιεργηθούν. Κάτω στην τέλειωση του ποταμού που άρχιζε η θάλασσα, είχε ένα μικρό κομμάτι γης που ήταν μόνο χώμα, εκεί διάλεξε και έφτιαξε ένα μικρό περβόλι ένας φτωχός και ορφανός νέος που δεν είχε στον ήλιο μοίρα. Με τα χέρια το καλλιεργούσε, με τα χέρια κουβαλούσε νερό και το πότιζε. Ήταν μια δύσκολη ζωή που περνούσε, αλλά κουτσά στραβά τα κατάφερνε. Δεν είχε κανένα παράπονο από τα δύσκολα, γιατί του άρεσε μετά την κοπιαστική δουλειά να λούζεται στη λίμνη και ύστερα να ανεβαίνει λίγο πιο ψηλά, να κάθεται και να συνομιλά με τον γέρο ποταμό, με αυτό τον τρόπο άφηνε πίσω του κόπους και στενοχώριες. Και περνούσε ο καιρός, το παλικάρι αγάπησε μια κοπέλα που κατοικούσε πάνω στο χωριό, την ζήτησε από τον πατέρα της, αλλά αυτός περιπαικτικά του απάντησε πως άμα κατάφερνε να γίνει πλούσιος, να του την ξαναγυρέψει.

Ο νταλκάς που είχε ο νέος για την κοπέλα ήταν μεγάλος, έλαβε πολύ σοβαρά υπ όψιν τα λόγια του πατέρα της, καθόταν και σκεφτόταν με παρέα τον ποταμό, τι να έκαμνε για να γίνει πλούσιος. Όσπου μια μέρα τούρθε μια καλή ιδέα, και είπε να την συζητήσει φωναχτά με τον φίλο του τον ποταμό:

-Αν είχα ένα Μύλο και άλεθα τα σιτάρια και τα κριθάρια του κόσμου, γρήγορα θα γινόμουν πλούσιος.

Ήξερε όμως ότι αυτό δεν ήταν μπορετό, γιατί το νερό που έτρεχε στον ποταμό ήταν στον πάτο του φαραγγιού, ήταν πιο χαμηλό από τη γη που ήταν δική του, ώστε δεν θα μπορούσε να γυρίζει το μύλο. Όμως ο ποταμός του απάντησε,

-Εσύ κτίσε το Μύλο, και εγώ θα τον γυρίσω...

Ξεκίνησε το παλικάρι να κτίζει το μύλο, οι χωριανοί τον έβλεπαν και τον περιπίαιζαν. Μα ο νέος χωρίς να τους λαμβάνει υπ όψη, συνέχισε να κτίζει. Πέρασε ο καιρός, τέλειωσε το κτίσιμο, και ήταν ένας ωραίος στρογγυλός μύλος. Ύστερα επισκέφτηκε τον τοκογλύφο του χωριού, δανείστηκε χρήματα και αγόρασε τους μηχανισμούς για να γυρίζει και να αλέθει ο Μύλος. Αυτό που παρέμενε ήταν ο ποταμός να γυρίσει τον Μύλο όπως του είχε υποσχεθεί. Δεν ανησυχούσε, ήξερε ότι θα κρατούσε την υπόσχεση του...

Και μια μέρα του χειμώνα ο ποταμός πάνω στα ψηλά βουνά στην αρχή ανακατεύτηκε, ύστερα άρχισε να αναστενάζει, αλλά γρήγορα ανακάλυψε τη χαρά να πηδάει πάνω από τους βράχους, και μ' ένα μουγκρητό άρχισε να ισοπεδώνει δέντρα καλάμια και βάτα, και να ανοίγει δρόμους, πηδώντας πάνω από εμπόδια και ορμώντας ενάντια στους βράχους. Το νερό που κατέβαινε στη θάλασσα έγινε θολό, ανέβηκε ψηλά σχεδόν ισα με τις όχτες. Το ποτάμι κατέβασε νερό από τα βουνά και ψήλωσε η στάθμη μέσα στις όχτες, σχεδόν ισα να ξεχειλίσουν. Πάει το παλικάρι, ανοίγει ένα αυλάκι και οδήγησε το νερό στη φτερωτή του Μύλου, που άρχισε να γυρίζει. Ο κόσμος έτρεξε σε αυτόν, ήθελε να αλέσει το σιτάρι.

Και βλέποντας όλα αυτά και πολλά ακόμα που δεν σας διηγούμαι, το παλικάρι έγινε άρχοντας του χωριού και όλου του τόπου, ύστερα στάθηκε στην άκρη του ποταμού εκεί που έστεκε πάντα, και δύο δάκρυα κύλησαν από τα μάτια του. Είχε τον ποταμό για φίλο του, ήταν πλούσιος και θα παντρευόταν την καλή του, ήταν απόλυτα ευχαριστημένος.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΑΠΑΚΟΥΔΗΣ:

Γεννήθηκα στη Χλώρακα ένα χωριό της επαρχίας της Πάφου. Στην ηλικία των 55 ετών, αποφάσισα να αφοσιωθώ στα γράμματα που αγαπούσα από μικρός, αλλά δεν μου δόθηκε η ευκαιρία να τα σπουδάσω στη νεότην μου, ένεκα οικονομικών δυσχεριών. Γι αυτό σε μεγάλη ηλικία πλέον, εγγράφομαι στην δημοσιογραφική σχολή του ANΤ και σπουδάζω Δημοσιογραφία.

Φανατικός αναγνώστης και λάτρης της λογοτεχνίας καθώς ήμουν, δημιούργησα μια έπαλξη ώστε να μπορώ να εκφράζω τις δικές μου ανησυχίες και αναζητήσεις. Εξέδωσα την «Εφημερίδα της Χλώρακας» την οποία μόνος μου έγραφα, σελιδοποιούσα και εκτύπωνα. Είχε τεράστια επιτυχία, αλλά ένεκα οικονομικού κόστους, μετά από τέσσερα χρόνια έντυπης κυκλοφορίας της, περιορίστηκα μόνο στην ηλεκτρονική της έκδοση, η οποία επίσης κατάφερε να έχει ευρεία αποδοχή και παρακολούθηση, τόσο από Χλωρακιώτες αναγνώστες, όσο από όλη την Κύπρο, την Ελλάδα, αλλά και πολλούς Ελληνόφωνους της διασποράς σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης. Σ' αυτήν εξέθετα τις απόψεις μου τεκμηριωμένες με την απλή λογική, έτσι που κατάφερνα να πείθω πολλούς, και με τον καιρό δημιούργησα φανατικούς αναγνώστες. Ταυτόχρονα έγραφα λαογραφικές και ιστορικές μελέτες, καθώς επίσης βιβλία με παράδοξες ιστορίες του τόπου τις οποίες εμπνεύστηκα από τα συμπεράσματα μου από μακριές συνομιλίες που ταχτικά είχα με γεροντότερους συμπολίτες μου. Έγραφα επίσης βιβλία με ιστορίες που συνέβησαν μίαν παλαιάν εποχή, και που κατεδείκνυαν τον τρόπο διαβίωσης των ανθρώπων εκείνον τον καιρό, καθώς και τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς τους.

1900-1968

Ντυμένοι τσολιάδες οι μαθητές παρελαύνουν στη Χλώρακα για την εθνική επέτειο με την καθοδήγηση του Γεώργιου Ιωάννου και άλλων δασκάλων.

Ο Φκωνής λιάζεται έξω από την ταβέρνα του

Ο Φκωνής κοιμάται μπροστά από τη φραχτή της ταβέρνας του